

పంచమ స్కంధము - ఉత్తర : ఉపోద్ఘాతము

5.2-1-క.

శ్రీకాంతాహృదయప్రియ!

లోకాలోకప్రచార! లోకేశ్వర! సు

శ్లోక! భవభయనివారక!

గోకులమందార! నందగోపకుమారా!

టీకా:

శ్రీకాంతాహృదయప్రియ = శ్రీకృష్ణా {శ్రీకాంతా హృదయ ప్రియ - శ్రీకాంత (లక్ష్మీదేవి) యొక్క హృదయమునకు ప్రియ (ప్రియమైనవాడు), విష్ణువు}; లోకాలోకప్రచార = శ్రీకృష్ణా {లోకాలోకప్రచార - లోక (లోకములందును) అలోక (లోకములు లేనప్పుడును) ప్ర (చక్కగా) చార (వర్తించెడివాడు), లోకాలోక పర్వతముల వరకు ప్రచారము గలవాడు, విష్ణువు}; లోకేశ్వర = శ్రీకృష్ణా {లోకేశ్వరుడు - లోకము లన్నిటికిని ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; సుశ్లోక = శ్రీకృష్ణా {సుశ్లోక - సు (మంచివారి)చేత శ్లోక (స్తుతింపబడువాడు), విష్ణువు}; భవభయనివారక = శ్రీకృష్ణా {భవ భయ నివారకుడు - భవ (సంసారము) వలని భయ (భయమును) నివారకుడు (పోగొట్టువాడు), విష్ణువు}; గోకులమందార = శ్రీకృష్ణా {గోకుల మందార - గోకులమునకు మందార (కల్పవృక్షము వంటివాడు), కృష్ణుడు}; నందగోపకుమారా = శ్రీకృష్ణా {నందగోప కుమారుడు - నందగోపుని యొక్క కుమారుడు, కృష్ణుడు};

భావము:

లక్ష్మీదేవి తన మనస్సులో మెచ్చినవాడా! విశ్వం అంతటి యందు పేరెన్నిక గన్నవాడా!
లోకాలన్నిటికి ప్రభువైనవాడా! మంచి కీర్తి కలవాడా! గోకులానికి కల్పవృక్షం వంటివాడా!

నందగోపుని కుమారా! శ్రీకృష్ణా!.

ఈ స్కంధం గంగనార్యుల వారి కృతి. పోతన సంప్రదాయాన్ని అనుసరిస్తు చేసిన ఈ ద్వితీయాశ్వాస ప్రారంభ స్తోత్రంలో 'లోకాలోకప్రచార ' అనటంతో సందర్భ సార్థక్యం పాటించబడింది. అలా లోకాలను, అలోకాలను, లోకాలోక పర్వతాన్ని వివరించబడుతా యని సూచింపబడింది.

5.2-2-వ.

సకల పురాణార్థ జ్ఞాన విఖ్యాతుం డగు సూతుం డిట్లనియె.

టీకా:

సకల = సమస్తమైన; పురాణ = పురాణముల; అర్థ = ప్రయోజనములు; జ్ఞాన = విజ్ఞానములు
కలిగిన; విఖ్యాతుడు = ప్రసిద్ధుడు; అగు = అయినట్టి; సూతుండు = సూతుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను;

భావము:

సకల పురాణాల అర్థం జ్ఞానం తెలిసిన గొప్ప కీర్తివంతుడైన సూతుడు ఇలా చెప్పాడు.

పంచమ స్కంధము - ఉత్తర : సుమతి వంశ విస్తారము

5.2-3-క.

మునులార! బాదరాయణి

యనఘాత్మకుడైన యుత్త రాత్మజునకు స

ద్వినయోక్తి భరతుచరితము

వినీపించుచు మఱియు నిట్లు వినీపించె దగన్.

టీకా:

మునులారా = ఓ మునులూ; బాదరాయణి = శుకుడు {బాదరాయణి - బాదరాయణుని పుత్రుడు, శుకుడు}; అనఘాత్ముడు = పుణ్యాత్ముడు {అనఘాత్ముడు - అనఘ (పాపములేని) ఆత్ముడు (ఆత్మ గలవాడు), పుణ్యాత్ముడు}; ఐన = అయినట్టి; ఉత్తరాత్మజున్ = పరీక్షితున {ఉత్తరాత్మజుడు - ఉత్తర యొక్క ఆత్మజుడు, పరీక్షితు}; కున్ = కు; సత్ = మంచి; వినయ = వినయముతో కూడిన; ఉక్తి = పలుకులతో; భరతు = భరతుని యొక్క; చరితము = కథను; వినిపించుచు = చెప్పుతూ; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; వినిపించెన్ = చెప్పెను; తగన్ = చక్కగా;

భావము:

"మునులారా! బాదరాయణుని కుమారుడైన శుకమహర్షి పుణ్యాత్ముడు, ఉత్తర యొక్క కుమారుడు అయిన పరీక్షితునకు భరతుని చరిత్రను చక్కగా వినిపించి ఇలా అన్నాడు.

5.2-4-ఆ.

పార్థివేంద్ర! ఇట్లు భరతాత్మజుండైన
"సుమతి" ధర్మవర్తనమునఁ దిరుగ
నది యెఱింగి దుష్టులైన పాపాండులు
తమమతంబు మిగులఁ దలచి పొగడి.

టీకా:

పార్థివేంద్ర = మహారాజ {పార్థివేంద్రుడు - రాజులలో ఇంద్రునివంటివాడు, రాజు}; ఇట్లు = ఈ విధముగ; భరత = భరతుని యొక్క; ఆత్మజుండు = పుత్రుడు; ఐన = అయినట్టి; సుమతి = సుమతి; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; వర్తనమున = మార్గమున; తిరుగునది = ప్రవర్తించుటను; ఎఱింగి = తెలిసి; దుష్టులు = చెడ్డవారు; ఐన = అయినట్టి; పాపాండులు = వేదమార్గము నిందించువారు; తమ = తమ యొక్క; మతంబు = మత ధర్మములను; మిగులన్ = అధికముగ; తలచి = భావించుతూ; పొగడి = స్తుతించి;

భావము:

"రాజేంద్రా! ఆ విధంగా భరతుని యొక్క కుమారుడైన "సుమతి" ధర్మయుక్తంగా గడుపుతుండగా అది తెలిసికొన్న దుర్మార్గులైన పాపండులు తమ మతాన్ని స్థాపించాలనే ఉద్దేశంతో అతనిని చేరి పొగడి...

5.2-5-క.

ధరణీవల్లభ! నిన్నును

నిరతంబును బుద్ధదేవునిఁ గొలిచిన యా

తెఱంగునఁ గొలిచెద మని భా

సుమతి బోధించి రపుడు సుమతిం బ్రీతిన్

టీకా:

ధరణీవల్లభ = రాజ {ధరణీ వల్లభుడు - ధరణి (భూమి)కి వల్లభుడు (ప్రభువు), రాజు}; నిన్నునున్ = నిన్నుకూడ; నిరతంబునున్ = ఎల్లప్పుడును; బుద్ధ = బుద్ధుడు యనెడి {బుద్ధుడు - 1ఆదిబుద్ధుడు ఋషభుడు (సుగతుడు), 2రెండవ బుద్ధుడు భరతుడు (సద్గుతుడు), 3మూడవ బుద్ధుడు సుమతి (రెండవ సుగతుడు), ... 6ఆరవ బుద్ధుడు గౌతమ బుద్ధుడు (తథాగతుడు), 7ఏడవ బుద్ధుడు మైత్రేయ బుద్ధుడు (భవిష్యత్తులో రాబోవువాడు)}; దేవునిన్ = దేవుడిని; కొలిచిన = పూజించెడి; ఆ = ఆ; తెఱంగునన్ = విధముగ; కొలిచెదము = పూజించెదము; అని = అని; భాసుర = ప్రకాశమైన; మతిన్ = భావములతో; బోధించిరి = తెలియజేసిరి; అపుడున్ = అప్పుడు; సుమతిన్ = సుమతికిని; ప్రీతిన్ = ఇష్టముగ;

భావము:

"మహారాజా! మేము నిన్ను కూడా నిత్యం బుద్ధదేవుణ్ణి కొలిచినట్లుగా సేవిస్తాము" అంటూ ప్రియోక్తులు పలికి తెలివితేటలను ప్రదర్శిస్తూ సుమతికి బోధనలు చేశారు.

5.2-6-వ.

ఇట్లు పాపాండబోధితుండైన సుమతికి ధ్రువసేన యందు దేవతాజిత్రను పుత్రుండు జనించె; వానికి దేవద్యుమ్నండును సత్పుత్రుం డాసురి యందుదయించె; నమ్మహాత్మునకు ధేనుమతి యందుఁ బరమేష్ఠి జనియించె; నతనికి సువర్చల యందుఁ బ్రతీహుం డనువాడు సుతుం డయ్యె; యప్పరమ పురుషుండు సకలజనులకు బ్రహ్మోపదేశంబు జేసి తాను శుద్ధాత్ముండై హరిస్మరణ జేయుచు యజ్ఞకరణ నిపుణు లగు ప్రతిహర్త ప్రస్తోత యుద్ధాత యను సత్పుత్రులం గాంచెను; ఆ ప్రతిహర్తకు నుతి యందు వ్యోమ భూమ నామక పుత్రద్వయం బుత్పన్నం బయ్యె; నందు భూమునకు ఋషికుల్య యందు నుద్గీఢుం డను సుతుండు జనించె; నతనికి దేవకుల్య యందుఁ బ్రస్తోత గలిగె; యా ప్రస్తోతకు వరరుత్స యందు విభుం డను తనయుం డుద్భవించె; నతనికి భారతి యందుఁ బృథుషేణుం డుదయించె; యతనికి నాకూతి యందు నక్తుండు గలిగె; యా నక్తునకు రాజర్షి శ్రేష్ఠుండగు గయుం డను మహాకీర్తి సంపన్నుం డుదయించె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పాపాండ = పాపాండమార్గమును; బోధితుండు = ప్రేరింపబడినవాడు; ఐన = అయినట్టి; సుమతి = సుమతి; కిన్ = కి; ధ్రువసేన = ధ్రువసేన; అందున్ = వలన; దేవతాజిత్ర = దేవతాజిత్ర; అను = అనెడి; పుత్రుండు = కుమారుడు; జనించె = పుట్టెను; వానికిన్ = వానికి; దేవద్యుమ్నండు = దేవద్యుమ్నండు; అను = అనెడి; సత్ = మంచి; పుత్రుండు = కుమారుడు; ఆసురి = ఆసురి; అందున్ = వలన; ఉదయించెన్ = పుట్టెను; ఆ = ఆ; మహాత్మున్ = గొప్పవాని; కిన్ = కి; ధేనుమతి = ధేనుమతి; అందున్ = వలన; పరమేష్ఠి = పరమేష్ఠి; జనియించెన్ = పుట్టెను; అతని = అతని; కిన్ = కి; సువర్చల = సువర్చల; అందున్ = వలన; ప్రతీహుండు = ప్రతీహుండు; అనువాడు = అనెడివాడు; సుతుండు = కుమారుడు; అయ్యెన్ = పుట్టెను; ఆ = ఆ; పరమ = గొప్ప; పురుషుండు = కుమారుడు; సకల = సమస్తమైన; జనుల్ = ప్రజల; కున్ = కు; బ్రహ్మోపదేశంబున్ = బ్రహ్మజ్ఞానము ఉపదేశించుట; చేసి = వలన; తానున్ = తాను; శుద్ధ = పరిశుద్ధమైన; ఆత్ముండు = ఆత్మ గలవాడు; ఐ = అయ్యె; హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని; స్మరణ = ధ్యానము; చేయుచున్ = చేయుచూ; యజ్ఞ = యజ్ఞములను; కరణ = చేయుట యందు; నిపుణులు = మిక్కిలి నైపుణ్యము గలవారు; అగు = అయినట్టి; ప్రతిహర్త = ప్రతిహర్త; ప్రస్తోత = ప్రస్తోత; ఉద్ధాత = ఉద్ధాత; అను = అనెడి; సత్ = మంచి; పుత్రులన్ = కుమారులను; కాంచెను = పుట్టించెను; ఆ = ఆ; ప్రతిహర్త = ప్రతిహర్త; కున్ = కు; నుతి = నుతి (స్తుతి); అందున్ = వలన; వ్యోమ = వ్యోముడు; భూమ = భూముడు; నామక = పేర్లుగల; పుత్ర =

కుమారుల; ద్వయంబున్ = జంట; ఉత్పన్నంబున్ = జన్మించుట; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అందున్ = వారిలో; భూమున్ = భూముని; కున్ = కి; ఋషికుల్య = ఋషికుల్య; అందున్ = వలన; ఉద్ధీధుండు = ఉద్ధీధుడు; అను = అనెడి; సుతుండున్ = కొడుకు; జనించెన్ = పుట్టెను; అతని = అతని; కిన్ = కి; దేవకుల్య = దేవకుల్య; అందున్ = వలన; ప్రస్తోత = ప్రస్తోత; కలిగెన్ = పుట్టెను; ఆ = ఆ; ప్రస్తోత = ప్రస్తోత; కున్ = కు; వరరుత్స = వరరుత్స; అందున్ = వలన; విభుండు = విభుడు; అను = అనెడి; తనయుండు = కొడుకు; ఉద్భవించెన్ = పుట్టెను; అతని = అతని; కిన్ = కి; భారతి = భారతి; అందున్ = వలన; పృథుషేణుండ = పృథుషేణుడు; ఉదయించెన్ = జనించెను; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఆకూతి = ఆకూతి; అందున్ = వలన; నక్తుండున్ = నక్తుడు; కలిగెన్ = పుట్టెను; ఆ = ఆ; నక్తున్ = నక్తుని; కున్ = కి; రాజర్షి = రాజులలో ఋషి ఐనవాడు; అగు = అయినట్టి; గయుండు = గయుడు; అను = అనెడి; మహా = గొప్ప; కీర్తి = యశస్సు అనెడి; సంపన్నుండు = సంపద గలవాడు; ఉదయించెన్ = పుట్టెను;

భావము:

ఈ విధంగా పాపండుల బోధనలకు ప్రభావితుడైన "సుమతి"కి, అతని భార్య "దేవసేన"కు "దేవతాజిత్తు" అనే కొడుకు పుట్టాడు. అతనికి "ఆసురి" అనే భార్యవల్ల "దేవద్యుమ్నుడు" అనే సుపుత్రుడు జన్మించాడు. మహాపురుషుడైన ఆ దేవద్యుమ్నునికి "ధేనుమతి" వల్ల "పరమేష్ఠి" పుట్టాడు. అతనికి "సువర్చల" వల్ల "ప్రతీహుడు" కలిగాడు. ఆ మహానుభావుడు జనులందరికీ బ్రహ్మోపదేశం చేసి పరిశుద్ధమైన మనస్సుతో హరి స్మరణ చేస్తూ ఉండేవాడు. అతనికి యజ్ఞాలు చేయడంలో నిపుణులైన "ప్రతిహర్త", "ప్రస్తోత", "ఉద్ధాత" అనే ముగ్గురు కుమారులు పుట్టారు. వారిలో ప్రతిహర్తకు "సుతి" అనే భార్యవల్ల "వ్యోముడు", "భూముడు" అనే ఇద్దరు కొడుకులు పుట్టారు. వారిలో భూమునికి "ఋషికుల్య" అనే భార్యవల్ల "ఉద్ధీధుడు" అనే కొడుకు పుట్టాడు. అతనికి "దేవకుల్య" వల్ల "ప్రస్తోత" అనే కుమారుడు జన్మించాడు. ఆ ప్రస్తోతకు "వరరుత్స" వల్ల "విభుడు" అనే కొడుకు పుట్టాడు. విభునికి "భారతి" అనే భార్య వల్ల "పృథుషేణుడు" కలిగాడు. పృథుషేణునికి "ఆకూతి" వల్ల "నక్తుడు" జన్మించాడు. ఆ నక్తునకు రాజర్షులలో చాల గొప్పవాడై కీర్తి సంపాదించిన "గయుడు" పుట్టాడు.

పంచమ స్కంధము - ఉత్తర : గయుని చరిత్రంబు

5.2-7-ఆ.

అట్టి గయునివలన నఖిలజీవులఁ బ్రోవఁ

దలఁచి సాత్వికప్రధాన మయిన

యట్టి మేను దాల్చి యాత్మతత్త్వజ్ఞానుఁ

డగుచు నుండె హరి నిజాంశమునను.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; గయునిన్ = గయుని; వలనన్ = ద్వారా; అఖిల = సమస్తమైన; జీవులన్ = ప్రాణులను; ప్రోవన్ = కాపాడవలెనని; తలచి = భావించి; సాత్విక = సాత్వికగుణము; ప్రధానము = ముఖ్యమైన లక్షణముగ కలది; అయిన = ఐన; అట్టి = అటువంటి; మేనున్ = దేహమును; తాల్చి = ధరించి; ఆత్మతత్త్వ = ఆత్మత్త్వము యొక్క; జ్ఞానుండు = జ్ఞానము గలవాడు; అగుచున్ = అయ్యి; ఉండెన్ = ఉండెను; హరి = విష్ణుమూర్తి; నిజ = తన యొక్క; అంశమునను = అంశతో;

భావము:

అటువంటి గయుని చేత సమస్త జీవులను రక్షించాలని తలచాడు విష్ణువు. అందుకే సత్త్వ ప్రధానమైన దేహాన్ని ధరించి, ఆత్మతత్త్వం తెలిసినవాడుగా తన అంశతో గయుని రూపంలో అవతరించాడు.

5.2-8-వ.

ఇట్టి మహనీయ గుణాకరుండగు గయుని గాఢానువర్ణనంబు పురావిదులగు మహాత్ములచే నీ తెలింగున నుతింపంబడుచున్నది; సావధానమనస్కుండవై యాలకింపు" మని యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్టి = ఇటువంటి; మహనీయ = గొప్పవైన; గుణ = సుగుణములకు; ఆకరుండు = గనివంటివాడు;
అగు = అయినట్టి; గయునిన్ = గయుని; గాథ = కథ; అనువర్ణనంబు = చక్కగా వర్ణించుటలు;
పురావిదులు = పురాణ ఇతిహాసములు ఎరిగినవాడు; అగు = అయినట్టి; మహాత్ముల్ = గొప్పవారి;
చేన్ = చేత; ఈ = ఈ; తెఱంగునన్ = విధముగ; నుతింపబడుచున్నది = స్తుతింపబడుతున్నది;
సావధాన = శ్రద్ధ కలిగిన; మనస్కుండవు = మనసు గలవాడవు; ఐ = అయ్యి; ఆలకింపుము =
వినుము; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

ఇటువంటి సద్గుణవంతుడైన గయుని కథలు పురాణ ఇతిహాసములు ఎరిగిన మహాత్ములచేత ఈ
విధంగా స్తుతింపబడుతున్నది. సావధాన చిత్తంతో విను" అని చెప్పి ఇలా అన్నాడు.

5.2-9-సీ.

"ధర్మమార్గంబున ధారుణీజనులను-

బ్రేమతోఁ బోషణ ప్రేషణోప

లాలనశాసనలక్షణాదులచేతఁ-

బ్రోపించుచును యజ్ఞములను యజ్ఞ

పురుషు నీశ్వరుఁ జిత్తమున నిల్పి సేవించి-

స్వాంతమందున్న యాశ్వురునిఁ గాంచి

యఖిల జీవతతికి నానంద మొసఁగుచు-

నిరభిమానతమెయి ధరణి నేలె

5.2-9.1-ఆ.

సత్యమందు మిగులు సత్సేవయందును

ధర్మమందు యజ్ఞకర్మమందు

గయుడు వసుధలోనఁ గంజాక్షుడే కాని

మానవుండు గాఁడు మానవేంద్ర!

టీకా:

ధర్మమార్గంబునన్ = ధర్మబద్ధమైనవిధముగ; ధారుణీ = భూలోకపు; జనులను = ప్రజలను; ప్రేమ = ప్రేమ; తోన్ = తోటి; పోషణ = పోషించు; ప్రేషణ = నియమించు; ఉపలాలన = బుజ్జగించు; = శాసన = పరిపాలించు; లక్షణ = లక్షణములు; ఆదుల్ = మొదలగువాని; చేతన్ = చేత; పోషించుచును = పోషించుతూ; యజ్ఞములను = యజ్ఞములవలన; యజ్ఞపురుషున్ = హరిని; ఈశ్వరున్ = భగవంతుని; చిత్తమునన్ = మనసులో; నిల్పి = నిలుపుకొని; సేవించి = సేవచేసుకొని; స్వాంతము = తనయందు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఈశ్వరునిన్ = భగవంతుని; కాంచి = దర్శించి; అఖిల = నిఖిలమైన; జీవ = ప్రాణుల; తతి = సమూహమున; కిన్ = కి; ఆనందమున్ = ఆనందమును; ఒసగుచు = ఇస్తూ; నిరభిమానతన్ = స్వాభిమానములేకుండట; మెయి = తోటి; ధరణిన్ = భూమిని; ఏలెన్ = పాలించెను;

సత్యమున్ = సత్యము; అందున్ = లోను; మిగులన్ = మిక్కిలిగ; సత్ = నిజమైన; సేవన్ = సేవ; అందునున్ = లోను; ధర్మము = ధర్మము; అందున్ = లోను; యజ్ఞకర్మము = యజ్ఞముచేయుట; అందున్ = లోను; గయుడు = గయుడు; వసుధ = భూలోకము; లోనన్ = లో యున్న; కంజాక్షుడే = నారాయణుడే (కంజాక్షుడు - కంజము (పద్మముల)వంటి అక్షుడు (కన్నులుగల వాడు), విష్ణువు); కాని = కాని; మానవుండు = మామూలు మనిషి; కాడు = కాడు; మానవేంద్ర = రాజా {మానవేంద్రుడు - మానవులకి ఇంద్రునివంటి వాడు, రాజు};

భావము:

“రాజా! గయుడు ధర్మమార్గానుసారంగా ప్రజలను ప్రేమతో పోషించడం, సత్యర్మలలో నియమించడం, బుజ్జగించడం, శాసించడం మొదలైన లక్షణాలతో పరిపాలించాడు. యజ్ఞాలు చేస్తున్నపుడు తన మనస్సులో యజ్ఞపురుషుడైన ఈశ్వరుణ్ణి నిలుపుకొని సేవించాడు. తన మనస్సులో ఉన్న ఈశ్వరుణ్ణి దర్శిస్తూ, సకల జీవరాశికి ఆనందం కలిగిస్తూ స్వాభిమానం లేకుండా రాజ్యాన్ని పాలించాడు. సత్య విషయంలో, మంచివారిని సేవించడంలో, ధర్మరక్షణలో, యజ్ఞకర్మల చేయడంలో గయుడు విష్ణుస్వరూపుడే కాని మానవమాత్రుడు కాడు.

అట్టి మహాపురుషగుణగణ పరిపూర్ణుండగు గయునికి దక్షకన్యక లగు శ్రద్ధా మైత్రీ దయాదులు
 దమయంతన వచ్చి కోరిక లొసంగ, నతని ప్రజలకు వసుంధర కామధేనువై పిదుక, వేదంబులు
 సకల కామంబుల నిచ్చుచుండ, సంగరంబున భంగంబు నొందిన రాజులప్పనంబు లొసంగ,
 విప్రులు ధర్మం బాటవపాలు పంచియిడ, నిరంతర సోమపానంబును శ్రద్ధాభక్తి యోగంబుఁ గలిగి
 యొనర్చు యజ్ఞంబుల నింద్రాది దేవతలు దృష్టులై యజ్ఞ ఫలంబుల నొసంగ, బ్రహ్మాది
 తృణగుల్మలతాంతంబుగా సకలలోకంబుల వారినిం దృష్టిం బొందించుచు, శ్రీహరిం దృష్టిఁ బొందఁ
 జేయుచు, గయుండు పెక్కుకాలంబు రాజ్యంబు జేసె; నట్టి గయునికి జయంతియందుఁ జిత్రరథ
 స్వాత్యవరోధను లను మువ్వరు గొడుకలు పుట్టిరి; యా చిత్రరథునికి నూర్ణయందు సామ్రాట్టును,
 వానికి నుత్యళ యందు మరీచియు, నా మేటికి బిందుమతియందు బిందుమంతుండును, నా
 బిందుమంతునకు సరఘయందు మధువును, మధువునకు సుమనస యనుదాని యందు
 వీరవ్రతుండును, నా వీరవ్రతునకు భోజయందు మన్యు ప్రమన్యువు లను నిరువురును, నందు
 మన్యువునకు సత్యయందు భువనుండును, నతనికి దోషయందుఁ ద్వష్టయు, నా త్వష్టకు
 విరోచనయందు విరజం డను వాఁడును జనియించి; రంత.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; మహా = గొప్ప; పురుష = పురుషుల యొక్క; గుణ = సుగుణముల; గణ =
 సమూహమున; పరిపూర్ణుండు = పూర్తిగా గలవాడు; అగు = అయిన; గయుని = గయుని; కిన్ = కి;
 దక్ష = దక్షుని యొక్క; కన్యకలు = పుత్రికలు; అగు = అయిన; శ్రద్ధా = శ్రద్ధ; మైత్రీ = మైత్రీ; దయ = దయ;
 ఆదులున్ = మొదలగువారు; తమయంతనన్ = తమంత తామె; వచ్చి = వచ్చి; కోరికలున్ =
 వరములను; ఒసంగన్ = ఇవ్వగా; అతని = అతని; ప్రజల్ = ప్రజల; కున్ = కు; వసుంధర = భూదేవి
 (వసుంధర - వసు (సంపదలను) ధర (ధరించెడిది), భూమి); కామధేనువు = కామధేనువు; ఐ =
 అయ్యి; పిదుకన్ = పితుకుతుండగ; వేదంబులున్ = వేదములు; సకల = సమస్తమైన; కామంబులన్
 = వాంఛితములను; ఇచ్చుచుండన్ = కలుగజేయుచుండగ; సంగరంబునన్ = యుద్ధములలో;
 భంగంబున్ = ఓటమిని; ఒందిన = పొందినట్టి; రాజులు = రాజులు; అప్పనంబులు = కప్పములు;
 ఒసంగన్ = ఇచ్చుచుండగ; విప్రులున్ = బ్రాహ్మణులును; ధర్మంబున్ = పుణ్యములలో; ఆరవ = ఆరవ

(1/6); పాలు = వంతు; పంచియిడ = పంచివ్వగ; నిరంతర = ఎడతెగని; సోమపానంబునున్ = సోమపానము {సోమపానము - సోమరసము తాగుట, సామవేదమునందలి స్తోత్రము స్తోమము స్తోభము నుమ్మము శస్త్రము మొదలగువాని గానము ఆస్వాదించుట}; శ్రద్ధా = శ్రద్ధ; భక్తి = భక్తి; యోగంబులు = యోగములు; కలిగి = కలిగి ఉండి; ఒనర్చు = ఆచరించెడి; యజ్ఞంబులన్ = యజ్ఞములతో; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆది = మొదలగు; దేవతలున్ = దేవతలు; తృప్తులు = సంతృప్తి చెందినవారు; ఐ = అయ్య; యజ్ఞ = యజ్ఞముల యొక్క; ఫలంబున్ = ఫలితములను; ఒసంగన్ = ఇస్తూ ఉండగ; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆది = మొదలు; తృణ = గడ్డిపరక; గుల్మ = పొదలు; లతాంతబుగాన్ = పూవులు కలదిగా; సకల = నిఖిలమైన; లోకంబుల = లోకములలోని; వారినిన్ = వారి నందరను; తృప్తిన్ = సంతృప్తులను; పొందించుచున్ = కలిగించుచూ; శ్రీహరిన్ = నారాయణుని; తృప్తిన్ = సంతృప్తిని; పొందజేయుచున్ = కలిగించుచూ; గయుండు = గయుడు; పెక్కు = ఎక్కువ; కాలంబున్ = కాలము; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; చేసెన్ = చేసెను; అట్టి = అటువంటి; గయుని = గయుని; కిన్ = కి; జయంతి = జయంతి; అందున్ = ద్వారా; చిత్రరథ = చిత్రరథుడు; స్వాతి = స్వాతి; అవరోధనులు = అవరోధనుడు; అను = అనెడి; మువ్వరు = ముగ్గురు; కొడుకులు = పుత్రులు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; ఆ = ఆ; చిత్రరథుని = చిత్రరథుని; కిన్ = కి; ఊర్ల = ఊర్ల {ఊర్ల - అల్లిక, సాలెగూడు, కనుబొమల ముడి యందలి సుడి}; అందు = వలన; సామ్రాట్టును = సామ్రాట్టు; వాని = వాని; కిన్ = కి; ఉత్కళ = ఉత్కళ {ఉత్కళ - నిర్వహకురాలు, ధురీణురాలు}; అందున్ = వలన; మరీచియున్ = మరీచి {మరీచి - వాయువు}; ఆ = ఆ; మేటి = గొప్పవాని; కిన్ = కి; బిందుమతి = బిందుమతి; అందున్ = వలన; బిందుమంతుడునున్ = బిందుమంతుడు; ఆ = ఆ; బిందుమంతున్ = బిందుమంతుని; కున్ = కి; సరఘ = సరఘ; అందున్ = వలన; మధువును = మధువు; మధువున్ = మధువున; కున్ = కు; సుమనస = సుమనస; అను = అనెడి; దాని = ఆమె; అందున్ = ద్వారా; వీరవ్రతుండును = వీరవ్రతుడు; ఆ = ఆ; వీరవ్రతున్ = వీరవ్రతుని; కున్ = కి; భోజ = భోజ; అందున్ = వలన; మన్యు = మన్యువు; ప్రమన్యువుల్ = ప్రమన్యువు; అను = అనెడి; ఇరువురును = ఇద్దరు (2); అందు = వారిలో; మన్యువున్ = మన్యువున; కున్ = కు; సత్య = సత్య; అందున్ = అందు; భువనుండును = భువనుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; దోష = దోష; అందున్ = వలన; తష్టయున్ = తష్ట; ఆ = ఆ; తష్ట = తష్ట; కున్ = కు; విరోచన = విరోచన; అందున్ = వలన; విరజండు = విరజుడు; అనువాడునున్ = అనెడివాడు; జనియించిరి = పుట్టిరి; అంత = అంతట;

భావము:

మహాపురుషుల గుణగణాలు కలిగిన ఆ గయునికి దక్షప్రజాపతి కుమార్తెలైన శ్రద్ధ, మైత్రి, దయ మొదలైనవారు తమంత తాముగా వచ్చి కోరిన వరాలు ప్రసాదించారు. భూదేవి అతని ప్రజలకు కామధేను వయింది. వేదాలు కోరిన కోరికలను ఇచ్చాయి. అతనిచేత యుద్ధంలో ఓడిన రాజులు కప్పం చెల్లిస్తున్నారు. బ్రాహ్మణులు తమ పుణ్యంలో ఆరవపాలు పంచి ఇస్తున్నారు. ఎడతెగని సోమపానంతో, శ్రద్ధాభక్తులతో చేసే యజ్ఞాలతో ఇంద్రాది దేవతలు సంతృప్తి పడుతూ యజ్ఞఫలాన్ని ప్రసాదిస్తున్నారు. బ్రహ్మ మొదలు గడ్డిపరక వరకు అన్ని లోకాల ప్రాణులను, శ్రీహరిని తృప్తిపరుస్తూ గయుడు రాజ్యాన్ని పరిపాలించాడు. ఆ గయునికి "జయంతి" అనే భార్యవల్ల "చిత్రరథుడు", "స్వాతి", "అవరోధకుడు" అనే ముగ్గురు కొడుకులు పుట్టారు. అందులో చిత్రరథునికి "ఊర్జ" అనే భార్యవల్ల "సప్రాప్టు", అతనికి "ఉత్కళ" వల్ల "మరీచి", శ్రేష్ఠుడైన మరీచికి "బిందుమతి" వల్ల "బిందుమంతుడు", అతనికి "సరపు" వల్ల "మధువు", మధువుకు "సుమనస" అనే భార్య వల్ల "వీరవ్రతుడు", అతనికి "బోజ" వల్ల "మన్యువు", "ప్రమన్యువు" అనే ఇద్దరు కుమారులు; అందులో మన్యువుకు "సత్య" అనే భార్య వల్ల "భువనుడు", అతనికి "దోష" వల్ల "త్వష్ట", ఆ "త్వష్ట"కు "విరోచన" వల్ల "విరజుడు" జన్మించారు.

5.2-11-క.

ఆ విరజన కుదయించిరి

భూవినుత! విషూచియందుఁ బుత్ర శతంబున్

ఆవల నొక కన్యకయున్

నావేళ సమస్త జనులు హర్షం బందన్

టీకా:

ఆ = ఆ; విరజన్ = విరజన; కున్ = కు; ఉదయించిరి = పుట్టిరి; భూవినుత = భూలోకమంతను స్తుతింపబడువాడ; విషూచి = విషూచి; అందున్ = వలన; పుత్ర = కుమారులు; శతంబునున్ = వందమంది; ఆవల = తరువాత; ఒక = ఒక; కన్యకయును = పుత్రిక; నావేళ = ఆకాలములో; సమస్త = సమస్తమైన; జనులు = ప్రజలు; హర్షంబున్ = సంతోషమును; అందన్ = పొందగా;

భావము:

ఆ విరజనికి "విషూచి" అనే భార్య వల్ల వందమంది కొడుకులు, ఒక కుమార్తె కలిగారు. ప్రజలంతా సంతోషించారు.

5.2-12-క.

ఘనుడు ప్రియవ్రతు వంశం

బునకుం దుదయై విరజుడు భూపతివంశం

బును దా నలంకరించెను

విను మింద్రావరజు డయిన విష్ణుని మాడ్కిన్.

టీకా:

ఘనుడు = గొప్పవాడు; ప్రియవ్రతున్ = ప్రియవ్రతుని; వంశంబున్ = వంశమున; కున్ = కు; తుద = చివరివాడు; ఐ = అయ్య; విరజుడు = విరజుడు; భూపతి = రాజు; వంశంబునున్ = వంశమును; తాన్ = తనే; అలంకరించెను = అధిష్టించెను; వినుము = వినుము; ఇంద్రావరజుడు = హరి
{ఇంద్రావరజుడు - ఇంద్రుని యొక్క తమ్ముడు, విష్ణువు}; అయిన = అయినట్టి; విష్ణుని = హరి; మాడ్కిన్ = వలె;

భావము:

గొప్పవాడైన ప్రియవ్రతుని వంశంలో విరజుడు చివరివాడు. అతడు ఇంద్రుని తమ్ముడైన విష్ణువువలె ఆ రాజవంశానికి అలంకారమయ్యాడు.

పంచమ స్కంధము - ఉత్తర : భూ ద్వీప వర్ష విస్తారములు

5.2-13-క.

అని పలికిన శుకయోగిం

రనుగొని యభిమన్యు సుతుడు రుడు మోదముతో

వనజదళాక్షుని మహిమలు

విని సంతస మంది యనియె వేడుక మఱియున్.

టీకా:

అని = అని; పలికిన = చెప్పిన; శుక = శుకుడు యనెడి; యోగిన్ = యోగిని; కనుగొని = చూసి;
అభిమన్యుసుతుడు = పరీక్షితు {అభిమన్యు సుతుడు - అభిమన్యుని పుత్రుడు, పరీక్షితు}; కడు =
మిక్కిలి; మోదము = సంతోషము; తోన్ = తోటి; వనజదళాక్షుని = హరి; మహిమలున్ =
మహాత్యములు; విని = విని; సంతసమున్ = సంతోషమును; అంది = పొంది; అనియె = పలికెను;
వేడుకన్ = వేడుకగా; మఱియున్ = ఇంకను;

భావము:

అని చెప్పిన శుకమహర్షిని చూచి పరీక్షితు విష్ణుదేవుని మహిమలను విన్న సంతోషంతో,
కుతూహలంతో ఇలా అన్నాడు.

5.2-14-వ.

"మునీంద్రా! సూర్యరశ్మి యెందాఁకం బ్రవర్తిల్లు, నక్షత్రయుక్తంబైన చంద్ర కిరణంబు లెంతమేరఁ
దిరుగు, నంత దూరంబు ప్రియవ్రతుని రథనేమి ఘట్టనలచేత సప్తద్వీపంబులును,
సప్తసముద్రంబులు నయ్యె నని పలికితి; వా ద్వీపసముద్రంబుల పరిమాణంబులు సవిస్తరంబుగా
నెఱింగింపుము; గుణమయంబును స్థూలరూపంబును నయిన శ్రీహరి శరీరంబగు నీ
లోకంబునందు నిలిపిన చిత్తంబగుణంబును, సూక్ష్మంబును, నాత్మజ్యోతియు, బ్రహ్మంబును నయిన
వాసుదేవునియందు నిల్చుం గావున, ద్వీపవర్షాది విస్తారంబు వినిపింపు"మనిన శుకయోగీంద్రు
డిట్లనియె.

టీకా:

ముని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుడా; సూర్యరశ్మి = సూర్యకాంతి; ఎందాక = ఎప్పటిదాక; ప్రవర్తిల్లు =
ఉండునో; నక్షత్ర = నక్షత్రములతో; యుక్తంబున్ = కూడినది; ఐన = అయినట్టి; చంద్రకిరణంబుల్ =

చంద్రుని యొక్క కాంతి; ఎంత = ఎంత; మేర = వరకు; తిరుగున్ = వర్తించుచుండునో; అంతన్ = అంత; దూరంబు = వరకు; ప్రియవ్రతుని = ప్రియవ్రతుని; రథనేమి = రథ చక్రముల పట్టిల వలన; ఘట్టనల = నలిగిపోయి; సప్త = ఏడు (7); ద్విపంబులును = దీవులు; సప్త = ఏడు (7); సముద్రంబులును = సముద్రములును; అయ్యెను = కలిగినది అయ్యెను; అని = అని; పలికితివి = చెప్పితివి; ఆ = ఆ; ద్విప = ద్విపంబులు, ఖండములు; సముద్రంబులన్ = మహాసముద్రముల; పరిమాణంబున్ = పరిమాణము; సవిస్తరంబుగా = విపులంబుగా; ఎఱిగింపుము = తెలుపుము; గుణ = సుగుణములతో; మయంబునున్ = నిండినదియును; స్థూల = స్థూలమైన; రూపంబునున్ = స్వరూపమును; అయిన = అయినట్టి; శ్రీహరి = నారాయణుని; శరీరంబున్ = దేహము; అగు = అయినట్టి; ఈ = ఈ; లోకంబున్ = లోకము; అందున్ = లో; నిలిపిన = ధరించిన; చిత్తంబున్ = మనస్సు; అగుణంబునున్ = నిర్గుణము; సూక్ష్మంబునున్ = సూక్ష్మమైనది; ఆత్మజ్యోతియున్ = ఆత్మజ్యోతి; బ్రహ్మంబునున్ = పరబ్రహ్మము; అయిన = అయినట్టి; వాసుదేవుని = నారాయణుని; అందున్ = ఎడల; నిల్చున్ = స్థిర పడును; కావునన్ = అందుచేత; ద్విప = ద్విపములు, ఖండములు; వర్షములు = వర్షములు, దేశములు; ఆది = మొదలగువాని; విస్తారంబున్ = విస్తృతులు, కొలతలు; వినిపింపుము = తెలియజేయుము; అనినన్ = అనగా; శుక = శుకుడు యనెడి; యోగిన్ = యోగులలో; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుని వంటివాడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

“మునీంద్రా! ఎంతదాక సూర్యరశ్మి ప్రసరిస్తుందో, ఎంతదాక నక్షత్రాలతో కూడిన చంద్ర కిరణాలు వ్యాపిస్తుంటాయో అంతదాక ప్రియవ్రతుని రథచక్రాల ఒరపిడి వల్ల సప్తద్విపాలు, సప్తసముద్రాలు ఏర్పడ్డాయని చెప్పావు. ఆ ద్విపాల పరిమాణాలను, సముద్రాల పరిమాణాలను సవిస్తరంగా చెప్పు. ఈ లోకమంతా గుణమయమైన శ్రీహరి స్థూల స్వరూపమే. అందువల్ల అటువంటి భావనను లోకంలో నిలిపితే నిర్గుణమూ, సూక్ష్మమూ, స్వయంప్రకాశమూ, బ్రహ్మస్వరూపమూ అయిన వాసుదేవుని యందు మనస్సు సుస్థిరంగా లగ్నమౌతుంది. అందుచేత ద్విపాలకు, వర్షాలకు, సముద్రాలకు సంబంధించిన విశేషాలను సవిస్తరంగా వెల్లడించు” అని ప్రార్థించగా శుకమహర్షి పరీక్షిత్తుతో ఇలా అన్నాడు.

"ధరణీవల్లభ! విను శ్రీ

హరిమాయాగుణవిభూతు లగు జలనిధులుం

బరగిన దీవులు వర్షము

లరయంగా గొలచెపెట్ట నలవియె జగతిన్?

టీకా:

ధరణీవల్లభ = రాజా; విను = వినుము; శ్రీహరి = నారాయణుని; మాయా = మాయ యొక్క; గుణ = గుణములు; విభూతులున్ = వైభవములు; అగు = అయిన; జలనిధులున్ = సముద్రములు {జలనిధి - జలమునకు నిధి (గని) వంటిది, సముద్రము}; పరగిన = ప్రసిద్ధమగు; దీవులున్ = ద్వీపములు, ఖండములు; వర్షములు = వర్షములను, దేశములను; అరయంగ = తెలిసికొనుటకు; కొలచెపెట్టన్ = లెక్కించుట; అలవియె = సాధ్యమా ఏమి; జగతిన్ = విశ్వములో;

భావము:

"రాజా! విను. ఈ సముద్రాలు, ద్వీపాలు, వర్షాలు అన్నీ శ్రీహరి మాయవల్ల పుట్టిన వైభవాలే. వాటిని సంపూర్ణంగా వర్ణించి చెప్పడం ఎవరికి చేతనవుతుంది?

5.2-16-ఆ.

తెలిసినంత నేను దెలిపెద సంక్షేప

మునను జిత్తగించి వినుము దెలియ"

ననుచుఁ జెప్పదొడఁగె నభిమన్యుసుతునకు

నింపుగాను శుకమునీంద్రుఁ డిట్లు.

టీకా:

తెలిసినంత = నాకు తెలిసిన అంతవరకు; నేనున్ = నేను; తెలిపెదన్ = చెప్పెదను; సంక్షేపముననున్ = క్లుప్తముగా; జిత్తగించి = మనసుపెట్టి; వినుము = వినుము; తెలియన్ = అర్థమగునట్లు; అనుచున్ = అంటూ; చెప్పదొడగెన్ = చెప్పసాగెను; అభిమన్యుసుతున్ = పరీక్షితున; కున్ = కు; ఇంపుగాను =

చక్కగాను; = శుక = శుకుడు యనెడి; ముని = మునులలో; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుని వంటివాడు; ఇట్లు = ఈ విధముగను.

భావము:

నాకు తెలిసినంత వరకు సంక్షేపంగా వర్ణించి చెబుతాను. నీవు ఏకాగ్రచిత్తంతో విను" అని శుకమహర్షి అభిమన్యుని కుమారుడైన పరీక్షిత్తుకు ఇలా చెప్పాడు.

5.2-17-వ.

"నరేంద్ర జంబుద్వీపంబు భూపద్మంబునకు మధ్యప్రదేశంబున లక్ష యోజనంబుల వెడల్పు నంతియ నిడుపునుం గలిగి కమలపత్రంబునుం బోలె వర్తులాకారంబు నవసహస్ర యోజన పరిమితాయామంబు గల నవవర్షంబుల నష్ట మర్యాదా గిరులునుం గలిగి విభక్తం బయి యుండు; నందు మధ్యవర్షం బిలావృతవర్షం బగు; నందు మధ్యప్రదేశంబున సువర్ణమయంబయి.

టీకా:

నరేంద్ర = రాజా; జంబుద్వీపంబున్ = జంబూద్వీపము; భూ = భూమి యనెడి; పద్మంబున్ = పద్మమున; కున్ = కు; మధ్య = నడిమిది యైన; ప్రదేశంబునన్ = స్థలము యందు; లక్ష = లక్ష (1,00,000); యోజనంబుల = యోజనముల; వెడల్పు = వెడల్పు; అంతియ = అంతే; నిడుపునున్ = పొడుగు; కలిగి = ఉండి; కమల = తామర; పత్రంబునున్ = ఆకు; పోలెన్ = వలె; వర్తుల = గుండ్రని; ఆకారంబున్ = ఆకారము; నవసహస్ర = తొమ్మిదివేల (9,000); యోజన = యోజనముల; పరిమిత = వరకు గల; ఆయంబున్ = వైశాల్యమును; కల = కలిగిన; నవ = తొమ్మిది (9); వర్షంబులన్ = వర్షములను; అష్ట = ఎనిమిది; మర్యాదా = సరిహద్దులవలె; గిరులునున్ = పర్వతములు; కలిగి = ఉండి; విభక్తంబు = విభజింపబడినది; అయి = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; అందున్ = దానిలో; మధ్య = నడిమినిగల; వర్షంబున్ = వర్షము; ఇలావృతంబున్ = ఇలావృతవర్షము {ఇలావృతము - ఇల (భూమి)చేత ఆవృతము (చుట్టబడినది), సముద్రము ఏసరిహద్దున లేనిది; అగున్ = అయియున్నది; అందున్ = దానిలో; మధ్య = నడిమి; ప్రదేశంబునన్ = స్థలము యందు; సువర్ణ = బంగారముతో; మయంబున్ = నిండియున్నది; ఆయి = అయ్యి.

భావము:

“రాజా! పద్మాకారమైన భూమి మధ్య జంబూద్వీపం తామరరేకు వలె గుండ్రంగా కనిపిస్తుంది. అది లక్ష యోజనాల పొడవు, లక్షయోజనాల వెడల్పు కలిగి ఉంటుంది. దానిలో గుండ్రటి ఆకారాలతో తొమ్మిది వేల యోజనాల విస్తీర్ణం కలిగిన తొమ్మిది వర్షాలు ఉన్నాయి. వాటి నన్నిటినీ విభజించే సరిహద్దులుగా ఎనిమిది పర్వతాలు ఉన్నవి. ఆ తొమ్మిది వర్షాలలో నట్టనడుమ ఇలావృతం అనే వర్షం ఉంది. దాని నడుమ బంగారు రంగుతో కూడి...

5.2-18-క.

భూపద్మమునకు మేరువు

దీపించుచుఁ గర్ణికాకృతిని బెం పగుచుం

బ్రాహ్మ కులగిరిరాజగఁ

జాపట్టును సురగణాళి చోద్యం బందన్.

టీకా:

భూ = భూమి యనెడి; పద్మంబున్ = పద్మమున; కున్ = కు; మేరువున్ = మేరుపర్వతము,
ఇరుసువలె; దీపించుచున్ = ప్రకాశించుతూ; కర్ణిక = బొడ్డు; ఆకృతిన్ = రూపమున; పెంపగుచున్ =
అతిశయించుతూ; ప్రాపు = ఆధారము; ఐ = అగుచు; కులగిరి = కుల పర్వతములకు
{కులపర్వతములు - ప్రధానపర్వతములు ఇవి (7) - మహేంద్రోమలయస్పహ్యాశ్శుక్తిమాన్
గంధమాదనః. వింద్యశ్చపారియాత్రాశ్చసప్తే తే కులపర్వతాః; రాజగన్ = రాజవలె; చూపట్టును =
కనబడును; సురగణ = దేవతల; అళి = సమూహము; చోద్యంబున్ = ఆశ్చర్యమును; అందన్ =
పోవునట్లు.

భావము:

మేరుపర్వతం భూమి పద్మానికి కర్ణిక వలె ప్రకాశిస్తున్నది. కులపర్వతాలకే రాజగా కనిపిస్తుంది. దానిని చూచి దేవతలంతా ఆశ్చర్యపడతారు.

5.2-19-నీ.

మఱియును నా మేరుగిరి లక్ష యోజనో-

న్నత మగుచుండి యా నడిమి దళము

విదితమై పదియాఱువేల యోజనములు-

నంతియ పాతునై యతిశయిల్లు;

నామీద విస్తార మరయ ముప్పది రెండు-

వేల యోజనముల వెలసి యుండు

నాగిరి కుత్తరంబుండు నీలశ్వేత-

శృంగ పర్వతములు నింగి ముట్టి

5.2-19.1-ఆ.

యుండు; రెండువేల యోజనంబుల దాకఁ

బఱపు గలిగి పూర్వప్రశ్చిమాయ

తంబు దక్షిణోత్తరంబును విస్తార

మగుచు మిగుల రమ్యమైనరేంద్ర!

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; మేరుగిరి = మేరుపర్వతము; లక్ష = లక్ష (1,00,000); యోజన = యోజనముల; ఉన్నతము = పెద్దది; అగుచుండి = అయ్యి; ఆ = ఆ; నడిమి = మధ్య; దళము = భాగము; విదితము = విస్తృతి, తెలియబడునది; ఐ = అయితే; పదియాఱువేల = పదహారువేల (16,000); యోజనములున్ = యోజనములు; అంతియ = అంతే; పాతును = పాదముకలది; ఐ = అయ్యి; అతిశయిల్లున్ = అతిశయించును; ఆమీదన్ = ఆపైన; విస్తారము = వైశాల్యము; ముప్పదిరెండువేల = ముప్పైరెండువేల (32,000); యోజనములన్ = యోజనములతో; వెలసి = విలసిల్లుతూ; ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; గిరి = కొండ; కిన్ = కి; ఉత్తరంబున్ = ఉత్తరదిక్కు; అందున్ = వైపు; నీల = నల్లని; శ్వేత = తెల్లని; శృంగ = శిఖరములు కలిగిన; పర్వతములున్ = పర్వతములు; నింగిముట్టి = ఆకాశమునంటుతూ; ఉండున్ = ఉండును; రెండువేల = రెండువేల (2,000); యోజనంబుల = యోజనముల; దాక = వరకు; పఱపున్ = విస్తీర్ణము; కలిగి = ఉండి; పూర్వ = తూర్పు; ప్రశ్చిమ = పడమరలకు;

ఆయతంబున్ = పొడవు; దక్షిణ = దక్షిణము; ఉత్తరంబునున్ = ఉత్తరములకు; విస్తారమున్ = వెడల్పును; అగుచున్ = కలిగినదగుచు; మిగులన్ = మిక్కిలి; రమ్యము = అందముకలది; ఐ = అయ్యి; నరేంద్ర = రాజా;

భావము:

రాజా! ఆ మేరు పర్వతం లక్ష యోజనాల ఎత్తు కలిగి ఉంది. దాని పాదప్రదేశం పదారువేల యోజనాల విస్తృతి కలిగి అంతే కొలత గల లోతు కలిగి ఉంది. అది పైన ముప్పది రెండు వేల యోజనాల విస్తృతి కలిగి ఉంది. దానికి ఉత్తరపు దిక్కులో నీలం, శ్వేతం, శృంగవంతం అనే పర్వతాలు ఆకాశాన్ని తాకుతూ నిలిచి ఉన్నాయి. వీని విస్తారము రెండు వేల యోజనాలు. ఇవి తూర్పు నుండి పడమర వరకు, ఉత్తరం నుండి దక్షిణం వరకు విస్తరించి ఉంటాయి. ఈ దృశ్యం చాల రమణీయంగా ఉంటుంది.

5.2-20-వ.

ఇట్లు పూర్వపశ్చిమంబులు లవణసాగరాంతంబులై యున్న సీమాపర్వతంబుల యందు నీలశ్వేతశృంగవ త్పర్వతంబులు నిడివిని యథాక్రమంబుగా దశమాంశ న్యూనప్రమాణ యోజనంబులు గలవిగా నుండు; వీని మధ్య ప్రదేశంబున రమ్యక హిరణ్మయ కురువర్షంబు లను నామంబులు గల వర్షంబులుండు; వాని విస్తారంబులు నవ సహస్ర యోజనంబులు గలిగి లవణ సముద్రాంతంబులై క్రమంబున నీలాది పర్వతద్వీర్ణ పరిమాణంబుల నుండు; నిలావృత వర్షంబునకు దక్షిణంబున నిషధ హేమకూట హిమవత్పర్వతంబు లను సీమాపర్వతంబులును, బూర్వపశ్చిమంబులు నిడుపును, దక్షిణోత్తరంబులు విశాలంబును నగుచు, నా నీలాదిపర్వతంబుల తీరున నుండు; నా గిరుల మధ్యప్రదేశంబున హరివర్ష కింపురుషవర్ష భారతవర్షంబు లను నామంబులు గల వర్షంబు లుండు; నా యిలావృతవర్షంబునకుఁ బశ్చిమంబున మాల్యావత్పర్వతంబును, బూర్వభాగంబున గంధమాదనంబును, సీమాపర్వతంబులు; పూర్వపశ్చిమంబులు నిడుపును దక్షిణోత్తరంబులు విశాలంబును నగుచు నీలపర్వత నిషధపర్వతంబులం గదిసి, ద్విసహస్ర యోజనంబుల విస్తారంబై యుండు; మాల్యావత్పర్వతంబు పశ్చిమసముద్రాంతంబై కేతుమాలవర్షంబును, గంధమాదనపర్వతంబునకుఁ బూర్వభాగంబున సముద్రాంతం బగుచు భద్రాశ్వవర్షంబును, మేరువునకుం దూర్పున

మందరపర్వతంబును, దక్షిణంబున మేరు మందర పర్వతంబులును, బడమటి పార్శ్వంబుల నుత్తరమునం గుముదపర్వతంబులు నను నామంబులు గలిగి యయుత యోజనోన్నతంబులయి మేరునగం బను మధ్యోన్నత మేధి స్తంభంబునకుం జతుర్ముఖంబుల ప్రాస్వస్తంభములుం బోలె నుండు; నా చతుస్తంభంబుల యందును బర్వతశిఖరంబుల వెలుగొందు కేతువులబోలె చూత జంబూ కదంబ న్యగ్రోధంబు లను వృక్షరాజంబులు గ్రమంబున నొండొంటికి నేకాదశశత యోజనాయతంబును శత యోజన విస్తారంబును గలిగి యుండు; మఱియు నా పర్వత శిఖరంబులం గ్రమంబునం బయో మధ్యిక్షు రస మృష్ట జలంబులు గలిగి శత యోజన విస్తారంబు లయిన సరోవరంబులు దేజరిల్లు; నందు సుస్నాతు లగు వారలకు యోగైశ్వర్యంబులు స్వభావంబునం గలుగు మఱియు నందన చైత్రరథ వైభ్రాజిక సర్వతోభద్రంబు లను నామంబులుగల దేవో ద్యానంబు లా పర్వతశిఖరంబుల వెలుగొందుచుండు; నందు దేవతాగణంబులు దేవాంగనలం గూడి గంధర్వుల గీతనృత్యంబులు గనుంగొనుచు విహరింతు; రంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగను; పూర్వ = తూర్పు; పశ్చిమంబులు = పడమరలను; లవణసాగర = ఉప్పుసముద్రము; అంతంబులు = వరకు గలవి; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సీమా = సరిహద్దులలోని; పర్వతంబులన్ = పర్వతములు; అందున్ = అందలి; నీల = నల్లని; శ్వేత = తెల్లని; శృంగవత్ = శృంగవంతము; పర్వతంబులు = పర్వతములు; నిడివిని = పొడవులో; యథాక్రమంబుగా = వరుసగా; దశమాంశ = పదవవంతు (1/10వంతు); న్యూన = తక్కువ; ప్రమాణ = కొలతలు కలిగిన; యోజనంబులున్ = యోజనముల; కలవిగాన్ = కలిగినవిగా; ఉండున్ = ఉండును; వీని = వీటి యొక్క; మధ్య = నడిమి; ప్రదేంబునన్ = ప్రదేశములో; రమ్యక = రమ్యకవర్ణము; హిరణ్మయ = హిరణ్మయవర్ణము; కురు = కురు; వర్షంబులున్ = వర్షములు; అను = అనెడి; నామంబులున్ = పేర్లు; కల = కలిగిన; వర్షంబులున్ = వర్షములు, దేశములు; ఉండున్ = ఉండును; వాని = వాటి; విస్తారంబులు = వైశాల్యములు; నవసహస్ర = తొమ్మిదివేల (9,000); యోజనంబులున్ = యోజనములు; కలిగి = ఉండి; లవణసముద్ర = లవణసముద్రములు; అంతంబులు = వరకుగలవి; ఐ = అయ్యి; క్రమంబునన్ = వరుసగా; నీల = నీలికొండలు; ఆది = మొదలైన; పర్వత = పర్వతముల; దీర్ఘ = పొడవైన; పరిమాణంబుల = కొలతలు కలిగి; ఉండున్ =

ఉండును; ఇలావృత = ఇలావృత మనెడి; వర్షంబున్ = వర్షమున; కున్ = కు; దక్షిణంబునన్ =
 దక్షిణమువైపున; నిషద = నిషదము; హిమకూట = హిమకూటము; హిమవత్ = హిమవంతములు
 అనెడి; పర్వతంబులు = పర్వతములు; అను = అనెడి; సీమా = సరిహద్దు; పర్వతంబులును =
 పర్వతములు; పూర్వ = తూర్పు; పశ్చిమంబులు = పడమరలు; నిడుపునున్ = పొడవులు; దక్షిణ =
 దక్షిణము; ఉత్తరంబున్ = ఉత్తరములతో; విశాలంబున్ = వైశాల్యములు గలవి; అగుచున్ = అగుచూ;
 ఆ = ఆ; నీల = నీలికొండలు; ఆది = మొదలగు; పర్వతంబుల = పర్వతముల; తీరునన్ = వలె;
 ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; గిరుల = కొండల; మధ్య = మధ్య; ప్రదేశంబునన్ = ప్రదేశములో;
 హరివర్ష = హరివర్షము; కింపురుషవర్ష = కింపురుషవర్షము; భారతవర్షంబులు = భారతవర్షము;
 అను = అనెడి; నామంబులున్ = పేర్లు; కల = కలిగిన; వర్షంబులున్ = దేశములు; ఉండున్ =
 ఉండును; ఆ = ఆ; ఇలావృతవర్షంబున్ = ఇలావృతవర్షమున; కున్ = కు; పశ్చిమంబున = పడమర
 వైపు; మాల్యవత్ = మాల్యవంతము అనెడి; పర్వతంబును = పర్వతమును; పూర్వ = తూర్పు;
 భాగంబునన్ = దిక్కున; గంధమాదనంబును = గంధమాదనపర్వతమును; సీమా = సరిహద్దు;
 పర్వతంబులు = పర్వతములు; పూర్వ = తూర్పు; పశ్చిమంబులున్ = పడమరలకు; నిడుపునున్ =
 పొడవును; దక్షిణ = దక్షిణము; ఉత్తరంబులున్ = ఉత్తరములకు; విశాలంబున్ = వెడల్పును; అగుచు
 = కలిగియుండి; నీలపర్వత = నీలికొండలు; నిషధ = నిషధ అనెడి; పర్వతంబులన్ = పర్వతములను;
 కదిసి = చేరి; ద్విసహస్ర = రెండువేల (2,000); యోజనంబులున్ = యోజనముల; విస్తారంబున్ =
 విస్తృతి కలిగినవి; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; మాల్యవత్ = మాల్యవంతము అనెడి;
 పర్వతంబు = పర్వతము; పశ్చిమసముద్ర = పశ్చిమసముద్రము; అంతంబు = వరకు గలది; ఐ =
 అయ్యి; కేతుమాలవర్షంబును = కేతుమాలవర్షము; గంధమాదనపర్వతంబున్ =
 గంధమాదనపర్వతమున; కున్ = కు; పూర్వ = తూర్పు; భాగంబునన్ = దిక్కువైపున; సముద్ర =
 సముద్రము; అంతంబు = వరకు కలది; అగుచున్ = అగుచూ; భద్రాశ్వవర్షంబును = భద్రాశ్వవర్షము;
 మేరువున్ = మేరునగమున; కున్ = కు; తూర్పునన్ = తూర్పువైపున; మందరపర్వతంబును =
 మందరపర్వతమును; దక్షిణంబునన్ = దక్షిణమువైపున; మేరు = మేరు మరియు; మందర =
 మందర; పర్వతంబులును = పర్వతములును; పడమటి = పశ్చిమము; పార్శ్వంబులన్ = వైపుల;
 ఉత్తరమునన్ = ఉత్తరపువైపు; కుముదపర్వతంబులును = కుముదపర్వతములును; అను = అనెడి;
 నామంబులున్ = పేర్లు; కలిగి = కలిగినట్టి; అయుత = పదివేల (10,000); యోజన = యోజనముల;
 ఉన్నతంబులున్ = పెద్దవి; అయి = అయ్యి; మేరునగంబు = మేరుశిఖరము; అను = అనెడి; మధ్య =

నడిమి నుండెడి; ఉన్నత = ఎత్తైన; మేధిస్తుంభంబున్ = నట్రాట, నెడికట్ట, ఇరుసు; కున్ = కు; చతుర్ =
 నాలుగు (4); ముఖంబులన్ = వైపులను; ప్రాస్వ = పొట్టి; స్తుంభంబులున్ = రాటలు; పోలెన్ = వలె;
 ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; చతుః = నాలుగు (4); స్తుంభంబులన్ = స్తుంభముల; అందున్ =
 అందలి; పర్వత = పర్వతముల; శిఖరంబులన్ = కొండకొన లందు; వెలుగొందు = ప్రకాశించెడి;
 కేతువులన్ = జండాలు; పోలెన్ = వలె; చూత = మామిడి; జంబూ = నేరేడు; కదంబ = కడిమి;
 న్యగ్రోధంబులను = జువ్వి; అను = అనెడి; వృక్షరాజంబులున్ = మహావృక్షములు {వృక్షరాజము -
 వృక్షములలో రాజు వంటివి, మహావృక్షములు}; క్రమంబునన్ = వరుసగా; ఒండొంటికిన్ =
 ఒకదానికొకటి; ఏకాదశశత = పదకొండువేల (11,000); యోజన = యోజనముల; ఆయతంబును =
 పొడవును; శత = వంద (100); యోజన = యోజనముల; విస్తారంబునున్ = విస్తీర్ణమును; కలిగి =
 ఉండి; ఉండున్ = ఉండును; మఱియున్ = ఇంకనూ; ఆ = ఆ; పర్వతశిఖరంబులన్ = కొండకొన
 లందు; క్రమంబునన్ = చక్కగా; పయన్ = పాలు; మధు = తేనె; ఇక్షురస = చెరుకురసము; మృష్ట =
 రుచిగల; జలంబులున్ = నీరును; కలిగి = కలిగి నట్టి; శత = నూరు (100); యోజన = యోజనముల;
 విస్తారంబులున్ = వైశాల్యములు; అయిన = అయిన; సరోవరంబులున్ = సరోవరములు;
 తేజరిల్లున్ = విలసిల్లును; అందున్ = వానిలో; సుస్నాతులు = చక్కగా స్నానము చేసినవారు; అగు
 = అయిన; వారల్ = వారి; కున్ = కి; యోగ = అపూర్వ వస్తు ప్రాప్తి; ఐశ్వర్యంబులున్ = సంపదలు;
 స్వభావంబునన్ = సహజసిద్ధముగ; కలుగున్ = కలుగును; మఱియున్ = ఇంకను; నందన =
 నందనము; చైత్రరథ = చైత్రరథము; వైభ్రాజిక = వైభ్రాజికము; సర్వతోభద్రంబుల్ = సర్వతోభద్రము;
 అను = అనెడి; నామంబులున్ = పేర్లు; కల = కలిగిన; దేవ = దివ్యమైన; ఉద్యానంబులున్ =
 ఉద్యానవనములు; ఆ = ఆ; పర్వతశిఖరంబులన్ = కొండకొన లందు; వెలుగొందుచుంచున్ =
 ప్రకాశిస్తుండును; అందున్ = వానిలో; దేవతా = దేవతల; గణంబులున్ = సమూహములు;
 దేవాంగనలన్ = దేవతాస్త్రీలను; కూడి = కలిసి; గంధర్వుల = గంధర్వుల యొక్క; గీత = గీతములు,
 పాటలు; నృత్యంబులున్ = నృత్యములు; కనుగొనుచు = తిలకించుతూ; విహరింతురు =
 విహరిస్తుంటారు; అంత = అంతట;

భావము:

తూర్పు పడమరలలో ఉప్పునీటి సముద్రం వరకూ ఉన్న సరిహద్దు పర్వతాలలో నీల శ్వేత
 శృంగవత్సర్వతాలు క్రమంగా ఒకదాని కంటే ఒకటి పది యోజనాలు తక్కువ పొడవు కలిగి

ఉంటాయి. ఈ మూడు పర్వతాల నడిమి ప్రదేశంలో రమ్యకం, హిరణ్మయం, కురు అనే మూడు వర్షాలు ఉన్నాయి. అవి ఒక్కొక్కటి తొమ్మిది వేల యోజనాల విస్తృతి కలిగి ఉన్నాయి. ఇవన్నీ సముద్రం దాకా వ్యాపించి ఉన్నాయి. ఆ మూడు వర్షాల పొడవు నీల శ్వేత శృంగవత్సర్వతాల పొడవుతో సమానంగా ఉంటుంది. ఇలావృత వర్షానికి దక్షిణంగా మూడు సరిహద్దు పర్వతాలు ఉన్నాయి. అవే నిషధ పర్వతం, హేమకూట పర్వతం, హేమవత్సర్వతం. ఇవి తూర్పునుండి పడమటి వరకు పొడవు, ఉత్తరం నుండి దక్షిణం వరకు వెడల్పు కలిగి ఉన్నాయి. వీని నిడివి నీల శ్వేత శృంగవత్సర్వతాలతో సమానంగా ఉంటుంది. ఈ మూడు పర్వతాల నడుమ మూడు భూప్రదేశాలు ఉన్నాయి. అవే హరివర్షం, కింపురుషం, భారతవర్షం అనేవి. ఇలావృత వర్షానికి పడమట మాల్యవంతం, తూర్పున గంధమాదనం అనే సరిహద్దు పర్వతాలున్నాయి. అవి తూర్పు పడమరలకు పొడవూ, ఉత్తర దక్షిణాలకు వెడల్పూ కలిగి నీలపర్వత నిషధపర్వతాలను ఆనుకొని ఉన్నాయి. వాని విస్తృతి రెండు వేల యోజనాలు. మాల్యవంతం, గంధమాదనం అనే ఈ రెండూ కేతుమాల భద్రాశ్వ వర్షాలకు సరిహద్దు పర్వతాలుగా ఉన్నాయి. సుమేరు పర్వతానికి తూర్పున మందర పర్వతం, దక్షిణాన మేరుమందర పర్వతం, పడమట సుపార్శ్వ పర్వతం, ఉత్తరాన కుముద పర్వతం ఉన్నాయి. ఈ నాలుగు పర్వతాలు పదివేల యోజనాలు ఎత్తు కలిగి ఉన్నవి. ఇన్నిటికీ నడుమ మేరుపర్వతం ఎత్తుగా పొడుగైన స్తంభంలాగా ఉంటే మిగిలిన పర్వతాలు నాలుగు ప్రక్కల నాటిన పొట్టి గుంజల లాగా ఉన్నాయి. ఈ నాలుగు పర్వత శిఖరాల మీద పతాకాల లాగా క్రమంగా పెద్ద పెద్ద మామిడి చెట్లూ, నేరేడు చెట్లూ, కడిమి చెట్లూ, మణ్ణిచెట్లూ ఉంటాయి. ఈ వృక్షరాజాలు ఒక్కొక్కటి పదకొండు వందల యోజనాల పొడవు, నూరు యోజనాల వెడల్పు కలిగి ఉంటాయి. ఇంతేకాక ఆ నాలుగు పర్వత శిఖరాల మీద వంద యోజనాల విస్తీర్ణం కలిగిన నాలుగు పెద్ద పెద్ద సరోవరాలు ఉన్నాయి. క్రమంగా వాటి పేర్లు క్షీరసరస్సు, మధు సరస్సు, ఇక్షురస సరస్సు, నిర్మల జల సరస్సు. ఆ సరస్సులలో స్నానం చేసేవారికి స్వభావం చేతనే యోగనిష్ఠ, అణిమాది సిద్ధులు సిద్ధిస్తాయి. ఇంకా ఆ పర్వత శిఖరాలపై నందనం, చైత్రరథం, వైభ్రాజకం, సర్వతోభద్రం అనే దేవోద్యానాలు ఉన్నాయి. ఈ ఉద్యానవనాలలో దేవతలు దేవకాంతలతో కూడి గంధర్వుల ఆటపాటలను ఆలకిస్తూ, ఆలోకిస్తూ ఆనందంగా విహరిస్తారు.

మందరపర్వతంబు తుది మామిడిపం ధమ్మతోపమానమై
మందర శైల శృంగ సుసమానములై గిరిమీద నట్టి మా
కందఫలామృతంబు గలగంబడి జాటి మహాప్రవాహమై
యందరుణోదనామమున నద్భుతమై విలసిల్లు నెంతయున్.

టీకా:

మందర = మందర యనెడి; పర్వతంబున్ = పర్వతము యొక్క; తుదిన్ = కొన, శిఖరము నందు;
మామిడి = మామిడి; పండ్లు = పండ్ల యొక్క; అమృత = అమృతముతో; ఉపమానము =
సమానమైనది; ఐ = అయ్యి; మందరశైల = మందరపర్వతము యొక్క; శృంగ = శిఖరమునకు; సు =
చక్కగా; సమానములు = సమానము; ఐ = అయిన; గిరి = కొండ, పర్వతము; మీదన్ = పైన; అట్టి =
అటువంటి; మాకంద = మామిడి; ఫల = పండ్ల యొక్క; అమృతంబున్ = అమృతమువంటి రసము;
కలగంబడి = కలసిపోయి; జాటి = జారుతూ; మహా = గొప్ప; ప్రవాహము = వెల్లువలు; ఐ = అయ్యి;
అందు = అక్కడ; అరుణోద = అరుణోదము {అరుణోదము - ఎఱ్ఱని నీరు గలది}; నామమునన్ =
పేర; అద్భుతము = అద్భుతమైనది; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లున్ = ప్రసిద్ధ మగును; ఎంతయున్ =
అత్యధికముగ;

భావము:

మందర పర్వతం మీది మామిడి చెట్ల పండ్లు పర్వత శిఖరాలంత పెద్దవి. ఆ పండ్ల రుచి అమృతంతో
సమానంగా ఉంటుంది. బాగా మాగిన ఆ పండ్లు చెట్లమీదనుండి ఆ కొండమీద రాలుతాయి. ఆ
పండ్లు పడి పగిలినపుడు ఆ పండ్లరసం అద్భుతమైన మహాప్రవాహమై అరుణోదం అనే నదిగా
ప్రవహిస్తుంది.

5.2-22-చ.

కడు మధురంబునన్ సురభిగంధముచే నరుణప్రకాశతన్
వడిగొని మందరాచలము వంతలచెంతల జాటి యంతలోఁ
దొడితొడి నా యిలావృతముఁ దోచుచు వింతగఁ బూర్వవాహియై
యడరుఁ దరంగసంతతుల నందటి నచ్చటఁ జేయు ధన్యులన్.

టీకా:

కడు = మిక్కిలి; మధురంబునన్ = తీయదనముతో; సురభి = మనోహరమైనట్టి; గంధము = సువాసన; చేన్ = తోటి; అరుణ = ఎఱుని; ప్రకాశతన్ = ప్రకాశముతో; వడిగొని = మిక్కిలి వేగము కలిగిన; మందరాచలమున్ = మందరాచలము; వంతల = ఏరుల; చెంతలన్ = దగ్గరలో; జాఱి = ప్రవహించుతూ; అంతలోన్ = అంతలో; తొడితొడిన్ = ససంభ్రమముగా; ఆ = ఆ; ఇలావృతమున్ = ఇలావృతపర్వతము నందు; తోచుచున్ = కనబడుతూ; వింతగన్ = అద్భుతముగా; పూర్వ = తూర్పునకు; వాహి = ప్రవహించునది; ఐ = అయ్యి; అడరున్ = అతిశయించును; తరంగ = అలల; సంతతులన్ = వరుసలుతో; అందఱిన్ = అందరిని; అచ్చటన్ = అక్కడ; చేయున్ = చేయును; ధన్యులన్ = ధన్యులుగా;

భావము:

మిక్కిలి తీయగా, సుగంధంతో కూడి, ఎఱుని రంగు కలిగిన రసాలు ప్రవహించే ఆ నది మందరాచలం నుండి బయలుదేరి తూర్పు వైపుగా ఇలావృత వర్షాన్ని ఒరుసుకుంటూ సాగిపోతుంది. ఆ నదీ తరంగాలు అందరినీ పవిత్రం చేస్తూ ఉంటాయి.

5.2-23-ఆ.

ఆనదీజలంబు లాడిన యచ్చటి

యంబికానుచరుల యంగగంధ

మంది పవనుఁ డంత మనుజేశ! పది యోజ

నములు జట్టుఁ బరిమళముల నింపు.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; నదీ = నదియందు; జలంబులాడిన = స్నానములు చేసిన; అచ్చటి = అక్కడి; అంబికా = పార్వతీదేవి; అనుచరులు = చెలికత్తెలు; అంగ = దేహము లందలి; గంధమున్ = సువాసనలను; అంది = పొంది; పవనుడు = వాయుదేవుడు; అంతన్ = అంతట; మనుజేశ = రాజ

{మనుజేశ - మనుజులకు ఈశుడు (ప్రభువు), రాజు}; పది = పది; యోజనములున్ = యోజనముల
వరకు; చుట్టున్ = చుట్టుపక్కల; పరిమళములన్ = సువాసనలను; నింపున్ = నింపును.

భావము:

రాజా! ఆ నదీజలాలలో పార్వతీదేవి చెలికత్తెలు స్నానం చేస్తారు. వారి శరీరమందలి
దివ్యపరిమళాన్ని గ్రహించిన వాయువు పదివేల యోజనాల పర్యంతం సుగంధాలను
వెదజల్లుతుంది.

5.2-24-ఆ.

మేరు మందరముల మీద జంబూఫలం

బులు మహాగజోపములుగ వ్రాలి

యవిసి యంతః దద్రసామృతం బల్లన

యమృహానగంబునందుఁ బొడమి.

టీకా:

మేరు = మేరుపర్వతము; మందరములన్ = మందరపర్వతముల; మీదన్ = పైన; జంబూఫలంబులు
= నేరేడుపండ్లు; మహా = పెద్ద; గజ = ఏనుగులను; ఉపములుగన్ = సరిపోలుతూ; వ్రాలి = రాలిపడి;
అవిసి = బద్దలై; అంతన్ = అంతట; తత్ = వాటి; రస = రసము యనెడి; అమృతంబున్ =
అమృతము; అల్లన్ = మెల్లగా; ఆ = ఆ; మహా = పెద్ద; నగంబున్ = కొండ, పర్వతము; అందున్ =
అందు; పొడమి = జనించి;

భావము:

మేరుమందర పర్వతం మీద నేరేడు పండ్లున్నాయి. ఆ పండ్లు పెద్ద ఏనుగులంత ఉంటాయి.
చెట్లనుండి రాలిపడి పగిలిన ఆ పండ్ల రసమే ప్రవాహంగా ఆ కొండమీద జాలువారుతుంది.

5.2-25-క.

అనుపమ మగు జంబూనది

యను పేరను వెలసి లీల నరుగుచు నంతన్

ఘనత నిలావృత వర్షము

పనుపడఁ దడుపుచును ధరణి బ్రవహించుఁ దగన్

టీకా:

అనుపము = సాటిలేనిది; అగు = అయిన; జంబూనది = జంబూనది; అను = అనెడి; పేరను = పేరుతో; వెలసి = ప్రసిద్ధమై; లీలన్ = లీలగా; అరుగుచున్ = ప్రవహించును; అంతన్ = అంతట; ఘనతన్ = గొప్పగా; ఇలావృతవర్షమున్ = ఇలావృతపర్వతమును; పనుపడన్ = పూని; తడుపుచున్ = తడుపుతూ; ధరణిన్ = నేలపైన; ప్రవహించున్ = ప్రవహించును; తగన్ = చక్కగా;

భావము:

ఆ నేరేడు పండ్ల రసం జంబూనదిగా ప్రవహిస్తూ ఇలావృత వర్ష ప్రదేశాన్ని తడుపుతూ ఆ భూభాగం మీద ప్రవహిస్తుంది.

5.2-26-ఉ.

ఆనదినీటఁ దోఁగి పదనై యటు మృత్తని లార్క సంగతిం

బూని కడున్ విపాకమునఁ బొందుచు శుద్ధసువర్ణజాతి జాం

బూనద నామ మొంది సురముఖ్యుల కెల్లను భూషణార్హమై

మానుగ వన్నె మించి కడు మంచిదియై విలసిల్లు నెంతయున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; నది = నదియొక్క; నీటన్ = నీటితో; దోగి = తడసి; పదనై = నానినది; ఐ = అయ్యి; అటున్ = అలా; మృత్త = మన్ను; అనిల = వాయువు; అర్క = సూర్యరశ్మి; సంగతిన్ = కలయికచే; పూని = పూని; కడున్ = మిక్కిలి; విపాకమునన్ = పరిపాకము చెందుటను; పొందుచున్ = పొందుతూ; శుద్ధ = స్వచ్ఛమైన; సువర్ణ = బంగారము; జాతి = జాతి; జాంబూనద = జాంబూనదము అనెడి;

నామమున్ = పేరును; ఒంది = పొంది; సుర = దేవతలు; ముఖ్యుల్ = మొదలగువారి; కి = కి; ఎల్లన్ = అందరకును; భూషణా = అలంకరించుకొనుటకు; అర్హము = తగినది; ఐ = అయ్యి; మానుగ = చక్కగా; వన్నెమించి = మిక్కిలి ప్రసిద్ధమై; కడున్ = మిక్కిలి; మంచిది = మంచిది; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లున్ = విరాజిల్లును; ఎంతయున్ = అత్యధికముగ;

భావము:

ఆ జంబూనదీ జలంతో బాగా నానిన మట్టి వాయు సూర్య సంపర్కంవల్ల పరిపక్వమై బంగారంగా మారిపోతుంది. ఆ కారణంగా బంగారానికి జాంబూనదం అనే పేరు వచ్చింది. మంచి వన్నె గల ఆ శుద్ధ సువర్ణాన్ని దేవతలు భూషణాలుగా చేసుకొని అలంకరించుకొంటారు.

5.2-27-వ.

మఱియు సుపార్శ్వ నగార్గంబునందుఁ బంచవ్యామ పరీణాహ బంధురంబు లగు నైదు మధుధారా ప్రవాహంబులు పంచముఖంబుల వెడలి సుపార్శ్వనగ శృంగంబులం బడి యిలావృత వర్షంబు పశ్చిమభాగంబుఁ దడపుచుం బ్రవహించు; చా తేనియ ననుభవించువారల ముఖమారుత సుగంధంబు శత యోజన పర్యంతంబు పరిమళించు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; సుపార్శ్వ = సుపార్శ్వము అనెడి; నగ = శిఖరము; అందున్ = అందు; పంచ = ఐదు; వ్యామ = భారలు; పరీణాహ = వైశాల్యమున; బంధురంబులు = నిండుగా ఉన్నవి; అగు = అయిన; ఐదు = అయిదు (5); మధు = తియ్యటి నీటి; ధారా = ధారలతో; ప్రవాహంబులున్ = ప్రవాహములు; పంచ = ఐదు (5); ముఖంబులన్ = పక్కలను; వెడలి = వెలువడి; సుపార్శ్వ = సుపార్శ్వము అనెడి; నగశృంగంబులన్ = కొండశిఖరము లందు; పడి = పడి; ఇలావృతవర్షంబున్ = ఇలావృతదేశము; పశ్చిమ = పడమర; భాగంబున్ = భాగమును; తడపుచున్ = తడుపుతూ; ప్రవహించు = ప్రవహించెడి; ఆ = ఆ; తేనియన్ = తేనెలను; అనుభవించు = భుజించెడి; వారల = వారి యొక్క; ముఖ = నోటి; మారుత = గాలి యొక్క; సుగంధంబున్ = సువాసన; శత = నూరు; యోజన = యోజనముల వరకు; పర్యంతంబున్ = వరకు; పరిమళించున్ = పరిమళించును;

భావము:

ఇంకా సుపార్శ్వమనే పర్వతం మీద పెద్ద కడిమి చెట్టున్నది. ఆ వృక్షకోటరాల నుండి ఐదు మధుధారా ప్రవాహాలు ఐదు దిక్కులా ప్రవహిస్తూ ఉంటాయి. ఒక్కొక్క ప్రవాహం ఐదు బారల వెడల్పు కలిగి చిన్న నదిగా ఉంటుంది. ఈ ఐదు ప్రవాహాలు సుపార్శ్వ పర్వత శిఖరం మీదనుండి క్రిందికి ప్రవహిస్తూ ఇలావృత వర్షం పడమటి భాగాన్ని తడుపుతూ ఉంటాయి. ఆ ఐదు తేనె ప్రవాహాలను ఆస్వాదించినవారి ముఖాల నుండి వెలువడిన పరిమళం నూరు యోజనాల పర్వతం వ్యాపిస్తుంది.

5.2-28-సీ.

కుముద పర్వత శిఖారమున నుత్పన్నమై-

కనుపట్టు వటతరు స్కంధమునను

నుదయించునట్టి పయోదధి ఘృత మధు-

గుడ విశిష్టాన్నంబు లుడుగ కెపుడు

నంబర శయ్యాసనాభరణాది వ-

స్తువులఁ గోరికలు దీర్ఘచును గుముద

పర్వతాగ్రంబునఁ బడి యిలావృతవర్ష-

మున జనులకు నెల్ల భోగ్యములను

5.2-28.1-ఆ.

వదల కొసఁగు; వారి వళిపలితంబులు

దలఁగు దుష్టగంధములును బాయు

మరణభయము ముదిమి పొరయ దెన్నడును శీ

తోష్ణబాధ జెందకుండు నధిప!

టీకా:

కుముదపర్వత = కుముదపర్వతము యొక్క; శిఖా = శిఖరము; అగ్రమునన్ = కొన యందు;
ఉత్పన్నము = పుట్టినది; ఐ = అయ్యి; కనుపట్టు = కనబడెడి; వట = మట్టి; తరు = చెట్టు;
స్కంధముననున్ = మ్రాను; ఉదయించున్ = పుట్టెడివి; అట్టి = అటువంటి; పయస్ = పాలు; ఘృత =
నెయ్యి; మధు = తేనె; గుడ = బెల్లము; విశిష్ట = వంటి ప్రత్యేకమైన; అన్నంబులున్ = ఆహారములు;
ఉడుగక = విడువక; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడును; అంబర = వస్త్రములు; శయ్యా = పాన్పులు; ఆసన =
ఆసనములు; ఆభరణ = భూషణములు; ఆది = మొదలగునవి; వస్తువులన్ = వస్తువులను; కోరికలు
= కోరికలు; తీర్చుచునున్ = తీర్చుచూ; కుముదపర్వత = కుముదపర్వతము యొక్క; అగ్రంబునన్ =
కొనలందు; పడి = పడి; = ఇలావృతవర్షమున = ఇలావృతవర్షమునందలి; జనుల్ = ప్రజల; కున్ =
కు; ఎల్లన్ = అందరకు; భోగ్యములను = అనుభవించదగినవానిని;
వదలక = తప్పకుండగ; ఒసగున్ = ఇచ్చును; వారి = వారి యొక్క; వళి = చర్మము ముడుతలు
పడుట; ఫలితంబులున్ = జట్టు నెరయుట; తలగు = తొలగిపోవును; దుష్ట = చెడు; గంధములున్ =
(నోటి) వాసనలు; పాయున్ = పోగొట్టును; మరణ = చావు; భయమున్ = భయమును; ముదిమిన్ =
ముసలితనము; పొరయదు = కలుగదు; ఎన్నడునున్ = ఎప్పుడును; శీత = చలి; ఉష్ణ = వేడిల;
బాధన్ = బాధను; చెందక = పొందకుండగ; ఉండున్ = ఉండును; అధిప = రాజు;

భావము:

రాజా! కుముద పర్వత శిఖరం మీద బాగా పెరిగిన పెద్ద మట్టిచెట్టు ఉన్నది. ఆ చెట్టునుండి పాలు,
పెరుగు, నేయి, తేనె, బెల్లం ఇంకా రకరకాల రుచులు కలిగిన ఆహార పదార్థాలు ఎప్పుడూ
ఉత్పన్నమౌతూ ఉంటాయి. వస్త్రాలు, పాన్పులు, ఆసనాలు, నగలు మొదలైన వస్తువులను ఆ
వటవృక్షం ప్రసాదిస్తుంది. కోరికలు తీర్చే ఆ మట్టిమాను ఇలావృత వర్షంలో నివసించే ప్రజల
కందరికీ సమస్త విధాలైన సుఖ సంపత్తిని ప్రసాదిస్తుంది. ఆ ఆహార పదార్థాలను వాడడం వల్లను,
ఆ ప్రదేశంలో అయాచితంగా దక్కే సుఖ భోగాలను అనుభవించడం వల్లను అక్కడ ఎవరికీ
ముసలితనం రాదు. చర్మ ముడతలు పడదు. జట్టు నెరసిపోదు. శరీర దుర్గంధం ఉండదు.
మరణభయం అసలు లేదు. చలి, ఎండల బాధలు ఉండనే ఉండవు.

దేవదానవులును దివ్యమునీంద్ర గం

ధర్వు లాదిగాఁగఁ దగిలి యాశ్ర

యించి యుందు; రా గిరీంద్ర మూలమునందు

హర్షమంది ఘన విహార లీల.

టీకా:

దేవ = దేవతలు; దానవులునున్ = రాక్షసులు; దివ్య = దివ్యమైన; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = ఇంద్రుని వంటివారు; గంధర్వులు = గంధర్వులు; ఆదిగాగన్ = మొదలగువారు; తగిలి = పూని; ఆశ్రయించి = చేరి; యుందురు = ఉంటారు; ఆ = ఆ; గిరి = పర్వతములలో; ఇంద్ర = ఇంద్రునివంటిదాని; మూలమున్ = మొదలు; అందున్ = అందు; హర్షమున్ = సంతోషమును; అంది = పొంది; ఘన = గొప్ప; విహార = విహారముల; లీలన్ = లీలలతో;

భావము:

దేవతలు, రాక్షసులు, దివ్య మునీంద్రులు, గంధర్వులు మొదలైన వారందరూ ఆ కుముద పర్వతాన్ని ఆశ్రయించి పట్టరాని సంతోషంతో విహరిస్తూ ఉంటారు.

5.2-30-వ.

నరేంద్రా! కురంగ కురర కుసుంభ వైకంకత త్రికూట శిశిర పతంగ రుచక నిషధ శితివాస కపిల శంఖాదులయిన పర్వతంబులు మేరుపర్వతకర్ణికకుఁ గేసరంబులయి పరివేష్టించి యుండు; నా మేరు నగేంద్రంబునకుఁ బూర్వభాగంబున జతర దేవకూటంబులును, బశ్చిమంబునం బవన పారియాత్రంబులు నను పర్వతంబులు నాలుగు, దక్షిణోత్తరంబు లొండొంటికి నష్టాదశసహస్ర యోజనంబుల నిడుపును బూర్వపశ్చిమంబులు ద్విసహస్ర యోజనంబుల వెడల్పును నగుచు దక్షిణంబునఁ గైలాస కరవీరంబులు నుత్తరంబున ద్రిశృంగ మకరంబు లను నామంబులు గల పర్వతంబులు నాలుగును, బూర్వపశ్చిమంబుల నష్టాదశసహస్ర యోజనంబుల నిడుపును దక్షిణోత్తరంబుల ద్విసహస్ర యోజనంబుల వెడల్పు నగుచు నగ్నిపురుషునకుం బ్రదక్షిణం బగు పరిస్తరణంబుల చందంబున మేరువునకుం బ్రదక్షిణంబుగా నష్ట నగంబులు నిలిచి యుండు; మేరుశిఖరంబున దశసహస్ర యోజనంబుల నిడుపు నంతియ విస్తారంబు నగుచు సువర్ణమయం

బైన బ్రహ్మపురంబు దేజరిల్లు చుండు; నా పట్టణంబునకు నష్టదిక్కుల యందును లోకపాలుర
పురంబు లుండు.

టీకా:

నరేంద్ర = రాజా {నరేంద్రుడు - నరులలో ఇంద్రునివంటివాడు, రాజు}; కురంగ = కురంగము
{కురంగము - లేడి}; కురర = కురరము {కురురము - గొట్టె}; కుసుంభ = కుసుంభము {కుసుంభము
- కుంకుమ పువ్వు}; వైకంకత = వైకంకతము; త్రికూట = త్రికూటము {త్రికూటము - మూడు
శిఖరములు గలది}; శిశిర = శిశిరము {శిశిరము - చల్లనిది}; పతంగ = పతంగము {పతంగ -
సూర్యుడు}; రుచక = రుచకము; నిషధ = నిషధము {నిషదము - కఠినమైనది}; శితివాస =
శితివాసము {శితివాస - శితి (శివుని) వాసము (నివాసము)}; కపిల = కపిలము; శంఖ = శంఖము;
ఆదులున్ = మొదలగునవి; అయిన = అయినట్టి; పర్వతంబులున్ = పర్వతములు; మేరుపర్వత =
మేరుపర్వతము అనెడి; కర్ణిక = బొడ్డున; కున్ = కు; కేసరంబులు = కేసరములు; అయి = అయ్యి;
పరివేష్టించి = చుట్టుకొని; ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; మేరు = మేరువు అనెడి; నగ =
పర్వతములలో; ఇంద్రంబున్ = ఇంద్రునివంటిదాని; కున్ = కి; పూర్వ = తూర్పు; భాగంబునన్ =
వైపు; జఠర = జఠరకూటము; దేవకూటంబులునున్ = దేవకూటము; పశ్చిమంబునన్ =
పశ్చిమదిక్కున; పవన = పవనయాత్రంబు; పారియాత్రంబులు = పారియాత్రము; అను = అనెడి;
పర్వతంబులున్ = పర్వతములు; నాలుగు = నాలుగు (4); దక్షిణ = దక్షిణము; ఉత్తరంబులన్ =
ఉత్తరము లందు; ఒండొంటికి = ఒక్కోదానికి; అష్టాదశసహస్ర = పద్దెనిమిదివేలు (18,000);
యోజనంబులన్ = యోజనముల; నిడుపును = పొడవు; పూర్వ = తూర్పు; పశ్చిమంబులున్ =
పడమరలు; ద్విసహస్ర = రెండువేల (2,000); యోజనంబులన్ = యోజనముల; వెడల్పునున్ =
వెడల్పును; అగుచున్ = అగుచూ; దక్షిణంబునన్ = దక్షిణమువైపున; కైలాస = కైలాసపర్వతము;
కరవీరంబులు = కరవీరపర్వతములు; ఉత్తరంబునన్ = ఉత్తరదిక్కున; త్రిశృంగ = త్రిశృంగపర్వతము;
మకరంబులు = మకరపర్వతములు; అను = అనెడి; నామంబులు = పేర్లు; కల = కలిగిన;
పర్వతంబులున్ = పర్వతములు; నాలుగును = నాలుగు (4); పూర్వ = తూర్పు; పశ్చిమంబులన్ =
పడమరలకి; అష్టాదశసహస్ర = పద్దెనిమిదివేలు (18,000); యోజనంబులున్ = యోజనములు;
నిడుపును = పొడవు; దక్షిణ = దక్షిణము; ఉత్తరంబులన్ = ఉత్తరములకి; ద్విసహస్ర = రెండువేల (2,
000); యోజనంబుల = యోజనములు; వెడల్పునున్ = వెడల్పును; అగుచున్ = అగుచు;

అగ్నిపురుషున్ = అగ్నిహోత్రున; కున్ = కు; ప్రదక్షిణంబు = చుట్టుకొని ఉండునవి; అగు = అయినట్టి;
 పరిస్తరణంబుల = చుట్టు పరచిన దర్భల; చందంబునన్ = విధముగ; మేరువున్ = మేరు
 పర్వతమున; కున్ = కు; ప్రదక్షిణంబుగా = చుట్టును; అష్ట = ఎనిమిది (8); నగంబులున్ = కొండలు;
 నిలిచి = నిలబడి; ఉండున్ = ఉండును; మేరు = మేరుపర్వత; శిఖరంబునన్ = శిఖరము నందు;
 దశసహస్ర = పదివేల (10, 000); యోజనంబుల = యోజనముల; నిడుపును = పొడవును; అంతియ
 = అంతే; విస్తారంబును = వెడల్పును; అగుచున్ = అగుచూ; సువర్ణ = బంగారముతో; మయంబున్ =
 నిండినది; ఐన = అయినట్టి; బ్రహ్మపురంబున్ = బ్రహ్మపురము; తేజరిల్లుచుండున్ =
 ప్రకాశిస్తుండును; ఆ = ఆ; పట్టణంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; అష్ట = ఎనిమిది (8); దిక్కులన్ =
 దిక్కుల; అందునున్ = వైపునను; లోకపాలుర = లోకపాలకుల; పురంబులున్ = పట్టణములు;
 ఉండున్ = ఉండును;

భావము:

రాజా! మేరుపర్వతం తామరదుద్దు. దాని చుట్టూ కురంగం, కురరం, కుసుంభం, వైకంకతం, త్రికూటం, శిశిరం, పతంగం, రుచకం, విషధం, శితివాసం, కపిలం, శంఖం మొదలైన పర్వతాలు కేసరాలుగా ఉన్నాయి. ఆ మేరుపర్వతానికి తూర్పుభాగంలో జఠరగిరి, దేవకూటం అనే పర్వతాలున్నాయి. పడమట పవనగిరి, పారియాత్రం అనే పర్వతాలున్నాయి. ఈ నాలుగు పర్వతాలు ఒక్కొక్కటి దక్షిణం నుండి ఉత్తరం వరకు పద్దెనిమిది యోజనాల పొడవు, తూర్పు నుండి పడమటి వరకు రెండువేల యోజనాల వెడల్పు కలిగి ఉంటాయి. మేరువు చుట్టూ ఉన్న ఎనిమిది కొండలు అగ్నిహోత్రునికి ప్రదక్షిణం చేస్తున్న జ్వాలల వలె నిలిచి ఉన్నాయి. మేరుపర్వత శిఖరంలో బ్రహ్మపురం ఉంది. అది పదివేల యోజనాల పొడవు, అంతే వెడల్పు కలిగిన ప్రదేశం. అదంతా బంగారు భూమి. ఆ బ్రహ్మపురానికి ఎనిమిది దిక్కులలోను అష్టదిక్పాలకుల పట్టణాలున్నాయి.

5.2-31-క.

పఠమేష్ఠి పట్టణంబున

హరి మున్ను త్రివిక్రమణము లందన్ సర్వే

శ్వర చరణాగ్ర నఖాహతిః

బరువడి నూర్థ్వాండ మంతః బుగిలె నరేంద్రా!

టీకా:

పరమేష్ఠిపట్టణంబునన్ = బ్రహ్మపురము; హరి = విష్ణుమూర్తి; మున్ను = పూర్వము;
త్రివిక్రమణములున్ = త్రివిక్రమును {త్రివిక్రమము - మూడు పదములతో ముల్లోకములను కొలచిన
విక్రమము}; అందన్ = చెందుతుండగా; సర్వేశ్వర = విష్ణుని యొక్క; చరణ = కాలి; అగ్ర = వేలు
యొక్క; నఖ = గోరు యొక్క; ఆహతిన్ = దెబ్బకి; పరువడిన్ = తటాలున; ఊర్ధ్వాండము = పైనుండు
బ్రహ్మాండము; అంతన్ = అంతట; పగిలెన్ = పగిలినది; = నరేంద్రా = రాజా;

భావము:

రాజా! బ్రహ్మపట్టణంలో నారాయణుడు త్రివిక్రమత్వాన్ని ప్రదర్శించాడు. అప్పుడాయన కాలిగోటి
దెబ్బకు బ్రహ్మాండం పైభాగం చిట్టి బ్రద్దలయింది.

5.2-32-వ.

ఇట్లు చరణనఖస్పర్శం జేసి భేదింపబడ్డ యూర్ధ్వకటాహ వివరంబు వలన నంతఃప్రవేశంబు
జేయుచున్న బాహ్యజలధార శ్రీహరిపాదస్పర్శం జేయుచుఁ జనుదెంచి, సకలలోకజనంబుల
దురితంబులు వాపుచు భగవత్పాదయను పేరం దేజరిల్లుచు దీర్ఘకాలంబు స్వర్గంబున విహరించు
విష్ణుపదంబున నుత్తానపాద పుత్రుండును బరమ భాగవతుండును నైన ధ్రువుండు దన
కులదేవత యైన శ్రీహరి పాదోదకంబుఁ బ్రతిదినంబును భక్తియోగంబున నిమీలితనేత్రుండై
యానందబాష్పంబుల రోమాంచితగాత్రుండై యత్యాదరంబున నేడును శిరంబున ధరియించుచు
నున్నవాఁడు; యతనికి నధోభాగంబున నుండు మండలాధిపతు లైన సప్తర్షులును హరిపాదోదక
ప్రభావంబు నెఱింగి తాము పొందు తపస్సిద్ధి యాకాశగంగాజలంబుల స్నాతు లగుటయే యని
సర్వభూతాంతర్యామి యగు నీశ్వరుని యందు భక్తి సలిపి యితరపదార్థాపేక్ష జేయక మోక్షార్థి
ముక్తిమార్గంబు బహుమానంబు జేయు తెఱింగున బహుమానయుక్తంబుగాఁ దమ
జటాజూటంబుల యందు నేడును ధరియించుచుండుదురు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; చరణనఖ = కాలిగోరు; స్పర్శన్ = తగులుట; చేసి = వలన; భేదింపబడ్డ =
పగలగొట్టబడిన; ఊర్ధ్వకటాహ = పైకప్పు {ఊర్ధ్వకటాహము - బ్రహ్మాండము యొక్క పై కప్పు};
వివరంబున్ = కన్నము; వలనన్ = ద్వారా; అంతః = లోనికి; ప్రవేశంబున్ = ప్రవేశము; చేయుచున్న =
చేస్తున్న; బాహ్య = బయటి; జలధార = నీటిధార; శ్రీహరి = విష్ణుని; పాద = పాదములను; స్పర్శన్ =
తగులుట; చేయుచున్ = చేయుచూ; చనుదెంచె = వచ్చెను; సకల = నిఖిల; లోక = భువనముల;
జనంబుల = ప్రజల యొక్క; దురితంబులున్ = పాపములను; వాపుచున్ = పొగొడుతూ;
భగవత్పాది = భగవత్పాది {భగవత్పాది - భగవంతుని పాదము లందు పుట్టినది}; అను = అనెడి;
పేరన్ = పేరుతో; తేజరిల్లుచు = విలసిల్లుతూ; దీర్ఘ = పెద్ద; కాలంబున్ = కాలము; స్వర్గంబునన్ =
స్వర్గము నందు; విహరించున్ = ప్రవహించును; విష్ణుపదంబునన్ = విష్ణులోకము నందు;
ఉత్తానపాద = ఉత్తానపాదుని; పుత్రుండునున్ = కొడుకు; పరమ = అత్యుత్తమ; భాగవతుండునున్ =
భాగవతానుయాయి; ఐన = అయిన; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; తన = తన యొక్క; కులదేవత =
కులదేవత {కులదేవత - వంశస్థుల ప్రధాన ఆరాధ్య దైవము}; ఐన = అయిన; శ్రీహరి =
నారాయణుని; పాదోదకంబున్ = కాళ్ళు కడిగిన నీరు; ప్రతి = ప్రతి యొక్క; దినంబునున్ =
దినమును; భక్తియోగంబునన్ = భక్తిపూర్వకంబుగా; నిమీలిత = అరమోడ్చు; నేత్రుండు = కన్నలు
కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆనంద = ఆనందముచే కలగిన; బాష్పంబులన్ = కన్నీటితో; రోమాంచిత =
రోమములు గగుర్పాటు చెందిన; గాత్రుండు = దేహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; అత్యాదరంబునన్ =
మిక్కిలి ఆదరముతో; నేడునున్ = ఈ నాటికిని; శిరంబునన్ = తలపైన; ధరియించుచున్నవాడు =
ధరిస్తున్నాడు; అతని = తని; కిన్ = కి; అధోభాగంబునన్ = కిందివైపున; ఉండు = ఉండెడి;
మండలాధిపతులు = సప్తర్షిమండలమునకు అధిపతులు; ఐన = అయిన; సప్తర్షులును = సప్తర్షులు
{సప్తర్షులు - 1మరీచి 2అత్రి 3అంగిరుడు 4పులస్త్యుడు 5పులహుడు 6క్రతువు 7వసిష్ఠుడు
(మరియొక క్రమమున) 1కశ్యపుడు 2అత్రి 3భరద్వాజుడు 4విశ్వామిత్రుడు 5గౌతముడు 6జమదగ్ని
7వసిష్ఠుడు}; హరి = నారాయణుని; పాదోదక = కాళ్ళు కడిగిన నీటి; ప్రభావంబున్ = ప్రభావమును;
ఎఱింగి = తెలిసి; తాము = తాము; పొందు = పొందెడి; తపస్ = తపస్సు; సిద్ధి = సిద్ధియనగా;
ఆకాశగంగా = ఆకాశగంగ యందు; స్నాతులు = స్నానము చేసినవారు; అగుటయే = అగట్టి; అని =
అని; సర్వ = నిఖిల; భూత = భూతము లందు; అంతర్యామి = లోపల ఉండెడివాడు; అగు =

అయినట్టి; ఈశ్వరుని = భగవంతుని; అందు = అందు; భక్తి = భక్తి; సలిపి = చేసి; ఇతర = ఇతరమైన
 ఏ; పదార్థ = పదార్థముల యందు; ఆపేక్ష = కోరుట; చేయక = చేయకుండ; మోక్షార్థి = మోక్షమును
 అపేక్షించువాడు; ముక్తిమార్గంబున్ = ముక్తిమార్గమును; బహుమానంబున్ = సమ్మానము; చేయు =
 చేసిడి; తెలింగునన్ = విధముగా; బహుమాన యుక్తంబుగాన్ = గౌరవపూర్వకముగా; తమ = తమ
 యొక్క; జటాజూటంబులన్ = జటల చుట్టల; అందున్ = అందు; నేడునున్ = ఈనాటికిని;
 ధరియించుచుందురు = ధరించెదరు;

భావము:

ఈ విధంగా నారాయణుని ఎడమకాలి గోటిచేత బ్రహ్మాండం పైకప్పు బద్దలు కాగా ఒక రంధ్రం
 ఏర్పడింది. అప్పుడు అంతవరకు వెలుపలి వైపు ప్రవహిస్తున్న జలధార అంతర్వాహినియై
 త్రివిక్రమదేవుని పాదాన్ని స్పృశిస్తూ ప్రవహించింది. ఆ ప్రవాహమే భగత్పాద అనే పేరుతో సకల
 లోకాల పాపాలను పరిహరిస్తూ చాలాకాలం స్వర్గంలో విహరించింది. ఉత్తానపాదుని కుమారుడు,
 భాగవతులలో అగ్రేసరుడు అయిన ధ్రువుడు తన ఇలవేల్పు అయిన శ్రీహరి పాదోదకాన్ని
 ప్రతిదినం నిమిళిత నేత్రుడై భక్తితో స్వీకరిస్తూ, ఆనంద బాష్పాలతో పులించిన దేహంతో ఎంతో
 ఆదరంతో నేటికీ తలపై చల్లుకొంటూ ఉంటాడు. ఆ ధ్రువునికి దిగువ భాగంలోనే
 మండలాధిపతులైన సప్తర్షులున్నారు. వారు శ్రీమన్నారాయణుని పాదోదక ప్రభావం తెలిసికొని
 ఆకాశగంగలో స్నానం చేయడమే తమ తపస్సిద్ధి అని భావిస్తారు. అలా స్నానం చేయడం వల్ల
 తమ జన్మ చరితార్థ మౌతున్నట్లు విశ్వసిస్తారు. అఖిల జగత్తులో అంతర్యామిగా ఉన్న
 శ్రీమన్నారాయణునిపై భక్తి దృఢంగా నిలిపి, వేరే ప్రాపంచికమైన వస్తువులపై అపేక్ష లేకుండా, మోక్షం
 కోరే వ్యక్తి ముక్తిమార్గాన్ని గౌరవించినట్లు భక్తి గౌరవాలతో సప్తర్షులు ఆ ఆకాశగంగా జలాన్ని తమ
 జటాజూటాలలో ఈనాటికీ ధరిస్తూ ఉంటారు.

5.2-33-నీ.

అంత నసంఖ్యంబు లైన దివ్యవిమాన-

సంకులంబుల సువిశాలమైన

దేవమార్గంబున దిగి వచ్చి చంద్రమం-

డ్రలముఁ దోచుచు మేరునగ శిఖాగ్ర

మునను నా బ్రహ్మదేవుని పట్టణమునకు-

వచ్చి యందులఁ జతుర్థ్యారములను

వరుసతో దీర్ఘప్రవాహంబు లగుచును-

ప్రవహించి యమల ప్రభావములను

5.2-33.1-ఆ.

నరుగు లవణసాగరాంతంబులుగ నాల్గు

మోములందు నాల్గు నామములను

దన్నుఁ గన్నవారిఁ దన వారిఁదోగిన

వారి కెల్ల నమృతవారి యగుచు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; అసంఖ్యంబులున్ = లెక్కలేనన్నివి; ఐన = అయిన; దివ్య = దేవ; విమాన = విమానముల యొక్క; సంకులంబులన్ = సందడులతో; సువిశాలము = మిక్కిలి విశాలమైన; దేవ = ఆకాశ; మార్గంబునన్ = దారిలో; దిగివచ్చి = దిగివచ్చి; చంద్రమండలము = చంద్రలోకము; దోచుచున్ = అనిపించుతూ; మేరునగ = మేరుపర్వతము యొక్క; శిఖర = శిఖరము; అగ్రముననున్ = పైన; ఆ = ఆ; బ్రహ్మదేవుని = బ్రహ్మదేవుని; పట్టణమున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; వచ్చి = వచ్చి; అందులన్ = దానిలో; జతుర్ = నాలుగు; ద్వారములనున్ = ద్వారములలోను; వరుస = వరుస; తో = ప్రకారము; దీర్ఘ = పెద్ద; ప్రవాహంబులు = ప్రవాహములు; అగుచునున్ = అగుచు; ప్రవహించి = ప్రవహించి; అమల = స్వచ్ఛమైన; ప్రభావములనున్ = ప్రభావములతో; అరుగున్ = వెళ్ళును, ప్రవహించును;

లవణ = ఉప్పు; సాగర = సముద్రములందు; అంతంబులుగన్ = అంతమగునవి; నాల్గు = నాలుగు; మోములు = వైపుల; అందున్ = అందులోను; నాల్గు = నాలుగు; నామములనున్ = పేర్లతో; తన్ను = తనను; కన్నవారిన్ = దర్శించినవారిని; తన = తన యొక్క; వారిన్ = నీటిలో; తోగిన = స్నానముచేసిన; = వారి = వారి; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = అందరకు; అమృతవారి = అమృతవంటి నీరు; అగుచున్ = అగుతూ;

భావము:

విష్ణుమూర్తి పాదంనుండి వినిర్గతమైన ఆకాశగంగ లెక్కలేనన్ని దివ్యవిమానాలతో నిండి
సువిశాలంగా ఉండే దేవమార్గం గుండా వచ్చి చంద్రమండలాన్ని ఒరుసుకుంటూ మేరుపర్వత
శిఖరాగ్రానికి చేరుకుంటుంది. అక్కడి ఆ బ్రహ్మపట్టణం నాలుగు ద్వారాల గుండా సీత, చక్షువు, భద్ర,
అలకనంద అనే నాలుగు పేర్లతో నాలుగు విధాలుగా ప్రవహించి చివరకు లవణ సముద్రంలో
కలిసిపోతుంది. ఆ గంగాజలాలు తమను దర్శించే వారికి, తమలో స్నానం చేసేవారికి
అమృతత్వాన్ని ప్రసాదిస్తూ ఉంటాయి.

5.2-34-వ.

ఇట్లు సీత యను పేర వినుతి నొందిన యమ్మహానదీప్రవాహంబు బ్రహ్మసదన పూర్వద్వారంబున
వెడలి కేసరావలయంబుఁ దడుపుచు గంధమాదనాద్రికిం జని భద్రాశ్వవర్షంబుం బావనంబు
జేయుచుఁ బూర్వలవణసాగరంబునం బ్రవేశించు; చక్షు వను పేరం దేజరిల్లెడు దీర్ఘప్రవాహంబు
పశ్చిమద్వారంబున వెడలి మాల్యవత్పర్వతంబు నుత్తరించి కేతుమాలవర్షంబుం బవిత్రంబు
జేయుచుఁ బశ్చిమ లవణార్ణవంబునం గలయు; భద్ర యనుపేర వెలుఁగొందిన యతుల ప్రవాహం
బుత్తరద్వారంబున వెడలి కుముద నీల శ్వేతాఖ్య పర్వత శిఖరంబులం గ్రమంబునఁ బ్రవహించుచు
శృంగ నగరంబునకుం జని మానసోత్తరంబు లగు నుత్తర కురుభూములఁ బవిత్రంబు జేయుచు
నుత్తర లవణ సాగరంబుఁ జేరు; నలకనంద యనం బ్రఖ్యాతి గాంచిన యమ్మహానదీ ప్రవాహంబు
బ్రహ్మ సదన దక్షిణద్వారంబున వెడలి యత్యంత దుర్గమంబు లైన భూధరంబులఁ గడచి
హేమకూట హేమకూట నగంబుల నుత్తరించి యతివేగంబునఁ గర్మక్షేత్రంబగు భారతవర్షంబుఁ
బావనంబు జేయుచు దక్షిణ లవణాంబుధిం గలయు; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సీత = సీత; అను = అనెడి; పేరన్ = పేరుతో; వినుతిన్ = ప్రసిద్ధి; ఒందిన =
పొందినట్టి; ఆ = ఆ; మహా = పెద్ద; నదీ = నది యొక్క; ప్రవాహంబున్ = ప్రవాహమును; బ్రహ్మసదన
= బ్రహ్మపురము; పూర్వ = తూర్పు; ద్వారంబునన్ = ద్వారము నందు; వెడలి = వెలువడి; కేసర =
కేసరముల; వలయంబున్ = మండలమును; తడుపుచున్ = తడుపుతూ; గంధమాదనాద్రి =

గంధమాదన పర్వతమున; కిన్ = కు; చని = వెళ్ళి; భద్రాశ్వవర్షంబున్ = భద్రాశ్వవర్షమును;
 పావనంబున్ = పవిత్రము (తడపుట); చేయుచున్ = చేయుచు; పూర్వ = తూర్పు; లవణ = ఉప్పు;
 సాగరంబున్ = సముద్రమును; ప్రవేశించున్ = చేరును; చక్షువు = చక్షువు; అను = అనెడి; పేరన్ =
 పేరుతో; తేజరిల్లెడు = ప్రకాశించెడి; దీర్ఘ = పొడవైన; ప్రవాహంబున్ = ప్రవాహము; పశ్చిమ =
 పడమర; ద్వారంబునన్ = ద్వారము నందు; వెడలి = వెలువడి; మాల్యవత్పర్వతంబున్ =
 మాల్యవత్పర్వతములను; ఉత్తరించి = దాటి; కేతుమాలవర్షంబున్ = కేతుమాలదేశమును;
 పవిత్రంబున్ = పావనము; చేయుచున్ = చేయుచు; పశ్చిమ = పడమర; లవణ = ఉప్పు;
 ఆర్ణవంబున్ = సముద్రమును; కలయు = కలియును; భద్ర = భద్ర; అను = అనెడి; పేరన్ = పేరుతో;
 వెలుగొందిన = ప్రకాశించెడి; అతుల = పెద్ద; ప్రవాహంబున్ = ప్రవాహము; ఉత్తర = ఉత్తరము వైపు;
 ద్వారంబునన్ = ద్వారము నందు; వెడలి = వెలువడి; కుముద = కుముదపర్వతములు; నీల =
 నీలపర్వతములు; శ్వేత = శ్వేత పర్వతములు; ఆఖ్యన్ = పేరు కలిగిన; పర్వతశిఖరంబులన్ =
 కొండకోన లందు; క్రమంబునన్ = వరుసగా; ప్రవహించుచున్ = ప్రవహించుతూ; శృంగనగరంబున్
 = శృంగపట్టణమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; మానస = మానససరోవరమునకు; ఉత్తరంబులున్ =
 ఉత్తరదిక్కున ఉన్నట్టివి; అగు = అయిన; ఉత్తరకురుభూములన్ = ఉత్తరకురుదేశములను;
 పవిత్రంబున్ = పావనము; చేయుచున్ = చేయుచు; ఉత్తర = ఉత్తరపు; సాగరంబున్ =
 సముద్రమును; చేరున్ = చేరును; అలకనంద = అలకనంద; అనన్ = అని; ప్రఖ్యాతి = ప్రసిద్ధి;
 కాంచిన = పొందినట్టి; ఆ = ఆ; మహా = పెద్ద; నదీ = నది యొక్క; ప్రవాహంబున్ = ప్రవాహము;
 బ్రహ్మసదన = బ్రహ్మపురము; దక్షిణ = దక్షిణపు; ద్వారంబునన్ = ద్వారము నందు; వెడలి =
 వెలువడి; అత్యంతదుర్గమంబులు = ఏ మాత్రమును చొరరానివి; ఐన = అయినట్టి; భూధరంబులన్
 = పర్వతములను; కడచి = దాటి; హేమకూట = హేమకూటము; హిమకూట = హిమకూటము
 అనెడి; నగంబులన్ = పర్వతశిఖరములను; ఉత్తరించి = దాటి; అతి = మిక్కిలి; వేగంబునన్ =
 వేగముతో, గతితో; కర్మక్షేత్రంబున్ = కర్మక్షేత్రము; అగు = అయిన; భారతవర్షంబున్ =
 భారతదేశమును; పావనంబున్ = పవిత్రము (తడపుట); చేయుచున్ = చేయుచు; దక్షిణ = దక్షిణపు;
 లవణ = ఉప్పు; అంబుధి = సాగరమున; కలయున్ = చేరును; అంత = అంతట;

భావము:

సీత అనే పేరుతో ప్రఖ్యాతమైన నదీ ప్రవాహం బ్రహ్మపురం తూర్పుద్వారం నుంచి ప్రవహించి కేసరగిరి శిఖరాలను తడుపుతూ గంధమాదన పర్వతం మీదుగా సాగి భద్రాశ్వ వర్షాన్ని పవిత్రం చేస్తూ తూర్పువైపున లవణ సముద్రంలో ప్రవేశిస్తుంది. బ్రహ్మపురం పడమటి ద్వారం నుండి వెలువడిన చక్షువు అనే ప్రవాహం మాల్యవంత పర్వతాన్ని దాటి కేతుమూల వర్షాన్ని పవిత్రం చేస్తూ పడమటి సముద్రంలో సంగమిస్తుంది. బ్రహ్మపట్టణం ఉత్తరద్వారం గుండా వెలువడిన భద్ర అనే ప్రవాహం కుముదం, నీలం, శ్వేతం అనే పర్వత శిఖరాల మీదుగా ప్రవహిస్తూ, శృంగనగరం చేరుకొని అక్కడనుండి మానసోత్తరాలైన కురుభూములను పవిత్రం చేస్తూ ఉత్తర సముద్రంలో కలుస్తుంది. బ్రహ్మనగరం దక్షిణద్వారం నుండి వెలువడిన అలకనందా ప్రవాహం మిక్కిలి దుర్గమాలైన పర్వత పంక్తుల గుండా ప్రవహించి హేమకూటం, హిమకూటం అనే పర్వతాలను దాటి వచ్చి మిక్కిలి ఉరవడితో కర్మక్షేత్రమైన భారతవర్షాన్ని పవిత్రం చేస్తూ దక్షిణ సముద్రంలో కలుస్తుంది.

5.2-35-సీ.

జగతిలో మేరు వాదిగఁ బర్వతములకుఁ-

బుత్రిక లై నట్టి పుణ్యతీర్థ

ములు వేలసంఖ్యలు గలవు; జంబూద్వీప-

మందు భారతవర్ష మురయఁ గర్మ

భూమి దక్కిన వర్షముల దివంబున నుండి-

భువికి వచ్చినవారు పుణ్యశేష

ములు భుజించుచు నుండు; భూస్వర్గమనఁ దగు-

నా వర్షముల నుండునట్టి వార

5.2-35.1-ఆ.

లయుతసంఖ్య వత్స రాయువు లయుత మా

తంగబలులు దేవతాసమాను

అతుల వజ్రదేహు అధిక ప్రమోదితు

అప్రమత్తు లార్యు అనఘు లధిప!

టీకా:

జగతి = లోకము; లో = అందు; మేరువు = మేరుపర్వతము; ఆదిగన్ = మొదలగు; పర్వతముల్ = పర్వతముల; కున్ = కు; పుత్రికలు = పుట్టినవి; ఐనట్టి = అయినటువంటి; పుణ్యతీర్థములున్ = పుణ్యతీర్థములు; వేలసంఖ్యలు = వేలకొలది; కలవు = ఉన్నవి; జంబూద్వీపము = జంబూద్వీపము; అందున్ = లోన; భారతవర్షము = భారతదేశము; అరయన్ = తరచిచూసిన; కర్మభూమి = కర్మభూమి; తక్కిన = ఇతరమైన; వర్షములన్ = దేశముల; దివంబున = ఆకాశము, స్వర్గము; నుండి = నుండి; భువి = భూమి; కిన్ = కి; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; వారు = జనులు; పుణ్య = పుణ్యఫలములో; శేషములు = మిగిలిన భాగములను; భుజించుచున్ = అనుభవించుతూ; ఉండు = ఉంటారు; భూస్వర్గము = భూలోకమునున్న స్వర్గము; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; ఆ = ఆ; వర్షములన్ = దేశముల; ఉండున్ = ఉండెడి; అట్టి = అటువంటి; వారలు = జనులు; అయుత = పదివేలకొలదిగల; వత్సర = సంవత్సరముల; ఆయువులు = ఆయుష్షుగలవారు; అయుత = పదివేల; మాతంగ = ఏనుగులకు సమానమైన; బలులు = బలముగలవారు; దేవతా = దేవతలతో; సమానులు = సమానమైనవారు; అతుల = మిక్కిలి; వజ్ర = వజ్రమువలె దృఢమైన; దేహులు = శరీరములు కలవారు; అధిక = ఎక్కువగా; ప్రమోదితులు = ఆనందముకలవారు; అప్రమత్తులు = అలక్ష్యములేనివారు; ఆర్యులు = పూజ్యులు; అనఘులు = పుణ్యులు; అధిప = రాజా;

భావము:

రాజా! ప్రపంచంలో మేరువు వంటి పర్వతాలకు పుత్రికలేమో అన్నట్లుగా వేల కొలది పుణ్యతీర్థాలు ఉన్నాయి. జంబూద్వీపంలో భారతవర్షం కర్మభూమి. తక్కిన వర్షాలు భోగభూములు. స్వర్గం నుండి భూమికి దిగి వచ్చినవారు అక్కడ పుణ్యఫలాలను అనుభవిస్తారు. భూలోకస్వర్గం వంటి ఆ వర్షాలలో జీవించేవారు పదివేల సంవత్సరాల ఆయుర్దాయం కలిగి ఉంటారు. పదివేల ఏనుగుల బలం కలిగి ఉంటారు. దేవతలతో సమానులుగా ఉంటారు. వజ్రాలవంటి దృఢమైన దేహులు కలిగి ఉంటారు. ఎంతో సంతోషంతో జీవిస్తారు. వారి ప్రవర్తనలో ఎటువంటి పొరపాట్లు ఉండవు. వారు పూజ్యులు, పుణ్యాత్ములు.

మఱియు సురతసుఖానందంబున మోక్షంబు నైనం గైకొనక సకృత్సూతు లగుచు
 ననవరతంబును ద్రేతాయుగకాలంబు గలిగి ప్రవర్తింతు; రీ యష్ట వర్షంబులయందు
 దేవతాగణంబులు దమ భృత్యవర్గంబు లత్యుపచారంబులు జేయుచుండ నెల్ల ఋతువుల
 యందుం గిసలయ కుసుమ ఫల భరితంబులైన లతాదుల శోభితంబు లగు వనంబులు గల వర్ష
 నిధి గిరిద్రోణుల యందును, వికచ వివిధ నవ గమలా మోదితంబు లగు రాజహంస
 కలహంసలు గల సరోవరంబుల యందును జలకుక్కుట కారండవ సారస చక్రవాకాది
 వినోదంబులు గలిగి మత్తాళిర్పుంకృతి మనోహరంబులైన నానావిధంబు లయిన కొలంకుల
 యందును దేవాంగనల కామోద్రేకజంబు లయిన విలాస హంస లీలావలోకనంబులం
 దివియంబడిన మనోదృష్టులు గలిగి దేవగణంబులు విచిత్ర వినోదంబులఁ దగిలి
 యిచ్చావిహారంబులు సలుపుచుండుదురు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; సురత = స్త్రీ సంగమము యొక్క; సుఖ = సుఖము అనెడి; ఆనందంబునన్ =
 ఆనందముల ముందు; మోక్షంబున్ = మోక్షమును; ఐనన్ = అయినప్పటికి; కైకొనక = గ్రహించక;
 సకృత్ = ఎప్పుడైనా ఒకమారు; ప్రసూతులు = పిల్లలు కనువారు; అగుచున్ = అగుచు;
 అనవరతంబున్ = ఎల్లప్పుడు; త్రేతాయుగంబునన్ = త్రేతాయుగపు; కాలంబున్ = కాలధర్మములు;
 కలిగి = కలిగి; ప్రవర్తింతురు = ప్రవర్తిస్తుంటారు; ఈ = ఈ; అష్ట = ఎనిమిది (8); వర్షములు =
 దేశములు; అందున్ = లోను; దేవతా = దేవతల; గణంబులున్ = సమూహములు; తమ = తమ
 యొక్క; భృత్య = భక్తుల; వర్గంబులన్ = సమూహములు; అతి = అధికమైన; ఉపాచారములు =
 సేవలు; చేయుచుండన్ = చేయుచుండగ; ఎల్ల = సమస్తమైన; ఋతువులన్ = ఋతువుల; అందున్
 = లోను; కిసలయ = చిగురుటాకులు; కుసుమ = పూలు; ఫల = పండ్లుతో; భరితంబులున్ =
 నిండినవి; ఐనన్ = అయినట్టి; లత = లతలు; ఆదుల = మొదలగువాటితో; శోభితంబులున్ =
 శోభిల్లుతున్నవి; అగు = అయినట్టి; వనంబులున్ = అడవులు; కల = కలిగిన; వర్షనిధి =
 సరోవరములు (వర్షనిధి - వర్షపు నీటికి నిధివంటిది, సరస్సు); గిరిద్రోణుల = కొండపల్లములు,
 కుంటలు; అందునున్ = లోను; వికచ = వికసించిన; వివిధ = అనేక రకముల; నవ = తాజా; కమల =

కలువలతో; ఆమోదితంబులు = సంతృప్తి చెందినవి; అగు = అయినట్టి; రాజహంసలు =
 రాయంచలు; కలహంసలు = కలహంసలు; కల = కలిగిన; సరోవరంబుల = సరస్సుల; అందున్ =
 లో; జలకుక్కుట = నీటికోళ్ళు; కారండవ = కారండవములు; సారస = బెగ్గురు పక్షులు; చక్రవాక =
 చక్రవాక పక్షులు; ఆది = మొదలగువాటి; వినోదంబులు = సంతోషములు; కలిగి = ఉండి; మత్త =
 మదించిన; అళి = తుమ్మెదల; ఝంకృతిన్ = ఝంకారములుచేత; మనోహరంబులు = బహు చక్కగ
 నైనవి; ఐ = అయ్యి; నానా = అనేక; విధంబులు = విధములు; అయిన = అయిన; కొలంకుల =
 కొలనుల; అందునున్ = లోను; దేవాంగనల = దేవతాస్త్రీల; కామ = కామమును; ఉద్రేకజంబులు =
 ప్రేరేపించునవి; అయిన = అయిన; విలాస = విలాసములు; హాస = నవ్వులు; లీలా = క్రీడలు;
 అవలోకనంబులన్ = చూపులచే; తివియంబడిన = ఆకర్షించబడిన; మనః = మనసులు; దృష్టులు =
 చూపులు; కల = కలిగిన; దేవ = దేవతల; గణంబులున్ = సమూహములు; విచిత్ర = విచిత్రములైన;
 వినోదంబులు = వేడుక లందు; తగిలి = తగుల్కొని; ఇచ్ఛా = ఇష్టము వచ్చినట్లు; విహారంబులు =
 తిరుగుటలు; సలుపుచుండుదురు = చేయుచుండుదురు;

భావము:

ఇంకా ఈ ఎనిమిది వర్ణాలలో ఉన్నవారు సురత సుఖానంద పరవశులై మోక్షాన్ని సైతం
 కోరుకోరు. అక్కడి స్త్రీలు ఎప్పుడైనా ఒకసారి మాత్రమే బిడ్డలను కంటూ ఉంటారు. అక్కడ
 ఎల్లప్పుడూ త్రేతాయుగమే ప్రవర్తిస్తూ ఉంటుంది. ఈ ఎనిమిది వర్ణాలలోను దేవతలు తమ
 సేవకులు చేసే ఉపచారాలను గ్రహిస్తూ విహరిస్తూ ఉంటారు. అన్ని ఋతువులలోను చివుళ్ళతో,
 పువ్వులతో, ఫలాలతో నిండిన తీగెలు, వృక్షాలు గల వనాలు అక్కడ ఉంటాయి. సరోవరాలలో
 వికసించిన పద్మాలు ఉంటాయి. ఆ పద్మాల పరిమళం ఆఘ్రాణిస్తూ రాజహంసలు, కలహంసలు
 విహరిస్తూ ఉంటాయి. నీటికోళ్ళు, కొక్కెరలు, బెగ్గురు పక్షులు, జక్కవలు కొలకులలో ఈదులాడుతూ
 ఉంటాయి. మత్తెక్కిన తుమ్మెదలు ఝంకారాలు చేస్తుంటాయి. అటువంటి వనాలలో, సరస్సులలో,
 కొండ లోయలలో దేవతాస్త్రీలు విహరిస్తూ విలాసంగా ఆడుతూ, పాడుతూ, పకపక నవ్వుతూ,
 ప్రక్కచూపులు చూస్తూ, కామేద్రేకం కలిగిస్తూ సంచరిస్తూ ఉంటారు. వారి విలాస చేష్టలకు
 ఆకర్షితులైన పురుషులు అక్కడ స్వేచ్ఛావిహారాలు చేస్తుంటారు.

ఈ నవవర్షంబుల యం

దా నారాయణుడు వచ్చి యనవరతము లో

కానుగ్రహమునకై సు

జ్ఞానం బీఁ దలఁచి లీలఁ జరియించుఁ దగన్.

టీకా:

ఈ = ఆ; నవ = తొమ్మిది (నవవర్షములు - భారతాది, 1భారతము 2రమ్యకము 3కింపురుషము 4హరి 5భద్రాశ్వము 6కురువు 7హిరణ్మయము 8ఇలావృతము 9కేతుమూలము); వర్షంబు = వర్షముల; అందున్ = లోను; ఆ = ఆ; నారాయణుడు = విష్ణువు; వచ్చి = అవతరించి; అనవరతంబున్ = ఎల్లప్పుడు; లోకాన్ = లోకములను; అనుగ్రహమున్ = అనుగ్రహించుట; కై = కొరకు; సు = మంచి; జ్ఞానంబున్ = జ్ఞానమును; ఈన్ = ఇయ్య వలెన నని; తలచి = భావించి; లీలన్ = క్రీడగా; చరియించున్ = వర్తించును; తగన్ = అవశ్యము;

భావము:

ఈ తొమ్మిది వర్షాలలోను జీవులకు సరియైన జ్ఞానం అనుగ్రహించడం కోసం నారాయణుడు అనేక లీలావిలాసాలు ప్రదర్శిస్తూ సంచరిస్తూ ఉంటాడు.

5.2-38-⁵న్.

వసుధ నిలావృత వర్షాధిపతి యైన-

పురహరుం డా వర్షమున వనంబు

నందు నుండుటకు నా యంబికాశాప వ-

శంబున నా వనస్థలములందు

నెవ్వరు వచ్చిన నింతులై యుందు రా-

వనమందుఁ బార్వతి యనుదినంబు

నంగనాజన సహస్రార్బుదంబులతోడ-

వనమలోచనుఁ గొల్పు నతుల భక్తి

నట్టి శివునిఁ గోరి యా యిలావృతవర్ష
మునఁ జరించు జనులు మోదమునను
గదిసి తత్ప్రకాశములైన మంత్ర తం
త్రములఁ బూజ జేసి తలఁతు రెపుడు.

టీకా:

వసుధన్ = భూమిపైన; ఇలావృతవర్ష = ఇలావృతవర్షమునకు; అధిపతి = అధిదేవత; ఐనన్ =
అయినట్టి; పురహరుండు = శివుడు {పురహరుడు - పురములను దేహముల హరించువాడు,
త్రిపురములను కూల్చినవాడు, శివుడు}; ఆ = ఆ; వర్షమునన్ = దేశములో; వనంబున్ = అడవి;
అందున్ = లే; ఉండుట = ఉండుట; కున్ = వలన; ఆ = ఆ; అంబికా = పార్వతీదేవి; శాప = శాపము;
వశంబునన్ = కారణముచేత; ఆ = ఆ; వన = అడవి; స్థలములు = ప్రదేశముల; అందున్ = లో;
ఎవ్వరున్ = ఇతరులు ఎవరైనను; వచ్చిన = ప్రవేశించిన; ఇంతుల = స్త్రీలు; ఐ = అయ్యి; ఉందురు =
పోతారు; ఆ = ఆ; వనమున్ = వనము; అందున్ = లో; పార్వతి = పార్వతీదేవి; అనుదినంబున్ =
ప్రతిదినము; అంగనాజన = స్త్రీ జనములు; సహస్రార్బుదంబుల = మహాఖర్వము, 1013; తోడన్ =
తోటి; అసమానలోచనున్ = శివుని {అసమానలోచనుడు - అసమాన (ఎగుడు దిగుడు)గా
లోచనుడు (కన్నులు ఉన్నవాడు), శివుడు}; కొల్చున్ = సేవించును; అతుల = సాటిలేని; భక్తిన్ =
భక్తితో; అట్టి = అటువంటి;
శివునిన్ = పరమశివుని {శివుడు - శుభకరుడు, శంకరుడు}; కోరి = కోరి; ఆ = ఆ; ఇలావృతమునన్ =
ఇలావృతవర్షమున; చరించు = తిరుగుతుండెడి; జనులు = ప్రజలు; మోదముననున్ =
సంతోషముతో; కదిసి = చేరి; తత్ = అతని; ప్రకాశకములు = ప్రసిద్ధములు; ఐనన్ = అగు; మంత్ర =
మంత్రములు; తంత్రములన్ = తంత్రములచే; పూజజేసి = పూజించి; తలఁతురు = స్మరింతురు;
ఎపుడున్ = ఎల్లప్పుడు;

భావము:

ఇలావృత వర్షానికి త్రిపురాసుర సంహారకుడైన శివుడు అధిపతి. ఆ ఇలావృత వర్షంలో పార్వతీదేవి విహరించే ఉద్యానవనం ఉంది. పార్వతి శాపం వల్ల ఆ వనంలోనికి పురుషు లెవరైనా ప్రవేశిస్తే స్త్రీలుగా మారుతారు. అక్కడ పార్వతీదేవి వేలకొలది చెలికత్తెలతో వచ్చి ప్రతినిత్యం పరమేశ్వరుణ్ణి పరమభక్తితో సేవిస్తూ ఉంటుంది. ఆ ఇలావృతవర్షంలోని జనులు ఎంతో సంతోషంతో ఆయా మంత్ర తంత్రాలతో పరమేశ్వరుణ్ణి పూజించి సదా సంస్కరించి తరిస్తూ ఉంటారు.

5.2-39-క.

భద్రాశ్వవర్షమందుల

భద్రశ్రవు డనెడి పేరఁ బరఁగుచుఁ దపనీ

యాద్రీసమ ధైర్యుఁ డగుచు స

ముద్రాంతంబైన జగతిఁ బొలుపుగ నేలున్.

టీకా:

భద్రాశ్వవర్షము = భద్రాశ్వవర్షము; అందులన్ = లో; భద్రశ్రవుడు = భద్రశ్రవుడు; అనెడి = అనెడి; పేరన్ = పేరుతో; పరగుచున్ = ప్రసిద్ధమగుచు; తపనీయాద్రీ = మేరు పర్వతముతో {తపనీయాద్రీ - తపసు చేసుకొన తగినట్టి అద్రీ, మేరుపర్వతము}; సమ = సమానమైన; ధైర్యుడు = ధైర్యము గలవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; సముద్ర = సముద్రము; అంతంబున్ = సరిహద్దు; ఐనన్ = అయినట్టి; జగతిన్ = భూమిని; పొలుపుగన్ = ఒప్పుగా, స్థైర్యముతో; ఏలున్ = పరిపాలించును;

భావము:

భద్రాశ్వ వర్షానికి భద్రశ్రవుడు అధిపతి. అతడు మేరుపర్వతం వంటి ధైర్యం కలవాడు. అతడు సముద్రాలు హద్దుగా గలిగిన భూమిని పరిపాలించాడు.

5.2-40-క.

ఆ నరవరునకుఁ బ్రియతముఁ

డైన హయగ్రీవమూర్తి ననవరతంబున్

ధ్యానస్తోత్రజపాను

ష్ఠానాదులఁ బూజచేసి సజ్జను లంతన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; నరవరున్ = రాజు; కున్ = కి; ప్రియతముడు = అత్యంత ఇష్టుడు; ఐన = అయిన; హయగ్రీవ = హయగ్రీవుని; మూర్తిన్ = విగ్రహమును; అనవరతంబున్ = ఎల్లప్పుడు; ధ్యాన = ధ్యానము చేయుట; స్తోత్ర = కీర్తించుట; జప = జపము చేయుట; ఆదులన్ = మొదలగు వాటిచే; పూజచేసి = పూజించి; సత్ = మంచి; జనులు = వారు; అంతన్ = అంతట;

భావము:

ఆ భద్రతవుని ఇష్టదైవమైన హయగ్రీవ మూర్తిని ధ్యానాలతో, జపాలతో, స్తోత్రాలతో, అనుష్ఠానాలతో సజ్జనులు సేవించి తరిస్తూ ఉంటారు.

5.2-41-ఆ.

తత్ప్రకాశకృత్యధాన మంత్రార్థ సం

సిద్ధిఁ జేసి ముక్తిఁజెంది రప్పు

డట్టి వర్షమందు నా హయగ్రీవునిఁ

దలఁచి కొలిచి మిగుల ధన్యు లగుచు.

టీకా:

తత్ = ఆ; ప్రకాశకృత = ప్రకాశింపజేయునట్టి; ప్రధాన = ముఖ్యమైన; మంత్ర = మంత్రము; అర్థ = పరమార్థము; సంసిద్ధిన్ = చక్కగా సిద్ధించుట; చేసి = వలన; ముక్తిన్ = ముక్తిని; చెందిరి = పొందిరి; అప్పుడు = అప్పుడు; అట్టి = అటువంటి; వర్షము = దేశము; అందున్ = లో; ఆ = ఆ; హయగ్రీవునిన్ =

హయగ్రీవుని; తలచి = స్మరించి; కొలచి = సేవించి; మిగులన్ = మిక్కిలిగా; ధన్యులు = ధన్యులు;
అగుచున్ = అగుచు;

భావము:

ఆ హయగ్రీవ తత్వాన్ని ప్రకాశింపజేసే ప్రధాన మంత్రాల మహిమతో ఆ వర్షంలోని వారు
హయగ్రీవుని అర్చించి, స్తుతించి, ధ్యానించి ముక్తిని పొందుతున్నారు.

5.2-42-సీ.

హరివర్ష పతి యైన నరహరి ననిశంబు-

నందున్న జనులు మహాత్ము లయిన

దైత్యదానవ కులోత్తములు ప్రహ్లాదాది-

వృద్ధులఁ గూడి సంప్రీతితోడ

సుస్సాతులై భక్తిఁ జూచుచు నుందురు-

రమ్య దుకూలాంబరములు దాల్చి

తత్ప్రకాశక మంత్రతంత్రజపస్తోత్ర-

పఠన సుధ్యానతపఃప్రధాన

5.2-42.1-తే.

మైన సత్పూజలనుజేసి యచల బుద్ధి

శ్రీనృసింహునిఁ జేరి పూజించి యతని

క్షరుణ నొందుచు నతుల ప్రకాశు లగుచు

భుక్తి ముక్తులఁ గైకొందు భూపవర్య!

టీకా:

హరివర్ష = హరివర్షమునకు; పతి = ప్రభువు; ఐన = అయిన; నరహరిన్ = నరసింహుని; అనిశంబున్
= ఎల్లప్పుడును; అందున్ = దానిలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; జనులు = ప్రజలు; మహాత్ములు = గొప్పవారు;
అయిన = ఐనట్టి; దైత్య = దైత్యుల {దైత్యులు - దితి యొక్క కుమారులు, రాక్షసులు}; దానవ = దానవ;

కుల = కులములందు; ఉత్తములు = శ్రేష్ఠులు; ప్రహ్లాద = ప్రహ్లాదుడు; ఆది = మొదలైన; వృద్ధులన్ = పెద్దల; కూడి = తో కలిసి; సంప్రీతిన్ = మిక్కిలి ప్రేమతో; సుస్నాతులు = చక్కగా స్నానములు చేసినవారు; ఐ = అయ్యి; భక్తిన్ = భక్తితో; చూచుచున్ = సేవించుకొనుచు; ఉందురు = ఉంటారు; రమ్య = అందమైన; దుకూల = పట్టు; అంబరములు = బట్టలు; తాల్చి = ధరించి; తత్ = ఆ; ప్రకాశక = ప్రకాశకరములైన; మంత్ర = మంత్రములు; తంత్ర = తంత్రములు; జప = జపములు; స్తోత్ర = స్తుతులను; పఠన = చదువుట; సు = చక్కటి; ధ్యాన = ధ్యానములు; తపన్ = తపస్సులు; ప్రధానము = మొదలగు ముఖ్యము; ఐన = అయినట్టి;

సత్ = సత్యమైన; పూజలనున్ = పూజలను; చేసి = వలన; అచల = చాంచల్యరహితమైన; బుద్ధి = మనసుతో; శ్రీ = శుభకరుడైన; నృసింహునిన్ = నరసింహుని; చేరి = చేరి; పూజించి = కొలచి; అతని = అతని యొక్క; కరుణన్ = దయను; ఒందుచున్ = పొందుతూ; అతుల = సాటిలేని; ప్రకాశులు = ప్రకాశముగలవారు; అగుచున్ = అగుచు; భుక్తి = ఇహలోకార్థమైన జీవికాదులు; ముక్తులన్ = పరలోకార్థమైన మోక్షము; కైకొండు = చేపట్టిదరు; భూపవర్య = మహారాజా {భూపవర్యుడు - భూపు (రాజు)లలో వర్యుడు (ఉత్తముడు), మహారాజు};

భావము:

రాజా! హరివర్షానికి అధిపతి నరసింహుడు. అక్కడున్న జనులు దైత్య దానవ వంశాలలో ఉత్తములైనవారు. వారు ఎల్లప్పుడూ ప్రహ్లాదుడు మొదలైన పెద్దలతో కలిసి స్నానం చేసి శుచులై నరసింహుని సేవిస్తూ ఉంటారు. రమణీయాలైన పట్టుబట్టలు కట్టుకొని ఆ నరసింహ తత్త్వాన్ని ప్రకాశింపజేసే మంత్రం జపిస్తూ, ఆ మంత్రానికి సంబంధించిన తంత్ర కార్యాలను నిర్వహిస్తూ, నరసింహునికి ప్రీతిపాత్రమైన ధ్యానాలు, జపాలు, తపాలు, స్తోత్రాలు చేస్తూ నిలుకడ గల బుద్ధితో స్వామిని సేవిస్తూ ఉంటారు. ఆ స్వామి కరుణకు పాత్రులై ఇహపర సుఖాలను అనుభవిస్తూ ఉంటారు.

5.2-43-వ.

మఱియుఁ గేతుమాల వర్షంబునందు భగవంతుండు శ్రీదేవికి సంతోషంబు నొసంగుటకుఁ గామదేవరూపంబున నుండును; అమ్మహాపురుషుని యస్త్రతేజః ప్రకాశంబునఁ బ్రజాపతి దుహితలగు రాత్ర్యధి దేవతల గర్భంబులు సంవత్సరాంతంబున నిర్జీవంబు లై ప్రవించును; ఆ

కామదేవుండును దన గతి విలాసలీలావిలోకన సుందర భూమండల సుభగ వదనారవింద కాంతులంజేసి శ్రీరమాదేవిని రమింపం జేయు; భగవన్మాయారూపిణి యగు శ్రీదేవియుఁ బ్రజాపతి పుత్రికలును బుత్రులు నైన రాత్రులం బగళ్ళం గూడి కామదేవుని స్తోత్రపఠన పూజాధ్యానాదులం బూజించుచుండు; మఱియును.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; కేతుమాలవర్షంబున్ = కేతుమాలవర్షము; అందున్ = లో; భగవంతుండు = నారాయణుడు; శ్రీదేవి = లక్ష్మీదేవి; కిన్ = కి; సంతోషంబున్ = సంతోషమును; ఒసగుట = ఇచ్చుట; కున్ = కు; కామదేవ = మన్మథుని; రూపంబునన్ = స్వరూపములో; ఉండునున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; మహా = పరమ; పురుషునిన్ = పురుషుని యొక్క; అస్త్ర = అస్త్రముల; తేజస్ = తేజస్సు యొక్క; ప్రకాశంబునన్ = ప్రకాశము వలన; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి యొక్క; దుహితలు = పుత్రికలు; అగు = అయిన; రాత్రి = రాత్రులకు; అధిదేవతల = అధికారము కల దేవతల యొక్క; గర్భంబులున్ = గర్భములు; సంవత్సర = అహోరాత్రంబుల, సంవత్సరము; అంతంబునన్ = చివరకు; నిర్జీవంబులు = నిర్జీవములు; ఐ = అయ్యి; స్రవించును = స్రవించును; ఆ = ఆ; కామదేవుండునున్ = మన్మథుడును; తన = తన యొక్క; గతి = వర్తన; విలాస = విలాసములు; లీలా = క్రీడలు; విలోకన = దృక్కులు; సుందర = అందమైన; భూమండల = భుకుటి ప్రదేశము; సుభగ = సౌభాగ్యవంతమైన; వదన = మోము అనెడి; అరవింద = పద్మము యొక్క; కాంతులన్ = ప్రకాశములు; చేసి = వలన; శ్రీ = శ్రీ; రమాదేవినిన్ = లక్ష్మీదేవిని; రమింపన్ = సంతోషింప; చేయున్ = చేయును; భగవత్ = భగవంతుని; మాయా = మాయ యొక్క; రూపిణి = రూపము ధరించినామె; అగు = అయిన; శ్రీదేవియున్ = లక్ష్మీదేవికూడ; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి యొక్క; పుత్రికలు = కుమార్తెలు; పుత్రులు = కుమారులు; ఐన = అయినట్టి; రాత్రులు = రాత్రులు; పగళ్ళన్ = పగళ్ళతో; కూడి = తో కలసి; కామదేవునిన్ = మన్మథుని; స్తోత్రపఠన = స్తుతించుట; పూజ = పూజలు; ధ్యాన = ధ్యానములు; పూజించుచుండున్ = కొలచుతుండును; మఱియునున్ = ఇంకను;

భావము:

ఇంకా కేతుమాల వర్షంలో భగవంతుడు శ్రీదేవిని సంతోషపెట్టడం కోసం మన్మథరూపంలో సాక్షాత్కరిస్తాడు. ఆ కామదేవుని అస్త్ర ప్రభావం వల్ల ప్రజాపతి కుమార్తెలైన రాత్రులకు

అధిదేవతలైనవారి గర్భాలు సంవత్సరకాలం సంరక్షింపబడి నప్పటికీ నిర్జీవములై ప్రవిస్తాయి. ఆ కామదేవుని రూపంలో ఉన్న శ్రీహరి తన నడకల సొగసులతో, విలాస వీక్షణాలతో, అందమైన కనుబొమలతో, పద్మాలవంటి మనోహర ముఖ కాంతులతో రమాదేవిని సంతోషపెడతాడు. భగవంతుని మాయకు ప్రతిరూపమైన ఆ శ్రీదేవి కూడా ప్రజాపతి పుత్రికలు, పుత్రులు అయిన రాత్రులతో, పగళ్ళతో కామదేవుణ్ణి స్తుతిస్తూ, పూజలు చేస్తూ, ధ్యానిస్తూ, ఆరాధిస్తూ ఉంటుంది. ఇంకా...

5.2-44-క.

విమలమతిఁ జిత్తగింపుము

రమణీయంబైన విమల రమ్యక మను వ

ర్షమునకు నధిదేవత దా

నమరంగా మత్స్యరూపుడగు హరి దలపన్.

టీకా:

విమల = స్వచ్ఛమైన; మతిన్ = మనసుతో; చిత్తగింపుము = వినుము; రమణీయంబు = మనోహరము; ఐన = అయిన; విమల = నిర్మలమైన; రమ్యకము = రమ్యకవర్ణము; అను = అనెడి; వర్ణమున = వర్ణమున; కున్ = కు; అధిదేవత = ప్రభువు; తాన్ = తను; అమరంగన్ = చక్కగా; = మత్స్య = చేప; రూపుడు = స్వరూపము కలవాడు; అగు = అయిన; హరిన్ = నారాయణుని; తలపన్ = తెలుసుకొనుటకు;

భావము:

రాజా! పరిశుద్ధమైన మనస్సుతో శ్రద్ధగా విను. రమణీయమైన రమ్యక మనే వర్ణానికి మత్స్యరూపుడైన హరి అధిదేవత.

5.2-45-ఆ.

అట్టి వర్ణమునకు నధిపతి యగుచున్న

మనువు పుత్రపౌత్ర మంత్రివరులఁ

గూడి మత్స్యమైన కుంభినీధరుఁ జిత్త

మతుల భక్తియుక్తి హత్తఁ గొలుచు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; వర్షమున్ = దేశమున; కున్ = కు; అధిపతి = ప్రభువు; అగుచున్న = అయినట్టి;
మనువు = మనువు; పుత్ర = కుమారులు; పౌత్ర = మనుమలు; మంత్రి = మంత్రులలో; వరులన్ =
ఉత్తములను; కూడి = తో కలిసి; మత్స్యము = మత్స్యావతారము; ఐన = ఎత్తిన; కుంభినీధరున్ =
విష్ణుని {కుంభినీధరుడు - వరహావతారములో కుంభిని (భూమండలమును) ధరుడు (ధరించిన
వాడు), విష్ణువు}; చిత్తము = మనసున; అతుల = మిక్కిలి; భక్తి = భక్తి; యుక్తి = కలిగి; హత్తన్ =
హత్తుకొనునట్లు; కొలుచు = సేవించును;

భావము:

ఆ రమ్యక వర్షానికి మనువు అధిపతి. అతడు తన కొడుకులతో, మంత్రులతో మత్స్యరూపుడైన
శ్రీహరిని సాటిలేని భక్తితో ఆరాధిస్తూ ఉంటాడు.

5.2-46-ఆ.

తత్ప్రకాశ కృత్యధాన మంత్రస్తోత్ర

ములను ధర్మకర్మములను హోమ

ములను జనులు చేసి పుణ్యులై భుక్తిము

క్తులను బొందుచుండు రైమితోడ.

టీకా:

తత్ = ఆ; ప్రకాశకృత్ = ప్రకాశమును కలుగజేయునవి యైన; ప్రధాన = ముఖ్యమైన; మంత్ర =
మంత్రములు; స్తోత్రములనున్ = స్తుతులను; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; కర్మములనున్ = ఆచరణలు;
హోమములను = హోమక్రియలను; జనులు = ప్రజలు; చేసి = ఆచరించి; పుణ్యులు = పుణ్యవంతులు;

ఐ = అయ్య; భుక్తి = జీవికలు; ముక్తులను = మోక్షములను; పొందుచుందురు = పొందెదరు; ఎలమి =
వికాసము; తోడన్ = తోటి;

భావము:

అక్కడి జనులు మత్స్యమూర్తిని ప్రకాశింపజేసే మంత్రాలతో, స్తోత్రాలతో అర్చిస్తూ, ధర్మకార్యాలు
నిర్వహిస్తూ, అగ్నికార్యాలు నెరవేరుస్తూ పుణ్యాత్ములై భక్తి ముక్తులను ఆనందంగా అనుభవిస్తారు.

5.2-47-క.

వినుము; హిరణ్మయ వర్షం

బునకుం కూర్మావతారమును దాల్చిన యా

వనజోదరుఁ డధిదేవత

యనఘుఁడు పితృపతి మహాత్ముఁ డర్యముఁడు నృపా!

టీకా:

వినుము = వినుము; హిరణ్మయవర్షంబున్ = హిరణ్మయవర్షమున; కున్ = కు;

కూర్మావతారమునున్ = కూర్మావతారమును; తాల్చిన = ధరించిన; ఆ = ఆ; వనజోదరుడు =

నారాయణుడు {వనజోదరుడు - వనజము (పద్మము) ఉదరుడు (ఉదరమున కలవాడు), విష్ణువు};

అధిదేవత = అధికార దేవత; అనఘుడు = పుణ్యుడు; పితృపతి = యముడు {పితృపతి - పితరుల

తేడు, యముడు}; మహాత్ముడు = మహిమాన్వితుడు; అర్యముడు = సూర్యుడు {అర్యముడు -

సూర్యుడు, పితృదేవతలలో ఒకడు}; నృపా = రాజా;

భావము:

రాజా! విను. హిరణ్మయ వర్షానికి కూర్మావతారం ధరించిన ఆ శ్రీహరి అధిదేవత. పాపరహితుడు,
పితృదేవతలకు అధిపతి, మహాత్ముడు అయిన ఆర్యముడు దానిని పరిపాలిస్తూ ఉంటాడు.

5.2-48-క.

ఆ వర్షమందు నర్యముఁ

దా వర్షజనంబుగూడి హరిఁ జిత్తములో

భావించి సంస్తవంబులు

కావించుచుఁ గాంతు రతని కైవల్యంబున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; వర్షము = వర్షము, దేశము; అందున్ = లో; అర్యముడు = అర్యముడు; ఆ = ఆ; వర్ష = దేశ;
జనంబున్ = ప్రజలతో; కూడి = కలిసి; హరిన్ = నారాయణుని; చిత్తము = మనసు; లోన్ = లోపల;
భావించి = ధ్యానించి; సంస్తవంబులు = స్తోత్రములు; కావించుచున్ = చేయుచు; కాంతురు =
పొందెదరు; అతని = అతని యొక్క; కైవల్యంబున్ = కైవల్యమును;

భావము:

ఆర్యముడు ఆ హిరణ్మయ వర్షంలోని జనులతో కలిసి కూర్మరూపుడైన శ్రీహరిని మనస్సులో
ధ్యానిస్తూ, సంస్తుతిస్తూ భుక్తి ముక్తులను అందుకుంటాడు.

5.2-49-క.

ఉత్తర కురుభూములఁ దను

హత్తుకొని వరాహదేవుఁ డధిపతియైనన్

సత్తుగ భూసతి యతనిం

జిత్తములో నిలిపి పూజ చేయుచు నుండున్.

టీకా:

ఉత్తరకురుభూములన్ = ఉత్తర కురు దేశము లందు; తను = తను; హత్తుకొని = దగ్గరకు తీసుకొని;
వరాహదేవుడు = వరహావతారుడు; అధిపతి = అధిదేవత; ఐనన్ = కాగా; సత్తుగన్ = గట్టిగా;
భూసతి = భూదేవి; అతనిన్ = అతనిని; చిత్తము = మనసు; లోన్ = లోపల; నిలిపి = నిలుపుకొని;
పూజ = కొలచుట; చేయుచునుండున్ = చేయుచుండును;

భావము:

ఉత్తర కురువర్షానికి వరాహదేవుడు అధిపతి. అక్కడ భూదేవి వరాహ రూపుడైన శ్రీహరిని మనస్సులో నిలుపుకొని పూజలు చేస్తుంటుంది.

5.2-50-క.

ఆ వర్షమందులను బ్రజ

లావిపుల వరాహమూర్తి ననవతరంబున్

సేవించి కొలిచి సంస్తుతిఁ

గావించుచుఁ గాంతు రంతఁ కైవల్యంబున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; వర్షము = వర్షము, దేశము; అందులను = లో; ప్రజలు = జనులు; ఆ = ఆ; విపుల = భూదేవి సహిత; వరాహమూర్తిన్ = యజ్ఞవరాహమును; అనవరతంబున్ = ఎడతెగక; సేవించి = పూజించి; కొలిచి = ధ్యానించి; సంస్తుతిన్ = చక్కగా స్తుతించుటను; కావించుచున్ = చేయుచు; కాంతురు = పొందెదరు; అంతన్ = అంతట; కైవల్యంబున్ = మోక్షమును;

భావము:

ఆ ఉత్తర కురువర్షంలోని ప్రజలు వరాహమూర్తిని అనుదినమూ సేవిస్తూ, సంభావిస్తూ, సంస్తుతులు గావిస్తూ మోక్షపదాన్ని చేరుకొంటారు.

5.2-51-క.

అరయఁగ నీతాలక్ష్మణ

పరివృతుడై వచ్చి రామభద్రుఁడు గడిమిం

బరఁగు నధిదేవతగఁ గిం

పురుష మహావర్షమునకు భూపవరేణ్య!

టీకా:

అరయగన్ = చూడగా; సీతా = సీతయు; లక్ష్మణ = లక్ష్మణుడు; పరివృతుండు = చుట్టును ఉన్నవాడు;
ఐ = అయ్యి; వచ్చి = చేరి; రామభద్రుడు = శ్రీరాముడు; కడిమిన్ = అతిశయముతో; పరగున్ = ప్రసిద్ధ
మగు; అధిదేవతగన్ = అధిదేవతగ; కింపురుష = కింపురుషము యనెడి; మహా = గొప్ప; వర్షమున్
= వర్షమున; కున్ = కు; = భువవరేణ్య = మహారాజా {భూపవరేణ్యుడు - భూప (రాజు)లలో
వరేణ్యుడు (ముఖ్యుడు), మహారాజు};

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! కింపురుష వర్షానికి సీతా లక్ష్మణ సమేతుడైన శ్రీరామచంద్రుడు అధిదేవత.

5.2-52-ఆ.

అట్టి రామభద్రు నంజనీసుతుఁడు గిం

పురుషగణముఁ గూడి పూజ చేసి

తత్ప్రకాశకప్రధాన మంత్రస్తోత్ర

పఠనములను దగ నుప్రాప్తి సేయు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; రామభద్రున్ = శ్రీరాముని; అంజనీసుతుడు = ఆంజనేయుడు {అంజనీ సుతుడు
- అంజనీదేవి యొక్క పుత్రుడు, ఆంజనేయుడు}; కింపురుష = కింపురుషుల; గణమున్ =
సమూహముతో; కూడి = కలిసి; పూజ = కొలచుట; చేసి = చేసి; తత్ = అతనిని; ప్రకాశక = ప్రకాశము
కలిగించెడు; ప్రధాన = ముఖ్య; మంత్ర = మంత్రములు; స్తోత్ర = స్తుతులను; పఠనములనున్ =
చదువుటలను; తగన్ = అవశ్యము; ఉప్రాప్తిజేయు = సేవ చేయును;

భావము:

అటువంటి కింపురుష వర్షంలో అంజనాదేవి కుమారుడైన ఆంజనేయుడు కింపురుష గణాలతో
కూడి మహనీయాలైన మంత్ర స్తోత్రాలతో శ్రీరామచంద్రుని ఆరాధిస్తూ ఉంటాడు.

5.2-53-నీ.

భారతవర్షాధిపతియైన బదరికా-

శ్రమమున నున్న నారాయణుండు

భూనాథ! యా మహాత్ముని నారదాదులు-

భారతవర్షంబు ప్రజలఁ బ్రేమ

భాయక చేరి యుపాస్తి చేయుచు సాంఖ్య-

యోగంబు నుపదేశ ముచితవృత్తి

నంది యందఱును గృతార్థులై యట్టి నా-

రాయణదేవు నారాధనంబు

5.2-53.1-ఆ.

చేసి యాత్మఁ జాలఁ జింతించి తత్త్వకా

శకము లయిన మంత్ర సంస్తవములఁ

బ్రూజ చేసి ముక్తిఁ బొందుచు నుండుదు

రచలమైన భక్తి ననుదినంబు,

టీకా:

భారతవర్ష = భరతవర్షమునకు; అధిపతి = అధిదేవత; ఐన = అయిన; బదరికాశ్రమమునన్ =

బదరికాశ్రమములో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నారాయణుండు = విష్ణుని; భూనాథ = రాజా; ఆ = ఆ;

మహాత్ముని = మహాత్ముడిని; నారద = నారదుడు; ఆదులు = మొదలగువారు; భారతవర్షంబు =

భరతవర్షమును; ప్రజలన్ = (అందలి) జనులను; ప్రేమన్ = ప్రేమతో; పాయక = విడువక; చేరి =

కలిసి; ఉపాస్తి = ఆరాధించుట; చేయుచున్ = చేయుచు; సాంఖ్యయోగంబున్ = సాంఖ్యయోగమును;

ఉపదేశము = ఉపదేశము {ఉపదేశము - సాధికారముగ అనువర్తనకు నేర్పుట}; ఉచిత = తగిన;

వృత్తిన్ = విధముగ; అంది = పొంది; = అందఱునున్ = సర్వులు; కృతార్థులు = ధన్యులు {కృతార్థుడు

- కృత (నెరవేరిన) అర్థుడు (ప్రయోజనము గలవాడు), ధన్యుడు}; ఐ = అయ్యి; అట్టి = అటువంటి;

నారాయణ = నారాయణుడను; దేవున్ = దేవుని; ఆరాధనంబున్ = పూజించుట;

చేసి = చేసి; ఆత్మన్ = మనసున; చాలన్ = అధికముగ; చింతించి = ఆలోచించి; తత్ = అతనిని;
 ప్రకాశకములు = ప్రకాశము కలిగించునవి; అయిన = ఐన; మంత్ర = మంత్రములు; సంస్తవములన్ =
 స్తోత్రములను; పూజన్ = కొలచుట; చేసి = చేసి; ముక్తిన్ = ముక్తిని; పొందుచునుండుదురు =
 పొందుతుండురు; అచలము = చలించనిది; ఐన = అయినట్టి; భక్తిన్ = భక్తితో; అనుదినంబున్ =
 ప్రతిదినము;

భావము:

భారతవర్షానికి బదరికాశ్రమవాసి అయిన నారాయణుడు అధిపతి. ఈ భారతవర్షంలోని వారు
 మహాత్ములైన నారదాది మునుల సాంగత్యంతో సాంఖ్యయోగాన్ని ఉపదేశంగా పొంది తమ
 జన్మలను సార్థకం చేసుకొంటారు. నారాయణ దేవుణ్ణి ఆరాధించి ఆ దేవునికి ప్రియమైన మంత్ర
 స్తోత్రాదులతో పూజలు చేస్తారు. భక్తితో మ్రొక్కి ముక్తి దక్కించుకొంటారు.

5.2-54-క.

భారతవర్షము నందుల

సారాంశములైన పుణ్య శైలంబులు గం

భీరప్రవాహములుఁ గల

వారయ నెఱిఁగింతు వాని నవనీనాథా!

టీకా:

భారతవర్షమున్ = భరతవర్షము; అందులన్ = లో; సారాంశములు = సారవంతములు; ఐన =
 అయినట్టి; పుణ్య = పుణ్యవంతము లైన; శైలంబులు = పర్వతములు; గంభీర = లోతైన;
 ప్రవాహములు = నదీనదములు; కలవు = ఉన్నవి; ఆరయన్ = వివరముగ; ఎఱిగింతు = తెలిపెద;
 వానినిన్ = వాటిని; అవనీనాథ = రాజా;

భావము:

రాజా! భారతవర్షంలో లెక్కలేనన్ని పుణ్యపర్వతాలు ఉన్నాయి. అంతేకాక లోతయిన నదీప్రవాహాలు కూడా ఉన్నాయి. వాటి విశేషాలను తెలియజేస్తాను.

5.2-55-వ.

మలయపర్వతంబును, మంగళప్రస్థంబును, మైనాకంబును, ద్రికూటంబును, ఋషభపర్వతంబును, గూటరంబును, గోల్లంబును, సహ్యాపర్వతంబును, వేదగిరియును, ఋష్యమూకపర్వతంబును, శ్రీశైలంబును, వేంకటాద్రియును, మహేంద్రంబును, వారిధరంబును, వింధ్య పర్వతంబును, శుక్తిమత్సర్యతంబును, ఋక్షగిరియును, బారియాత్రంబును, ద్రోణపర్వతంబును, చిత్రకూటంబును, గోవర్ధనాద్రియును, రైవతకంబును, గుకుంభంబును, నీలగిరియును, గాకముఖంబును, నింద్రకీలంబును, రామగిరియును నాదిగాఁ గల పుణ్య పర్వతంబు లనేకంబులు గలవా పర్వతపుత్రిక లైన చంద్రవటయు, దామ్రపర్ణియు, నవటోదయుఁ, గృతమాలయు, వైహాయసీయుఁ, గావేరియు, వేణీయుఁ, బయస్వినీయుఁ, బయోదయు, శర్కరావర్తయుఁ, దుంగభద్రయుఁ, గృష్ణవేణీయు, భీమరథియు, గోదావరియు, నిర్వింధ్యయుఁ, బయోష్ణయుఁ, దాపీయు, రేవానదియు, శిలానదియు, సురసయుఁ, జర్మణ్యతియు, వేదస్మృతియు, ఋషికుల్యయుఁ, ద్రిసమయుఁ, గౌశికియు, మందాకినియు, యమునయు, సరస్వతియుఁ, దృషద్వతియు, గోమతియు, సరయువును, భోగవతియు, సుషుమయు, శతద్రువును, జంద్రభాగయు, మరుద్వృథయు, వితస్తయు, నసిక్నీయు, విశ్వయు నను నీ మహానదులును, నర్మద, సింధువు, శోణ యను నదంబులును నైన మహా ప్రవాహంబు లీ భారతవర్షంబునఁ గల; వందు సుస్నాతులైన మానవులు ముక్తిం జెందుదురు; మఱియు నీ భారత వర్షంబున జన్మించిన పురుషులు శుక్ల లోహిత కృష్ణవర్ణ రూపంబు లగు త్రివిధ కర్మంబులంజేసి క్రమంబుగ దేవ మనుష్య నరక గతులను త్రివిధ గతులం బొందుదురు; వినుము; రాగద్వేషాది శూన్యండు, నవాఙ్మానసగోచరుండు, ననాధారుండు నగు శ్రీవాసుదేవమూర్తి యందుఁ జిత్తంబు నిలిపి భక్తియోగంబున నారాధించెడు మహాత్ముల విద్యార్థి దహనంబు గావించుట జేసి పరమ భాగవతోత్తములు పొందెడు నుత్తమగతిం జెందుదురు; కావున భారత వర్షంబు మిగుల నుత్తమం బని మహాపురుషు లిట్లు స్తుతించు చుండుదురు;

టీకా:

మలయపర్వతంబునున్ = మలయపర్వతము; మంగళప్రస్థంబునున్ = మంగళప్రస్థపర్వతము;
మైనాకంబును = మైనాకపర్వతము; త్రికూటంబునున్ = త్రికూట పర్వతము;
ఋషభపర్వతంబునున్ = ఋషభపర్వతమును; కూటరంబునున్ = కూటర పర్వతము;
గోల్లంబునున్ = గోల్లపర్వతము; సహ్యాపర్వతంబును = సహ్యాద్రి; వేదగిరియును = వేదగిరి;
ఋష్యమూకపర్వతంబునున్ = ఋష్యమూకపర్వతము; శ్రీశైలంబునున్ = శ్రీశైలము;
వెంకటాద్రియునున్ = వెంకటాద్రి; మహేంద్రంబునున్ = మహేంద్రగిరి; వారిధరంబునున్ =
వారిధరపర్వతము; వింద్యపర్వతంబునున్ = వింద్యపర్వతములును; శుక్తిమత్పర్వతంబునున్ =
శుక్తిమత్ పర్వతములును; ఋక్షగిరియును = ఋక్షగిరి; పారియాత్రంబునున్ = పారియాత్ర
పర్వతములు; ద్రోణపర్వతంబునున్ = ద్రోణాచలము; చిత్రకూటంబును = చిత్రకూటము;
గోవర్ధనాద్రియును = గోవర్ధనగిరి; రైవతకంబునున్ = రైవతక పర్వతములు; కుకుంభంబును =
కుకుంభగిరులు; నీలగిరియును = నీలగిరి; కాకముఖంబును = కాకముఖ కొండలు;
ఇంద్రకీలంబును = ఇంద్రకీలాద్రి; రామగిరియును = రామగిరి; ఆదిగా = మొదలగునవియై; కల =
ఉన్నట్టి; పుణ్య = పుణ్యవంతములైన; పర్వతంబులు = పర్వతములు; అనేకంబులు = లెక్కకు మిక్కిలి;
కలవు = ఉన్నవి; ఆ = ఆ; పర్వత = పర్వతముల యొక్క; పుత్రికలు = పుట్టినవి; ఐన = అయిన;
చంద్రపటయున్ = చంద్రపటము; తామ్రపర్ణియున్ = తామ్రపర్ణి; అవటోదయయున్ = అవటోదయ;
కృతమాలయున్ = కృతమాల; వైహాయసియున్ = వైహాయసి; కావేరియున్ = కావేరి; వేణీయున్ =
వేణీ; పయస్వియున్ = పయస్వి; పయోదయున్ = పయోద; శర్కరావర్తయున్ = శర్కరావర్తి;
తుంగభద్రయున్ = తుంగభద్ర; కృష్ణవేణీయున్ = కృష్ణవేణి; భీమరథియున్ = భీమరథి;
గోదావరియున్ = గోదావరి; నిర్వింధ్య = నిర్వింధ్య; పయోష్ణియున్ = పయోష్ణి; తాపియున్ = తాపి;
రేవానదియున్ = రేవానది; శిలానదియున్ = శిలానది; సురసయున్ = సురస; చర్మణ్యతియున్ =
చర్మణ్యతి; వేదవతియున్ = వేదవతి; ఋషికుల్యయున్ = ఋషికుల్య; త్రిసమయున్ = త్రిసమ;
కౌశికియున్ = కౌశికి; మందాకినియున్ = మందాకిని; యమునయున్ = యమున; సరస్వతియున్ =
సరస్వతి; తృషద్యతియున్ = తృషద్యతి; గోమతియున్ = గోమతి; సరయువునున్ = సరయువు;
భోగవతియున్ = భోగవతి; సుషుమయున్ = సుషుమ; శతధ్రువును = శతధ్రువ; చంద్రభాగయున్ =
చంద్రభాగ; మరుద్వృధయున్ = మరుద్వృధ; వితస్తయును = వితస్త; అసిక్నియున్ = అసిక్ని; విశ్వ =

విశ్వ; అను = అనెడి; ఈ = ఈ; మహా = గొప్ప; నదులునున్ = నదులు {నదులు - తూర్పునకు
 ప్రవహించు ప్రవాహములు}; నర్మద = నర్మద; సింధువు = సింధు; శోణ = శోణ; అను = అనెడి;
 నదంబులునున్ = నదములు {నదములు - పడమరకు ప్రవహించు ప్రవాహములు}; ఐన =
 అయిన; మహా = గొప్ప; ప్రవాహంబులు = నదీనదములు; ఈ = ఈ; భారతవర్షంబునన్ =
 భరతవర్షము నందు; కలవు = ఉన్నవి; అందున్ = వాటిలో; స్నాతులు = స్నానము చేసినవారు; ఐన
 = అయిన; మానవులు = మనుషులు; ముక్తిన్ = ముక్తిని; చెందుదురు = పొందుదురు; మణియున్ =
 ఇంకను; ఈ = ఈ; భారతవర్షంబునన్ = భారతవర్షమున; జన్మించిన = పుట్టిన; పురుషులు =
 జనులు; శుక్ల = తెల్లని; లోహిత = ఎఱ్ఱని; కృష్ణ = నల్లని; వర్ణ = రంగులు కలిగిన; రూపంబులు =
 రూపములు; అగు = కలిగి; త్రి = మూడు (3) {త్రివిధకర్మములు - సత్త్వ రజోతమో గుణములు కలిగిన
 కర్మములు}; విధ = విధములైన; కర్మములన్ = కర్మల; చేసి = వలన; క్రమంబుగన్ = వరుసగా; దేవ =
 దేవలోక; మనుష్య = మానవలోక; నరక = నరకలోక; గతులు = జన్మాంతర ప్రాప్తములు; అను =
 అనెడి; త్రి = మూడు (3); విధ = రకముల; గతులన్ = జన్మాంతర ప్రాప్తములు; పొందుదురు =
 పొందెదరు; వినుము = వినుము; రాగద్వేషాదిశూన్యండు = నారాయణుడు {రాగ ద్వేషాది
 శూన్యండు - రాగము ద్వేషము లాంటివి లేనివాడు, విష్ణువు}; అవాఙ్మానసగోచరుండు =
 నారాయణుడు {అవాఙ్మానస గోచరుండు - వాక్కు (వర్ణించుటకు) మానస (ఊహించుటకు)
 అగోచరుండు (అందనివాడు), విష్ణువు}; అనాధారుండును = నారాయణుడు {అనాధారుండు - వేరు
 ఆధారము అవసరములేని వాడు, విష్ణువు}; అగు = అయిన; శ్రీ = శుభకరుడైన; వాసుదేవమూర్తి =
 శ్రీకృష్ణుని {వాసుదేవమూర్తి - వాసుదేవ (వసుదేవుని పుత్రుడు) యొక్క మూర్తి (విగ్రహము),
 శ్రీకృష్ణుడు}; అందున్ = ఎడల; చిత్తంబున్ = మనసును; నిలిపి = లగ్నముచేసి; భక్తియోగంబునన్ =
 భక్తియోగముతో; ఆరాధించెడు = కొలిచెడు; మహాత్ములు = గొప్పవారు; అవిద్యారంధ్ర = అవిద్య
 అనెడి ముడి; దహనంబున్ = నాశనము; కావించుటన్ = చేయుట; చేసి = వలన; పరమ =
 అత్యుత్తమ; భాగవత = భాగవతులలో; ఉత్తములు = శ్రేష్ఠులు; పొందెడున్ = పొందెడి; ఉత్తమ =
 ఉత్తమమైన; గతిన్ = గతిని; చెందుదురు = పొందెదరు; కావునన్ = అందుచేత; భారతవర్షంబున్ =
 భారతవర్షమున; మిగులన్ = అధికముగ; ఉత్తమంబు = ఉత్తమమైనది; అని = అని; మహా = గొప్ప;
 పురుషులు = మానవులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; స్తుతించుచుందురు = కీర్తించుతుందురు;

భావము:

భారతవర్షంలో మలయం, మంగళప్రస్థం, మైనాకం, త్రికూటం, ఋషభం, కూటరం, గోల్లం, సహ్యాద్రి, వేదాద్రి, ఋశ్యమూకం, శ్రీశైలం, వేంకటాద్రి, మహేంద్రగిరి, మేఘపర్వతం, వింధ్యపర్వతం, శుక్తిమంతం, ఋక్షగిరి, పారియాత్రం, ద్రోణగిరి, చిత్రకూటం, గోవర్ధనం, రైవతకం, కుకుంభం, నీలగిరి, కాకముఖం, ఇంద్రకీలం, రామగిరి మొదలైనవి ప్రసిద్ధ పర్వతాలు. ఆ పర్వతాలకు పుత్రికల వంటివైన చంద్రవట, తామ్రపర్ణి, అవటోద, కృతమాల, వైహాయసి, కావేరి, వేణి, పయస్విని, పయోద, శర్కరావర్త, తుంగభద్ర, కృష్ణవేణి, భీమరథి, గోదావరి, నిర్వింధ్య, పయోష్ణ, తాపి, రేవా, శిలా, సురస, చర్మణ్యతి, వేదస్మృతి, ఋషికుల్య, త్రిసమ, కౌశికి, మందాకిని, యమున, సరస్వతి, దృషద్వతి, గోమతి, సరయువు, భోగవతి, సుషమ, శతద్రువు, చంద్రభాగ, మరుద్వృథ, వితస్త, అసిక్సి, విశ్వ మొదలైనవి ప్రధానమైన నదులు. నర్మద, సింధు, శోణ అనేవి నదాలు. ఇటువంటి మహానదులు భారతవర్షంలో ఎన్నో ఉన్నాయి. వీటిలో స్నానం చేసిన మానవులకు ముక్తి కరతలామలకం. ఈ భారతవర్షంలో పుట్టిన మానవులు మూడు విధాలైన కర్మలను చేస్తుంటారు. కొన్ని తెల్లనివి, కొన్ని ఎఱ్ఱనివి, కొన్ని నల్లనివి. తెల్లనివి సత్త్వగుణ ప్రధానమైన కర్మలు. ఎఱ్ఱనివి రజోగుణ ప్రధానమైన కర్మలు. నల్లనివి తమోగుణ ప్రధానమైన కర్మలు. ఇటువంటి కర్మల కారణంగా భారతవర్షంలో పుట్టిన ప్రజలు క్రమంగా దేవలోకం, మానవలోకం, నరకలోకం చేరుకొంటారు. ఇంకా విను. రాగద్వేషాలు లేనివాడు, వాక్కులకు కాని మనస్సుకు కాని అందనివాడు, సర్వానికి తానే ఆధారమైనవాడు అయిన శ్రీవాసుదేవమూర్తియందు హృదయం పదిలంగా నిలుపుకొని భక్తితో ఆరాధించేవారు ఉత్తమగతిని తప్పక పొందుతారు. అటువంటి మహాత్ములు అజ్ఞానం రూపుమాసి పోగా పరమ భాగవతులు పొందే పుణ్యలోకాలకు యోగ్యు లవుతారు. అందువల్ల మహాపురుషులు భారతవర్షం ఉత్తమోత్తమ మైనదని ఈ విధంగా కొనియాడుతూ ఉంటారు.

5.2-56-ఉ.

భారతవర్ష జంతువుల భాగ్యము లేమని చెప్పవచ్చు? నీ

భారతవర్షమందు హరి ప్రళుఱుఁ బుట్టుచు జీవకోటికిన్

ధీరతతోడఁ దత్త్వ ముపదేశము చేయుచుఁ జెల్మి జేయుచు

న్నారయ బాంధవాకృతిఁ గృతార్థులఁ జేయుచునుండు నెంతయున్.

టీకా:

భారతవర్ష = భారతవర్షపు; జంతువుల = ప్రాణుల; భాగ్యములు = అదృష్టములు; ఏమని = ఎంతయో
ఎలా; చెప్పవచ్చును = చెప్పగలము; ఈ = ఈ; భారతవర్షమున్ = భారతవర్షము; అందున్ = లో;
హరి = నారాయణుడు; పల్మఱు = అనేక సార్లు; పుట్టుచున్ = అవతరించుతూ; జీవ = ప్రాణుల; కోటి
= సమస్తమున; కిన్ = కు; ధీరత = ధీశక్తి; తోడన్ = తోటి; తత్త్వము = తత్త్వమును; ఉపదేశము =
ఉపదేశించుట; చేయుచున్ = చేయుచు; చెల్మి = చెలిమి, స్నేహము; చేయుచున్ = చేయుచూ;
ఆరయన్ = తరచి చూసిన; బాంధవ = బంధువు; ఆకృతిన్ = వలె; కృతార్థులన్ = ధన్యులను;
చేయుచుండును = చేయుచుండును; ఎంతయున్ = అధికముగ;

భావము:

భారతవర్షంలో పుట్టిన జీవుల అదృష్టమే అదృష్టం. ఈ భారతవర్షంలోనే శ్రీమన్నారాయణుడు
ఎన్నో అవతారాలను ఎత్తాడు. ఇందలి మానవులకు తత్త్వం ఉపదేశించాడు. వారితో స్నేహం
చేసాడు. ఆత్మబంధువు వలె జీవుల కష్టసుఖాలలో భాగం పంచుకొని వారిని కృతార్థులను
చేసాడు.

5.2-57-క.

తన జన్మ కర్మములనుం

గొనియాడెడివారికెల్లఁ గోరిన వెల్లం

దనియఁగ నొసఁగుచు మోక్షం

బనయముఁ గృపచేయుఁ గృష్ణు డవనీనాథా!

టీకా:

తన = తన యొక్క; జన్మ = అవతారములు; కర్మములనున్ = ఆచరణలను; కొనియాడెడి =
కొనియాడు; వారి = వారల; కిన్ = కు; ఎల్లన్ = అందరకు; గోరినవి = మనోరథములను; ఎల్లన్ =
అన్నిటిని; తనియన్ = తనివి తీరునట్లుగ; ఒసగుచున్ = ఇచ్చుచును; = మోక్షంబు = మోక్షమును;

అనయమున్ = తప్పక; కృపచేయు = దయతో కలుగజేయును; కృష్ణుడు = శ్రీకృష్ణుడు; అవనీనాథా = రాజా {అవనీనాథుడు - అవని (భూమికి) నాథుడు (ప్రభువు), రాజు};

భావము:

రాజా! కృష్ణుడు తన అవతారాలను, లీలా విలాసాలను కొనియాడే వారికి అందరికీ కోరిన వరాలన్నీ ప్రసాదిస్తాడు. మోక్షాన్ని కూడా అనుగ్రహిస్తాడు.

5.2-58-వ.

ఇట్లు భారత వర్షంబునందుల జనంబులకు నెద్దియు నసాధ్యంబు లేదు; నారాయణ స్మరణంబు సకల దురితంబుల నడంచు; తన్నామస్మరణ రహితంబులైన యజ్ఞ తపో దానాదులు దురితంబుల నడంప లేవు; బ్రహ్మకల్పాంతంబు బ్రదికెడి యితర స్థానంబునం బునర్జన్మ భయంబున భీతిల్లుచు నుండుటకన్న భారతవర్షంబు నందు క్షణమాత్రంబు మనంబున సర్వసంగపరిత్యాగంబు చేసిన పురుషశ్రేష్ఠునకు శ్రీమన్నారాయణ పదప్రాప్తి యతి సులభంబుగ సంభవించుం; గావున నట్టి యుత్తమంబగు నీ భారతవర్షంబె కోరుచుండుదురు; మఱియు నెక్కడ వైకుంఠుని కథావాసన లేకుండు, నే దేశంబున సత్పురుషులైన పరమభాగవతులు లేకుండుదు, రే భూమిని యజ్ఞేశ్వరుని మహోత్సవంబులు లేక యుండు, నది సురేంద్రలోకంబైన నుండ దగదు; జ్ఞానానుష్ఠాన ద్రవ్యకలాపంబుల చేత మనుష్యజాతిం బొంది తపంబున ముక్తిం బొందకుండెనేని మృగంబుల మాడ్కి నతండు దనకుం దానె బంధనంబు నొందు భారతవర్షంబునందుఁ బ్రజలచేత శ్రద్ధాయుక్తంబుగా ననుష్ఠింపంబడిన యజ్ఞంబులయందు వేల్పంబడు హవిస్సులను బెక్కు నామంబులం బుండరీకాక్షుం డంది తనమీఁది భక్తి యధికంబుగాఁ జేయు; నట్టి భారతవర్షంబు నందలి ప్రజమీఁదం గరుణించి సర్వేశ్వరుం డిహపర సౌఖ్యంబుల నొసంగుచుండు; జంబూద్వీపంబున సగరాత్మజ లశ్వమేధాశ్వంబు నన్నేషింపం బూని భూఖననంబు చేయుటంజేసి స్వర్ణప్రస్థ చంద్రశుక్లావర్తన రమణక మందేహారుణ పాంచజన్య సింహళ లంకాద్వీపంబు లన నెనిమిది యుపద్వీపంబులు గలిగె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; భారతవర్షంబున్ = భారతవర్షము; అందులన్ = లో; జనంబుల్ = ప్రజల; కున్ = కు; ఎద్దియున్ = ఏదీకూడ; అసాధ్యంబు = సాధ్యము కానిది అన్నది; లేదు = లేదు; నారాయణ = విష్ణుని; స్మరణంబున్ = ధ్యానించుటవలన; సకల = అఖిల; దురితంబులు = పాపములును; అడంచున్ = అణగజేయును; తత్ = ఆతని; నామ = నామములను; స్మరణ = తలచుటలు; రహితంబులు = లేనివి; ఐన = అయిన; యజ్ఞ = యజ్ఞములు; తపస్ = తపస్సులు; దాన = దానములు; ఆదులు = మొదలగునవి; దురితంబులన్ = పాపములను; అడపన్ = అణచుటలు; లేవు = చేయలేవు; బ్రహ్మకల్ప = బ్రహ్మకల్పము; అంతంబున్ = చివరివరకు; బ్రతికెడు = జీవించెడు; ఇతర = మిగిలిన; స్థానంబున్ = ప్రదేశములలో; పునర్జన్మ = పునర్జన్మల వలన; భయంబునన్ = భయముతో; భీతిల్లుచున్ = భీతిచెందుతూ; ఉండుట = ఉండుట; కన్నన్ = కంటెను; భారతవర్షంబున్ = భారతవర్షము; అందున్ = లో; క్షణమాత్రంబు = క్షణము కాలము యైనను; మనంబునన్ = మనసులో; సర్వసంగపరిత్యాగంబున్ = అఖిల సాంగత్యములను పూర్తిగ వదలుట; చేసిన = చేసినట్టి; పురుష = పురుషులలో; శ్రేష్ఠున్ = శ్రేష్ఠున; కున్ = కు; శ్రీమత్ = శ్రీమంతమైన; నారాయణ = హరి; పద = పదమును; ప్రాప్తిన్ = పొందుటను; అతి = మిక్కిలి; సులభంబుగన్ = సుళువుగ; సంభవించున్ = కలుగును; కావునన్ = అందుచేత; అట్టి = అటువంటి; ఉత్తమంబు = ఉత్తమమైనది; అగు = అయిన; ఈ = ఈ; భారతవర్షంబె = భారతవర్షమే; కోరుచుండుదురు = కోరుతుండురు; మఱియున్ = ఇంకను; ఎక్కడ = ఎక్కడైతే; వైకుంఠుని = హరి {వైకుంఠుడు - వైకుంఠమున ఉండెడివాడు, విష్ణువు}; కథా = కథల; వాసనలు = అనుభూతార్థస్మృతి; లేకుండున్ = లేకుండగ ఉండునో; ఏ = ఏ; దేశంబునన్ = దేశములో నైతే; సత్పురుషులు = మంచివారు; ఐన = అయిన; పరమ = అత్యుత్తమ; భాగవతులు = భాగవతులు {భాగవతులు - భాగవత అనుయాయులు}; లేకుండుదురు = ఉండరో; ఏ = ఏ; భూమినిన్ = దేశములో నైతే; యజ్ఞేశ్వరునిన్ = హరిని {యజ్ఞేశ్వరుడు - యజ్ఞములకు ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; మహా = గొప్ప; ఉత్సవంబులు = ఉత్సవములు; లేక = లేకుండగ; ఉండున్ = ఉండునో; అది = అది; సురేంద్ర = దేవేంద్ర; లోకంబున్ = లోకము; ఐననున్ = అయినప్పటికిని; ఉండన్ = ఉండుటకు; తగదు = తగినది కాదు; జ్ఞాన = సుజ్ఞానము; అనుష్ఠాన = మంచి నడవడిక, ఆచారములు; ద్రవ్య = పదార్థములను; కలాపంబుల = వినియోగములు; చేతన్ = వలన; మనుష్య = మానవ; జాతిన్ =

జాతి యందు జనించుటను; పొంది = పొంది; తపంబునన్ = తపస్సువలన; ముక్తిన్ = ముక్తిని;
 పొందకుండెను = పొందకండగ; ఏని = ఉండె నేని; మృగంబుల్ = జంతువుల; మాడ్కిన్ = వలె;
 అతండు = అతడు; తనకుందానే = తనకు తనే; బంధనంబున్ = బంధనములను; ఒందున్ =
 పొందును; భారతవర్షంబున్ = భారతవర్షము; అందున్ = లో; ప్రజల్ = జనుల; చేతన్ = చేత; శ్రద్ధా =
 శ్రద్ధతో; యుక్తంబుగాన్ = కూడినట్టి; అనుష్ఠింపబడిన = ఆచరింపబడిన; యజ్ఞంబుల్ =
 యాగముల; అందున్ = అందు; వేల్వంబడు = వేల్చబడెడి {వేల్చుట - అగ్నిహోత్రమున నేయి
 మొదలగునవి సమర్పించుట}; హవిస్సులన్ = హవిస్సులను {హవిస్సు - అగ్నిహోత్రమున
 వేల్చుటకైన ఇగర్చబడిన అన్నము నెయ్యి; పెక్కు = అనేకమైన; నామంబులన్ = పేర్లతో;
 పుండరీకాక్షుండు = నారాయణుడు; అంది = స్వీకరించి; తన = తన; మీది = పైని; భక్తిన్ = భక్తిని;
 అధికంబుగాన్ = ఎక్కువగా; చేయున్ = చేసెడి; అట్టి = అటువంటి; భారతవర్షంబున్ =
 భారతవర్షము; అందలి = లోని; ప్రజ = జనుల; మీదన్ = పైన; కరుణించి = దయచూపి;
 సర్వేశ్వరుండు = హరి; ఇహ = ఈ లోకపు; పర = పరలోకపు; సౌఖ్యంబులన్ = సుఖములను;
 ఒసగుచుండున్ = ఇచ్చుచుండును; జంబూద్వీపంబునన్ = జంబూద్వీపము నందు; సగర =
 సగరుని {సగర - సగరుడు యనెడి చక్రవర్తి; ఇతని మాయమైన యజ్ఞాశ్వము కొరకు భూమిని
 తవ్విరి అక్కడనే సాగరము ఏర్పడెను}; ఆత్మజులు = పుత్రులు; అశ్వమేధా = అశ్వమేధయాగము
 యొక్క; అశ్వంబున్ = గుఱ్ఱమును; అన్వేషింపన్ = వెదకుటను; పూని = పూనుకొని; భూ = భూమిని;
 ఖననంబు = తవ్వుట; చేయుటన్ = చేయుట; చేసి = వలన; స్వర్ణప్రస్థ = స్వర్ణప్రస్థము; చంద్రశుక్ల =
 చంద్రశుక్లము; ఆవర్తన = ఆవర్తనము; రమణక = రమణకము; మందేహారణ = మందేహారణము;
 పాంచజన్య = పాంచజన్యము; సింహళ = సింహళము; లంకా = లంక యనెడు; ద్వీపంబులు =
 దీవులను; అనన్ = అనెడి; ఎనిమిది = ఎనిమిది (8); ఉపద్వీపంబులు = ఉపద్వీపములు; కలిగెన్ =
 ఏర్పడెను;

భావము:

ఈ విధంగా భారతవర్షంలో పుట్టిన జనులకు సాధ్యం కానిదంటూ లేనే లేదు. శ్రీమన్నారాయణుని సంస్మరణం సమస్త పాపాలను పటాపంచలు చేస్తుంది. అతని స్మరణం లేని యజ్ఞాలు, తపస్సులు, దానాలు నిరర్థకాలు. వాటివల్ల పాపాలు పోవు. పునర్జన్మ మళ్ళీ వస్తుందేమో అన్న భయంతో ఇతర ప్రదేశాలలో బ్రహ్మకల్పం చివరిదాకా జీవించటం కంటే భారతవర్షంలో క్షణకాలం జీవించి

సర్వసంగ పరిత్యాగం చేసినట్లయితే అటువంటి పురుషశ్రేష్ఠునికి శ్రీమన్నారాయణ పదప్రాప్తి చాల సులభంగా దక్కుతుంది. అందుచేత అందరూ భారతవర్షంలో జన్మించాలని కోరుకుంటారు. అదీగాక ఏ స్థలంలో వైకుంఠనిలయుని పుణ్యకథల వాసన ఆవంత అయినా ఉండదో, ఏ ప్రదేశంలో పుణ్యపురుషులైన భాగవతోత్తములు ఉండరో, ఏ స్థలంలో యజ్ఞేశ్వరుని ఉత్సవాలు జరుగవో అటువంటి ప్రదేశం దేవేంద్ర లోకమైనా ఆ ప్రదేశంలో నివసించరాదు. మానవజన్మ ఎత్తి జ్ఞానం, సదనుష్ఠానం, ద్రవ్యసంపత్తి అన్నీ ఉండికూడా తపస్సు ద్వారా ముక్తి అందుకోలేని మానవులు పశువులలాగా తమకు తామే బంధనాల పాలవుతారు. భారతవర్షంలోని ప్రజలు శ్రద్ధతో యజ్ఞాలు నిర్వహించినట్లయితే, ఆ హోమాలలోని హవిస్సును అనేక నామాలతో ఆ పుండరీకాక్షుడు అందుకొని ప్రసన్నుడై వారికి తనమీది భక్తిని అతిశయింప జేస్తాడు. భారతవర్షంలోని ప్రజలమీద అపరిమితమైన అనుగ్రహం ప్రకటిస్తూ, ఆ భగవంతుడు ఇహపర సౌఖ్యాలను వారికి ప్రసాదిస్తాడు. జంబూద్వీపంలోని సగరుని కుమారులు అపహరింపబడిన అశ్వమేధాశ్వాన్ని వెదకుతూ నలువైపులా భూమిని త్రవ్వినపుడు ఎనిమిది ఉపద్వీపాలు ఏర్పడ్డాయి. అవే స్వర్ణప్రస్థం, చంద్రశుక్లం, ఆవర్తనం, రమణకం, మందేహారుణం, పాంచజన్యం, సింహళం, లంక అనేవి.

5.2-59-సీ.

లక్ష యోజనముల లవణాబ్ధి పరివృత-

మగుచు జంబూద్వీప మతిశయిల్లు;

విను రెండు లక్షల విస్తృతముగను ప్ల-

క్షద్వీప ముండు నా క్షార సాగ

రముఁ జుట్టి; యందుల రమ్యమై యొప్పెడు-

వృక్షంబు ప్లక్షంబు విదితముగను;

దనరు నా ద్వీపంబు దరునామ మహిమచే-

మిగులఁ బ్లక్షం బన మించి రహిని;

5.2-59.1-ఆ.

నందు సంచరించు నట్టి వారల కగ్ని

దేవుఁ డమరు నాది దేవతయుఁగ;

నందులోన నా ప్రియవ్రత పుత్రుండు

నిధ్మజిహ్వాఁడగు మహీవరుండు.

టీకా:

లక్ష = లక్ష (100000); యోజనముల = యోజనముల కొలతగల; లవణ = ఉప్పు; అబ్ధిన్ = సముద్రముచే; పరివృతము = చుట్టబడినది; అగుచున్ = అగుచు; జంబూద్వీపము = జంబూద్వీపము; అతిశయిల్లు = పెచ్చుమీరును; విను = వినుము; రెండులక్షల = రెండులక్షల (200000); విస్తృతముగను = వెడల్పుతో; ప్లక్షద్వీపము = ప్లక్షద్వీపము; ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; క్షార = ఉప్పు; సాగరమున్ = సముద్రమును; చుట్టి = చుట్టుకొని; అందులన్ = అందులో; రమ్యము = మనోహరము; ఐ = అయ్యి; ఒప్పెడు = చక్కగనుండెడి; వృక్షంబు = వృక్షము; ప్లక్షంబు = జవ్వచెట్టు; విదితముగను = ప్రసిద్ధముగను; తనరున్ = అతిశయించును; ఆ = ఆ; ద్వీపంబు = ద్వీపము; తరు = వృక్షము; నామ = కీర్తి యొక్క; మహిమ = గొప్పదనము; చేన్ = చేత; మిగులన్ = మిక్కిలిగ; ప్లక్షంబు = ప్లక్షద్వీపము; అనన్ = అనగా; మించి = అతిశయించి; అహిని = భూమి; అందున్ = పైన; సంచరించున్ = వర్తించెడి; అట్టి = అటువంటి; వారల్ = వారల; కున్ = కు; అగ్నిదేవుడు = అగ్నిదేవుడు; అమరున్ = చక్కగనమరియుండు; ఆదిదేవతయుగ = ముఖ్యదేవతగా; అందులోనన్ = దానిలో; ఆ = ఆ; ప్రియవ్రత = ప్రియవ్రతుని; పుత్రుండు = కుమారుడు; ఇధ్మజిహ్వాడు = ఇధ్మజిహ్వాడు; అగు = అయిన; మహీవరుండు = రాజు (మహీవరుడు - మహి (భూమి)కి వరుడు, రాజు);

భావము:

జంబూద్వీపం లక్షయోజనాల వైశాల్యం కలిగి ఉంది. దాని చుట్టూ అంతే ప్రమాణం గల లవణసముద్రం ఉంది. ఆ తరువాత ప్లక్షద్వీపం రెండు లక్షల యోజనాల విస్తృతి కలిగి ఉంది. దానిని అంతటి పరిమాణం గల చెరకు రస సముద్రం పరివేష్టించి ఉంటుంది. ఆ ప్లక్షద్వీపం నట్టనడుమ ఒక పెద్ద జవ్వచెట్టు ఉంది. ఆ చెట్టు కారణంగానే దానికి ప్లక్షద్వీపం అనే పేరు వచ్చింది.

ఆ ద్వీపంలో నివసించే వారికి అగ్నిదేవుడు అధిదేవత. ఆ ద్వీపాన్ని ప్రియవ్రతుని కుమారుడైన ఇథ్మజిహ్వాడు పరిపాలిస్తున్నాడు.

5.2-60-వ.

నరేంద్రా! యా ఇథ్మజిహ్వాం డా ప్లక్షద్వీపంబు నేడు వర్షంబులుగ విభజించి యందు నా వర్షనామధారులుగా నుండు తన పుత్రు లగు శివ యశస్య సుభద్ర శాంత క్షేమాభయామృతు లనియెడు నేడుగుర నేడు వర్షంబుల కధిపతులం గావించి తపంబునకుం జనియె; నా వర్షంబుల యందు మణికూట వజ్రకూట యింద్రసేన జ్యోతిష్మధూమ్రవర్ణ హిరణ్యగ్రీవ మేఘమాల లను నామంబులు గల సప్త కులపర్వతంబులును, నరుణయు సృమణయు నాంగీరసయు సావిత్రియు సుప్రభాతయు ఋతంభరయు సత్యంభరయు నన సప్తమహానదులును, నా నదులయందు సుస్నాతు లగుచు గత పాపు లైన హంస పతం గోర్ధాయన సత్యాంగు లను నామంబులు గల చాతుర్వర్ణంబును గలగి యుండు; నందుఁ బురుషులు సహస్ర వత్సర జీవులును దేవతాసములును దృష్టిమాత్రంబునం గ్లమస్వేదాది రహితంబగు నపత్యోత్పాదనంబు గలవార లగుచు వేద త్రయాత్మకుండును, స్వర్ణద్వార భూతుండును, భగవత్స్వరూపియు నగు సూర్యుని వేదత్రయమ్మున సేవింపుదురు; ప్లక్షద్వీపం బాదిగా మీఁదటి ద్వీపపంచకంబు నందలి పురుషులకు నాయు రింద్రియ పటుత్వంబులును దేజో బలంబులును దోడనె జనియించుచుండు.

టీకా:

నరేంద్ర = రాజా; ఆ = ఆ; ఇథ్మజిహ్వాండు = ఇథ్మజిహ్వాడు; ఆ = ఆ; ప్లక్షద్వీపంబున్ = ప్లక్షద్వీపమును; ఏడు = ఏడు (7); వర్షంబులుగన్ = వర్షములుగ; విభజించి = భాగములుగ జేసి; అందున్ = వానికి; ఆ = ఆ; వర్ష = వర్షముల యొక్క; నామ = పేరు; ధారులుగా = ధరించినవారై; ఉండున్ = ఉండెడి; తన = తన యొక్క; పుత్రులు = కుమారులు; అగు = అయిన; శివ = శివ; యశస్య = యశస్య; సుభద్ర = సుభద్ర; శాంత = శాంత; క్షేమ = క్షేమ; అభయ = అభయ; అమృతల్ = అమృత; అనియెడు = అనెడు; ఏడుగురన్ = ఏడుగురను (7); ఏడు = ఏడు (7); వర్షంబుల్ = వర్షముల; కున్ = కు; అధిపతులన్ = రాజులు; కావించి = చేసి; తపంబున్ = తపస్సు చేసుకొనుట; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; ఆ = ఆ; వర్షంబుల = వర్షముల, దేశముల; అందున్ = లో; మణికూట = మణికూటము; వజ్రకూట = వజ్రకూటము; ఇంద్రసేన = ఇంద్రసేనము; జ్యోతిష్మత్ = జ్యోతిష్మత్తు; ధూమ్రవర్ణ = ధూమ్రవర్ణము;

హిరణ్యగ్రీవ = హిరణ్యగ్రీవము; మేఘమాల = మేఘమాల; అను = అనెడి; నామంబులున్ =
 పేర్లుగల; సప్త = ఏడు (7); కులపర్వతంబులునున్ = కులపర్వతములును; అరుణయున్ = అరుణ;
 సృమణయున్ = సృమణ; ఆంగీరసయున్ = ఆంగీరస; సావిత్రియున్ = సావిత్రి; సుప్రభాతయున్ =
 సుప్రభాత; ఋతంభరయున్ = ఋతంభర; సత్యంభరయున్ = సత్యంభర; అన = అనెడి; సప్త = ఏడు
 (7); మహా = గొప్ప; నదులునున్ = నదులు; ఆ = ఆ; నదుల = నదుల; అందున్ = లో; సుస్నాతులు =
 చక్కగ స్నానము చేసినవారు; అగుచున్ = అగుచు; గత = పోయిన; పాపులున్ = పాపములు
 కలవారు; ఐన = అయిన; హంస = హంసలు; పతంగ = పతంగులు; ఊర్ధ్వాయన = ఊర్ధ్వాయనులు;
 సత్యాంగులు = సత్యాంగులు; అను = అనెడి; నామంబులున్ = పేర్లు కల; చాతుర్వర్ణంబునున్ =
 నాలుగు కులములును; కలిగి = కలిగి; ఉండున్ = ఉండును; అందున్ = దానిలోని; పురుషులు =
 జనులు; సహస్ర = వేయి (1000); వత్సర = సంవత్సరములు; జీవులును = జీవించెడివారును; దేవతా
 = దేవతలకు; సములున్ = సమానమైనవారు; దృష్టి = దర్శన; మాత్రంబున్ = మాత్రముచేత; క్లమ =
 అలసట; స్వేద = చమట; ఆది = మొదలగు; రహితంబున్ = లేకపోవుట; అగు = కలిగి; అపత్య =
 సంతతిని; ఉత్పాదనంబు = పుట్టించుట; కలవారలు = కలవారు; అగుచున్ = అగుచు; వేదత్రయ =
 ఋగ్వేద యజుర్వేద అధర్వణవేదములు; ఆత్మకుండును = ఆత్మగ కలవాడును; స్వర్గ = స్వర్గము
 యొక్క; ద్వార = ప్రవేశము; భూతుండును = అయినవాడు; భగవత్ = భగవంతున్; స్వరూపియున్ =
 స్వరూపము కలవాడు; అగు = అయిన; సూర్యుని = సూర్యుని; వేదత్రయమ్మునన్ = వేదత్రయముతో;
 సేవింపుదురు = కొలచెదరు; ప్లక్షద్వీపంబు = ప్లక్షద్వీపము; ఆదిగా = మొదలైన; మీదటి = పైనన్న;
 ద్వీపపంచకంబున్ = ఐదు ద్వీపములు; అందలి = వానిలోని; పురుషుల్ = మానవుల; కున్ = కు;
 ఆయుః = ఆయుష్షు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల; పటుత్వంబులున్ = సామర్థ్యములు; తేజస్ =
 తేజస్సు; బలంబులున్ = శక్తి; తోడనె = పుట్టుకతోనే; జనియించుచుండు = కలిగి ఉండును;

భావము:

రాజా! ఇథ్మజిహ్వడు ప్లక్షద్వీపాన్ని ఏడు వర్షాలుగా విభజించాడు. ఆ వర్షాల పేర్లు కలిగిన తన
 ఏడుగురు కుమారులు శివుడు, యశస్యుడు, సుభద్రుడు, శాంతుడు, క్షేముడు, అభయుడు,
 అమృతుడు అనే వారిని వాటికి అధిపతులను చేసాడు. ఆ తరువాత ఇథ్మజిహ్వడు నిస్సంగుడై
 తపస్సుకై అడవికి వెళ్ళిపోయాడు. విభజింపబడిన ఒక్కొక్క వర్షంలో ఒక్కొక్క కులపర్వతం, ఒక్కొక్క
 మహానది ఉన్నాయి. ఆ విధంగా ఆ సప్తవర్షాలలో వరుసగా మణికూటం, వజ్రకూటం, ఇంద్రసేనం,

జ్యోతిష్మంతం, ధూమ్రవర్ణం, హిరణ్యగ్రీవం, మేఘమాలం అనేవి ఆ కులపర్వతాలు. అరుణ, సృమణ, అంగిరసి, సౌమిత్రి, సుప్రభాత, ఋతంభర, సత్యంభర అనేవి ఆ మహానదులు. ఆ నదులలో స్నానం చేసి నాలుగు వర్ణాలవారు పాపం పోగొట్టుకుంటారు. ఆ నాలుగు వర్ణాలవారిని హంసులు, పతంగులు, ఊర్ధ్వాయనులు, సత్యాంగులు అని వ్యవహరిస్తారు. ప్లక్షద్వీపంలో నివసించే పురుషుల ఆయుర్దాయం వేయి సంవత్సరాలు. వారు దేవతలతో సమానమైనవారు. కేవలం చూపుతోనే శ్రమ స్వేదాదులు లేని సంతానాన్ని అనుగ్రహింపగలవారు. వేదస్వరూపుడు, స్వర్గానికి ద్వారమైనవాడు, భగవంతుడు అయిన సూర్యుణ్ణి వారు ఋగ్యజుస్సామ వేద మంత్రాలతో సేవిస్తుంటారు. ప్లక్షద్వీపం మొదలైన ముందు చెప్పబోయే ఐదు ద్వీపాలలోని పురుషులకు ఆయుర్బలం, ఇంద్రియపటుత్వం, తేజోబలం పుట్టుకతోనే సంక్రమిస్తాయి.

5.2-61-క.

ప్లక్షద్వీపము ద్విగుణిత

లక్ష్మక్షరసాభి చుట్టిరా విలసిల్లు

న్నిక్షరసోదద్విగుణం

బక్షయముగ శాల్మలీ మహాద్వీప మిలన్.

టీకా:

ప్లక్ష = ప్లక్షము యనెడి {ప్లక్షము - జువ్వెట్టు}; ద్వీపము = ద్వీపము; ద్విగుణిత = రెండు {ద్విగుణిత - రెండుచేత గుణింపబడినది, రెట్టింపు, రెండు}; లక్ష = లక్షల; ఇక్షురస = చెరకురసపు; అభి = సముద్రమును; చుట్టిరా = చుట్టూతా; విలసిల్లున్ = విరాజిల్లును; ఇక్షురస = చెరకురసపు; ఉదత్ = సముద్రమునకు; ద్విగుణంబు = రెట్టింపునకు; అక్షయముగ = తరుగకుండగ; = శాల్మలీ = శాల్మలీ అనెడు {శాల్మలీ - బూరుగుచెట్టు}; ద్వీపము = ద్వీపము; ఇలన్ = భూమండలమున;

భావము:

ప్లక్షద్వీపం చుట్టూ రెండు లక్షల యోజనాల విస్తృతి కలిగిన చెరకురస సముద్రం ఉంది. దీనికి రెట్టింపు విస్తృతితో శాల్మలీ ద్వీపం ఉంది.

అందు శాల్మలీ వృక్షంబు ప్లక్షాయామంబై తేజరిల్లు; నా వృక్షరాజంబు నకు నధోభాగంబునం
 బతత్తిరాజుగా నుండు గరుత్మంతుండు నిలుకడగా వసించు; నా శాల్మలీ వృక్షంబు పేర నా
 ద్వీపంబు శాల్మలీ ద్వీపం బన విలసిల్లు; ఆ ద్వీపపతియైన ప్రియవ్రతాత్మజుండగు యజ్ఞబాహువు
 దన పుత్రులగు సురోచన సౌమనస్య రమణక దేవబర్హ పారిబర్హాప్యాయ నాభిజ్ఞాతు లనియెడు
 వారి పేర నేడు వర్షంబుల నేర్పరిచి యా వర్షంబుల యం దేడ్పురఁ గుమారుల నభిషిక్తులం జేసె;
 నా వర్షంబుల యందు స్వరస, శతశృంగ, వామదేవ, కుముద, ముకుంద, పుష్పవర్ష, శతశ్రుతు లను
 పర్వత సప్తకంబును ననుమతియు, సినీవాలియు, సరస్వతియుఁ, గుహువును, రజనియు,
 నందయు, రాకయు నను సప్త మహానదులును గలవు; నందు శ్రుతధర, విద్యాధర, వసుంధ,
 రేధుధర సంజ్ఞలగు నా వర్షపురుషులు భగవత్స్వరూపుండు, వేదమయుండు, నాత్మస్వరూపుండు
 నగు సోముని వేదమంత్రంబులచే నారాధింపుడు; రా ద్వీపంబు లక్షచతుష్టయపరిమిత యోజన
 విస్తృతం బయిన సురాసముద్రంబుచే నావృతంబై తేజరిల్లు; నందు.

టీకా:

అందు = దానిలో; శాల్మలీవృక్షంబు = బూరుగుచెట్టు; ప్లక్ష = జువ్వచెట్లంత; ఆయామంబు = విస్తృతి
 కలగి; ఐ = అయ్యి; తేజరిల్లు = విరాజిల్లును; ఆ = ఆ; వృక్ష = వృక్షములలో; రాజంబున్ = గొప్పదాని;
 కున్ = కి; అధః = క్రింది; భాగంబునన్ = పక్క; పతత్తి = పక్షులకు (పతత్తి - రెక్కలు గలది, పక్షి); రాజు =
 రాజు; కాన్ = అయ్యి; ఉండు = ఉండెడి; గరుత్మంతుండు = గరుత్మంతుడు; నిలుకడగా = స్థిరముగా;
 వసించున్ = నివసించును; ఆ = ఆ; శాల్మలీవృక్షంబు = బూరుగుచెట్టు; పేరన్ = పేరుతో; ఆ = ఆ;
 ద్వీపంబున్ = ద్వీపమును; శాల్మలీద్వీపంబున్ = శాల్మలీద్వీపము; అనన్ = అనగా; విలసిల్లున్ =
 ప్రసిద్ధమగును; ఆ = ఆ; ద్వీప = ద్వీపమునకు; పతి = ప్రభువు; ఐన = అయినట్టి; ప్రియవ్రత =
 ప్రియవ్రతుని; ఆత్మజుండు = పుత్రుడు; అగు = అయినట్టి; యజ్ఞబాహువు = యజ్ఞబాహువు; తన =
 తన యొక్క; పుత్రులు = కుమారులు; అగు = అయినట్టి; సురోచన = సురోచనుడు; సౌమనస్య =
 సౌమనస్యుడు; రమణక = రమణకుడు; దేవబర్హ = దేవబర్హుడు; పారిబర్హ = పారిబర్హుడు; ఆప్యాయన
 = ఆప్యాయనుడు; అభిజ్ఞాతులు = అభిజ్ఞాతుడు; అనియెడి = అనెడి; వారి = వారి యొక్క; పేరన్ =
 పేరుతో; వర్షంబులన్ = వర్షములను; ఏర్పరిచి = ఏర్పాటుచేసి; ఆ = ఆ; వర్షంబులన్ = వర్షముల;

అందున్ = అందును; ఏడ్వరన్ = ఏడుగురు (7); కుమారులన్ = పుత్రులను; అభిషిక్తులన్ =
 పట్టాభిషిక్తులునుగా; చేసెన్ = చేసెను; ఆ = ఆ; వర్షంబులన్ = వర్షముల, దేశముల; అందున్ = లో;
 స్వరస = స్వరసము; శతశృంగ = శతశృంగము; వామదేవ = వామదేవము; కుముద = కుముదము;
 ముకుంద = ముకుందము; పుష్పవర్ష = పుష్పవర్షము; శతశ్రుతులు = శతశ్రుతము; అను = అనెడి;
 పర్వత = పర్వతముల; సప్తకంబునున్ = ఏడును (7); అనుమతియున్ = అనుమతి {అనుమతి - ఒక
 కళ తక్కువైన చంద్రుడుగల పౌర్ణమి}; సినీవాలియున్ = సినీవాలి {సినీవాలి - చంద్రుల కనబడెడి
 అమావాస్య}; సరస్వతియున్ = సరస్వతి; కుహువునున్ = కుహువు {కుహువు - చంద్రుల కానరాని
 అమావాస్య}; రజనియున్ = రజని {రజని - రాత్రి}; నందయున్ = నంద {నంద - శుక్లపక్షమునుండి
 మొదటి ఐదు తిథులు (పాడ్యమి విదియ తదియ చవితి పంచమి)}; రాకయున్ = రాక {రాక -
 నిండు పౌర్ణమి, సంపూర్ణ కళలతో కూడిన చంద్రుడుగల పున్నమి}; అను = అనెడి; సప్త = ఏడు;
 మహా = పెద్ద; నదులునున్ = నదులు; కలవు = ఉన్నవి; అందు = వానిలో; శ్రుతధర = శ్రుతధరులు;
 విద్యాధర = విద్యాధరులు; వసుంధర = వసుంధరులు; ఇధ్మధర = ఇధ్మధరులు; సంజ్ఞలు = అనెడి
 పేర్లు కలవారు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; వర్ష = వర్షము నందలి, దేశపు; పురుషులున్ = వారు;
 భగవత్ = భగవంతుని యొక్క; స్వరూపుండు = స్వరూప మైనవాడును; వేద = వేదములతో;
 మయుండునున్ = నిండినవాడును; ఆత్మ = పరమాత్మ; స్వరూపుండున్ = స్వరూప మైనవాడును;
 అగు = అయినట్టి; సోమునిన్ = సోముడిని; వేద = వేదము లందలి; మంత్రంబుల్ = మంత్రముల;
 చేన్ = చేత; ఆరాధింపుదురు = పూజింతురు; ఆ = ఆ; ద్వీపంబున్ = ద్వీపము, ఖండము;
 లక్షచతుష్టయ = లక్షలు నాలుగు (400000); పరిమిత = మేర; యోజన = యోజనముల;
 విస్తృతంబున్ = విస్తృతి కలగినది; అయిన = అయినట్టి; సురా = మధ్యపు, సురారసపు;
 సముద్రంబున్ = సముద్రము; చేతన్ = వలన; ఆవృతంబున్ = చుట్టబడినది; ఐ = అయ్యి; తేజరిల్లున్
 = అతిశయించును; అందు = దానికి;

భావము:

ఈ ద్వీపంలో ఉన్న శాల్మలీవృక్షం (బూరుగు చెట్టు) ప్లక్షద్వీపంలోని జవ్విచెట్టుంత ఉంది. ఈ
 బూరుగు చెట్టు దిగువభాగంలో పక్షులకు రాజైన గరుత్మంతుడు స్థిరనివాసం చేస్తుంటాడు.
 ప్రియవ్రతుని కుమారుడైన యజ్ఞబాహువు ఈ ద్వీపాన్ని పరిపాలిస్తుంటాడు. అతడు తాను
 పాలించే భూభాగాన్ని ఏడు వర్షాలుగా విభజించాడు. ఒక్కొక్క వర్షంలో ఒక్కొక్క పర్వతం, ఒక్కొక్క

నది ఉన్నాయి. అతడు సురోచనుడు, సౌమనస్యుడు, రమణకుడు, దేవబర్హుడు, వారిబర్హుడు, ఆప్యాయనుడు, అభిజ్ఞాతుడు అనే తన ఏడుగురు కుమారులను వారి పేర్లతోనే వ్యవహరింపబడే ఆ ఏడు వర్ణాలకు అభిషిక్తులను చేసాడు. ఈ ఏడు వర్ణాలలో స్వరసం, శతశృంగం, వామదేవం, కుముదం, ముకుందం, పుష్పవర్షం, శతశ్రుతి అనే పర్వతాలు; అనుమతి, సినీవాలి, సరస్వతి, కుహువు, రజని, నంద, రాక అనే ఏడు మహానదులు ఉన్నాయి. ఆ వర్షంలోని పురుషులు శ్రుతధరులు, విద్యధరులు, వసుంధరులు, ఇధ్మధర్ములు అని పిలువబడతారు. వారు భగవత్ స్వరూపుడు, వేదమయుడు, ఆత్మస్వరూపుడు అయిన సోముణ్ణి వేదమంత్రాలతో ఆరాధిస్తారు. ఆ ద్వీపం చుట్టూ నాలుగు లక్షల యోజనాల విస్తృతి కలిగిన సురా (కల్లు) సముద్రం ఉంది.

5.2-63-సీ.

భూనాథ! యా సురాం**భో**ధికీ జట్టుగా-

నుండు కుశదీప్త **ము**ర్విమేదః;

దోరమై తా ద్విచ**తు**ర్లక్ష యోజనం-

బులను విస్తారమై **పౌ**లుపు మిగుల;

నందుః గుశస్తంభ **మ**నిశంబు దేవతా-

కల్పితం బైనట్టి **కాం**తిచేత

దిక్కులు వెలిగించు **ద్వీ**పంబునకుఁ దన-

పేరను సత్కీర్తి **పెం**పు జేయు

5.2-63.1-తే.

నట్టి దీవికి నధిపతి **య**గు ప్రియవ్ర

తతనయుండు హిరణ్యరే**త**సుఁ డనం ద

నరెడి భూపతి తన సుత**నా**మములను

వర్షములఁ జేసె నత్యంత **హ**ర్షమునను

టీకా:

భూనాథ = రాజా; ఆ = ఆ; సురాసముద్రమున; కిన్ = కు; చుట్టుగాన్ = చుట్టూతా;
ఉండు = ఉండెడి; కుశ = కుశ యనెడి (కుశలు - దర్భలు); ద్వీపమున్ = ద్వీపము; ఉర్వి = భూమి;
మీదన్ = పైన; తోరము = స్థూలము, పెద్దది; ఐ = అయ్యి; తాన్ = అది; ద్విచతుర్లక్ష = ఎనిమిదిలక్షల;
యోజనంబులను = యోజనముల; విస్తారము = విస్తరించినది; ఐ = అయ్యి; పొలుపుమిగులన్ =
అతిశయించి; అందున్ = దానిలో; కుశస్తంభము = దర్భపుల్ల; అనిశంబున్ = ఎల్లప్పుడు; దేవతా =
దేవతలచేత; కల్పితంబున్ = ఏర్పరుపబడినది; ఐనట్టి = అయినట్టి; కాంతి = ప్రకాశము; చేతన్ = చేత;
దిక్కులున్ = నల్దిక్కులను; వెలిగించున్ = వెలుగు నిచ్చును; ద్వీపంబున్ = ద్వీపము; కున్ = కు; తన
= తన యొక్క; పేరను = పేరుతో; సత్ = మంచి; కీర్తిన్ = ప్రసిద్ధిని; పెంపున్ = వృద్ధి; చేయున్ =
చేయును; అట్టి = అటువంటి;
దీవి = ద్వీపమున; కిన్ = కు; అధిపతి = రాజు, ఏలిక; అగు = అయిన; ప్రియవ్రత = ప్రియవ్రతుని;
తనయుండు = పుత్రుడు; హిరణ్యరేతసుడు = అగ్ని, సూర్యుడు; అనన్ = అనగా; తనరెడి =
అతిశయించెడి; భూపతి = రాజు; తన = తన యొక్క; సుత = పుత్రుల; నామములను = పేర్లతో;
వర్షములన్ = వర్షమును, దేశములను; చేసెన్ = ఏర్పరచెను; అత్యంత = అతిమిక్కిలి; హర్షమునను =
సంతోషముతో;

భావము:

రాజా! ఆ సురాసముద్రం ఆవల కుశద్వీపం ఉంది. అది ఎనిమిది లక్షల యోజనాల విస్తృతి కలిగింది. దాని మధ్య ఒక పెద్ద కుశస్తంభం (దర్భదుబ్బు) మొలిచి ఎత్తుగా పెరిగి ఉంది. అది దివ్యకాంతులతో దిక్కులను వెలిగింపజేస్తుంది. ఈ కారణం వల్లనే దీనికి కుశద్వీపం అనే పేరు కలిగింది. ప్రియవ్రతుని పుత్రుడు హిరణ్యరేతసుడు అనేవాడు దీనికి అధిపతి. అతడు తన కుమారుల పేర్లతో ఆ ద్వీపాన్ని ఏడు వర్షాలుగా విభజించాడు.

5.2-64-వ.

ఇట్లు హిరణ్యరేతసుండు వసుదాన, దృఢరుచి, నాభి, గుప్త, సత్యవ్రత, విప్ర, వామదేవులను నామంబులుగల పుత్రుల, నామంబుల సప్త వర్షంబులం గావించి యా కుమారులనందు నిలిపి

తాను దపంబు నకుం జనియె; నా వర్షంబునందు బభ్రు చతుశ్శృంగ కపిల చిత్రకూట
దేవానీకోర్ధ్వరోమ ద్రవిణంబులను నామంబులు గల సప్తగిరులును, రసకుల్యయు, మధుకుల్యయు,
శ్రుతవిందయు, మిత్రవిందయు, దేవగర్భయు, ఘృతచ్యుతయు, మంత్రమాలయు నను సప్త
మహానదులును గల వా నదీజలంబులఁ గృతమజ్జను లగుచు భగవంతుండగు యజ్ఞపురుషునిఁ
గుశల కోవిదాభియుక్త కులక సంజ్ఞలు గల వర్షపురుషు లారాధించుచుందురు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; హిరణ్యరేతసుండు = హిరణ్యరేతసుడు; వసుదాన = వసుదానుడు; దృఢరుచి
= దృఢరుచి; నాభి = నాభుడు; గుప్త = గుప్తుడు; సత్యవ్రత = సత్యవ్రతుడు; విప్ర = విప్రుడు;
వామదేవులు = వామదేవుడు; అను = అనెడి; నామంబులున్ = పేర్లు; కల = కలిగిన; పుత్రుల =
కుమారుల యొక్క; నామంబులన్ = పేర్లతో; సప్త = ఏడు (7); వర్షంబులన్ = వర్షములను,
దేశములను; కావించి = ఏర్పరచి; ఆ = ఆ; కుమారులన్ = పుత్రులను; అందున్ = వాని యందు;
నిలిపి = నిలబెట్టి; తాను = తను; తపంబున్ = తపస్సు చేసుకొనుట; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను;
వర్షంబున్ = వర్షము, దేశము; అందున్ = లో; బభ్రు = బభ్రువు; చతుశ్శృంగ = చతుశ్శృంగము; కపిల
= కపిలము; చిత్రకూట = చిత్రకూటము; దేవానీక = దేవానీకము; ఊర్ధ్వరోమ = ఊర్ధ్వరోమము;
ద్రవిణంబులు = ద్రవిణములు; అను = అనెడి; నామంబులున్ = పేర్లు; కల = కలిగిన; సప్త = ఏడు (7);
గిరులును = పర్వతములును; రసకుల్యయున్ = రసకుల్యము; మధుకుల్యయున్ = మధుకుల్యము;
శ్రుత విందయు = శ్రుతవింద; మిత్రవిందయు = మిత్రవింద; దేవగర్భయున్ = దేవగర్భము;
ఘృతచ్యుత = ఘృతచ్యుతము; మంత్రమాలయున్ = మంత్రమాల; అను = అనెడి; సప్త = ఏడు (7);
మహా = పెద్ద; నదులునున్ = నదులు; కలవు = ఉన్నవి; ఆ = ఆ; నదీ = నదియొక్క; జలములన్ =
నీటిలో; కృత = చేసిన; మజ్జనులు = స్నానముచేసినవారు; అగుచున్ = అగుచు; భగవంతుండు =
నారాయణుని {భగవంతుడు - మహాత్యము గలవాడు, సృష్టి పుట్టుక స్థానమైనవాడు, మోక్ష
స్థానమైనవాడు, విష్ణువు}; యజ్ఞపురుషుని = నారాయణుని {యజ్ఞ పురుషుడు - యజ్ఞములకు
పతియైనవాడు, విష్ణువు}; కుశల = కుశలులు; కోవిద = కోవిదులు; అభియుక్త = అభియుక్తులు; కులక
= కులకులు; సంజ్ఞలున్ = అనెడి పేర్లు; కల = కలిగిన; వర్ష = వర్షము నందలి, దేశపు; పురుషులున్ =
మానవులు; ఆరాధించుచుందురు = పూజింతురు;

భావము:

ఈ విధంగా హిరణ్యరేతసుడు వసుదానుడు, దృఢరుచి, నాభి, గుప్తుడు, సత్యవ్రతుడు, విప్రుడు, వామదేవుడు అనే కుమారుల పేర్లతో ఏడు వర్ణాలను ఏర్పాటు చేసి వారిని అందులో నియమించి తపస్సు చేయడానికి వెళ్ళిపోయాడు. ఆ కుశదీప్వంలోనివర్ణములలో బభ్రువు, చతుశ్శృంగం, కపిలం, చిత్రకూటం, దేవానీకం, ఊర్ధ్వరోమం, ద్రవిణం అనే ఏడు పర్వతాలు, రసకుల్య, మధుకుల్య, శ్రుతనింద, మిత్రవింద, దేవగర్భ, ఘృతచ్యుత, మంత్రమాల అనే ఏడు మహానదులు ఉన్నాయి. కుశలులు, కోవిదులు, అభియుక్తులు, కులకులు అనే నాలుగు వర్ణాలవారు ఆ పవిత్ర నదీజలాలలో స్నానం చేసి శుచులై భగవంతుడైన యజ్ఞపురుషుని ఆరాధిస్తుంటారు.

5.2-65-సీ.

ఆకుశదీప్వంబు నరికట్టుకొని యుండు-

నెనిమిదిలక్షల ఘనఘృతాబ్ధి;

యాఘృతసాగరం బవ్వల పోడశ-

లక్ష యోజనముల లలిత మగుచు

నుండుఁ గ్రౌంచదీప్వ; ముర్వీశ! యందు మ-

ధృప్రదేశంబున నట్టి దీని

పేరుగాఁ దనపేరఁ బెద్దగాఁ జేసిన-

కౌంచాద్రి గల; దా నగంబు మున్ను

5.2-65.1-ఆ.

షణ్ముఖుండు దివ్యశరమున ఘననితం

బంబు దూయ నేయఁ బాలవెల్లి

గరిమఁ దడుపుచుండు వరుణుండు రక్షింప

నండు మిగుల భయము నొందకుండె.

టీకా:

ఆ = ఆ; కుశదీప్తపంబున్ = కుశదీప్తమును; అరికట్టుకొని = సరిహద్దులుగ నుంచుకొని; ఉండు = ఉండెడి; ఎనిమిదిలక్షల = ఎనిమిదిలక్షల (800000); ఘన = మిక్కిలి పెద్దదైన (ఘన - పొడవు వెడల్పు లోతు మిక్కిలి యున్నది, పెద్దది); ఘృత = నేతి; అబ్ధి = సముద్రము; ఆ = ఆ; ఘృతసాగరంబు = ఘృతసముద్రమునకు; అవ్వలన్ = ఆవతల; పోడశలక్ష = పదహారులక్షల (1600000); యోజనముల = యోజనములతో; లలితము = మనోజ్ఞము, లలి (వికాసము)కలిగినది; అగుచున్ = అగుచు; ఉండున్ = ఉండును; క్రౌంచ = క్రౌంచము యనెడు; దీప్తమున్ = దీప్తము; ఉర్విశ = రాజా; అందున్ = దానిలో; మధ్య = నడిమి; ప్రదేశంబునన్ = స్థలములో; అట్టి = అటువంటి; దీని = దీని యొక్క; పేరున్ = పేరును; తన = తన యొక్క; పేరన్ = పేరుగా; పెద్దగాన్ = గొప్పగానగునట్లు; చేసిన = చేసినట్టి; క్రౌంచాద్రి = క్రౌంచము యనెడు పర్వతము; కలదు = ఉన్నది; ఆ = ఆ; నగంబున్ = కొండను; మున్ను = ఇంతకు పూర్వము; షణ్ముఖుండు = కుమారస్వామి (షణ్ముఖుడు - షట్ (ఆరు (6)) ముఖుడు, ముఖములుగలవాడు, కుమారస్వామి); దివ్య = దివ్యమైన; శరమునన్ = బాణమును; ఘన = పెద్దదైన; నితంబంబున్ = కొండనడుమభాగమును; దూయన్ = ఇటునుండినటుదూరిపోవునట్లు; ఏయన్ = వేయగా; గరిమన్ = గొప్పగా; తడపుచుండున్ = తడుపుతూనుండును; వరుణుండు = వానదేవుడు; రక్షింపన్ = రక్షించుతుండగా; అందున్ = అక్కడ; మిగులన్ = మిక్కిలి, అతిశయించి; భయమున్ = భయమును; ఒందక = పొందకుండగ; ఉండెన్ = ఉండెదరు;

భావము:

ఆ కుశదీప్తం చుట్టూ ఎనిమిది లక్షల యోజనాల పరిమాణం కలిగిన ఘృత (నేతి) సముద్రం ఉన్నది. ఆ నేతి సముద్రం ఆవల పదునారు లక్షల యోజనాల విస్తృతి కలిగిన అందమైన క్రౌంచదీప్తం ఉన్నది. ఆ దీప్తం మధ్యభాగంలో క్రౌంచాద్రి ఉన్నది. ఆ పర్వతం వల్లనే ఆ దీప్తానికి ఆ పేరు వచ్చింది. ఒకసారి షణ్ముఖుడు దివ్యశరాన్ని ప్రయోగించగా అది ఆ క్రౌంచపర్వతానికి కన్నం చేస్తూ దూసుకుపోయింది. ఆ కన్నంగుండా పాలవెల్లి ప్రవాహం వెలువడింది. ఆ ప్రవాహమే ఆ క్రౌంచదీప్తాన్ని తడుపుతూ ఉంది. వరుణదేవుడు ఆ ప్రదేశాన్ని కాపాడుతూ ఎవరికీ ఏమాత్రం భయం లేకుండేవిధంగా చూస్తూ ఉంటాడు.

నరేంద్రా! యా క్రౌంచద్వీపపతి యగు ఘృతపృష్ఠుండు దన కుమారుల నా పేళ్ళుగల యామోద, మధువహ, మేఘపృష్ఠ, సుదామ, ఋషిజ్య, లోహితార్ణ, వనస్పతు లను వర్షంబుల కభిషిక్తులం జేసి పరమ కల్యాణ గుణ యుక్తుం డయిన శ్రీహరి చరణారవిందంబుల సేవించుచు దపంబు నకుం జనియె; నా వర్షంబుల యందు శుక్ల వర్ణమాన భోజ నోపబర్హణానంద నందన సర్వతోభద్రంబు లను సప్త సీమాపర్వతం బులును నభయయు, నమృతౌఘయు, నార్యకయు, తీర్థవతియుఁ, దృష్టిరూపయుఁ, బవిత్రవతియు, శుక్లయు నను సప్తనదులును గల; వందులఁ బవిత్రోదకంబు లనుభవించుచు గురు ఋషభ ద్రవిణక దేవక సంజ్ఞలు గలిగి వరుణదేవుని నుదకాంజలులం బూజించు చున్న చాతుర్వర్ణ్యంబు గలిగి యుండు.

టీకా:

నరేంద్ర = రాజా; ఆ = ఆ; క్రౌంచద్వీప = క్రౌంచద్వీపమునకు; పతి = ప్రభువు; అగు = అయిన;
 ఘృతపృష్ఠుండున్ = ఘృతపృష్ఠుడు; తన = తన యొక్క; కుమారులన్ = పుత్రులను; ఆ = ఆ; పేళ్ళు =
 పేర్లు; కల = కలిగిన; ఆమోద = ఆమోదము; మధువహ = మధువహము; మేఘపృష్ఠ =
 మేఘపృష్ఠము; సుదామ = సుదామము; ఋషిజ్య = ఋషిజ్యము; లోహితార్ణ = లోహితార్ణము;
 వనస్పతులు = వనస్పతము; అను = అనెడి; వర్షంబుల్ = వర్షములు, దేశములు; కున్ = కు;
 అభిషిక్తులన్ = పట్టాభిషేకము; చేసి = చేసి; పరమ = అత్యుత్తమ; కల్యాణ = శుభకరమైన; గుణ =
 సుగుణములతో; యుక్తుండు = కూడినవాడు; అయిన = అయిన; శ్రీహరి = నారాయణుని; చరణ =
 పాదము లనెడి; అరవిందంబులన్ = పద్మములను; సేవించుచున్ = కొలచుచు; తపంబున్ =
 తపస్సు చేసుకొనుట; కున్ = కు; జనియెన్ = వెళ్ళెను; ఆ = ఆ; వర్షంబుల = వర్షములు, దేశములు;
 అందున్ = లో; శుక్ల = శుక్లము; వర్ణమాన = వర్ణమానము; భోజన = భోజనము; ఉపబర్హణ =
 ఉపబర్హణము; ఆనంద = ఆనందము; నందన = నందనము; సర్వతోభద్రంబుల్ = సర్వతోభద్రము;
 అను = అనెడి; సప్త = ఏడు (7); సీమా = సరిహద్దు; పర్వతంబులునున్ = పర్వతములును;
 అభయమున్ = అభయ; అమృతౌఘయున్ = అమృతౌఘ; ఆర్యకయున్ = ఆర్యక; తీర్థవతియున్ =
 తీర్థవతి; తృప్తిరూపయున్ = తృప్తిరూప; పవిత్రవతియున్ = పవిత్రవతి; శుక్లయున్ = శుక్ల; అను =
 అనెడి; సప్త = ఏడు (7); నదులునున్ = నదులు; కలవు = ఉన్నవి; అందులన్ = వాని యందలి; పవిత్ర

= పవిత్రమైన; ఉదకంబులనున్ = నీటిని; అనుభవించుచున్ = భుజించుచు; గురు = గురువులు;
 ఋషభ = ఋషభులు; ద్రవిణక = ద్రవిణకులు; దేవక = దేవకులు; సంజ్ఞలున్ = అనెడి పేర్లు; కలిగి =
 ఉండి; వరుణదేవుని = వరుణదేవుని; ఉదక = నీరుపట్టిన; అంజలులన్ = దోసిళ్ళతో;
 పూజించుచున్న = ఆరాధించుతున్నట్టి; చాతుర్వర్ణ్యంబున్ = నాలుగుకులములు; కలిగి = కలిగి;
 ఉండున్ = ఉండును;

భావము:

రాజా! ప్రియవ్రతుని కుమారుడైన ఘృతపృష్ఠుడు క్రౌంచద్వీపానికి అధిపతి. అతనికి ఆమోదుడు, మధువహుడు, మేఘపృష్ఠుడు, సుదాముడు, ఋషిజ్యుడు, లోహితార్థుడు, వనస్పతి అని ఏడుగురు కుమారులున్నారు. అతడు తన కుమారుల పేరు మీదుగా క్రౌంచద్వీపాన్ని ఏడు వర్షాలుగా విభజించి ఒక్కొక్క వర్షానికి ఒక్కొక్క కుమారుని రాజుగా నియమించాడు. తరువాత తాను మంగళ గుణనిలయుడైన శ్రీహరి పాదపద్మాలను సేవిస్తూ తపం చేయడానికి అడవులకు వెళ్ళాడు. ఆ క్రౌంచద్వీపంలోని ఏడు వర్షాలలో శుక్లం, వర్ణమానం, భోజనం, ఉపబర్హణం, ఆనందం, నందనం, సర్వతోభద్రం అనే ఏడు కొండలు; అభయ, అమృతౌఘ, ఆర్యక, తీర్థవతి, తృప్తిరూప, పవిత్రగతి, శుక్ల అనే ఏడు నదులు ఉన్నాయి. ఆ నదీజలాలలో స్నానం చేసి గురువులు, ఋషభులు, ద్రవిణకులు, దేవకులు అనే నాలుగు వర్ణాలవారు జలాంజలులను సమర్పిస్తూ వరుణదేవుని సేవిస్తూ ఉంటారు.

5.2-67-నీ.

జగతీశ! వినుము; క్రౌంచద్వీపమును జట్టి-

యుండు షోడశలక్ష యోజనముల

విస్తారమై పాలవెల్లి; యందునను శా-

కద్వీప మతుల ప్రకాశ మొందు;

దండిమై ముప్పదిరెండులక్షల యోజ-

నముల విస్తారమై యమరి యుండు;

నందుల శాకవృక్షామోద మా ద్వీప-

మును సుగంధంబునఁ బెనఁగఁ జేసి

5.2-67.1-తే.

యంతః దనపేర దీవి ప్రఖ్యాత మగుటఁ

జేసి యందుల మిగులఁ బ్రసిద్ధికెక్కె;

నందు మేధాతిథియుఁ గర్త యగుచు నుండెఁ

ద్రవిలి వేడుకఁ దనదు నంద్రనులఁ జూచి.

టీకా:

జగతీశ = రాజా; వినుము = వినుము; క్రౌంచద్వీపమునున్ = క్రౌంచద్వీపమును; చుట్టి = చుట్టుకొని;
ఉండు = ఉండును; పోడశలక్ష = పదహారులక్షల (1600000); యోజనముల = యోజనములతో;
విస్తారము = విస్తృతి; ఐ = కలదై; పాలవెల్లి = పాలసముద్రము, క్షీరాబ్ధి; అందునను = అందలి; శాక =
శాకము యనెడి {శాకము - టేకు}; ద్వీపమున్ = ద్వీపము; అతుల = మిక్కిలి; ప్రకాశమున్ = ప్రసిద్ధిని;
ఒందున్ = పొందును; దండిమై = నిండుగా; ముప్పదిరెండులక్షల = ముప్పైరెండులక్షల (3200000);
యోజనముల = యోజనములతో; విస్తారము = విస్తృతి; ఐ = కలదై; అమరి = పొందికగ; ఉండున్ =
ఉండును; శాకావృక్ష = టేకుచెట్ల; ఆమోదము = సువాసన; ఆ = ఆ; ద్వీపమును = ద్వీపమును;
సుగంధంబునన్ = మంచివాసనలతో; పెనగన్ = కలియునట్లు; చేసి = చేసి;
అంతన్ = అంతట; తన = తన యొక్క; పేరన్ = పేరుతో; దీవి = ద్వీపము; ప్రఖ్యాతము =
ప్రసిద్ధిచెందినది; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; అందులన్ = అక్కడ; మిగులన్ = మిక్కిలి;
ప్రసిద్ధికెక్కెన్ = పేరుపొందెను; అందున్ = దానిలో; మేధాతిథియున్ = మేధాతిథి; కర్త = ప్రభువు;
అగుచున్ = అగుచు; ఉండెన్ = ఉండెను; తవిలి = ధరించి; వేడుకన్ = సంబరముతో; వినోదముగ;
తనదు = తన యొక్క; నందనులన్ = పుత్రులను; చూచి = చూసి;

భావము:

రాజా! విను. క్రౌంచద్వీపం చుట్టూ పదునారు లక్షల యోజనాల విస్తృతిలో పాలసముద్రం ఉంది.
క్రౌంచద్వీపానికి ఆవల శాకద్వీపం ప్రసిద్ధి పొందిన ద్వీపం. ఆ ద్వీపం ముప్పదిరెండు లక్షల
యోజనాల విస్తృతి కలిగింది. ఆ ద్వీపంలో ఒక పెద్ద శాకావృక్షం ఉంది. దాని సుగంధంవల్ల ఆ

ద్వీపమంతా పరిమళవంతంగా ఉంటుంది. ఆ కారణంగానే ఆ ద్వీపానికి శాకద్వీపం అనే పేరు వచ్చింది. ఆ ద్వీపానికి ప్రియవ్రతుని కుమారుడైన మేధాతిథి అధిపతి.

5.2-68-వ.

మఱియు; నా ప్రియవ్రతపుత్రుం డయిన మేధాతిథి దన పుత్రుల పేరం గల పురోజవ మనోజవ వేపమాన ధూమ్రానీక చిత్రరథ బహురూప విశ్వచారంబు లను సంజ్ఞలు గల సప్త వర్షంబుల యందు వారలకుఁ బట్టంబు గట్టి శ్రీహరి పాదసేవ జేయుచుఁ దపోవనంబునకుం జనియె; నా శాకద్వీపంబునందు నీశానోరుశృంగ బలభద్ర శతకేసర సహస్రస్తోతో దేవపాల మహానస నామంబులు గల సీమాగిరులును, ననఘాయు ర్థోభయస్సప్త్యపరాజిత పంచపరీ సహస్రస్మృతి నిజధృతు లను సప్త నదులును గల; వా నదీజలంబు లుపయోగించి యచ్చటి వారలు ప్రాణాయామంబు జేసి విధ్వస్త రజస్తమో గుణులయి పరమసమాధిని వాయురూపంబైన భగవంతుని సేవింతురు; ఋతువ్రత సత్యవ్రత దానవ్రత సువ్రత నామంబులు గల చాతుర్వర్ణ్యం బందు గలిగి యుండు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; ప్రియవ్రత = ప్రియవ్రతుని; పుత్రుండు = కుమారుడు; అయిన = అయిన; మేధాతిథి = మేధాతిథి; తన = తన యొక్క; పుత్రుల = కుమారుల; పేరన్ = పేరు; కల = కలిగిన; పురోజవ = పురోజవము; మనోజవ = మనోజవము; వేపమాన = వేపమానము; ధూమ్రానీక = ధూమ్రానీకము; చిత్రరథ = చిత్రరథము; బహురూప = బహురూపము; విశ్వచారంబులు = విశ్వచారము; అను = అనెడి; సంజ్ఞలున్ = పేర్లు; కల = కలిగిన; సప్త = ఏడు (7); వర్షంబులన్ = వర్షములు, దేశములు; అందున్ = లోను; వారల్ = వారల; కున్ = కు; పట్టంబుగట్టి = పట్టాభిషేకముచేసి; శ్రీహరి = నారాయణుని; పాద = పాదములను; సేవ = పూజించుట; చేయుచున్ = చేయుచు; తపోవనంబున్ = తపస్సు చేసుకొనెడి అడవి; కున్ = కి; జనియెన్ = వెళ్ళెను; ఆ = ఆ; శాకద్వీపంబున్ = శాకద్వీపము; అందున్ = లో; ఈశాన = ఈశానము; ఉరుశృంగ = ఉరుశృంగము; బలభద్ర = బలభద్రము; శతకేసర = శతకేసరము; సహస్రస్తోతః = సహస్రస్తోతము; దేవపాల = దేవపాలము; మహానస = మహానసము; నామంబులన్ = అనెడు పేర్లు; కల = కలిగిన; సీమా = సరిహద్దు; గిరులునున్ = పర్వతములును; అనఘ = అనఘ; ఆయుర్దః = ఆయుర్ద; ఉభయస్మప్త్య =

ఉభయస్పృష్ట్య; అపరాజిత = అపరాజిత; పంచపరి = పంచపరి; సహస్రస్మృతి = సహస్రస్మృతి;
 నిజధృతులు = నిజధృతులు; అను = అనెడి; సప్త = ఏడు (7); నదులున్ = నదులు; కలవు = ఉన్నవి;
 ఆ = ఆ; నదీ = నది యొక్క; జలంబులున్ = నీటిని; ఉపయోగించి = వాడుకొని; అచ్చటి = అక్కడి;
 వారలు = వారు; ప్రాణాయామంబున్ = ప్రాణాయామము; చేసి = చేసి; విధ్వస్త = నశింపజేసుకొన్న;
 రజః = రజోగుణము; తమః = తమోగుణములైన; గుణులు = గుణములు గలవారు; అయి = అయ్యి;
 పరమ = అత్యుత్తమ; సమాధిని = సమాధితో; వాయు రూపంబైన భగవంతుని = వాయుదేవుని;
 సేవించురు = కొలతురు; ఋతువ్రత = ఋతువ్రతులు; సత్యవ్రత = సత్యవ్రతులు; దానవ్రత =
 దానవ్రతులు; సువ్రత = సువ్రతులు; నామంబులున్ = అనెడి పేర్లు; కల = కలిగిన; చాతుర్వర్ణ్యంబున్
 = నాలుగుకులములు; కలిగి = కలిగి; ఉండును = ఉండును;

భావము:

ఇంకా ఆ ప్రియవ్రతుని కుమారుడైన మేధాతిథి తన కుమారులైన పురోజనుడు, మనోజనుడు,
 వేపమానుడు, ధూమ్రానీకుడు, చిత్రరథుడు, బహురూపుడు, విశ్వాచారుడు అనే ఏడుగురి పేర
 శాకద్వీపాన్ని ఏడు వర్షాలను విభజించి, వారికి పట్టంగట్టి తాను శ్రీహరి పాదసేవ చేస్తూ
 తపోవనానికి వెళ్ళాడు. ఆ ఏడు వర్షాలలో క్రమంగా ఈశానం, ఉరుశృంగం, బలభద్రం, శతకేసరం,
 సహస్రస్రోతం, దేవపాలం, మహానసం అనే ఏడు సరిహద్దు పర్వతాలు; అనఘ, ఆయుర్ద,
 ఉభయస్పృష్ట్య, అపరాజిత, పంచపరి, సహస్ర స్మృతి, నిజధృతి అనే ఏడు నదులు ఉన్నాయి. ఆ
 ద్వీపవాసులు ఆ నదీ జలాలను సేవిస్తూ ప్రాణాయామం చేస్తూ రజోగుణ, తమోగుణాలను
 నశింపజేసికొని సమాధి నిష్ఠలై వాయురూపుడైన భగవంతుని ఆరాధిస్తారు. అక్కడ ఋతువ్రతులు,
 సత్యవ్రతులు, దానవ్రతులు, సువ్రతులు అనే నాలుగు వర్ణాలవారు ఉన్నారు.

5.2-69-నీ.

అట్టి శాకద్వీప మరికట్టి తత్ప్రమా-

ణంబున దధిసముద్రంబు వెలుఁగు;

నందుకుఁ బరివృతంబయి పుష్కరద్వీప-

మిలఁ జతుష్పాతక్షల విశాల;

మమృహద్వీపమం ద్రయుత కాంచన పత్ర-

ములు గల్గి కమలగర్భునకు నాస
నంబగు పంకేరుహంబుండు; నా ద్వీప-
మధ్యంబునను నొక్క మానసోత్త

5.2-69.1-ఆ.

రంబనంగర బర్వతం; బుండుఁ దనకుఁ బూ
ర్వాపరముల నుండునట్టి వర్ష
ములకు రెంటి కట్టు నిలిచిన మర్యాద
నగమనంగర జాలఁ బొగడ నెగడు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; శాకద్వీపమున్ = శాకద్వీపమును; అరికట్టి = సరిహద్దులుగ నుంచుకొని; తత్ = అదే; పరిమాణంబునన్ = పరిమాణములో; దధి = పెరుగు; సముద్రంబున్ = సముద్రము; వెలుగున్ = ప్రకాశించును; అందుకున్ = దానికి; పరివృతంబున్ = చుట్టుకొని యున్నది; అయి = అయ్యి; పుష్కర = పుష్కరము యనెడి (పుష్కరము - మెట్టతామర); ద్వీపము = ద్వీపము; ఇలన్ = భూమండలమున; చతుష్ఠస్థిలక్షల = అరవైనాలుగు లక్షల (6400000); విశాలమున్ = విస్తారముగలది; ఆ = ఆ; మహా = పెద్దదైన; ద్వీపమున్ = ద్వీపము; అందున్ = లో; అయుత = పదివేల (10000); కాంచన = బంగారు; పత్రములు = రేకులు; కల్గి = కలిగుండి; కమలగర్భున్ = బ్రహ్మదేవుని; కున్ = కి; ఆసనంబున్ = ఆసనము; అగు = అయిన; పంకేరుహంబున్ = పద్మము (పంకేరుహము - పంకమున ఈరుహమైనది (పుట్టినది), పద్మము); ద్వీప = ద్వీపము యొక్క; మధ్యంబునను = నడిమిభాగమున; ఒక్క = ఒక; మానసోత్తరంబు = మానసోత్తరము; అనంగన్ = అనెడి; పర్వతంబున్ = పర్వతములు; ఉండున్ = ఉండును; తన = తన; కున్ = కు; పూర్వ = ముందటి; పరములన్ = వెనుకవైపు; ఉండునట్టి = ఉండెడి; = వర్షముల్ = వర్షములు, దేశములు; కున్ = కు; రెంటి = రెండిటి; కిన్ = కి; అట్లు = ఆవిధముగ; నిలిచిన = నిలబడిన; మర్యాద = మర్యాదకొరకైన; నగము = కొండ; అనంగన్ = అనుటకు; చాలన్ = మిక్కిలి; పొగడన్ = పొగడబడుతు; నెగడున్ = వర్ధిల్లును;

భావము:

శాకద్వీపం చుట్టూ అంతే పరిమాణం కలిగిన దధి (పెరుగు) సముద్రం ఉంది. దాని తర్వాత అరవైనాలుగు లక్షల యోజనాల విస్తృతి కలిగిన పుష్కరద్వీపం ఉంది. ఆ మహాద్వీపంలో పదివేల బంగారు రేకులు కలిగి బ్రహ్మదేవునికి ఆసనమైన పద్మం ఉంది. ఆ ద్వీపం నడుమ మానసోత్తరం అనే పెద్ద పర్వతం ఉంది. తూర్పు పడమరలలో గల రెండు వర్షాలకు ఈ మానసోత్తరం సరిహద్దు పర్వతం.

5.2-70-వ.

ఇట్లు దనకు లోపలి వెలుపలి వర్షంబులు రెంటికి మర్యాదాచలంబునుం బోలె నున్న మానసోత్తర పర్వతం బయుత యోజన విస్తారంబును నంతియ యౌన్నత్యంబునుం గలిగి యుండు; నా నగంబునకు నలుదిక్కుల యందు నాలుగు లోకపాలుర పురంబులుండు; నా మానసోత్తరపర్వతంబు తుద సూర్యరథచక్రంబు సంవత్సరాత్మకం బయి యహోరాత్రంబుల యందు మేరు ప్రదక్షిణంబు జేయు; నందు నా పుష్కరద్వీపాధిపతియగు వీతిహోత్రుండు రమణక ధాతక నామంబులు గల పుత్రుల నిరువుర వర్షద్వయంబునం దభిషిక్తులం జేసి తాను బూర్వజు లేగిన తెఱంగున భగవత్కర్మశీలుం డగుచుఁ దపంబునకుం జనియె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తన = తన; కున్ = కు; లోపలి = లోపలి ప్రక్క; వెలుపలి = వెలుపలి పక్క; వర్షంబులు = వర్షములు, దేశములు; రెంటి = రెండింటి; కిన్ = కి; మర్యాద = సరిహద్దు; చలంబునున్ = పర్వతమును; పోలెన్ = వలె; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మానసోత్తరపర్వతంబు = మానసోత్తర పర్వతము; అయుత = పదివేల (10000); యోజన = యోజనముల; విస్తారంబునున్ = విశాలమును; అంతియన్ = అంతే; ఔన్నత్యంబునున్ = ఎత్తు; కలిగి = కలిగి; ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; నగంబున్ = పర్వతమున; కున్ = కు; నలుదిక్కులన్ = నాలుగు పక్కల; అందున్ = లోను; నాలుగు = నాలుగు; లోకపాలుర = లోకపాలకుల; పురంబులు = పట్టణములు; ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; మానసోత్తరపర్వతంబు = మానసోత్తరపర్వతపు; తుద = చివర; సూర్య = సూర్యుని; రథ = రథము యొక్క; చక్రంబున్ = చక్రము; సంవత్సర = సంవత్సరము; ఆత్మకంబున్ = స్వరూపము; అయి =

అయ్యి; అహోరాత్రంబుల = రాత్రింబగళ్ళ; అందున్ = లో; మేరు = మేరువునకు; ప్రదక్షిణంబుజేయున్
 = చుట్టును తిరుగుచుండును; అందున్ = దాని యందు; ఆ = ఆ; పుష్కరద్వీప =
 పుష్కరద్వీపమునకు; అధిపతి = ప్రభువు; అగు = అయిన; వీతిహోత్రుండు = వీతిహోత్రుడు; రమణక
 = రమణకుడు; ధాతక = ధాతకుడు; నామంబులున్ = అనెడి పేర్లు; కల = కలిగిన; పుత్రులన్ =
 కుమారులను; ఇరువురన్ = ఇద్దరిని; వర్ష = వర్షములు, దేశములు; ద్వయంబున్ = జంట (2);
 అందున్ = అందు; అభిషిక్తులన్ = పట్టాభిషిక్తులను; చేసి = చేసి; తాను = తను; పూర్వజులు =
 ముందు పుట్టిన వారు; ఏగిన = వెళ్లిన; తెఱంగునన్ = విధముగనే; భగవత్ = భగవంతుని; కర్మ =
 సేవ జేసెడి; శీలుండు = వర్తన కలవాడు; అగుచున్ = అగుచు; తపంబున్ = తపస్సు చేసుకొనుట;
 కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; అంత = అంతట;

భావము:

ఈ విధంగా లోపల వెలుపల ఉన్న వర్షాలకు సరిహద్దుగా ఉన్న మానసోత్తర పర్వతం పదివేల
 యోజనాల విస్తీర్ణం, అంతే ఎత్తు కలిగి ఉంది. ఆ పర్వతానికి నాలుగు దిక్కులలోను నలుగురు
 లోకపాలకుల పట్టణాలు ఉన్నాయి. ఆ మానసోత్తర పర్వత శిఖరంపై సంవత్సరాత్మకమైన
 సూర్యరథచక్రం తిరుగుతూ రాత్రింబగళ్ళు మేరువునకు ప్రదక్షిణం చేస్తూ ఉంటుంది. ఆ
 పుష్కరద్వీపానికి అధిపతి వీతిహోత్రుడు. అతనికి రమణకుడు, ధాతకుడు అని ఇద్దరు కుమారులు.
 వీతిహోత్రుడు పుష్కరద్వీపాన్ని రెండు వర్షాలుగా విభజించి వాటికి తన కొడుకులను రాజులను
 చేసాడు. తన అన్నల అడుగు జాడల్లో వీతిహోత్రుడు భగవత్ప్రీతికరాలైన కార్యాలను ఆచరిస్తూ
 తపోవనానికి వెళ్ళిపోయాడు.

5.2-71-క.

మనుజేశ్వర; యా వర్షం

బున నప్పుడు సంచరించు పురుషులు పద్మా

సను దగ సకర్మ కారా

ధన చేయుదు రచల బుద్ధి తాత్పర్యమునన్.

టీకా:

మనుజేశ్వర = రాజా; ఆ = ఆ; వర్షంబునన్ = వర్షము నందు; అప్పుడు = అప్పుడు; సంచరించు = తిరిగెడి; పురుషులున్ = మనుజులు; పద్మాసనునిన్ = బ్రహ్మదేవుని; తగన్ = చక్కగా; అర్చన = పూజించుట {అర్చన - పూజ, ముగ్గు సుగంధము అక్షతలు పుష్పము ధూపము దీపము ఉపహారము (నైవేద్యము) తాంబూలము అని ఎనిమిది విధమైనవి కలది}; ఆరాధన = సేవించుట; = చేయుదురు = చేయుచుందురు; అచల = నిశ్చలమైన; బుద్ధిన్ = బుద్ధి; తాత్పర్యమునన్ = నిష్ఠలతో;

భావము:

రాజా! ఆ పుష్కరద్వీపంలో నివసించే పురుషులు వేదోక్త కర్మలను ఆచరిస్తూ బ్రహ్మదేవుణ్ణి కొలుస్తుంటారు. వారు నిశ్చలమైన బుద్ధిబలం, నియమ నిష్ఠలు కలవారు.

5.2-72-క.

ధరణీవల్లభ! విను పు

ష్కర మను ద్వీపమున లేరు చాతుర్వర్ణ్యుల్

పరగగ భేదము లేకే

సరసత సము లగుదు రందు సకల జనములున్.

టీకా:

ధరణీవల్లభ = రాజా; విను = వినుము; పుష్కరము = పుష్కరము; అను = అనెడి; ద్వీపమునన్ = ద్వీపములో; లేరు = లేరు; చాతుర్వర్ణ్యుల్ = నాలుగు కులాల వారని; పరగగన్ = ప్రసిద్ధముగ; భేదము = తేడాలు; లేకే = లేకుండగనే; సరసతన్ = ఒప్పుగా; సములు = సమానమైనవారు; అగుదురు = ఐ ఉందురు; అందున్ = అక్కడ; సకల = అందరు; జనములున్ = ప్రజలు;

భావము:

రాజా! పుష్కరద్వీపంలో నాలుగు వర్ణాల విభాగం లేదు. అక్కడి వారంతా భేదభావం లేకుండా సమభావంతో కలిసి మెలిసి సంచరిస్తారు.

మఱియు; పుష్కరద్వీపంబు చతుష్షష్టిలక్ష యోజన విస్తారం బైన శుద్ధోదక సముద్ర ముద్రితం
 బగుచుండు; నవ్వల లోకాలోకపర్వతం బుండు; శుద్ధోదక సముద్ర లోకాలోకపర్వతంబుల నడుమ
 రెండుకోట్ల యోజన విస్తారంబయిన నిర్జన భూమి దర్పణోదర సమానంబై దేవతావాస
 యోగ్యంబుగా నుండు; నా భూమిం జేరిన పదార్థంబు మరలఁ బొంద నశక్యంబుగా నుండు;
 అటమీద లోకాలోకపర్వతం బెనిమిది కోట్ల యోజనంబులు సువర్ణభూమియు సూర్యాది
 ధ్రువాంతంబు లగు జ్యోతిర్గణంబుల మధ్యంబున నుండుటంజేసి లోకాలోకపర్వతం బనందగి
 యుండు; పంచాశత్కోటి యోజనవిస్తృతం బగు భూమండల మానంబునకు దురీయాంశ
 ప్రమాణంబుగల యా లోకాలోక పర్వతంబు మీద నఖిల జగద్గురువగు బ్రహ్మచేతఁ జతుర్దిశల
 యందు ఋషభ పుష్కరచూడ వామ నాపరాజిత సంజ్ఞలుగల దిగ్గజంబులు నాలుగును
 లోకరక్షణార్థంబు నిర్మితంబై యుండు; మఱియును.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; పుష్కరద్వీపంబున్ = పుష్కరద్వీపము; చతుష్షష్టిలక్ష = అరవైనాలుగు లక్షల
 (6400000); యోజన = యోజనముల; విస్తారంబున్ = విశాలము; ఐన = అయిన; శుద్ధ =
 స్వచ్ఛమైన, మంచి; ఉదక = నీటి; సముద్ర = సముద్రముచేత; ముద్రితంబున్ = సరిహద్దులు కలది;
 అగుచుండున్ = అయ్యి ఉండును; అవ్వలన్ = దానికి ఆవతల; లోకాలోకపర్వతంబున్ =
 లోకాలోకపర్వతము; ఉండున్ = ఉండును; శుద్ధోదకసముద్ర = మంచినీటి సముద్రము;
 లోకాలోకపర్వతంబుల = లోకాలోకపర్వతముల; నడుమ = మధ్యన; రెండుకోట్ల = రెండుకోట్ల
 (20000000); యోజన = యోజనముల; విస్తారంబున్ = విస్తారము కలది; అయిన = అయినట్టి;
 నిర్జన = జనసంచారములేని; భూమి = ప్రదేశము; దర్పణ = అద్దము; ఉదర = పైతలమునకు;
 సమానంబున్ = సమానమైనది; ఐ = అయ్యి; దేవతా = దేవతలు; వాస = నివసించుటకు;
 యోగ్యంబుగాన్ = తగినదిగా; ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; భూమిన్ = ప్రదేశమును; చేరిన =
 చేరినట్టి; పదార్థంబున్ = పదార్థములను; మరల = వెనుకకు; పొందుట = పొందుట; కున్ = కు;
 అశక్యంబుగాన్ = అసాధ్యముగా; ఉండున్ = ఉండును; అటమీద = తరువాత; లోకాలోకపర్వతంబు
 = లోకాలోకపర్వతము; ఎనిమిదికోట్ల = ఎనిమిదికోట్ల (80000000); యోజనంబులున్ =

యోజనములు; సువర్ణభూమియున్ = బంగారు భూమియును; సూర్య = సూర్యుడు; ఆది =
 మొదలు; ధ్రువ = ధ్రువమండలము; అంతంబులు = అంత మగువరకు; అగు = అయిన;
 జ్యోతిర్గణంబుల = జ్యోతిర్మండలముల గుంపుల; మధ్యంబునన్ = నడుమ; ఉండుటన్ = ఉండుట;
 చేసి = వలన; లోకాలోకపర్వతంబు = లోకాలోకపర్వతము (లోకాలోకపర్వతము - లోక (ఉన్నది,
 లోకములకు) అలోక (లేనిది ఐన, పరలోకములకు మధ్యన ఉన్నట్టి) పర్వతము); అనన్ = అనుటకు;
 తగి = తగినది ఐ; ఉండున్ = ఉండును; పంచాశతోట్టి = యాభైకోట్ల (50,00,00,000); యోజన =
 యోజనముల; విస్తృతంబున్ = విస్తారము కలది; అగున్ = అయ్యి ఉండును; భూమండల =
 భూమండలముపై ఉండెడి; మానంబున్ = మానము, కొలతలకు; కున్ = కు; తురీయాంశ =
 నాలుగవవంతు; ప్రమాణంబున్ = ప్రమాణములు, కొలతలు; కల = కలిగిన; ఆ = ఆ;
 లోకాలోకపర్వతంబు = లోకాలోకపర్వతము; మీదన్ = పైన; అఖిల = సర్వ; జగత్ = లోకములకు;
 గురువు = గురువు, పెద్దవాడు; అగు = అయిన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; చేతన్ = చేత; చతుః =
 నాలుగు; దిశలన్ = దిక్కులు; అందున్ = లోను; ఋషభ = ఋషభము; పుష్కరచూడ =
 పుష్కరచూడము; వామన = వామనము; అపరాజిత = అపరాజితము; సంజ్ఞలు = అనేడి పేర్లు; కల
 = కలిగిన; దిగ్గజంబులు = దిగ్గజములు (దిగ్గజములు - దిక్కు లందు ఉండెడి ఏనుగులు);
 నాలుగును = నాలుగు; లోక = లోకములను; రక్షణ = రక్షణ కలిగించుట; అర్థంబున్ = కొరకు;
 నిర్మితంబు = తయారు చేయబడి; ఉండు = ఉండును; మఱియును = ఇంకను;

భావము:

ఇంకా ఆ పుష్కరద్వీపం అరవై నాలుగు లక్షల యోజనాల విస్తృతి కలిగి ఉంటుంది. దాని చుట్టూ
 అంతే విస్తీర్ణం కలిగి పరిశుద్ధమైన జలంతో నిండిన సముద్రం ఉంది. ఆ సముద్రానికి ఆవల
 లోకాలోకం అనే పర్వతం ఉంది. సముద్రానికి ఆ పర్వతానికి మధ్యగల ప్రదేశం రెండు కోట్ల
 యోజనాల విస్తీర్ణం కలిగి ఉంటుంది. అక్కడ మానవ సంచారం లేదు. ఆ భూమి అద్దంలాగా
 స్వచ్ఛంగా ఉంటుంది. అది దేవతల నివసించడానికి ప్రయత్నించినా చేతికందదు. ఆ పైన ఎనిమిది
 కోట్ల యోజనాల ప్రదేశం బంగారు భూమిలాగా ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది. సూర్యుని నుండి ధ్రువతార
 వరకు వ్యాపించిన జ్యోతిర్గణం మధ్య ఉండడం వల్ల ఆ పర్వతానికి లోకాలోక పర్వతమనే పేరు
 సార్థకం అవుతున్నది. ఈ భూమండలమంతా యాభైకోట్ల యోజనాల విస్తృతి కలిగి ఉండు.
 అందులో నాల్గవవంతు లోకాలోక పర్వతం. ఆ పర్వతం మీద సకలలోక గురుడైన బ్రహ్మదేవుడు

ఋషభం, పుష్కరచూడం, వామనం, అపరాజితం అనే దిగ్గజాలను లోకరక్షణార్థం నిలిపి ఉంచాడు.

5.2-74-సీ.

తనదు విభూతులై తనరిన యా దేవ-

బృంద తేజశ్శౌర్య బృంహణార్థ

మై భగవంతుండు నాదిదేవుండును-

నైన జగద్గురుం డచ్యుతుండు

సరిలేని ధర్మ విజ్ఞాన వైరాగ్యాదు-

లయిన విభూతుల నలరి యున్న

యట్టి విష్వక్సేను డాదిగాఁ గలుగు పా-

ర్షదులతోఁ గూడి ప్రశస్తమైన

5.2-74.1-తే.

నిజవరాయుధ దోర్దండ విత్య సత్త్వఁ

డగుచు నా పర్వతంబుపై నఖిలలోక

రక్షణార్థంబు కల్పపర్వత మతఁడు

యోగమాయా విరచితుఁడై యొప్పుచుండు.

టీకా:

తనదు = తనయొక్క; విభూతులు = వైభవములు; ఐ = అయ్యి; తనరిన = అతిశయించిన; ఆ = ఆ;

దేవ = దేవతల; బృంద = సమూహముయొక్క; తేజస్ = తేజస్సు; శౌర్య = శౌర్యముల; బృంహణ =

విస్తరింపజేయుట; అర్థము = కోసము; ఐ = అయ్యి; భగవంతుండు = భగవంతుడు {భగవంతుడు

- మహిమాన్వితుడు, జగత్సృష్టికి మూలస్థానమైనవాడు, విష్ణువు}; ఆదిదేవుడు = ఆదినారాయణుడు

{ఆదిదేవః - సృష్ట్యాది నుండినున్న దేవుడు విష్ణువు, సృష్టికార్యమును ప్రారంభించినవాడు, కారణమై

దీప్తి మొదలగు గుణములచే విరాజిల్లువాడు, విష్ణుసహస్రనామాలు శ్రీశంకరభాష్యం 334వ

నామం, 490వ నామం}; ఐన = అయినట్టి; జగద్గురుండు = నారాయణుడు {జగద్గురుడు - జగత్తు

(విశ్వము) అంతటికి గురువైనవాడు (పెద్దవాడు), విష్ణువు); అచ్యుతుండు = నారాయణుడు
 {అచ్యుతుడు - చ్యుతము (పతనము) లేనివాడు); సరిలేని = సాటిలేని; ధర్మ = ధర్మము; విజ్ఞాన =
 విజ్ఞానము; వైరాగ్య = వైరాగ్యము; ఆదులు = మొదలగునవి; అయిన = అయినట్టి; విభూతులన్ =
 వైభవములతో; అలరి = వికసించి; ఉన్న = ఉండిన; అట్టి = అటువంటి; విష్వక్సేనుడు = విష్వక్సేనుడు
 {విష్వక్సేనుడు - విష్ణుమూర్తి యొక్క సేనాని, ఇతనినే వైష్ణవ సంప్రదాయమున
 విఘ్నేశ్వరుడందురు}); ఆదిగాన్ = మొదలుగా; కలుగు = ఉండెడి; పార్షదులు =
 కొలువుననుండువారు {పార్షదుడు - పార్శ్వమున (పక్కన) ఉండువాడు, కూడనుండువాడు,
 కొలువుననుండువాడు}; తోన్ = తోటి; కూడి = కలిసుండి; ప్రశస్తము = ప్రసిద్ధికెక్కినవి; ఐన =
 అయినట్టి;
 నిజ = తన యొక్క; వర = శ్రేష్ఠమైన; ఆయుధ = ఆయుధములుగల; దోః = భుజములనెడి; దండ =
 దండములచే; నిత్య = శాశ్వతమైన; సత్త్వడున్ = శక్తిగలవాడు; అగుచున్ = అగుచు; ఆ = ఆ;
 పర్వతంబు = లోకాలోకపర్వతము; పైన = మీద; అఖిల = నిఖిలమైన; లోక = లోకములను; రక్షణ =
 రక్షణకలిగించుట; అర్థంబున్ = కోసము; కల్ప = బ్రహ్మకల్పము; పర్యంతము = చివరివరకు; అతడు =
 అతడు (హరి); యోగమాయా = యోగమాయను; విరచితుండు = కల్పించువాడు; ఐ = అయ్యి;
 ఒప్పుచుండు = ఒప్పుచుండును;

భావము:

ఆ లోకాలోక పర్వతం మీద ఆదిదేవుడు, జగద్గురుడు, భగవంతుడు అయిన శ్రీమన్నారాయణుడు
 లోకాలను రక్షించడం కోసం యోగమాయా సమేతుడై కల్పాంత పర్యంతం ఉంటాడు. దేవతల
 సమూహమంతా అతని వైభవ స్వరూపమే. ఆ దేవతల తేజస్సును, పరాక్రమాన్ని
 విస్తరింపజేయడం కోసం విష్ణు భగవానుడు ధర్మం, జ్ఞానం, వైరాగ్యం అనే విభూతులతో ప్రకాశించే
 విష్వక్సేనుడు మొదలైన పార్షదులతో కూడి చతుర్బాహువులలో శ్రేష్ఠమైన ఆయుధాలను ధరించి
 ఆ పర్వతం మీద ప్రకాశిస్తాడు.

5.2-75-వ.

ఇట్లు వివిధమంత్ర గోపనార్థం బా నగార్గంబున నున్న భగవంతుండు దక్క
 లోకాలోకపర్వతంబునకు నవ్వల నొరులకు సంచరింప నశక్యంబయి యుండు; బ్రహ్మాండంబునకు

సూర్యుండు మధ్య గతుండై యుండు; నా సూర్యునకు నుభయ పక్షంబుల యందు నిరువదేను
 కోట్ల యోజన పరిమాణంబున నండకటాహం బుండు; నట్టి సూర్యునిచేత
 నాకాశదిక్స్వర్గాపవర్గంబులును నరకంబులును నిర్ణయింపంబడు; దేవ తిర్యజ్మనుష్య నాగ పక్షి
 తృణ గుల్మలతాది సర్వజీవులకును సూర్యుం డాత్మ యగుచు నుండు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వివిధ = అనేక రకము లైన; మంత్ర = మంత్రముల; గోపన = రహస్యములను;
 అర్థంబున్ = కాపాడుటకు; ఆ = ఆ యొక్క; నగ = పర్వతము యొక్క; అగ్రంబునన్ = శిఖరమున;
 ఉన్న = ఉన్నట్టి; భగవంతుండు = నారాయణుడు; తక్కు = తప్పించి; లోకాలోకపర్వతంబున్ =
 లోకాలోకపర్వతమున; కున్ = కు; అవ్వలన్ = ఆవతల; ఒరుల్ = ఇతరుల; కున్ = కు; సంచరింపన్ =
 వర్తించుటకు, తిరుగుటకు; అశక్యంబున్ = అసాధ్యము; అయి = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును;
 బ్రహ్మాండంబున్ = బ్రహ్మాండమున {బ్రహ్మాండము - భూగోళ ఖగోళాదికములు కల పెద్ద అండము
 (గోళము)}; కున్ = కు; సూర్యుండు = సూర్యుడు; మధ్య = నడుమ; గతుండు = తిరుగువాడు; ఐ =
 అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; సూర్యున్ = సూర్యుని; కున్ = కి; ఉభయ = రెండు; పక్షంబులన్
 = వైపుల; అందున్ = లోను; ఇరువదేనుకోట్ల = ఇరవైదుకోట్ల (25,00,00,000); యోజన =
 యోజనముల; పరిమాణంబునన్ = దూరమున; అండకటాహంబున్ = అండకటాహము
 {అండకటాహము - అండ (బ్రహ్మాండ) కటాహము (పైడిప్ప)}; ఉండున్ = ఉండును; అట్టి =
 అటువంటి; సూర్యుని = సూర్యభగవానుని; చేతన్ = చేత; ఆకాశ = ఆకాశము; దిక్కు = దిక్కులు; స్వర్గ
 = స్వర్గము; అపవర్గంబులును = మోక్షములును; నరకంబులును = నరకములును;
 నిర్ణయింపంబడున్ = నిర్ణయము చేయబడును; దేవ = దేవతలు; తిర్యక్ = తిర్యక్కులు {తిర్యక్కు -
 తిరిగెడివి, జంతువులు మొదలగునవి}; మనుష్యు = మానవులు; నాగ = నాగులు; పక్షి = పక్షులు;
 తృణ = గడ్డిమొక్కలు; గుల్మ = పొదలు; లత = లతలు; ఆది = మొదలైన; సర్వ = నిఖిలమైన; జీవులు =
 ప్రాణుల; కును = కు; సూర్యుండు = సూర్యభగవానుడు; ఆత్మ = లో ఉండువాడు; అగుచున్ =
 అగుచు; ఉండు = ఉండును;

భావము:

ఈ విధంగా వివిధ మంత్రాలను రహస్యంగా రక్షించడానికి ఆ పర్వతం మీద ఉన్న భగవంతుడు తప్ప ఆ లోకాలోక పర్వతం ఆవల ఎవ్వరికి సంచరించడానికి శక్యం కాదు. బ్రహ్మాండానికి మధ్య భాగంలో సూర్యుడు ఉన్నాడు. ఆ సూర్యునికి ఇరువైపులా ఇరవై అయిదు కోట్ల యోజనాల దూరంలో బ్రహ్మాండ కటాహం ఉంది. ఆ సూర్యభగవానుడే ఆకాశం, దిక్కులు, స్వర్గనరకాలు, మోక్షం అనే వాటిని నిర్దేశిస్తాడు. దేవతలకు, మానవులకు, జంతువులకు, సర్పాలకు, పక్షులకు, గడ్డిపోచలకు, తీగలకు, పొదలకు, సర్వజీవరాసులకు సూర్యుడే ఆత్మ.

5.2-76-క.

కర మనురాగంబున నీ

ధరణీమండలము సంవిధానం బెల్ల

న్నెఱిగించితి నింతియ కా

దెఱిగించెద దివ్యమాన మెల్ల నరేంద్రా!

టీకా:

కరము = మిక్కిలి; అనురాగంబునన్ = ఆపేక్షతో; ఈ = ఈ; ధరణీమండలమున్ = భూమండలము;
సంవిధానంబు = కూర్పులను; ఎల్లన్ = సమస్తమును; ఎఱిగించితిని = తెలిపితిని; ఇంతియున్ =
ఇంతే; కాదు = కాదు; ఎఱిగించెదన్ = తెలిపెదను; = దివ్య = దివ్యమైన; మానమున్ = కొలతలును;
ఎల్లన్ = అన్నిటిని; నరేంద్ర = రాజా;

భావము:

రాజా! ఎంతో ప్రేమతో ఈ భూమండల నిర్మాణానికి సంబంధించిన విశేషాలన్నీ తెలియజేశాను.
ఇప్పుడు సృష్టి కొలతను కూడా చెబుతాను విను.

పంచమ స్కంధము - ఉత్తర : భగణ విషయము

5.2-77-ఆ.

కమలజాండ మధ్యగతుడైన సూర్యుండు

భరితమైన యాతపంబుచేత

మూడు లోకములను ముంచి తపింపంగఁ

జేసి కాంతి నొందఁజేయుచుండు.

టీకా:

కమలజాండ = బ్రహ్మాండమునకు {కమలాజాండము - కమలజ (బ్రహ్మ) అండము, బ్రహ్మాండము};
మధ్య = నడుమ; గతుడున్ = తిరుగువాడు; ఐన = అయిన; సూర్యుండు = సూర్యుడు; భరితము =
నిండు; ఐన = అయినట్టి; ఆ = ఆ; తపంబున్ = ఎండ, వేడి; చేతన్ = వలన; మూడులోకములను =
ముల్లోకములను {ముల్లోకములు - 1ద్రవ్యమయ 2శక్తిమయ 3ప్రజ్ఞామయ లోకములు మూడు,
సమస్తలోకములు}; ముంచి = తడిపివేసి; తపింపంగన్ = తపించునట్లు; చేసి = చేసి; కాంతిన్ =
వెలుగును; ఒందన్ = పొందునట్లు; చేయుచుండున్ = చేయుచుండును;

భావము:

బ్రహ్మాండం మధ్యలో ప్రకాశించే సూర్యుడు తన వెలుగుతో, వేడిమితో ముల్లోకాలను ముంచెత్తుతూ
ప్రకాశింప జేస్తాను.

5.2-78-వ.

ఇట్లు భాస్కరుం డుత్తరాయణ దక్షిణాయన విషువు లను నామంబులు గల మాంద్య తీవ్ర
సమానగతుల నారోహణావరోహణ స్థానంబుల యందు దీర్ఘపూర్వ సమానంబులుగాఁ
జేయుచుండు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; భాస్కరుండు = సూర్యుడు; ఉత్తరాయణ = ఉత్తరాయణము; దక్షిణాయన = దక్షిణాయనము; విషువులున్ = విషువులు {విషువు - పగలు రాత్రి సమానముగ నుండు దినములు, (1)మార్చి21న వచ్చెడి ఉత్తర (వసంత) విషువు మొదటిది, (2)సెప్టెంబరు 21న వచ్చెడి దక్షిణ (శరత్) విషువు రెండవది}; అను = అనెడి; నామంబులున్ = అనెడి పేర్లు; కల = కలిగిన; మాంద్య = మెల్లని; తీవ్ర = వేగవంతమైన; సమాన = సమానమైన; గతులన్ = నడకలతో; ఆరోహణ = పైకెక్కెడి; అవరోహణ = కిందకు దిగెడి; స్థానంబులన్ = స్థానములు; అందున్ = లోను; దీర్ఘ = పెద్దది; ప్రాస్య = చిన్నవి; సమానంబులుగా = మానమైనవిగా; చేయుచుండున్ = కలుగ జేయును;

భావము:

అటువంటి సూర్యునికి ఉత్తరాయణం, దక్షిణాయనం, విషువత్తు అనే మూడు గమనాలు ఉన్నాయి. ఉత్తరాయణంలో ఆ గమనం మందకొడిగా, దక్షిణాయనంలో తీవ్రంగా, విషువత్తులో సమానంగా ఉంటుంది. సూర్యుని ఈ మూడు గమనాలను అనుసరించి ఆరోహణ, అవరోహణ, సమస్థానాలలో రాత్రింబవళ్ళు దీర్ఘాలుగా, ప్రాస్వాలుగా, సమానాలుగా మారుతూ ఉంటాయి.

5.2-79-ఆ.

మేషతులల యందు మిహిరుం డహోరాత్ర

మందుఁ దిరుగు సమవిహరములను;

బరగగగ వృషభాది పంచరాసులను నొ

కొక్కుగడియ రాత్రి దక్కినడచు.

టీకా:

మేష = మేషరాశి; తులల = తులారాశుల; అందున్ = లో; మిహిరుండు = సూర్యుండు; అహోరాత్రము = రాత్రింబవళ్ళు; అందున్ = అందును; తిరుగున్ = తిరుగును; సమ = సమానమైన; విహరములనున్ = నడకలతోను; పరగగన్ = ప్రసిద్ధముగ; వృషభ = వృషభమురాశి; ఆది =

మొదలగు రాశులు; పంచ = ఐదింట తిరిగెడు; మాసములున్ = మాసము లందు; ఒక్కొక్క = ఒకటి చొప్పున; గడియ = గడియ; రాత్రి = రాత్రిసమయము; తగ్గి = తగ్గుతూ; నడచున్ = నడచును;

భావము:

మేషరాశిలో, తులారాశిలో సూర్యుడు సంచరిస్తున్నప్పుడు పగలు, రాత్రి సమానంగా ఉంటాయి. వృషభం, మిథునం, కర్కాటకం, సింహం, కన్య అనే ఐదు రాసులలో సంచరించే సమయంలో ఒక్కొక్క గడియ ప్రకారం రాత్రి తగ్గుతూ వస్తుంది.

5.2-80-ఆ.

మించి వృశ్చికాది పంచరాసులను నొ
క్కొక్క గడియ రాత్రి నిక్కినడచు;
దినములందు నెల్ల దిగజారు నొక్కొక్క
గడియ నెలకుఁ దత్ప్రకారమునను.

టీకా:

మించి = అతిశయించి; వృశ్చిక = వృశ్చికరాశి; ఆది = మొదలగు రాశులు; పంచ = ఐదింట తిరిగెడు; మాసములున్ = మాసములందు; ఒక్కొక్క = ఒకటి చొప్పున; గడియ = గడియ; రాత్రి = రాత్రిసమయము; నిక్కి = పెరుగుతూ; నడచున్ = నడచును; దినములు = పగళ్ళు; అందున్ = అందు; ఎల్లన్ = అన్నిటిలోను; దిగజారున్ = తగ్గుతూ; ఒక్కొక్క = ఒకటి చొప్పున; గడియ = గడియ; నెలకున్ = మాసమునకు; తత్ = ఆ; ప్రకారముననున్ = ప్రకారముగా;

భావము:

సూర్యుడు వృశ్చికం, ధనుస్సు, మకరం, మీనం అనే ఐదు రాసులలో ఉన్నప్పుడు ఒక్కొక్క గడియ ప్రకారం రాత్రి పెరుగుతుంది. పగటికాలం తగ్గిపోతుంది.

5.2-81-వ.

మఱియు; నివ్వింధంబున దివసంబు లుత్తరాయణ దక్షిణాయనంబుల వృద్ధిక్షయంబుల నొంద
 నొక్క యహోరాత్రంబున నేకపంచాశదుత్తరనవ కోటి యోజనంబుల పరిమాణంబు గల
 మానసోత్తర పర్వతంబున సూర్యరథంబు దిరుగుచుండు; నా మానసోత్తరపర్వతంబు నందుఁ
 దూర్పున దేవధాని యను నింద్రపురంబును, దక్షిణంబున సంయమని యను యమ
 నగరంబును, పశ్చిమంబున నిష్లోచని యను వరుణ పట్టణంబును, నుత్తరంబున విభావరి
 యను సోముని పుటభేదనం బును దేజరిల్లుచుండు; నా పట్టణంబుల యందు నుదయ
 మధ్యాహ్న స్తమయ నిశేధంబు లనియెడు కాలభేదంబులను, భూత ప్రవృత్తి నిమిత్తం బచ్చటి
 జనులకుఁ బుట్టించు చుండు; సూర్యుం డెపు డింద్ర నగరంబున నుండి గమనించు నది
 యాదిగాఁ బదియేను గడియలను రెండుకోట్ల ముప్పదియేడులక్షల డెబ్బదియైదువేల
 యోజనంబులు నడచు; నివ్వంధంబున నింద్ర యమ వరుణ సోమ పురంబుల మీఁదఁ జంద్రాది
 గ్రహ నక్షత్రంబులం గూడి సంచరించుచుం బండ్రెండంచులు, నాఱు గమ్ములును, మూఁడు
 దొలులుం గలిగి సంవత్సరాత్మకంబయి యేకచక్రం బయిన సూర్యుని రథంబు ముహూర్త
 మాత్రంబున ముప్పది నాలుగులక్షల నెనమన్నాఱు యోజనంబులు సంచరించు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; దివసంబులు = పగళ్ళు; ఉత్తరాయణ =
 ఉత్తరాయణము; దక్షిణాయనంబులన్ = దక్షిణాయనములందు; వృద్ధి = పెరుగుట; క్షయంబులన్ =
 తగ్గుటలను; ఒందన్ = పొందుతుండగ; ఒక్క = ఒక; అహోరాత్రంబునన్ = పగలు
 రాత్రిసమయములో; ఏకపంచాశదుత్తరనవకోటి = తొమ్మిదికోట్లయేభైయొక్క; యోజనంబులన్ =
 యోజనముల; పరిమాణంబున్ = పరిమాణము; కల = కలిగిన; మానసోత్తర = మానసోత్తరము
 అనెడి; పర్వతంబునన్ = పర్వతము నందు; సూర్య = సూర్యుని; రథంబున్ = రథము;
 తిరుగుచుండున్ = తిరుగుతుండును; ఆ = ఆ; మానసోత్తరపర్వతంబు = మానసోత్తరపర్వతము;
 అందున్ = అందు; తూర్పున = తూర్పువైపున; దేవధాని = దేవధాని; అను = అనెడి; ఇంద్ర = ఇంద్రుని
 యొక్క; పురంబునున్ = పట్టణము; దక్షిణంబునన్ = దక్షిణమువైపున; సంయమని = సంయమని;
 అను = అనెడి; యమ = యముని యొక్క; నగరంబునున్ = పట్టణము; పశ్చిమంబునన్ =
 పడమరవైపున; నిష్లోచని = నిష్లోచని; అను = అనెడి; వరుణ = వరుణుని యొక్క; పట్టణంబునున్
 = పట్టణము; ఉత్తరంబునన్ = ఉత్తరమువైపున; విభావరి = విభావరి; అను = అనెడి; సోముని =

సోముని యొక్క; పుటభేదనంబునున్ = పట్టణము; తేజరిల్లుచుండున్ = విలసిల్లుచుండును; ఆ =
 ఆ; పట్టణంబులన్ = పట్టణములు; అందునున్ = లోను; ఉదయ = ఉదయము; మధ్యాహ్న =
 మధ్యాహ్నము; అస్తమయ = అస్తమయము; నిశీథంబులు = రాత్రులు; అనియెడు = అనెడు; కాల =
 కాలము లందలి; భేదంబులను = రకములతో; భూత = ప్రాణుల; ప్రవృత్తి = ప్రవర్తించుట; నిమిత్తంబు
 = కోసము; అచ్చటన్ = అక్కడి; జనుల్ = ప్రజల; పుట్టించుచుండున్ = సృష్టించుచుండును;
 సూర్యుండు = సూర్యుడు; ఎపుడున్ = ఎప్పుడైతే; ఇంద్ర = ఇంద్రుని యొక్క; నగరంబున్ = పట్టణము
 (తూర్పున ఉన్నది); నుండి = నుండి; గమనించునది = నడచెడిది (గమనించునది - గమనము
 చేసెడిది, నడచెడిది); ఆదిగా = మొదలు; పదియేను = పదిహేను; గడియలను = గడియలలో;
 రెండుకోట్లముప్పదియేడులక్షలడెబ్బదియైదువేల = రెండుకోట్లముప్పదియేడులక్షలడెబ్బైయైదువేల
 (2,37,55,000); యోజనంబులున్ = యోజనములు; నడచున్ = నడచును; ఈ = ఈ; విధంబునన్ =
 విధముగ; ఇంద్ర = ఇంద్రుని యొక్క; యమ = యముని యొక్క; వరుణ = వరుణుని యొక్క; సోమ =
 సోముని యొక్క; పురంబులు = పట్టణములు; మీదన్ = పైన; చంద్ర = చంద్రుడు; ఆది = మొదలగు;
 గ్రహ = గ్రహములు; నక్షత్రంబులన్ = నక్షత్రములను; కూడి = కలిసి; సంచరించుచున్ = తిరుగుతూ;
 పండ్రెండు = పన్నెండు (12); అంచులున్ = అంచులు; ఆఱు = ఆరు (6); కమ్ములు = కమ్మలు; మూడు
 = మూడు (3); తొలులు = కుండలు, తొట్లు; కలిగి = కలిగుండి; సంవత్సర = సంవత్సరము;
 ఆత్మకంబున్ = స్వరూపము; అయి = అయ్యి; ఏక = ఒక; చక్రంబున్ = చక్రము కలది; అయిన =
 అయిన; సూర్యుని = సూర్యుని యొక్క; రథంబున్ = రథము; ముహూర్త = ముహూర్తపు;
 మాత్రంబునన్ = మాత్రపు సమయములో; ముప్పదినాలుగులక్షలనెనమన్నాఱు =
 ముప్పదినాలుగులక్షలఎనిమిదివందల (34,00,800); యోజనంబులున్ = యోజనములు;
 సంచరించున్ = తిరుగును;

భావము:

ఈ ప్రకారంగా అహోరాత్రాలను ఉత్తరాయణ, దక్షిణాయనాలలో పెంచుతూ తగ్గిస్తూ ఒక్కదినంలో
 తొమ్మిది కోట్ల యాభైఒక్క లక్షల యోజనాల పరిమాణం కలిగిన దూరం మానసోత్తర పర్వతం
 నలువైపులా సూర్యరథం తిరుగుతూ ఉంటుంది. ఈ పర్వతం తూర్పున దేవధాని అనే ఇంద్రుని
 పట్టణం, దక్షిణంలో సంయమని అనే యముని పట్టణం, పశ్చిమంలో నిష్టాచల అనే వరుణుని
 పట్టణం, ఉత్తరంలో విభావరి అనే సోముని పట్టణం ఉన్నాయి. ఈ నాలుగు పట్టణాలలోను

సూర్యుడు క్రమంగా ఉదయం, మధ్యాహ్నం, అస్తమయం, అర్ధరాత్రం అనే కాల భేదాలను కల్పిస్తూ ఉంటాడు. ఈ ఉదయం మొదలైనవి అక్కడి జీవుల ప్రవృత్తి నివృత్తులకు కారణం లవుతుంటాయి. సూర్యుడు ఇంద్రనగరం నుండి యమనగరానికి పయనించేటప్పుడు పదిహేను గడియలలో రెండు కోట్ల ముప్పై ఏడు లక్షల డెబ్బై ఐదు వేల యోజనాలు అతిక్రమించి యమనగరానికి, ఇదే విధంగా అక్కడి నుంచి వరుణ, సోమ నగరాలకు చంద్రాది గ్రహాలతో, నక్షత్రాలతో సంచరిస్తాడు. పన్నెండు ఆకులూ, ఆరు కమ్మలూ, మూడు కుండలూ (నాభి ప్రదేశాలు) కలిగి ఏకచక్రంతో కూడి సంవత్సరాత్మకమైన సూర్యుని రథం ఒక ముహూర్తకాలంలో ముప్పై నాలుగు లక్షల ఎనిమిది వందల యోజనాలు ప్రయాణం చేస్తుంది.

5.2-82-సీ.

ఇనురథంబున కున్న యురుసొక్కటియ మేరు-

శిఖరంబునందును జేరి యుండు;

నొనరఁ జక్రము మానసోత్తర పర్వతం-

బుందులఁ దిరిగెడు నారథంబు

నిరుసున నున్న రెం డీరుసులు దగులంగఁ-

బ్రవన పాశంబుల బద్ధ మగుచు

ధ్రువమండలంబు నందుల నంటియుండఁగా-

సంచరించుచునుండు సంతతంబు;

5.2-82.1-తే.

నట్టి యరదంబు ముప్పదియాలులక్ష

లందు నంటిన కాడియు నన్ని యోజ

నముల విస్తారమై తురంగముల కంధ

రములఁ దగులుచు వెలుఁగొందు రమణతోడ.

టీకా:

ఇను = సూర్యుని; రథంబునన్ = రథముల; కున్ = కు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఇరుసు = ఇరుసు; ఒక్కటియ = ఒకటి; మేరు = మేరువు యొక్క; శిఖరంబున్ = శిఖరము; అందునున్ = అందు; చేరి = కలిసి; ఒనరన్ = చక్కగ; చక్రము = ఆ రథ చక్రము; మానసోత్తరపర్వతంబు = మానసోత్తరపర్వతము; అందులన్ = అందలో; తిరిగెడున్ = తిరుగుచుండెడి; ఆ = ఆ; రథంబున్ = రథము; ఇరుసునన్ = ఇరుసునకు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; రెండు = రెండు (2); ఇరుసులున్ = ఇరుసులు; తగులంగన్ = తగుల్గొనునట్లు; పవన = వాయు; పాశంబులన్ = తాళ్ళతో; బద్ధము = కట్టబడినది; అగుచున్ = అగుచు; ధ్రువమండలంబున్ = ధ్రువమండలము; అందులన్ = అందు; అంటి = అంటుకొని; ఉండగా = ఉండగా; సంచరించుచునుండు = తిరుగుతుండును; సతతంబున్ = ఎల్లప్పుడును; అట్టి = అటువంటి;

అరదంబున్ = రథము; ముప్పదియాలులక్షలందు = ముప్పైయారులక్షలను; అంటిన = వరకు పొడవున్న; కాడియున్ = కాడి; అన్ని = అన్నే; యోజనముల = యోజనముల; విస్తారము = విశాలముగలది; ఐ = అయ్యి; తురంగముల = గుఱ్ఱముల; కంధరములన్ = మెడలను; తగులుచున్ = తగులుతూ; వెలుగొందున్ = ప్రకాశించును; రమణ = మనోజ్ఞము; తోడన్ = తోటి;

భావము:

సూర్యుని రథ చక్రానికి ఒక ఇరుసు అమర్చబడి ఉంది. ఆ ఇరుసుకు ఒకవైపు మేరు పర్వతం, రెండవవైపు మానసోత్తర పర్వతం ఉన్నాయి. రెండువైపులు వాయుపాశాలతో గట్టిగా బిగింపబడి ఉన్నాయి. ఇవి భూమి రెండు ధ్రువాలకు అంటి ఉన్నాయి. అటువంటి సూర్యరథానికి అమర్చబడిన కాడి ముప్పై ఆరు లక్షల యోజనాల పొడవు ఉంటుంది. ఆ కాడి సూర్యరథానికి కట్టిన గుఱ్ఱాల మెడలపై మోపబడి ఉంటుంది.

5.2-83-వ.

ఆ రథంబునకు గాయత్రీచ్ఛందం బాదిగా సప్తచ్ఛందంబులు నశ్వంబులై సంచరించు; భాస్కరునకు నగ్రభాగంబున నరుణుండు నియుక్తుండై రథంబు గడపుచుండు; వెండియు నంగుష్ఠపర్వమాత్ర శరీరంబులుగల యణువదివేల వాలఖిల్యాఖ్యు లగు ఋషివరులు సూర్యుని ముందట

సౌరసూక్తంబుల స్తుతియింప, మఱియు ననేక మునులును గంధర్వ కిన్నర కింపురుష నాగాప్సరః
 పతంగాదులును నెలనెల వరుస క్రమంబున సేవింపం, దొమ్మిదికోట్ల నేబది యొక లక్ష
 యోజనంబుల పరిమాణంబు గల భూమండలంబు నం దొక క్షణంబున సూర్యుండు
 రెండువేలయేబది యోజనంబులు సంచరించుచు, నొక యహోరాత్రంబు నందె యీ
 భూమండలం బంతయు సంచరించు"ననిన శుకయోగీంద్రునకుఁ బరీక్షిన్నరేంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ; రథంబున్ = రథమున; కున్ = కు; గాయత్రీచ్ఛందంబున్ = గాయత్రీ ఛందస్సు; ఆదిగా =
 మొదలుగా; సప్తచ్ఛందంబులున్ = ఏడు ఛందస్సులును (సప్తచ్ఛందస్సులు - 1గాయత్రి 2ఉష్టిక్
 3త్రిష్టుప్ 4అనుష్టుప్ 5జగతీ 6పంక్తి 7బృహతి అనెడి ఏడు ఛందస్సులు); అశ్వంబులును =
 గుఱ్ఱములు; ఐ = అయ్యి; సంచరించు = తిరుగుచుండెడి; భాస్కరున్ = భాస్కరున; కున్ = కు; అగ్ర =
 పై; భాగంబునన్ = భాగములో; అరుణుండు = అరుణుడు; నియుక్తుండు = నియమింపబడినవాడు;
 ఐ = అయ్యి; రథంబున్ = రథమును; గడుపుచుండున్ = నడుపుచుండును (గడుపుచుండును -
 సమయమును నడుపుచుండును, నడుపుచుండును); వెండియున్ = ఇంకను; అంగుష్ఠ =
 బొటకనవేలి; పర్వ = కణపు; మాత్ర = అంతమాత్రపు; శరీరంబున్ = దేహము; కల = కలిగిన;
 అఱువదివేల = అరవైవేలమంది; వాలఖిల్య = వాలఖిల్యులు; ఆఖ్యులు = అనెడి పేరు కలవారు;
 అగు = అయిన; ఋషి = ఋషులలో; వరులు = ఉత్తములు; సూర్యునిన్ = సూర్యుని; ముందటన్ =
 ముందు; సౌరసూక్తంబులన్ = సూర్యస్తోత్రములను; స్తుతియింపన్ = స్తుతించుతుండగా; మఱియున్
 = ఇంకను; అనేక = అనేకమైన; మునులునున్ = మునులు; గంధర్వ = గంధర్వులు; కిన్నర =
 కిన్నరలు; కింపురుష = కింపురుషులు; నాగ = నాగులు; అప్సరః = అప్సరసలు; పతంగ = పక్షులు;
 ఆదులు = మొదలగువారు; నెలనెల = మాసము తరువాత మాసము; వరుసన్ = వరసగా;
 క్రమంబునన్ = క్రమముగ; సేవింపన్ = కొలచుతుండగా; పందొమ్మిది కోట్ల నేబది యొక లక్ష =
 పంతొమ్మిదికోట్లయేభైయొక్కలక్షల (19,51, 00,000); యోజనంబులన్ = యోజనముల; పరిమాణము
 = పరిమాణము; కల = కలిగిన; భూమండలంబున = భూమండలము; అందున్ = లో; ఒక్క = ఒక;
 క్షణంబునన్ = క్షణములో; సూర్యుండు = సూర్యుడు; రెండువేలయేబది = రెండువేలయొభై (2,050);
 యోజనంబులున్ = యోజనములను; సంచరించున్ = ప్రయాణించును; ఒక = ఒక;
 అహోరాత్రంబున్ = రాత్రింబవలు; అందె = అందలోనే; ఈ = ఈ; భూమండలంబున్ =

భూమండలము; అంతయున్ = మొత్తమంతా; సంచరించున్ = ప్రయాణించును; అనిన = అనగా;
 శుక = శుకుడు యనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రున్ = ఇంద్రుని వంటివాని; కున్ = కి; పరీక్షిత్ =
 పరీక్షితుడు యనెడు; నరేంద్రుడు = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

ఆ సూర్యరథానికి గాయత్రి ఉష్టిక్ త్రిష్టుప్ అనుష్టుప్ జగతీ పంక్తి బృహతి అనెడి ఏడు ఛందస్సులు
 గుఱ్ఱాలుగా ఉన్నాయి. సూర్యునికి అరుణుడు రథసారథి. అతడు సూర్యుని ముందు భాగంలో
 కూర్చుండి రథాన్ని నడుపుతుంటాడు. బొటనవ్రేలి కణుపు పరిమాణం దేహం కలిగిన
 వాలఖిల్యులు అనే ఋషిపుంగవులు అరవై వేల మంది జ్యోతిర్మయ స్వరూపాలను ధరించినవారు
 సూర్యుని ముందుండి వేద సూక్తాలతో స్తోత్రం చేస్తుంటారు. ఎందరో మునులు, గంధర్వులు,
 కిన్నరులు, కింపురుషులు, నాగులు, అప్సరసలు, గరుడులు మొదలైనవారు క్రమం తప్పకుండా
 సూర్యుణ్ణి సేవిస్తూ ఉంటారు. తొమ్మిది కోట్ల యాభైఒక్క లక్షల యోజనాల పరిమాణం కలిగిన
 భూమండలం చుట్టూ సూర్యుడు క్షణానికి రెండువేల యాభై యోజనాల చొప్పున అహోరాత్రంలో
 సంచరిస్తాడు" అని చెప్పిన శుకయోగీంద్రునితో పరీక్షిత్తు ఇలా అన్నాడు.

5.2-84-క.

"మునివర! మేరుధ్రువులకు

నొనరఁ బ్రదక్షిణము దిరుగుచుండెడు నజఁ డా

యినుఁ డభిముఖుఁడై రాసుల

క్రనుకూలత నేగు నంటి; వది యెట్లోప్పున్."

టీకా:

ముని = మునులలో; వర = ఉత్తముడ; మేరు = మేరువునకు; ధ్రువులు = ధ్రువమండలముల; కున్ =
 కు; ఒనరన్ = చక్కగా; ప్రదక్షిణము = చుట్టును; తిరుగుచుండెడున్ = తిరుగుతుండెడి; అజడు =
 పుట్టుక లేనివాడు; ఆ = ఆ; = ఇనుడు = సూర్యుడు; అభిముఖుడు = ఎదురుగ తిరుగువాడు; ఐ =
 అయ్యి; రాసులన్ = రాశుల; కున్ = కు; అనుకూలతన్ = అనుకూలముగ; ఏగును =
 ప్రయాణించును; అంటివి = చెప్పితివి; అది = అది; ఎట్లు = ఏవిధముగ; ఒప్పున్ = జరుగును;

భావము:

“మునీంద్రా! సూర్యుడు మేరువుకు, ధ్రువునికి ప్రదక్షిణంగా తిరుగుతూ ఉంటాడని చెప్పావు కదా! బ్రహ్మ స్వరూపుడైన సూర్యుడు పన్నెండు రాసులలోను అభిముఖుడై తిరిగుతాడని కూడా అన్నావు. అది ఎలా పొసగుతుంది?”

5.2-85-క.

అని పలికిన భూవరునిం

గ్రనుగొని శుకయోగి మిగులఁ గరుణాన్వితుడై

మనమున శ్రీహరిఁ దలఁచుచు

విను మని క్రమ్యుఁగ నిట్లు వినిపించెఁ దగన్.

టీకా:

అని = అని; పలికిన = అనిన; భూవరునిన్ = రాజుని; కనుంగొని = చూసి; శుక = శుకుడు అనేడి; యోగి = యోగి; మిగులన్ = మిక్కిలి; కరుణ = దయతో; ఆన్వితుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; మనమునన్ = మనసులో; శ్రీహరిన్ = నారాయణుని; తలచుచున్ = తలచుకొనుచు; వినుము = వినుము; అని = అని; క్రమ్యుఁగన్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; వినిపించెన్ = చెప్పెను; తగన్ = చక్కగా;

భావము:

అని ప్రశ్నించిన పరీక్షిత్తును చూచి శుకయోగి దయాపూర్ణుడై మనస్సులో శ్రీహరిని తలచుకొని “విను” అంటూ మళ్ళీ ఇలా చెప్పాడు.

5.2-86-వ.

“నరేంద్రా! యతి వేగంబునఁ దిరుగుచుండు కులాల చక్రంబు నందు జక్ర భ్రమణంబునకు వేఱైన గతి నొంది బంతిసాగి తిరిగెడు పిపీలకాదుల చందంబున నక్షత్రరాసులతోడం గూడిన కాలచక్రంబు ధ్రువమేరువులం బ్రదక్షిణంబు దిరుగునపు డా కాలచక్రంబు నెదుర సంచరించు

సూర్యాదిగ్రహంబులకు నక్షత్రాంతరంబుల యందును రాశ్యంతరంబుల యందును నునికి
 గలుగుటం జేసి సూర్యాది గ్రహంబులకుఁ జక్రగతి స్వగతులవలన గతిద్వయంబు గలుగుచుండు;
 మఱియు నా సూర్యుం డాదినారాయణమూర్తి యగుచు లోకంబుల యోగక్షేమంబులకు
 వేదత్రయాత్మకంబై కర్మసిద్ధి నిమిత్తంబై దేవర్షి గణంబులచేత వేదాం తార్థంబుల ననవరతంబు
 వితర్క్యమాణం బగుచున్న తన స్వరూపంబును ద్వాదశ విధంబులుగ విభజించి వసంతాది
 ఋతువుల నాయా కాలవిశేషంబుల యందుఁ గలుగఁ జేయుచుండు; నట్టి పరమ పురుషుని
 మహిమ నీ లోకంబున మహాత్ములగు పురుషులు దమతమ వర్ణాశ్రమాచారముల చొప్పున వేదోక్త
 ప్రకారంబుగా భక్త్యతిశయంబున నారాధించుచు క్షేమంబు నొందుచుండు; రట్టి
 యాదినారాయణమూర్తి జ్యోతిశ్చక్రాంతర్వర్తియై స్వకీయ తేజఃపుంజదీపితాఖిల జ్యోతిర్గణంబులు
 గలవాడై ద్వాదశరాసుల యందు నొక సంవత్సరంబున సంచరించుచుండు; నట్టి యాదిపురుషుని
 గమన విశేషకాలంబును లోకు లయన ఋతు మాస పక్ష తిథ్యాదులచే వ్యవహరించుచుండురు;
 మఱియు నప్పరమపురుషుం డా రాసుల యందు షష్ఠాంశ సంచారంబు నొందిన
 సమయంబును ఋతు వని వ్యవహరింపుదు; రా రాసుల యందు నర్థాంశ సంచారమ్మున
 రాశిషట్కభోగం బొందిన తఱి యయనం బని చెప్పుదురు; సమగ్రంబుగా రాశుల యందు
 సంచార మొందిన యెడల నట్టి కాలంబును సంవత్సరం బని నిర్ణయింపుదు; రట్టి సమగ్రరాశి
 సంచారంబునందు శీఘ్రగతి మందగతి సమగతు లనియెడు త్రివిధగతి విశేషంబులవలన
 వేఱుపడెడు నా వత్సరంబును సంవత్సరంబు పరివత్సరం బిడావత్సరం బనువత్సరం బిద్వత్సరం
 బని పంచవిధంబులఁ జెప్పుదురు; చంద్రుండు నీ తెఱింగున నా సూర్యమండలంబు మీఁద
 లక్షయోజనంబుల నుండి సంవత్సర పక్ష రాశి నక్షత్ర భుక్తులు గ్రహించుచు నగ్రచారియై శీఘ్ర గతిం
 జరించునంత వృద్ధిక్షయరూపంబునం బితృగణంబులకుఁ బూర్వ పక్షాపరపక్షంబులచేత
 నహారత్రంబులఁ గలుగఁ జేయుచు సకలజీవ ప్రాణంబై యొక్క నక్షత్రంబు త్రింశన్మాహారత్రంబు
 లనుభవించుచు షోడశ కళలు గలిగి మనోమయాన్నమ యామృతమయ దేహుండై దేవ పితృ
 మనుష్య భూత పశు పక్షి సరీసృప వీరుత్ప భృతులకుఁ బ్రాణాప్యాయనశీలుం డగుటంజేసి
 సర్వసముం డనంబడు.

టీకా:

నరేంద్రా = రాజా; అతి = మిక్కిలి; వేగంబునన్ = వేగముగా; తిరుగుచుండు = తిరుగుచుండెడి;
కులాల = కుమ్మరి; చక్రంబున్ = చక్రము; అందున్ = లో; చక్రభ్రమణంబున్ = గుండ్రముగా తిరుగుట;
కున్ = కు; వేటు = ఇతరము; ఐన = అయిన; గతిన్ = గమనమును; ఒంది = పొంది; బంతిసాగి =
వరుసకట్టి; తిరుగెడు = తిరుగుచుండెడి; పిపీలక = చీమలు; ఆదులన్ = మొదలగువాని;
చందంబునన్ = విధముగా; నక్షత్రరాసులు = నక్షత్రరాశుల; తోడన్ = తోటి; కూడిన = కూడి ఉన్న;
కాలచక్రంబున్ = కాలచక్రము; ధ్రువ = ధ్రువమండలము; మేరువులన్ = మేరుపర్వతముల;
ప్రదక్షిణంబున్ = చుట్టును; తిరుగున్ = తిరుగును; అప్పుడు = అప్పుడు; ఆ = ఆ; కాలచక్రంబున్ =
కాలచక్రము; ఎదురన్ = ఎదురుగా; సంచరించు = ప్రయాణించెడి; సూర్య = సూర్యుడు; ఆది =
మొదలగు; గ్రహంబులు = గ్రహముల; కున్ = కు; నక్షత్ర = నక్షత్రముల; అంతరంబులన్ =
మధ్యప్రదేశముల; అందునున్ = లోను; రాశి = రాశుల; అంతరంబులన్ = మధ్యప్రదేశముల;
అందునున్ = లోను; ఉనికి = స్థానము; కలుగుటన్ = కలిగి ఉండుట; చేతన్ = వలన; సూర్య =
సూర్యుడు; ఆది = మొదలగు; గ్రహంబులు = గ్రహముల; కున్ = కు; చక్రగతి = చక్రభ్రమణము; స్వ =
తన; గతుల = గమనములు; వలన = వలన; గతి = గమనముల; ద్వయంబున్ = రెండేసి;
కలుగుచుండున్ = ఉండును; మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; సూర్యుండు = సూర్యుడు;
ఆదినారాయణమూర్తి = ఆదినారాయణుని విగ్రహము (ఆదినారాయణుడు - ఆది (సృష్టికి ముందు)
నారములు (నీటి) యందు వసించెడివాడు, సూర్యుడు); అగుచున్ = అగుచు; లోకంబులన్ =
లోకములకు; యోగక్షేమంబుల = శుభములు; కున్ = కు; వేద = వేదములు; త్రయ = మూటి (3);
ఆత్మకంబున్ = స్వరూపము; ఐ = అయ్యి; కర్మ = పనులు; సిద్ధి = నెరవేరుట; నిమిత్తంబున్ = కోసము;
ఐ = అయ్యి; దేవర్షి = దేవతలలో ఋషియైనవారి; గణంబుల = సమూహముల; చేతన్ = చేత;
వేదాంత = వేదాంతముల; అర్థంబులన్ = అర్థములను; అనవరతంబున్ = ఎల్లప్పుడును;
వితర్కమాణంబు = తర్కింపబడుతున్నవి; అగుచున్న = అగుతున్న; తన = తన యొక్క;
స్వరూపంబును = స్వరూపమును; ద్వాదశ = పన్నెండు (12); విధంబులుగన్ = విధములుగా;
విభజించి = విభజించుతూ; వసంత = వసంతము; ఆది = మొదలగు; ఋతువులన్ = ఋతువులను
(ఋతువులు - వసంతాది - 1వసంతఋతువు 2గ్రీష్మఋతువు 3వర్షఋతువు 4శరదృతువు
5హేమంతఋతువు 6శిశిరఋతువు); ఆయా = ఆయా; కాల = కాలముల యొక్క; విశేషంబులు =

విశేషములు; అందున్ = లో; కలుగన్ = కలిగునట్లు; చేయుచుండున్ = చేయుచుండును; అట్టి =
 అటువంటి; పరమ = అఖిలమునకు పరమమైనట్టి; పురుషునిన్ = పురుషుని; మహిమన్ =
 గొప్పదనమును; ఈ = ఈ; లోకంబునన్ = లోకములో; మహాత్ములు = గొప్పవారు; అగు = అయిన;
 పురుషులు = వారు; తమతమ = వారివారి; వర్ణ = వర్ణధర్మములు {వర్ణములు - 1బ్రాహ్మణ 2క్షత్రియ
 3వైశ్య 4శూద్ర అనేడి చాతుర్వర్ణములు}; ఆశ్రమ = ఆశ్రమముల ధర్మములు {ఆశ్రమములు -
 1బ్రహ్మచర్యము 2గార్హస్థ్యము 3వానప్రస్థము 4సన్యాసము అనేడి చతురాశ్రమములు}; ఆచారముల
 = ఆచారములు; చొప్పున = ప్రకారము; వేద = వేదములందు; ఉక్త = చెప్పబడిన; ప్రకారంబుగా =
 విధముగా; భక్తి = భక్తి యొక్క; అతిశయంబునన్ = పెరుగుటచేత; ఆరాధించుచు = సేవించుతూ;
 క్షేమంబున్ = శుభములను; ఒందుచుందురు = పొందుతుందురు; అట్టి = అటువంటి;
 ఆదినారాయణమూర్తి = ఆదినారాయణుని విగ్రహము; జ్యోతిశ్చక్ర = జ్యోతిశ్చక్రము {జ్యోతిశ్చక్రము -
 గ్రహనక్షత్రాదులైన జ్యోతిర్మండలభ్రమణముగల చక్రము, అంతరిక్షము}; అంతర్వర్తి = లోన
 తిరిగెడువాడు; ఐ = అయ్యి; స్వకీయ = తన యొక్క; తేజః = వెలుగుల; పుంజ = పుంజములచేత;
 దీపిత = ప్రకాశమానమైన; అఖిల = నిఖిలమైన; జ్యోతిః = జ్యోతిర్మండలముల; గణంబులు =
 సమూహములు; కలవాడు = కలిగినవాడు; ఐ = అయ్యి; ద్వాదశ = పన్నెండు (12) {ద్వాదశరాశులు -
 1మేషము (మేక) 2వృషభము (ఎద్దు) 3మిథునము (దంపతులు 4కర్కాటకము (పీత) 5సింహము
 6కన్య (పడచు) 7తుల (త్రాసు) 8వృశ్చికము (తేలు) 9ధనుస్సు (విల్లు) 10మకరము (మొసలి)
 11కుంభము (కుండ) 12మీనము (చేప)}; రాసుల = రాశుల; అందున్ = లోను; ఒక = ఒక;
 సంవత్సరంబునన్ = సంవత్సరములో; సంచరించుచుండు = తిరుగుతుండెడి; అట్టి = అటువంటి;
 ఆదిపురుషుని = మూలపురుషుని; గమన = గతుల; విశేష = విశిష్టమైన; కాలంబునున్ =
 కాలమును; లోకులు = ప్రజలు; అయన = అయనములు {అయనములు - 1ఉత్తరాయణము
 2దక్షిణాయనము}; ఋతు = ఋతువులు; మాస = నెలలు {నెలలు - పన్నెండు, 1చైత్రము
 2వైశాఖము 3జేష్ఠము 4ఆషాఢము 5శ్రావణము 6బాధ్రపదము 7ఆశ్వయుజము 8కార్తీకము
 9మార్గశిరము 10పుష్యమి 11మాఘము 12ఫాల్గుణము}; పక్ష = పక్షములు {పక్షములు - 1శుక్లపక్షము
 2కృష్ణపక్షము}; తిథులు = తిథులు {తిథులు - 1పాడ్యమి 2విదియ 3తదియ 4చవితి 5పంచమి 6షష్ఠి
 7సప్తమి 8అష్టమి 9నవమి 10దశమి 11ఏకాదశి 12ద్వాదశి 13త్రయోదశి 14చతుర్దశి 15పున్నమి లేక
 అమావాస్య}; ఆదులు = మొదలగువాని; చేన్ = చేత; వ్యవహరించుచుందురు = చెప్పుకొనెదరు;
 మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; పరమ = సమస్తమునకు పరముయైనట్టి; పురుషుండు = వాడు; ఆ =

ఆ; రాసుల = రాశుల; అందున్ = అందు; షష్ఠాంశ = ఆరవవంతు; సంచారంబున్ = తిరుగుట;
 అందిన = జరిగిన; సమయంబునున్ = కాలమును; ఋతువు = ఋతువు; అని = అని;
 వ్యవహరింపుదురు = అనెదరు; ఆ = ఆ; రాసుల = రాశుల; అందున్ = లో; అష్టాంశ =
 సగముభాగమును; సంచారమ్మునన్ = తిరుగుటయందు; రాశి = రాశుల; షట్క = ఆరింటిని; భోగం
 = అనుభవించుటను; పొందిన = పొందినట్టి; తఱి = కాలమును; అయనంబు = అయనము; అని =
 అని; చెప్పుదురు = చెప్పుతారు; సమగ్రంబుగా = పూర్తిగా; రాశులన్ = అన్ని రాశుల; అందున్ =
 లోను; సంచారమున్ = తిరుగుట; ఒందిన = పొందిన; ఎడలన్ = అట్లయితే; కాలంబునున్ =
 కాలమును; సంవత్సరంబున్ = సంవత్సరము; అని = అని; నిర్ణయింపుదురు = నిర్ణయించిరి; సమగ్ర
 = సంపూర్ణమైన; రాశి = రాశుల; సంచారంబున్ = సంచరించుట; అందున్ = లో; శీఘ్రగతి =
 వేగముగానడచుట; మందగతి = మెల్లగానడచుట; సమగతులన్ = సమానముగానడచుట;
 అనియెడు = అనెడు; త్రివిధగతి = మూడురకములనడకల; విశేషంబుల = విశిష్టతల; వలన =
 వలన; వేఱుపడెడు = ఏర్పడెడు; ఆ = ఆ; వత్సరంబునున్ = వత్సరమును; సంవత్సరంబు =
 సంవత్సరము; పరివత్సరంబు = పరివత్సరము; ఇడావత్సరంబు = ఇడావత్సరము; అనువత్సరంబు
 = అనువత్సరము; బిద్వత్సరంబు = బిద్వత్సరము; అని = అని; పంచ = ఐదు (5); విధంబులన్ =
 రకములుగ; చెప్పుదురు = చెప్పెదరు; చంద్రుండు = చంద్రుడు; ఈ = ఈ; తెఱంగునన్ = విధముగా;
 ఆ = ఆ; సూర్యమండలంబు = సూర్యమండలము; మీదన్ = పైన; లక్ష = ఒకలక్ష; యోజనంబులన్ =
 యోజనముల దూరములో; ఉండి = ఉండి; సంవత్సర = సంవత్సరము; పక్ష = పక్షములు; రాశి =
 రాశుల; నక్షత్ర = నక్షత్రముల; భుక్తులు = అనుభవించుటలు; గ్రహించుచు = తెలిసికొనుచు; అగ్ర =
 పైన; సంచారి = తిరిగెడువాడు; శీఘ్రగతిన్ = వేగముగా వెళ్ళుట; చరించు = సంచరిస్తున్న; అంతన్
 = అంతట; వృద్ధి = అభివృద్ధి; క్షయ = క్షీణించుట; రూపంబున్ = రూపముతో; పితృ = పితృదేవతా;
 గణంబులన్ = సమూహముల; గణంబులు = గణముల; పూర్వ = శుక్ల; పక్షంబున్ = పక్షములు;
 అపర = కృష్ణ; పక్షంబుల = పక్షములు; చేతన్ = చేత; అహోరాత్రంబులన్ = రాత్రింబవళ్ళు; కలుగన్ =
 కలుగునట్లు; సకల = అఖిల; జీవ = ప్రాణులకు; ప్రాణంబు = ప్రాణాధారము; ఐ = అయ్యి; ఒక్క =
 ఒక్కక్క; నక్షత్రంబున్ = నక్షత్రమును; త్రింశ = ముప్పై (30); ముహూర్తంబులను = ముహూర్తములను;
 అనుభవించుచున్ = అనుభవించుచు; పోడశ = పదహారు; కళలు = చంద్రకళలు; కలిగి = ఉండి;
 మనోమయ = మనస్సుతోను; అన్నమయ = అన్నముతోను; అమృతమయ = అమృతముతోను;
 దేహుండు = శరీరము గలవాడు; ఐ = అయ్యి; దేవ = దేవతలకు; పితృ = పితృగణములకు; మనుష్య

= మానవులకు; భూత = జంతువులకు; పశు = పశువులకు; పక్షి = పక్షులకు; సరిస్పృహ =
 పొట్టతోపాకెడు ప్రాణులకు; వీరుత్ = పొదలు దుబ్బులు తీగలు; ప్రభృతుల = ఆదుల; కున్ = కు;
 ప్రాణ = ప్రాణములకు; ఆప్యాయ = తృప్తిని; శీలుండు = కలిగించెడి తత్వముగలవాడు; అగుటన్ =
 అగుట; చేసి = వలన; సర్వసముండు = సర్వసముడు; అనంబడు = అందురు;

భావము:

"రాజా! కుమ్మరిసారె వేగంగా గిరగిరా తిరుగుతుంటుంది. ఆ సారెమీద చీమల బారులు
 తిరుగుతుంటాయి. అయితే వాటి గమనం ఆ చక్ర భ్రమణానికి భిన్నంగా ఉంటుంది. అదే విధంగా
 నక్షత్రాలతో, రాసులతో కూడిన కాలచక్రం తిరుగుతున్నది. ఆ కాలచక్రం ధ్రువ మేరువులను
 ప్రదక్షిణం చేస్తూ తిరిగేటప్పుడు ఆ కాలచక్రం వెంట తిరిగే సూర్యాది గ్రహాలు నక్షత్రాలలోను,
 రాసులలోను సంచరిస్తూ ఉంటాయి. అందువల్ల సూర్యాది గ్రహాలకు కాలచక్ర గమనం, స్వగమనం
 అనే రెండు రకాల గమనాలు కలుగుతున్నాయి. అంటే తమంత తాము తిరగడం, కాలచక్ర
 గమనంతో తిరగడం. ఆదినారాయణుడే సూర్యుడుగా ప్రకాశిస్తున్నాడు. ఆ సూర్యభగవానుడు
 సమస్త లోకవాసుల యోగక్షేమాలు ప్రసాదించేవాడు. అతడు ఋగ్యజుస్సామ వేదస్వరూపుడు.
 మానవులు నిర్వహించే కర్మలకు సిద్ధి ప్రదాత. ఆ దేవుని స్వరూపాన్ని దేవర్షి గణాలు
 వేదాంతపరంగా భావించి సంభావిస్తారు. అటువంటి సూర్యుడు తన స్వరూపాన్ని పన్నెండు
 విధాలుగా విభజించి వసంతం గ్రీష్మం మొదలైన ఋతువులను ఆయా కాలాలలో కలుగజేస్తూ
 ఉంటాడు. అటువంటి పరమ పురుషుని మహిమను అర్థం చేసుకొన్న మహాత్ములు వర్ణాశ్రమాలను
 పాటిస్తూ వేదాలలో చెప్పబడ్డట్టు అతిశయమైన భక్తితో ఆయనను ఆరాధిస్తూ క్షేమంగా ఉంటారు.
 సూర్య రూపుడైన ఆదినారాయణమూర్తి జ్యోతిశ్చక్రంలో తిరుగుతూ తన తేజస్సుతో గ్రహగోళాలను
 వెలిగిస్తూ ద్వాదశ రాసులలో ఒక సంవత్సరకాలం సంచరిస్తాడు. ఆ ఆదిపురుషుని గమన
 విశేషాన్ని లోకులు అయనాలు, ఋతువులు, మాసాలు, పక్షాలు, తిథులు అనే పేర్లతో వ్యవహరిస్తూ
 ఉంటారు. రాసులలో ఆరవ భాగం సంచారం చేసే కాలాన్ని ఋతువని వ్యవహరిస్తారు. ఆ
 రాసులలో సగభాగం సంచరిస్తూ ఆరు రాసులలో తిరిగే కాలాన్ని అయన మంటారు.
 రాసులన్నిటిలోను పూర్తిగా తిరిగిన కాలాన్ని సంవత్సర మని నిర్ణయిస్తారు. ఆ సమగ్ర రాశి
 సంచారంలో మూడు రకాలైన గమనాలు ఉంటాయి. మొదటిది శ్రీఘృగతి. రెండవది మందగతి.
 మూడవది సమగతి. ఈ గతుల కారణంగా సంవత్సరంలో కలిగిన మార్పులను వరుసగా వత్సరం,

పరివత్సరం, ఇడావత్సరం, అనువత్సరం, ఇద్యత్సరం అని ఐదు విధాలుగా చెబుతారు. ఇదే పద్ధతిలో చంద్రుడు సూర్యమండలం మీద లక్ష యోజనాల దూరం నుండి సంవత్సరం, పక్షాలు, రాసులు, నక్షత్రాలు భుక్తులను గ్రహిస్తూ ముందుండి వేగంగా సంచరిస్తాడు. చంద్రుని వృద్ధి క్షయాల వల్ల పితృగణాలకు పూర్వపక్షం, అపరపక్షం అనేవి ఏర్పడతాయి. వీటివల్లనే పగలు రాత్రులు కలుగుతాయి. చంద్రుడు ఒక్కొక్క నక్షత్రంలో ముప్పై ముహూర్తాల కాలం సంచరిస్తాడు. పదహారు కళలతో మనోమయ, అన్నమయ, అమృతమయ దేహంతో ఒప్పుతూ ఉంటాడు. దేవతలకు, పితృగణానికి, మానవులకు, భూతాలకు, జంతువులకు, పక్షులకు, పాములు మొదలైనవాటికి, తీగలకు, పొదలకు ప్రాణప్రదమైన తన స్పర్శవల్ల సంతృప్తిని కలిగిస్తూ చంద్రుడు సర్వసముడుగా ప్రకాశిస్తాడు.

5.2-87-క.

చందురునకు మీదైయా

నందంబున లక్ష యోజనంబులఁ దారల్

క్రందుకొని మేరు శైలం

బంది ప్రదక్షిణము దిరుగు నభిజిద్భముతోన్.

టీకా:

చందురున్ = చంద్రుని; కున్ = కి; మీదన్ = పైన; ఐ = ఉండి; ఆనందంబున = సంతోషముగ; లక్ష = లక్ష (1,00,000); యోజనంబులన్ = యోజనముల దూరములో; తారల్ = తారకలు; క్రందుకొని = గుమికూడి; మేరుశైలంబున్ = మేరుపర్వతమును; అంది = అందుల; ప్రదక్షిణమున్ = చక్రభ్రమణమున; తిరుగున్ = తిరుగును; అభిజిద్భము = అభిజిత్ అనెడి తార; తోన్ = తోటి;

భావము:

చంద్రుని పైన లక్షయోజనాల ఎత్తు ప్రదేశంలో నక్షత్ర మండలం ఉంది. అందలి నక్షత్రాలన్నీ అభిజిత్తుతో కూడా కలిసి మేరుపర్వతానికి ప్రదక్షిణం చేస్తూ ఉంటాయి.

5.2-88-నీ.

అట మీదఁ దారల క్కన్నిటి కుపరి యె-

రెండులక్షల శుక్రుఁ డుండి భాస్క

రుని ముందఱం బిఱుఁదను సామ్యమృదు శీఘ్ర-

సంచారములను భాస్కరుని మాడ్కిఁ

జరియించుచుండును జనులకు ననుకూలుఁ-

డై వృష్టి నొసఁగుచు నంతనంతఁ

జతురత వృష్టి విష్కంభక గ్రహశాంతి-

నొనరించువారల క్రొసఁగు శుభము;

5.2-88.1-తే.

లుండు నా మీద సౌమ్యుండు రెండులక్ష

లను జరించుచు రవిమండలంబుఁ బాసి

కానఁబడినను జనులకు క్షామ డాంబ

రాది భయములఁ బుట్టించు నతుల మహిమ

టీకా:

అట = అక్కడనుండి; తారల్ = తారలు; కున్ = కు; అన్నిటి = అన్నిటి; కిన్ = కి; ఉపరి = పైనున్నది; ఐ = అయ్యి; రెండులక్షల = రెండులక్షల (2,00,000) ఎత్తులో; శుక్రుడు = శుక్రగ్రహము; ఉండి = ఉండి; భాస్కరుని = సూర్యుని; ముందఱన్ = రాకకు ముందర; పిఱుందను = వెనుక; సామ్య = సామానముగ; మృదు = మెల్లగా; శీఘ్ర = వేగముగ; సంచారములను = తిరుగుటలను; భాస్కరుని = సూర్యుని; మాడ్కిన్ = వలె; చరియించుచుండును = వర్తించుచుండును; జనుల్ = ప్రజల; కున్ = కు; అనుకూలుడు = అనుకూలముగ నుండువాడు; ఐ = అయ్యి; వృష్టిన్ = వర్షమును; ఒసగుచున్ = కలిగించుచు; అంతనంతన్ = అప్పుడప్పుడు; చతురతన్ = నేర్పుగా; వృష్టి = వర్షమునకు; విష్కంభక = విఘ్నములకై; గ్రహశాంతి = గ్రహములకు శాంతికర్మలు; ఒనరించు = చేసిడి; వారల = వారి; కిన్ = కి; ఒసగున్ = ఇచ్చును; శుభములు = శుభములను; ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; మీద = పైన; సౌమ్యుండు = బుధుడు {సౌమ్యుండు - సౌముని (చంద్రుని) పుత్రుడు, బుధుడు}; రెండులక్షలను = రెండులక్షల (2,00,000) ఎత్తులో; చరించుచున్ = సంచరించుచు; రవి = సూర్య; మండలంబున్ =

మండలమును; పాసి = విడిచి; కానబడినను = కనపడుతున్నప్పటికిని; జనుల్ = ప్రజల; కున్ = కి;
 ఛామ = కరువులు; ఆడంబర = యుద్ధసన్నాహాలు; ఆది = మొదలగు; భయములన్ = భయములను;
 పుట్టించు = కలిగించును; అతుల = సాటిలేని; మహిమన్ = మహిమతోటి;

భావము:

నక్షత్ర మండలానికి రెండు లక్షల యోజనాల ఎత్తున శుక్రుడు సంచరిస్తూ ఉంటాడు. ఇతడు సూర్యునికి ముందూ, వెనుకా ఉదయిస్తూ సూర్యునిలాగే సంచారం చేస్తాడు. ఇతని గమనం కొన్నిసార్లు మెల్లగా, కొన్నిసార్లు వృద్ధువుగా, కొన్నిసార్లు తొందరగా సాగుతుంది. ఈ శుక్రుడు ప్రజల కందరికీ అనుకూలుడై వర్షం కురుపిస్తాడు. వర్షాలకు ఆటకం కలిగించే గ్రహాలకు శాంతి చేసినట్లయితే శుక్రుడు సంతృప్తి పొంది శుభం కలుగజేస్తాడు. శుక్రుని కంటే పైన రెండు లక్షల యోజనాల దూరంలో బుధుడు తిరుగుతూ ఉంటాడు. అతడు సూర్యమండలాన్ని వదలి దూరంగా కనిపించినా ప్రజలందరికీ కరువు కాటకాలు, దోపిడీల భయాన్ని కలిగిస్తాడు.

5.2-89-సీ.

ధరణీతనూజఁ డంతటిమీఁద రెండుల-

క్షల నుండి మూఁడు పక్షముల నొక్క

రాశి దాటుచు నుండుఁ; గ్రమమున ద్వాదశ-

రాసుల భుజియించు రాజసమున;

వక్రించియైన నవక్రత నైనను-

ద్రుచుగాఁ బీడలు నరుల కొసఁగు;

నంగారకుని టింకి కావల రెండుల-

క్షల యోజనంబుల ఘనత మించి

5.2-89.1-ఆ.

యొక్క రాశినుండి యొక్కొక్క వత్సరం

బనుభవించుచుండు నమరగురుఁడు

వక్రమందు నైన వసుధామరులకును

శుభము నొసఁగు నెపుడు నభినవముగ.

టీకా:

ధరణీతనూజడు = అంగారకుడు {ధరణీతనూజడు - ధరణీ (భూమికి) తనూజడు (పుత్రుడు),
అంగారకుడు}; రెండులక్షలన్ = రెండులక్షల (2,00,000) ఎత్తులో; ఉండి = ఉండి; మూడు = మూడు
(3); పక్షములన్ = పక్షములకు; ఒక్క = ఒక; రాశిన్ = రాశిని; దాటుచున్ = కడచుచు; ఉండున్ =
ఉండును; క్రమమున = వరుసగా; ద్వాదశ = పన్నెండు (12); రాసుల = రాశుల; భుజియించు =
అనుభవించును; రాజసమున = రజోగుణముతో; వక్రించి = వక్రగతియందు; ఐనన్ = అయినను;
అవక్రతన్ = వక్రగతిలేకుండగ; ఐననున్ = అయినను; తఱచుగా = బహుళముగా; పీడలు =
చీడపీడలు; నరుల్ = జనుల; కున్ = కు; ఒసగున్ = ఇచ్చును; అంగారకుని = అంగారకుని; టెంకి =
నివాసమున; కిన్ = కి; ఆవల = అవతల; రెండులక్షల = రెండులక్షల (2,00,000); యోజనంబులన్ =
యోజనముల దూరములో; ఘనతన్ = గొప్పగా; మించి = అతిశయించి;
ఒక్క = ఒక్కక్క; రాశిన్ = రాశిలోను; ఉండి = ఉండి; ఒక్కక్క = ఒక్కక్క; వత్సరంబున్ = సంవత్సరము;
అనుభవించుచుండున్ = అనుభవించుతుండును; అమరగురుడు = బృహస్పతి (అమరగురుడు -
అమరుల (దేవతల) కు గురువు, బృహస్పతి); = వక్రమందున్ = వక్రగతిలోనుండి; ఐనన్ = అయినను;
వసుధామరుల్ = బ్రాహ్మణుల (వసుధామరులు - వసుధ (భూమి)కి అమరులు (దేవతలు),
బ్రాహ్మణులు); కునున్ = కి; శుభమున్ = శుభములను; ఒసగున్ = ఇచ్చును; ఎపుడున్ =
ఎల్లప్పుడును; అభినవముగ = కొత్తకొత్తగ;

భావము:

బుధునికంటే పైన రెండు లక్షల యోజనాల దూరంలో అంగారకుడు ఉన్నాడు. అతడు మూడు
పక్షాల కాలంలో ఒక్కొక్క రాశి దాటుతూ సంచారం చేస్తాడు. ఈ విధంగా పన్నెండు రాసులలో
రాజసంతో సంచరిస్తూ ఉంటాడు. వక్రగతిలో కాని, వక్రగతిలో లేనప్పుడు కాని అంగారకుడు
ప్రజలకు పీడలే కలిగిస్తాడు. అతనికి రెండు లక్షల యోజనాల దూరంలో బృహస్పతి
సంచరిస్తున్నాడు. అతడు ప్రతి ఒక్క రాశిలో ఒక్కొక్క సంవత్సరం సంచరిస్తూ ఉంటాడు. ఇతడు
వక్రగతిలో ఉన్నా బ్రాహ్మణులకు ఎప్పటి కప్పుడు శుభపరంపరలను ప్రసాదిస్తూ ఉంటాడు.

5.2-90-క.

సురగురునకు మీదై భా

స్కరసుతుఁ డిరు లక్షలను జగములకు బీడల్

జరుపుచుఁ ద్రింశన్మాసము

అరుదుగ నొక్కొక్క రాశియందు వసించున్.

టీకా:

సురగురున్ = బృహస్పతి; కున్ = కి; మీద = పైన; ఐ = ఉండి; భాస్కరసుతుడున్ = శని {భాస్కర సుతుడు - భాస్కర (సూర్యుని) సుతుడు (పుత్రుడు), శనీశ్వరుడు}; ఇరులక్షలను = రెండు లక్షల (2,00,000) దూరములో; జగముల్ = లోకముల; కున్ = కు; బీడల్ = పీడలను; జరుపుచు = కలిగించుచు; త్రింశత్ = ముప్పై (30); మాసములు = నెలలు; అరుదుగ = అపూర్వముగ; ఒక్కొక్క = ఒక్కొక్క; రాశిన్ = రాశి; అందున్ = లోను; వసించున్ = నివసించును;

భావము:

బృహస్పతి కన్న రెండు లక్షల యోజనాలకు పైన శని తిరుగుతూ ఉంటాడు. ఇతను ప్రతిరాశిలోను ముప్పై మాసాలు చరిస్తాడు. ఈ ముప్పై మాసాలలోను శని ప్రజలకు కష్టాలే కలిగిస్తాడు.

5.2-91-క.

ప్రాకటముగ రవి సుతునకు

నేకాదశలక్షలను మహీసురులకు నీ

లోకులకు మేలు గోరుచుఁ

జోకగ మునిసప్తకంబు సొంపు వహించున్.

టీకా:

ప్రాకటముగ = ప్రసిద్ధముగ; రవిసుతున్ = శని {రవిసుతుడు - రవి (సూర్యుని) సుతుడు (కుమారుడు), శనీశ్వరుడు}; కున్ = కి; ఏకాదశలక్షలను = పదకొండులక్షలలో (11,00,000);

మహీసురుల్ = బ్రాహ్మణుల; కున్ = కు; లోకుల్ = లోకులు; కు = కు; మేలు = శుభములను;
కోరుచున్ = ఆశించుతూ; జోకగ = జతగా; మునిసప్తకంబున్ = సప్తర్షిమండలము {సప్తర్షులు -
1మరీచి 2అత్రి 3అంగిరసుడు 4పులస్త్యుడు 5పులహుడు 6క్రతువు 7వసిష్ఠుడు అనెడి ఏడుగురు
ఋషులు}; సౌంపు = చక్కదనము; వహించున్ = కలిగియుండును;

భావము:

శనికి పదకొండు లక్షల యోజనాల దూరంలో సప్తర్షి మండలం ఉంది. ఇందులోని ఋషులు
బ్రాహ్మణులకు, ప్రజలకు మేలు కోరుతుంటారు.

5.2-92-క.

మునిసప్తకమున కెగువం

తనరుచు నా మీదఁ ద్రియుతదశలక్షలఁ బెం

పున శింశుమారచక్రం

బనఁగా నిన్నిటికి నుపరి యగుచుండు నృపా!

టీకా:

మునిసప్తకమున్ = సప్తర్షిమండలమున; కిన్ = కి; ఎగువన్ = పైన; తనరుచున్ = అతిశయించుతూ;

ఆ = ఆ; మీద = పైన; త్రియుతదశలక్షల = పదమూడులక్షల (13,00,000); పెంపునన్ = ఎత్తున; =

శింశుమారచక్రంబున్ = శింశుమారచక్రము {శింశుమారము - మొసలి}; అనగాన్ = అనగా;

ఇన్నిటికిన్ = అన్నిటికి; ఉపరి = పైనున్నది; అగుచుండున్ = అయ్యి ఉండును; నృపా = రాజా;

భావము:

రాజా! సప్తర్షి మండలం కంటే పదమూడు లక్షల యోజనాల దూరంలో శింశుమారచక్రం ఉంది.

ఇదే ఆకాశంలో అన్నిటికన్న పైన ఉన్న చక్రం.

5.2-93-నీ.

ఆ శింశుమారాఖ్యముగు చక్రమున భాగ-

వతుడైన ధ్రువుఁ డింద్ర వరుణ కశ్య

ప్రజాపతి యమప్రముఖులతోఁ గూడి-

బహుమానముగ విష్ణుపదముఁ జేరి

కణక నిచ్చలుఁ బ్రదక్షిణముగాఁ దిరుగుచు-

జెలఁగి యుండును గల్పజీవి యగుచు;

ననఘుఁ డుత్తాన పాదాత్మజుఁ డార్యుఁడు-

నయిన యా ధ్రువుని మహాత్మ్య మెల్లఁ

5.2-93.1-తే.

దెలిసి వర్ణింప బ్రహ్మకు నలవిగాదు

నే నెఱింగినయంతయు నీకు మున్న

తెలియఁ బలికితి; గ్రమ్మఱఁ దలఁచికొనుము

జితరిపువ్రాత! శ్రీపరీక్షిన్నరేంద్ర!

టీకా:

ఆ = ఆ; శింశుమార = శింశుమారము యనెడి; ఆఖ్యము = పేరుగలది; అగు = అయిన; చక్రమున =

చక్రమునందు; భాగవతుడు = భాగవతుడు; ఐన = అయిన; ధ్రువుడు = ధ్రువుడు; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు;

వరుణ = వరుణుడు; కశ్యప = కశ్యపుడు యనెడి; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; యమ = యముడు;

ప్రముఖుల్ = మొదలగు ముఖ్యుల; తోన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; బహుమానముగ =

సమ్మానరూపముగ; విష్ణుపదమున్ = విష్ణులోకమును; చేరి = ఒంగి; కణక = కడక, యత్నించి;

నిచ్చలున్ = నిత్యము; ప్రదక్షిణమున్ = చుట్టుతిరుగుచు; చెలఁగి = చక్కగా; ఉండునున్ = ఉండును;

కల్పజీవి = బ్రహ్మకల్పాంతము ఉండెడి జీవి; అగుచున్ = అగుచు; అనఘుడు = పుణ్యుడు;

ఉత్తానపాద = ఉత్తానపాదుని; ఆత్మజుడు = పుత్రుడు; ఆర్యుడు = పూజ్యుడు; అయిన = అయినట్టి; ఆ

= ఆ; ధ్రువుని = ధ్రువుని; మహాత్మ్యమున్ = గొప్పదనమును; ఎల్లన్ = అంతటిని; తెలిసి = తెలిసికొని;

వర్ణింపన్ = కీర్తించుటకు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; కున్ = కి; అలవి = సాధ్యము; కాదు = కాదు; నేన్ =

నేను; ఎఱింగిన = తెలిసినది; అంతయున్ = అంతా; నీవు = నీవు; కున్ = కు; మున్నన్ = ఇంతకు

ముందే; తెలియ = తెలియునట్లు; పలికితిన్ = చెప్పితిని; క్రమ్మఱన్ = మరల; తలచికొనుము =
జ్ఞప్తిచేసుకొనుము; జిత = జయించిన; రిపు = శత్రువుల; వ్రాత = సమూహముగలవాడ; శ్రీ =
సంపత్కరమైన; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు యనెడి; నరేంద్ర = రాజా;

భావము:

పరీక్షిన్మహారాజా! ఆ శింశుమారచక్రంలో పరమ భక్తుడైన ధ్రువుడు ఉన్నాడు. అతడు ఇంద్రుడు, వరుణుడు, కశ్యపుడు, యముడు మొదలైన దేవతలతో, ప్రజాపతులతో విష్ణుపదానికి ప్రతినిత్యం ప్రదక్షిణం చేస్తూ ఉంటాడు. అతడు కల్పం చివరిదాకా జీవిస్తాడు. ఉత్తానపాదుని కుమారుడైన ఆ ధ్రువుడు పూజ్యుడు, మహాత్ముడు. ఆయన మహిమలను బ్రహ్మకూడా వర్ణింపలేడు. నాకు తెలిసిన విశేషాలన్నీ నీకు ముందే తెలియజేశాను. ఒకసారి ఆ కథలన్నీ గుర్తుకు తెచ్చుకో.

5.2-94-వ.

మఱియు నా ధ్రువుండు గాలంబుచేత నిమిషమాత్రం బెడలేక సంచరించు జ్యోతిర్గ్రహ
నక్షత్రంబులకు నీశ్వరునిచేత ధాన్యాక్రమణంబునఁ బశువులకై యేర్పఱచిన మేధిస్తంభంబు
తెఱంగున మేటిగాఁ గల్పింపంబడి ప్రకాశించుచుండు; గగనంబు నందు మేఘంబులును శ్వేనాది
పక్షులును వాయువశంబునం గర్మసారథులై చరించు తెఱంగున జ్యోతిర్గణంబులును
బ్రహ్మపురుష యోగ గృహీతాశులై కర్మనిమిత్తగతి గలిగి వసుంధరం బడకుందురు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; కాలంబున్ = కాలము; చేతన్ = వలన; నిమిష
= నిమేష; మాత్రంబున్ = మాత్రమైనా; ఎడలేక = సందులేక, ఏమరుపాటులేక; సంచరించున్ =
తిరుగును; జ్యోతిః = జ్యోతిర్మండలములు; గ్రహ = గ్రహములు; నక్షత్రంబుల్ = నక్షత్రముల; కున్ = కు;
ఈశ్వరుని = భగవంతుని; చేతన్ = చేత; ధాన్యాక్రమణంబునన్ = కళ్ళమున ధాన్యము నూర్చుటకు;
పశువుల్ = పశువుల; కై = కోసము; ఏర్పరచిన = ఏర్పాటుచేసిన; మేధిస్తంభంబు = కట్టాట;
తెఱంగునన్ = విధముగ; మేటిగాన్ = శ్రేష్ఠముగా; కల్పింపంబడి = ఏర్పాటు చేయబడి;
ప్రకాశించుచుండున్ = విరాజిల్లుతుండును; గగనంబున్ = ఆకాశము; అందున్ = లో;
మేఘంబులును = మేఘములు; శ్వేన్ = డేగ; ఆది = మొదలగు; పక్షులును = పక్షులు; వాయు =

గాలికి; వశంబునన్ = లొంగి; కర్మ = కర్మలను; సారథులు = అనుసరించినవారు; ఐ = అయ్యి;
 చరించున్ = తిరిగెడు; తెఱంగునన్ = విధముగ; జ్యోతిః = జ్యోతిర్మండలముల; గణంబులును =
 సమూహములును; ప్రకృతి = ప్రకృతి; పురుష = పరమపురుషుల; యోగ = కూర్పులను; గృహీత =
 స్వీకరించిన; ఆశులు = దిక్కు (ఆధారము) కలవారు; ఐ = అయ్యి; కర్మనిమిత్త = కర్మానుసార; గతి =
 చలనము; కలిగి = కలిగి ఉండి; వసుంధరన్ = భూమిపైన; పడకన్ = పడకుండగ; ఉందురు =
 ఉంటారు;

భావము:

ధాన్యం నూర్చే కళ్ళంలో పశువులను కట్టడం కోసం మధ్యలో పాతిన స్తంభంలాగా ధ్రువుడు ఆ
 శింశుమారచక్రం నడుమ ప్రకాశిస్తూ ఉన్నాడు. అతని చుట్టూ గ్రహాలు, నక్షత్రాలు ఉన్నాయి. అవన్నీ
 కాలవిభాగంలో నిమేషమాత్రం కూడా ఏమరుపాటు లేక ధ్రువుని చుట్టూ ప్రదక్షిణంగా తిరుగుతూ
 ఉంటాయి. ఆకాశంలో మేఘాలు, దేగలు మొదలైన పక్షులు కర్మానుసారంగా గాలికి లోబడి
 ఆకాశంలో ఎలా పరిభ్రమిస్తున్నాయో అలా జ్యోతిర్గణాలు కర్మను అవలంబించి ప్రకృతి
 పురుషులకు లోబడి గగనాన తిరుగుతూ ఉంటాయి. ఈ కారణం వల్లనే ఆ గ్రహాలు నేలమీద
 పడడం లేదు.

5.2-95-క.

పొండుగ జ్యోతిర్గణముల

నందఱు నా శింశుమారముందుల నుండం

గొందఱు దఱచుగఁ జెప్పుచు

నుందురు; వినిపింతు, విను మనూనచరిత్రా!

టీకా:

పొందుగన్ = ఒప్పుగా; జ్యోతిః = జ్యోతిర్మండల రూపుల; గణములన్ = సమూహములను; అందఱన్
 = అందరును; ఆ = ఆ; శింశుమారము = శింశుమారచక్రము; అందులన్ = లో; ఉండన్ = ఉన్నవని;
 కొందఱున్ = కొంతమంది; తఱచుగన్ = ఎక్కువగా; చెప్పుచున్ = చెప్పుచు; ఉందురు = ఉంటారు; =

వినిపింతున్ = (ఆ విషయములు) చెప్పెదను; వినుము = వినుము; అనూన = వెలితిలేని; చరిత్రా =
చరిత్ర కలవాడా;

భావము:

సచ్చరిత్రుడవైన ఓ రాజా! జ్యోతిర్గణాలన్నీ శింశుమారచక్రంలో ఉన్నాయని కొందరు
చెబుతుంటారు. ఆ శింశుమారచక్ర స్వరూపం నీకు వినిపిస్తాను. విను.

5.2-96-క.

తలక్రిందై వట్టువ యై

సలలితమగు శింశుమార చక్రము నందున్

నెలకొని పుచ్చార్గంబున

నిలిచి ధ్రువుండు ఉండు నెపుడు నిర్మల చరిత్రా!

టీకా:

తలక్రింద = తలకిందులుగానున్నది; ఐ = అయ్యి; వట్టువ = గుండ్రముగా నున్నది; ఐ = అయ్యి;
సలలితము = మనోహరత్వము కలది; అగు = అయిన; శింశుమారచక్రము = శింశుమారచక్రము;
అందున్ = లో; నెలకొని = స్థిరమై; పుచ్చ = తోక; అగ్రంబునన్ = చివర యందు; నిలిచి = నిలిచి
ఉండి; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; ఉండున్ = ఉండును; ఎపుడున్ = ఎల్లప్పుడును; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన;
చరిత్రా = వర్తన కలవాడా;

భావము:

నిర్మలచరిత్రా! శింశుమారచక్రం తలక్రిందుగా, గుండ్రంగా అందంగా ఉంటుంది. ఆ చక్రం తోక చివర
ధ్రువుడు సర్వదా ప్రకాశిస్తూ ఉంటాడు.

5.2-97-వ.

మఱియు; నా శింశుమార చక్రపుచ్చంబునఁ బ్రజాపతియు నగ్నీంద్ర ధర్ములును, బుచ్చమూలంబున
ధాతృవిధాతలును, గటిప్రదేశంబున ఋషిసప్తకంబును, దక్షిణావర్తకుండలీభూతభూత

శరీరంబునకు నుదగయన నక్షత్రంబులును, దక్షిణపార్శ్వంబున దక్షిణాయన నక్షత్రంబులును,
 బృష్టంబున దేవమార్గంబును, నాకాశగంగయు నుత్తర భాగంబునఁ బునర్వసు పుష్యంబులును,
 దక్షిణభాగంబున నార్ద్రాశ్లేష లును, దక్షిణ వామ పాదంబుల నభిజి దుత్తరాషాఢలును, దక్షిణ
 వామ నాసారంధ్రంబుల శ్రవణ పూర్వాషాఢలును, దక్షిణ వామ లోచనంబుల ధనిష్ఠా మూలలును,
 దక్షిణ వామ కర్ణంబుల మఘాద్యష్ట నక్షత్రంబులును, వామ పార్శ్వంబున దక్షిణాయనంబును,
 దక్షిణ పార్శ్వంబునఁ గృత్తికాది నక్షత్ర త్రయంబును, నుత్తరాయణంబును, వామ దక్షిణ స్కంధంబుల
 శతభిషగ్జ్యేష్ఠలును, నుత్తర హనువున నగస్త్యుండును, నపర హనువున యముండును,
 ముఖంబున నంగారకుండును, గుహ్యంబున శనైశ్చరుండును, మేధ్రంబున బృహస్పతియును,
 వక్షంబున నాదిత్యుండును, నాభిని శుక్రుండును, మనంబునం జంద్రుండును, స్తనంబుల
 నాశ్వినులును, బ్రాణాపానంబుల బుధుండును, గళంబున రాహువును, సర్వాంగంబులఁ
 గేతుగ్రహంబును, రోమంబులఁ దారలును నుండు; నది సర్వదేవతామయంబైన పుండరీకాక్షుని
 దివ్యదేహంబు ధ్రువునింగా నెఱుంగుము.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; శింశుమారచక్ర = శింశుమారచక్రము; పుచ్చంబునన్ = తోక యందు;
 ప్రజాపతియున్ = ప్రజాపతి; అగ్ని = అగ్ని; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ధర్ములును = ధర్ముడులును; పుచ్చ =
 తోక; మూలంబునన్ = మొదలులో; ధాతృ = ధాత మరియు; విధాతలును = విధాతలును;
 కటిప్రదేశంబునన్ = మొలభాగమున; ఋషిసప్తకంబును = సప్తఋషులును; దక్షిణ = కుడి
 వైపునకు; ఆవర్త = చుట్టుకున్న; కుండలి = పాము; భూత = వలె ఉన్నట్టి; భూత = భౌతిక;
 శరీరంబునన్ = శరీరము నందు; ఉదగయన = ఉత్తరాయణ; నక్షత్రంబుల్ = నక్షత్రములు; దక్షిణ =
 కుడి; పార్శ్వంబునన్ = వైపున; దక్షిణాయన = దక్షిణాయన; నక్షత్రంబులునున్ = నక్షత్రములు;
 పృష్ఠంబునన్ = వీపు నందు; దేవమార్గంబునున్ = దేవయాన, పాలపుంత (దేవయాన, పాలపుంత
 - అంతరిక్షమున ప్రకాశవంతమైన దారివలె నుండు తారల వరుస); ఆకాశగంగయును =
 ఆకాశగంగ; ఉత్తర = ఎడమ; భాగంబునన్ = వైపున; పునర్వసు = పునర్వసు; పుష్యంబులునున్ =
 పుష్యమి నక్షత్రములును; దక్షిణ = కుడి; భాగంబునన్ = ప్రదేశములో; ఆర్ధ = ఆర్ధ; ఆశ్లేషలును =
 ఆశ్లేష నక్షత్రములును; దక్షిణ = కుడి; వామ = ఎడమ; పాదంబులన్ = కాళ్ళవద్ద; అభిజిత్ =
 అభిజిత్తు; ఉత్తరాషాఢలును = ఉత్తరాషాఢ నక్షత్రములును; దక్షిణ = కుడి; వామ = ఎడమ; నాసా =

ముక్కు; రంధ్రంబులన్ = పుటములయందు; శ్రవణ = శ్రవణ; పూర్వాపాదలును = పూర్వాపాద
నక్షత్రములును; దక్షిణ = కుడి; వామ = ఎడమ; లోచనంబులన్ = కన్నుల యందు; ధనిష్ఠా = ధనిష్ఠ
మరియు; మూలలును = మూల నక్షత్రములును; దక్షిణ = కుడి; వామ = ఎడమ; కర్ణంబులన్ =
చెవులందు; మఘ = మఘ {మఘాద్యష్ట నక్షత్రములు - 1మఘ 2పుబ్బ 3 ఉత్తర 4హస్త 5చిత్త 6స్వాతి
7విశాఖ 8అనూరాధ అనెడి ఎనిమిది నక్షత్రములు}; ఆది = మొదలగు; అష్ట = ఎనిమిది;
నక్షత్రంబులునున్ = నక్షత్రములు; వామ = ఎడమ; పార్శ్వంబునన్ = పక్కన; దక్షిణాయనంబును =
దక్షిణాయనము; దక్షిణ = కుడి; పార్శ్వంబునన్ = పక్కన; కృత్తిక = కృత్తిక {కృత్తికాదినక్షత్రత్రయంబు -
1కృత్తిక 2రోహిణి 3మృగశిర యనెడి మూడు నక్షత్రములు}; ఆది = మొదలగు; నక్షత్ర = నక్షత్రములు;
త్రయంబునున్ = మూడును; ఉత్తరాయణంబునున్ = ఉత్తరాయణము; = వామ = ఎడమ; దక్షిణ =
కుడి; స్కంధంబులన్ = భుజములయందు; శతభిషగ్ = శతభిష (నక్షత్రము); జ్యేష్ఠులును = జ్యేష్ఠా
నక్షత్రములును; ఉత్తమ = పై; హనువున = దవడ అందు; అగస్త్యుండును = అగస్త్యుడు; అపర =
కింది; హనువున = దవడ అందు; యముండును = యముడును; ముఖంబునన్ = నోరు వద్ద;
అంగారకుండును = అంగారకుడు; గుహ్యంబునన్ = మర్మస్థానముల; శనైశ్చరుండును =
శనీశ్చరుడును; మేధ్రంబునన్ = పురుషావయవమున; బృహస్పతియును = బృహస్పతి; వక్షంబునన్
= వక్షస్థలమున; ఆదిత్యుండును = సూర్యుడును; నాభిని = బొడ్డు అందు; శుక్రుండును = శుక్రుడును;
మనంబునన్ = మనసు వద్ద; చంద్రుండును = చంద్రుడు; స్తనంబులన్ = స్తనముల అందు;
ఆశ్వినులును = అశ్వినీదేవతలును; ప్రాణాపానంబులన్ = ఆధారచక్రస్థానమున; బుధుండును =
బుధుడు; గళంబునన్ = గొంతు వద్ద; రాహువును = రాహువు; సర్వాంగంబులన్ = సర్వావయవము
లందు; కేతు = కేతువు అనెడి; గ్రహంబును = గ్రహము; రోమంబులన్ = వెంట్రుక లందు; తారలునున్
= తారలు; ఉండునున్ = ఉండును; అది = అది; సర్వ = అఖిలమైన; దేవతా = దేవతలతోను;
మయంబున్ = కూడినది; ఐన = అయిన; పుండరీకాక్షుని = నారాయణుని; దివ్య = దివ్యమైన;
దేహంబున్ = శరీరము, స్వరూపము; ధ్రువునింగా = ధ్రువమైనదిగా; ఎఱుంగుము = తెలియుము;

భావము:

ఆ శింశుమారచక్రం తోకభాగంలో ప్రజాపతి, అగ్ని, ఇంద్రుడు, ధర్ముడు ఉన్నారు. తోక
ముందుభాగంలో ధాత, విధాత ఉన్నారు. నడుము భాగంలో సప్తర్షులు ఉన్నారు. కుడివైపుకు
చుట్టుకొని కుండలీభూతంగా ఉన్నదానికి ఉత్తరభాగంలో ఉత్తరాయణ నక్షత్రాలు, దక్షిణభాగంలో

దక్షిణాయన నక్షత్రాలు, వీపుమీద దేవమార్గం అనబడే తారకాసముదాయం, అక్కడే ఆకాశగంగ ఉన్నాయి. ఉత్తరభాగంలో పునర్వసు, పుష్యమి నక్షత్రాలు; దక్షిణభాగంలో ఆర్ద్ర, ఆశ్లేషలు; కుడిపాదంలో అభిజిత్తు; ఎడమపాదంలో ఉత్తరాషాఢ; కుడివైపు ముక్కుపుటంలో శ్రవణం; ఎడమవైపున పూర్వాషాఢ ఉన్నాయి. కుడి ఎడమ నేత్రాలలో ధనిష్ఠ, మూల ఉన్నాయి. కుడి ఎడమ చెవులలో మఘ, పుబ్బ, ఉత్తర, హస్త, చిత్త, స్వాతి, విశాఖ, అనూరాధ నక్షత్రాలు ఉన్నాయి. ఎడమ ప్రక్క దక్షిణాయన నక్షత్రాలు, కుడిప్రక్క కృత్తిక, రోహిణి, మృగశిర అనే మూడు నక్షత్రాలు ఉన్నాయి. ఇవికాక ఉత్తరాయణ నక్షత్రాలు కూడా అక్కడే ఉన్నాయి. ఎడమ కుడివైపుల మూపులయందు శతభిషం, జ్యేష్ఠం నక్షత్రాలున్నాయి. పై దవడ ప్రదేశంలో అగస్త్యుడు, క్రింది దవడ స్థానంలో యముడు, ముఖంలో అంగారకుడు, మర్కావయవ స్థానంలో శని, పురుషాంగంగా బృహస్పతి ఉన్నారు. వక్షోభాగంలో సూర్యుడు, నాభిలో శుక్రుడు, మనసులో చంద్రుడు, స్తనాలలో అశ్వినులు, ప్రాణాపానాలలో బుధుడు, కంఠభాగంలో రాహువు ఉన్నారు. అయితే కేతువు మాత్రం అన్ని అవయవాలను ఆవరించి ఉంటాడు. ఈ శింశుమార చక్రానికి రోమాలుగా ఇంకా ఎన్నో నక్షత్రాలు ఉన్నాయి. ఇది సర్వదేవతామయమైన నారాయణుని దివ్య స్వరూపం. ఇది స్థిరమైనది, ధ్రువమైనది.

5.2-98-సీ.

ఇట్టి దివ్యశరీర మెవ్వఁడు ప్రతిదినం-

బంధు సంధ్యాకాల మతులభక్తి

మనమందు నిలిపి యేమటక మిక్కిలి ప్రయ-

త్నంబున నియతుఁడై తత్త్వబుద్ధి

మౌనవ్రతంబునఁ బూని వీక్షించుచు-

నీ సంస్తవంబు దానెంతో ప్రేమ

జపించి కడుఁ బ్రశస్తమును మునీంద్ర సే-

వ్యమును జ్యోతిస్స్వరూపమున వెలుఁగు

5.2-98.1-ఆ.

విపుల శింశుమార విగ్రహంబునకు వం

దనము వందనంబు లనుచు నిలిచి

సన్నుతించెనేని సకలార్థసిద్ధులఁ

బొందు మీఁద ముక్తిఁ జెందు నధిప!

టీకా:

ఇట్టి = ఇటువంటి; దివ్య = దివ్యమైన; శరీరమున్ = దేహమును; ఎవ్వడున్ = ఎవరైతే; ప్రతిదినంబు = ప్రతిదినము; అందున్ = అందు; సంధ్యాకాలమున్ = సంధ్యాసమయమునందు; అతుల = సాటిలేని; భక్తిన్ = భక్తితో; మనము = మనసు; అందున్ = లో; నిలిపి = నిలుపుకొని; ఏమఱక = ఏమరుపాటులేకుండగ; మిక్కిలి = అదికమైన; ప్రయత్నంబునన్ = ప్రయత్నముతో; నియతుడు = నియమించుకొన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; తత్త్వబుద్ధి = తత్వజ్ఞానముతో; మౌనవ్రతంబునన్ = మౌనదీక్షను; పూని = ధరించి; వీక్షించుచున్ = ఈ శింశుమారమును చూచుచు; ఈ = ఈ యొక్క; సంస్తవంబున్ = స్తోత్రమును; తాను = తను; ఎంతో = మిక్కిలి; ప్రేమన్ = ఆపేక్షతో; జపించి = జపించి; కడున్ = మిక్కిలి; ప్రశస్తమునున్ = శ్రేష్ఠమును; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = ఇంద్రుని వంటివారిచే; సేవ్యంబును = కొలువబడునది; జ్యోతిష్ = వెలుగుల, అంతరిక్షము నందలి; స్వరూపమునన్ = రూపములు కలిగిన; వెలుగు = ప్రకాశించు; విపుల = విస్తారమైన; శింశుమార = శింశుమారము యనెడి; విగ్రహంబున్ = స్వరూపమున; కున = కు; వందనము = నమస్కారము; వందనంబులున్ = నమస్కారములు; అనుచున్ = అంటూ; నిలిచి = స్థిరముగా; సన్నుతించెను = స్తుతించిన; ఏని = ఎడల; సకల = అఖిలమైన; అర్థ = ప్రయోజనములను; సిద్ధులన్ = సిద్ధులను; పొందు = పొందును; మీదన్ = ఆపైన; ముక్తిన్ = ముక్తిని కూడ; చెందున్ = పొందును; అధిప = రాజా;

భావము:

రాజా! శ్రీమన్నారాయణుని దివ్య శరీరమైన ఈ శింశుమారచక్రాన్ని ఎవరు ప్రతిదినం సంధ్యాకాలంలో మనసులో నిలుపుకొని దీక్షతో, నియమంతో, భక్తితో స్మరిస్తారో, తత్త్వాన్ని గ్రహించి మౌనవ్రతం చేపట్టి ఏ చక్ర దర్శనం చేస్తూ ఎవరు ఈ స్తోత్రాన్ని ప్రీతితో జపించి నమస్కరిస్తారో, ఎవరు ప్రశస్తమూ మునీంద్ర సేవ్యమూ జ్యోతిస్స్వరూపమూ అయిన శింశుమార చక్రానికి వందనం

వందనం అంటూ మ్రొక్కులు చెల్లిస్తారో అటువంటి వారికి ఇహలోకంలో సకల సిద్ధులు,
పరలోకంలో ముక్తి లభిస్తాయి.

5.2-99-క.

ఇనమండలంబునకుఁ గ్రిం

దను దశసాహస్ర యోజనంబుల స్వర్భా

నుని మండలంబు గ్రహమై

ఘనముగ నపసవ్యమార్గగతి నుండు నృపా!

టీకా:

ఇనమండలంబున్ = సూర్యమండలమున; కున్ = కు; క్రిందను = కింది వైపు; దశసాహస్ర = పదివేల;
యోజనంబులన్ = యోజనముల దిగువున; స్వర్భానుని = రాహువు యొక్క; మండలంబున్ =
బింబము; గ్రహము = గ్రహము; ఐ = అయ్యి; ఘనముగన్ = గొప్పగా; అపసవ్య = అప్రదక్షిణ; మార్గ =
దారిలో; గతిన్ = గమనముతో; ఉండున్ = ఉండును; నృపా = రాజా;

భావము:

రాజా! సూర్యమండలానికి దిగువ పదివేల యోజనాల దూరంలో రాహుమండలం ఉన్నది. ఈ
రాహువు అపసవ్యంగా నడుస్తూ ఉంటాడు.

5.2-100-క.

అసురాధముడగు రాహువు

బిసరుహసంభవుని వరము పెంపున నెంతో

పసయగు నమరత్వంబున

నసమానంబైన గ్రహవిహారముఁ బొందెన్

టీకా:

అసుర = రాక్షసులలో {అసురుడు - సురలు కానివాడు, దానవుడు}; అధముడు = నీచుడు; అగు = అయిన; రాహువు = రాహువు; బిసరుహసంభవుని = బ్రహ్మదేవుని {బిసరుహసంభవుడు - బిసరుహము (షడ్మము)న సంభవుడు (జనించినవాడు), బ్రహ్మ}; వరము = వరము యొక్క; పెంపునన్ = అతిశయమున; ఎంతో = అతి మిక్కిలి; పస = సామర్థ్యము; అగు = కలిగిన; అమరత్వంబునన్ = మరణరాహిత్యమువలన; అసమానంబున్ = సాటిలేని విధముగా; గ్రహ = గ్రహమై; విహారమున్ = సంచరించుటను; పొందెన్ = పొందెను;

భావము:

రాక్షసులలో అధముడైన రాహువు బ్రహ్మ వరంవల్ల అమరత్వాన్ని పొంది గ్రహాలలో తానూ సాటిలేని ఒక గ్రహమై విహరిస్తున్నాడు.

5.2-101-సీ.

జననాథ! రాహువు జన్మకర్మంబులు-

వినిపింతు ముందఱి విస్తరించి

యయుత యోజన విస్తృతార్క మండలము ద్వి-

షట్సహస్ర విశాల చంద్రమండ

లముఁ బర్వకాలంబులను ద్రయోదశ సహ-

స్ర విశాలమై మీఁద రాహు గప్పు

నది చూచి యుపరాగ మునుచును బలుకుదు-

రెల్ల వారును స్వధర్మేచ్ఛ లగుచు;

5.2-101.1-ఆ.

నంతలోన నినశశాంక మండలములఁ

గరుణఁ బ్రోవఁదలచి హరిసుదర్శ

నంబు వచ్చునను భయంబున నై దాటు

గడియలకును రాహు నడికి తొలఁగు.

టీకా:

జననాథ = రాజా {జననాథుడు - జనులకు నాథుడు (ప్రభువు), రాజు}; రాహువు = రాహువు; జన్మ = పుట్టుక; కర్మంబులు = వర్తనలు; వినిపింతు = చెప్పెదను; ముందఱ = ముందుగా; విస్తరించి = విస్తరించి; అయుత = పదివేల (10,000); యోజన = యోజనముల; విస్తృత = విస్తారముకలిగిన; అర్క = సూర్య; మండలమున్ = మండలమును; ద్విషట్సహస్ర = పన్నెండువేల(12,000); విశాల = విస్తారముకలిగిన; చంద్రమండలమున్ = చంద్రమండలమును; పర్వకాలంబులను = గ్రహణసమయములలో; త్రయోదశసహస్ర = పదమూడువేల (13,000); = విశాలము = విస్తారము కలిగినది; ఐ = అయ్యి; మీదన్ = పైన; రాహువున్ = రాహువు; కప్పును = కప్పవేయును; అది = దానిని; చూచి = చూసి; ఉపరాగము = గ్రహణము; అనుచునున్ = అని; పలుకుదురు = అనెదరు; ఎల్లవారును = అందరును; స్వ = తమ; ధర్మన్ = విద్యుక్త కర్మములను; ఇచ్చులు = నేరవేర్చదలచినవారు; అగుచున్ = అగుచు; అంతలోనన్ = కొద్దిసమయములోనే; ఇన = సూర్య; శశాంక = చంద్ర; మండలములన్ = మండలములను; కరుణన్ = దయతో; ప్రోవన్ = కాపడవలెనని; తలచి = భావించి; = హరి = నారాయణుని; సుదర్శనంబు = సుదర్శన చక్రము; వచ్చును = వచ్చును; అను = అనెడి; భయంబునన్ = భయముతో; ఐదు = ఐదు (5); ఆఱు = ఆరు (6); గడియల = గడియల సమయమున; కున్ = కే; రాహువు = రాహువు; నడికిన్ = బెదురుతో; తొలగున్ = తొలగిపోవును;

భావము:

రాజా! రాహువు యొక్క జన్మ కర్మాలను గూర్చి సవిస్తరంగా వినిపిస్తాను. ఈ రాహువు పదివేల యోజనాల విస్తృతి కలిగిన సూర్యమండలాన్ని, పన్నెండు వేల (12,000) యోజనాల విస్తృతి కలిగిన చంద్రమండలాన్ని కప్పేస్తాడు. రాహుమండలం పదమూడువేల యోజనాల వైశాల్యం కలిగింది. పూర్ణిమ పర్వదినంలో చంద్రుణ్ణి, అమావాస్య పర్వదినంలో సూర్యుణ్ణి రాహువు మాటు పరుస్తాడు. దీనినే గ్రహణం అంటారు. ఆ గ్రహణ కాలంలో జనులంతా తమ తమ జపతపో రూపాలైన ధర్మాలను చక్కగా ఆచరించుకొంటారు. అయితే దయామయుడైన శ్రీహరి సుదర్శన చక్రం సూర్య

చంద్ర మండలాలను రక్షించడానికి వస్తుందేమో అన్న భయంతో ఐదారు ఘడియలలోనే రాహువు వారిని వదిలిపెట్టి తొలగిపోతాడు.

5.2-102-క.

నరవర! యా రాహువునకు

సరసత నా క్రింద సిద్ధ చారణ విద్యా

ధరు లయుత యోజనంబులఁ

దిరముగ వసియించి లీలఁ దిరుగుదు రచటన్.

టీకా:

నరవర = రాజా; ఆ = ఆ; రాహువున్ = రాహువున; కున్ = కు; సరసతన్ = చక్కగా; ఆ = ఆ; క్రిందన్ = కిందకి; సిద్ధ = సిద్ధులు; చారణ = చారణులు; విద్యాధరులు = విద్యాధరులు; అయుత = పదివేల (10,000); యోజనములన్ = యోజనములలో; తిరముగన్ = స్థిరపడి; వసియించి = నివసించి; లీలన్ = క్రీడగా; తిరుగుదురు = తిరుగుతుందురు; అచటన్ = అక్కడ;

భావము:

రాజా! రాహువుకు దిగువ పదివేల యోజనాల దూరంలో సిద్ధులు, చారణులు, విద్యాధరులు స్థిరనివాసం ఏర్పరచుకొని తిరుగుతూ ఉంటారు.

5.2-103-క.

పరికింప సిద్ధ విద్యా

ధరులకుఁ బదివేలు క్రింద ధరలక యక్షుల్

మఱియును భూతప్రేతలు

జరియింతురు రాక్షసులు పిశాచులు గొలువన్.

టీకా:

పరికింప = చూడగా; సిద్ధ = సిద్ధులు; విద్యాధరులు = విద్యాధరుల; కున్ = కు; పదివేలు = పదివేలు (10,000); క్రిందన్ = కిందుగా; తరలక = కదలక; యక్షుల్ = యక్షులు; మఱియును = ఇంకను; భూత = భూతములు {భూతములు - పిశాచ విశేషము}; ప్రేతలున్ = ప్రేతములు {ప్రేతములు - పిశాచ విశేషము}; రాక్షసులు = దానవులు; పిశాచులున్ = పిశాచములు; కొలువన్ = ఆరాధించుతుండగా;

భావము:

సిద్ధ విద్యాధరుల నివాసస్థానానికి క్రింద పదివేల యోజనాల దూరంలో రాక్షసులు, పిశాచాలు సేవిస్తుండగా యక్షులు, భూత ప్రేతాలు తిరుగుతుంటారు.

5.2-104-ఆ.

వారి క్రిందఁ దగిలి వాయువశంబున
మలయుచుండు మేఘమండలంబు
మేఘమండలంబు మీదగుచుండు భూ
మండలంబు క్రిందనుండు నధిప!

టీకా:

వారి = వారికి; క్రిందన్ = క్రిందన; తగిలి = పూని; వాయు = గాలి వాలునకు; వశంబునన్ = అనుకూలముగా; మలయుచుండు = కదులుతుండును; మేఘమండలంబున్ = మేఘమండలము; మేఘమండలంబున్ = మేఘమండలము; మీదన్ = పైనున్నది; అగుచుండున్ = అయి ఉండును; భూమండలంబున్ = భూమండలము; క్రిందన్ = క్రిందన; ఉండును = ఉండును; అధిపా = గొప్పవాడ;

భావము:

రాజా! వారి క్రింద గాలికి చలిస్తూ ఉండే మేఘమండలం ఉంది. మేఘమండలం పైన ఉంటే దానికి క్రింది భాగంలో భూమండలం ఉంది.

పంచమ స్కంధము - ఉత్తర : పాతాళ లోకములు

5.2-105-వ.

అట్టి భూమండలంబు క్రింద యోజనాయుతాంతరంబున నండకటాహాయామంబు గలిగి
క్రమంబున నొండొంటికిం గ్రిందగుచు నతల వితల సుతల రసాతల తలాతల మహాతల
పాతాళలోకంబు లుండు; నట్టి బిల స్వర్గంబుల యందు నుపరి స్వర్గంబున కధికం బైన కామ
భోగంబుల నైశ్వర్యానందంబులను సుసమ్మద్ధ వనోద్యాన క్రీడా విహార స్థానంబు
లననుభవించుచు దైత్య దానవ కాద్రవేయాది దేవయోనులు నిత్య ప్రముదితానురక్తు లగుచు
గళత్రాపత్య సుహృద్బంధు దాసీదాస పరిజనులతోఁ జేరుకొని మణిగణ ఖచితంబులగు
నతిరమణీయ గృహంబులయందు నీశ్వరునివలనం జేటు లేని కాయంబులు గలిగి వివిధ
మాయావిశేష వినిర్మిత నూతన కేళీసదన విహారణమండప విచిత్రోద్యానాదుల యందుఁ
గేళీవినోదంబులు సలుపుచుఁ జరియింతు; రంత.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; భూమండలంబున్ = భూమండలమునకు; క్రిందన్ = క్రిందన; యోజన =
యోజనములు; అయుత = పదివేల (10,000); అంతరంబునన్ = దూరములలో; అండకటాహా =
బ్రహ్మాండగోళమమంత; ఆయామంబున్ = విస్తరించుకొన్నది; కలిగి = కలిగినట్టియును;
క్రమంబునన్ = వరుసగా; ఒండొంటికిని = ఒకదానికొకటి; క్రిందన్ = క్రిందనుండునవి; అగుచున్ =
అగుచు; అతల = అతలము; వితల = వితలము; సుతల = సుతలము; రసాతల = రసాతలము;
తలాతల = తలాతలము; మహాతల = మహాతలము; పాతాళ = పాతాళము యనెడి; లోకంబులున్ =
లోకములు; ఉండును = ఉండును; అట్టి = అటువంటి; బిల = బిలము (బిలము - భూమి లేదా
కొండల యందలి ఖాళీస్థలము లేదా కన్నము); అందున్ = లలో; ఉపరి = పైనుండెడి; స్వర్గంబున్ =
స్వర్గమున; కున్ = కు; అధికంబున్ = పెద్దవి; ఐన = అయినట్టి; కామ = కోరికలు తీర్చుకొను;
లోకంబులన్ = లోకములలో; ఐశ్వర్య = సంపదలు; ఆనందంబులనున్ = ఆనందములను; సు =
చక్కగా; సమ్మద్ధ = నిండైన; వన = వనములు; ఉద్యాన = తోటలు; క్రీడా = క్రీడించుటకు; విహార =
విహరించుటకు; స్థానంబులనున్ = అనుకూలమైన ప్రదేశములందు; అనుభవించుచున్ =

అనుభవించుతు; దైత్య = రాక్షస విశేషము; దానవ = రాక్షస విశేషము; కాద్రవేయ = నాగులు; ఆది = మొదలగు; దేవయోనులు = ఉత్తమ జన్మలుగలవారు; నిత్య = శాశ్వతమైన; ప్ర = మిక్కిలి; ముదిత = ఆనందములు మరియు; అనురక్తులు = ఆపేక్షలు కలవారు; అగుచున్ = అగుచు; సుహృత్ = సహృదయులు; బంధు = బంధువులు; దాసి = దాసీజనములు; దాస = సేవకులు; పరిజనులు = పరిచారకులు; తోన్ = తోటి; చేరుకొని = కూడుకొని; మణి = మణిమాణిక్యముల; గణ = సమూహములచే; ఖచితంబులు = తాపడము చేయబడినవి; అగు = అయినట్టి; అతి = మిక్కిలి; రమణీయ = అందమైన; గృహంబుల = ఇండ్ల; అందున్ = లో; ఈశ్వరుని = దైవము; వలనన్ = వలన; చేటు = ఆపదలు; లేని = లేనట్టి; కాయంబులు = దేహములు; కలిగి = కలిగి ఉండి; వివిధ = అనేక రకములైన; మాయా = మాయల యొక్క; విశేష = విశిష్టములచే; వినిర్మిత = చక్కగా నిర్మింపబడిన; నూతన = సరికొత్త; కేళీ = క్రీడా; సదన = గృహములు; విహారణ = విహరించుటకైన; మండప = మండపములు; విచిత్ర = చక్కగా రచింపబడిన; ఉద్యాన = తోటలు; ఆదుల = మొదలగువాని; అందున్ = లో; కేళీ = క్రీడలు; వినోదంబులున్ = వినోదములను; సలుపుచున్ = చేయుచు; చరియింతురు = తిరుగుతుందురు; అంత = అంతట;

భావము:

అటువంటి భూమండలం క్రింద ఒకదాని క్రింద ఒకటిగా అతలం, వితలం, సుతలం, తలాతలం, రసాతలం, మహాతలం, పాతాళం అనే ఏడు లోకాలున్నాయి. ఈ లోకాలలో ఒక్కొక్కదానికి మధ్య పదివేల యోజనాల దూరం ఉంటుంది. ఇవి క్రింద ఉన్నా స్వర్గం వంటివే. ఈ క్రింది స్వర్గాలు పైనున్న స్వర్గం కంటే ఎంతో గొప్పవి. ఇక్కడ దైత్యులు, దానవులు, నాగులు మొదలైన దేవజాతికి చెందినవాళ్ళు ఉంటారు. వాళ్ళందరూ ఐశ్వర్యం వల్ల సంక్రమించిన ఆనందానుభవంతో సుఖభోగాలతో తులతూగుతూ జీవిస్తారు. సర్వాంగ సుందరాలైన ఉద్యానవనాలలో, క్రీడా ప్రదేశాలలో విహరిస్తూ ఉంటారు. వారు తమ భార్యలతో, బిడ్డలతో, చెలికాండ్రతో, దాస దాసీ జనంతో మణులు చెక్కిన రమణీయమైన గృహాలలో సర్వదా సంతోషం అనుభవిస్తూ ఉంటారు. ఈశ్వరుని కరుణ వల్ల వారికి దైహికాలైన వ్యాధులు లేవు. మాయలతో నిర్మింపబడ్డ కొంగ్రొత్త కేళీగృహాలలో, విహార మంటపాలలో, చిత్ర విచిత్రమైన ఉద్యానవనాలలో క్రీడా వినోదాలతో సంచరిస్తూ ఉంటారు.

5.2-106-సీ.

అట్టి పాతాళంబులందును మయకల్పి-

తములగు పుటభేదనముల యందు

బహురత్ననిర్మిత ప్రాకార భవన గో-

పుర సభా చైత్య చత్వరవిశేష

ముల యందు నాగాసురుల మిథునములచే-

శుక పిక శారికానికర సంకు

లముల శోభిల్లు కృత్రిమ భూములను గల-

గృహములచే నలంకృతము లగుచు

5.2-106.1-ఆ.

కుసుమచయ సుగంధి కిసలయ స్తబక సం

తతులచేత ఫలవితతులచేత

నతులరుచిర నవలతాంగనాలింగిత

విటపములను గలుగు విభవములను.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; పాతాళంబులు = పాతాళలోకముల; అందును = లో; మయ = మయునిచేత;

కల్పితములు = నిర్మింపబడినవి; అగు = అయినట్టి; పుటభేదనములన్ = నగరముల; అందున్ = లో;

బహు = అనేకమైన; రత్న = రత్నములతో; నిర్మిత = నిర్మింపబడిన; ప్రాకార = ప్రహారిగోడలు; భవన =

భవనములు; గోపుర = గోపురములు; సభా = సభామండపములు; చైత్య = గుడులు; చత్వర =

ముంగిళ్ళ; అందున్ = లో; నాగ = నాగుల; అసుర = రాక్షసుల; మిథునముల్ = జంటల; చేన్ = చేత;

శుక = చిలుకల; పిక = కోకిల; శారిక = గోరువంకల; నికర = గుంపుల; సంకులములన్ =

కలకలారావములతో; శోభిల్లు = శోభాయమానమగుతున్న; కృత్రిమ = మానవనిర్మిత; భూములను =

తలములు, నేలలు; కల = కలిగిన; గృహముల్ = ఇండ్లచే; చేన్ = చేత; అలంకృతములు =

అలంకరింపబడినవి; అగుచున్ = అగుచు;

కుసుమ = పూల; చయ = గుత్తుల; సుగంధిన్ = సువాసనలు; కిసలయ = చిగుళ్ళు; స్తబక = గుత్తుల;
 సంతతుల్ = సమూహముల; చేన్ = చేత; ఫల = పండ్ల; వితతుల్ = సమృద్ధముల; చేతన్ = వలన;
 అతుల = మిక్కిలి; రుచిర = మనోహరమైన; నవ = లేత; లత = లతలు యనెడి; అంగన = స్త్రీలచే;
 ఆలంగిత = కొగలింపబడిన; విటపములను = వృక్షములను; కలుగు = కలిగెడి; విభవములను =
 వైభవములను;

భావము:

అటువంటి పాతాళలోకాలలో మయుడు నిర్మించిన మాయా పట్టణాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. ఆ
 పట్టణాలలో నానావిధ రత్నాలతో నిర్మించిన ప్రాకరాలు, గోపురాలు, సౌధాలు, విశాలమైన సభా
 సమావేశ స్థలాలు, చైత్యాలు ఉన్నాయి. వాటిలో దైత్య దానవ నాగ దంపతులు విహరిస్తూ
 ఉంటారు. మాయతో వాళ్ళు నిర్మించుకున్న విహార ప్రదేశాలలో చిలుకలు, కోకిలలు, గోరువంకలు
 కలకలారావాలు చేస్తుంటాయి. పూల వాసనలు, చిగురుటాకుల గుత్తుల బొత్తులు, రకరకాల
 ఫలాలు సమృద్ధిగా కలిగిన ఆ ఉద్యానవనాలలో లతాసుందరులు పెనవేసుకున్న తరుశాఖలు
 కన్నుల పండుగ చేస్తుంటాయి.

5.2-107-వ.

మఱియు మానసేంద్రియంబుల కానందకరంబులైన నానావిధ జలవిహంగమ మిథునంబులు
 గలిగి నిర్మలజలపూరితంబులై మత్స్యకుల సంచార క్షుభితంబులైన కుముద కువలయ కష్టార
 లోహిత శతపత్రాదికంబులఁ దేజరిల్లెడు సరోవరంబులుగల యుద్యానవనంబుల యందుఁ
 గృతనికేతనులై స్వర్గభూముల నతిశయించిన వివిధ విహారంబులు గలిగి యహోరాత్రాది
 కాలవిభాగ భయంబులు లేక మహాహిప్రవరుండయిన శేషుని శిరోమణి దీధితులచే
 నంధకారోపద్రవంబు లేక యెల్లప్పుడు దివసాయమానంబుగా నుండు; నా లోకంబు నందు
 నఖిల జనులు దివ్యౌషధి రస రసాయనంబుల ననవరతంబు నన్నపానంబులుగా సేవించుటం
 జేసి యచ్చటివారలకు నాధివ్యాధులును, వలితపలితంబులును, జరారోగంబులును,
 శరీరవైవర్ణ్యంబులును, స్వేదదౌర్గంధ్యంబులును, గలుగక పరమకల్యాణమూర్తు లగుచు
 హరిచక్రభయంబు దక్క నన్యంబగు మృత్యుభయంబు నొందక యుండు; రదియునుం గాక.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; మానస = మనసులకు; ఇంద్రియంబుల్ = ఇంద్రియముల; కున్ = కు;
ఆనంద = ఆనందమును; కరంబులు = కలిగించునవి; ఐన = అయినట్టి; నానవిధ = అనేక
రకములైన; జలవిహంగమ = నీటిపక్షుల; మిథునంబులు = జంటలు; కలిగి = కలిగుండి; నిర్మల =
స్వచ్ఛమైన; జల = నీటితో; పూరితంబులు = నిండినవి; ఐన = అయినట్టి; మత్స్య = చేపల; కుల =
సమూహముల; సంచార = తిరుగుటలచే; క్షుభితంబులు = కదలుచున్నట్టివి; ఐన = అయినట్టి;
కుముద = తెల్లకలువలు; కువలయ = కలువలు; కహ్లాం = ఎఱ్ఱకలువలు; లోహిత = ఎఱ్ఱని; శతపత్ర =
తామరపూలు; ఆదికంబులన్ = మొదలగువానిచే; తేజరిల్లెడు = విరాజిల్లుతున్న; సరోవరంబులు =
సరస్సులు; కల = కలిగిన; ఉద్యానవనంబులన్ = తోటలు; అందున్ = లో; కృత = క్రీడా; నికేతనులు =
గృహములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; స్వర్గ = స్వర్గము నందలి; భూములన్ = ప్రదేశములను;
అతిశయించిన = మించిన; వివిధ = అనేక రకములైన; విహారంబులు = విహరింపదగినవి; కలిగి =
కలిగి ఉండి; అహోరాత్ర = రాత్రంబగళ్ళు; ఆది = మొదలగు; కాల = సమయ; విభాగ = విభాగ
భేదముల; భయంబులు = భయములు; లేక = లేకుండగ; మహా = గొప్ప; అహి = సర్పములలో;
ప్రవరుండు = శ్రేష్ఠుడు; అయిన = ఐనట్టి; శేషుని = ఆశేషుడి యొక్క శేషుడు - మహాప్రళయమున
సర్వసహా లయమైన తరువాత శేషముగా మిగిలి విష్ణుని సేవయందుండు వాడు; శిరోమణి =
శిరసు నందు అలంకరించిన మణి యొక్క; దీధితుల = కాంతుల; చేన్ = వలన; అంధకర = చీకటు
లనెడి; ఉపద్రవంబులు = ప్రమాదములు; లేక = లేకుండగ; ఎల్లప్పుడు = ఎల్లప్పుడును; దివస =
పగలుగా; ఆయమానంబుగాన్ = చేయబడినదై; ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; లోకంబున్ =
లోకము; అందున్ = లో; అఖిల = సమస్తమైన; జనులు = ప్రజలు; దివ్య = దివ్యమైన; ఔషధి =
మూలికల; రస = రసములు; రసాయనంబులు = ఔషధముల, మందుల; అనవరతంబు =
ఎడతెగకుండగ; అన్న = ఆపారము; పానంబులుగా = పానీయములుగా; సేవించుటన్ =
తీసుకొనుట; చేసి = వలన; అచ్చటి = అక్కడి; వారల్ = వారల; కున్ = కి; ఆధి = మనోవ్యధలు;
వ్యాధులును = శారీరక రుగ్మతలు; వలిత = చర్మము ముడుతలు పడుట; పలితంబులును =
శిరోజములు నెరయుట; జరా = ముసలితనములు; రోగంబులు = అనారోగ్యములు; శరీర =
దేహము; వైవర్ణ్యంబులును = పాలిపోవుటలు; స్వేదదౌర్గంధ్యంబులును = చెమట వాసనలును;
కలుగక = కలగక; పరమ = అత్యుత్తమ; కల్యాణ = శుభకర; మూర్తులు = స్వరూపులు; అగుచున్ =

అగుచు; హరిచక్ర = విష్ణుచక్రమువలన; భయంబున్ = భయము; తక్కు = తప్పించి; అన్యంబు = ఇతరములు; అగు = అయిన; మృత్యు = మరణకారకముల; భయంబున్ = భయములు; ఒందక = పొందక; ఉందురు = ఉండెదరు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ;

భావము:

ఇంకా మనస్సుకు, ఇంద్రియాలకు ఆహ్లాదం కలిగించే సరస్సులు కూడా అక్కడ ఉన్నాయి. ఆ సరోవరాలలో రకరకాలైన నీటిపక్షుల జంటలు విహరిస్తుంటాయి. అక్కడ నీరు నిర్మలంగా ఉంటుంది. చేపలు ఈదుతూ కోనేటిలో కదలికలను కలిగిస్తాయి. ఆ సరోవరాలలో తెల్ల కలువలు, నల్ల కలువలు, ఎఱ్ఱ కలువలు, రంగు రంగుల తామరపూలు ఉన్నాయి. అటువంటి సరస్సులు కలిగిన ఉద్యానవనాలలో వాళ్ళు ఇళ్ళు ఏర్పరచుకొంటారు. స్వర్గ భోగాలను మించిన భోగాలు వారికి అందుబాటులో ఉంటాయి. వారికి పగలు, రాత్రి అనే కాలభేదాలు ఉండవు. శేషుడు మొదలైన సర్పరాజుల పడగల మీద ఉన్న దివ్యమైన మణులవల్ల వారికి చీకట్లు ఉండవు. అక్కడ ఎప్పుడూ పట్టపగలు లాగా ఉంటుంది. అక్కడివారు దివ్యమైన మూలికలను, రస రసాయనాలను ఆహారంగా స్వీకరించడం వల్ల దేహవ్యాధులు కాని, మనోవ్యాధులు కాని వారికి ఉండవు. దేహం పాలిపోదు. ముడతలు పడదు. జుట్టు నెరసిపోదు. ముసలితనం రాదు. రోగాలు లేవు. చెమట, దుర్వాసనలు ఉండవు. ఆకర్షణీయమైన ఆకారాలు కలిగి ఉంటారు. వారికి సుదర్శన చక్ర భయం తప్ప మరే మృత్యుభయం లేదు. అంతేకాక...

5.2-108-తే.

అట్టి పాతాళలోకంబునందు విష్ణు

చక్ర మెప్పుడేనిని బ్రవేశంబు నొందు

నప్పుడెల్లను దైత్యకులాంగనలకు

గర్భసంపద లందంద కరగించుచుండు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; పాతాళలోకంబున్ = పాతాళలోకముల; అందున్ = లో; విష్ణుచక్రము =

విష్ణుచక్రము {విష్ణుచక్రము - విష్ణుమూర్తి యొక్క చక్రాయుధము}; ఎప్పుడు = ఎప్పుడు; ఏనిని =

అయినా; ప్రవేశంబున్ = ప్రవేశించుటను; ఒందున్ = పొందునో; అప్పుడున్ = అప్పుడు; ఎల్లను = అందరు; దైత్య = దైత్యుల యొక్క {దైత్యులు - దితి యొక్క సంతానము, రాక్షసులు}; కులాంగనల్ = కులస్త్రీల; కున్ = కు; గర్భసంపదల్ = సంతానసౌభాగ్యము {గర్భసంపదలు - గర్భ (గర్భమున పుట్టినవారి క్షేమములు అనెడి) సంపద (సౌభాగ్యము)}; అందంద = అక్కడక్కడ; కరగుచుండు = కరిగిపోవుచుండును;

భావము:

అటువంటి పాతాళలోకంలో విష్ణుచక్రం ఎప్పుడు ప్రవేశిస్తుందో అప్పుడే రాక్షసస్త్రీలకు గర్భస్రావం కలుగుతుంటుంది.

5.2-109-చ.

అతలమునందు నమ్మయుని యాత్మజుడైన బలాసురుండు స
మృతిఁ జరియించు షణ్ణవతి మాయలఁ గూడి వినోద మందుచుం
గుతలములందు నేడు నొక కొందఱు నచ్చటి మాయఁ జెంది సం
తతముఁ జరించుచుండుదురు దప్పక మోహనిబద్ధ చిత్తులై.

టీకా:

అతలమున్ = అతలము; అందున్ = లో; ఆ = ఆ; మయుని = మయుని యొక్క; ఆత్మజుడు = కుమారుడు; ఐన = అయిన; బల = బలుడు అనెడు; అసురుడు = రాక్షసుడు; సమృతిన్ = ఇచ్ఛాపూర్వకముగ; చరియించున్ = తిరుగుతుండును; షణ్ణవతి = తొంభైయారు (96) {షణ్ణవతి - షట్ (ఆరు, 6) నవతి (తొంభై, 90) - 96}; మాయలన్ = మాయలతో; కూడి = కలసి; వినోదము = వినోదమును; అందుచున్ = పొందుతూ; నేడునున్ = ఈనాటికిని; ఒకకొందఱు = కొంతమంది; అచ్చటి = అక్కడి; మాయన్ = మాయ లందు; చెంది = పడి; సంతతమున్ = ఎల్లప్పుడు; చరించుచుండుదురు = వర్తింతురు; తప్పక = విడువక; మోహ = మోహము నందు; నిబద్ధ = బంధింపబడిన; చిత్తులు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి;

భావము:

అతలం అనే లోకంలో మయుని కుమారుడైన బలాసురుడు స్వేచ్ఛగా విహరిస్తూ ఉంటాడు. అతడు తొంభై ఆరు విధాలైన మాయలతో వినోదిస్తూ ఉంటాడు. ఈ మాయలకు భూలోకంలోని వారు కొందరు లొంగిపోయి సమ్మోహితులై చరిస్తుంటారు.

5.2-110-వ.

అట్టి బలుని యావలీంతలను స్వైరిణులు కామినులు పుంశ్చలు లను స్త్రీ గణంబులు జనియించి; రా కామినీ జనంబులు పాతాళంబుఁ బ్రవేశించిన పురుషునికి హాటకరసం బనియెడు సిద్ధరసఘటిక నిచ్చి రససిద్ధునిం గావించి యతనియందు స్వవిలాసావలోక నానురాగ స్మిత సల్లాపోపగూహ నాదుల నిచ్చా విహారంబులు సలుపుచుండ నా పురుషుండు మదాంధుండై తానె సిద్ధుండ ననియును నాగాయుత బలుండ ననియును దలంచి నానావిధ రతిక్రీడలఁ బరమానందంబు నొందుచుండు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; బలుని = బలాసురుని; ఆవలీంతలను = ఆవలీంతలందు; స్వైరిణులు = స్వేచ్ఛగా పురుషులతో తిరిగెడు స్త్రీలు, జారిణి; కామినులు = ప్రియ సంగమమున మిక్కిలి ఆసక్తిగల స్త్రీలు; పుంశ్చలు = రంకుటాలు, కులట; అను = అనెడి; స్త్రీ = స్త్రీల; గణంబులు = సమూహములు; జనియించిరి = పుట్టిరి; ఆ = ఆ; కామినీ = స్త్రీ; జనంబులు = జనములు; పాతాళంబున్ = పాతాళమును; ప్రవేశించిన = చేరినట్టి; పురుషుని = పురుషుని; కిన్ = కి; హాటకరసంబున్ = హాటకరసము, బంగారపు మందు; అనియెడు = అనెడి; సిద్ధరస = సిద్ధరసపు (సిద్ధరసము - సిద్ధి (వాంఛిత ప్రాప్తి) కలిగించెడి రసము (ఔషధము)); ఘటికన్ = గుళికను; ఇచ్చి = సేవించుటకు ఇచ్చి; రససిద్ధునిన్ = శృంగారరస సిద్ధునిగా; కావించి = చేసి; అతని = అతని; అందున్ = తో; స్వ = తమ; విలాస = విలాసవంతమైన; అవలోకన = చూపులు; అనురాగ = ఆపేక్షపూరిత; స్మిత = చిరునవ్వులు; సల్లాప = చక్కటి మాటలు; ఉపగూహనంబులు = కౌగిలీంతలు; ఇచ్చా = ఇష్టానుసార; విహారంబులున్ = వర్తనలు; సలుపుచుండన్ = చేయుచుండగా; ఆ = ఆ; పురుషుండు = మానవుడు; మద = మదముచేత; అంధుండు = కన్న గాననివాడు; ఐ = అయ్యి; తానె

= తనే; సిద్ధుండను = శృంగారరస సిద్ధుడను; అనియును = అని; నాగ = ఏనుగులు; అయుత = పదివేలకి సమానమైన; బలుండను = బలము కలవాడను; అనియును = అని; తలంచి = భావించుకొని; నానవిధ = అనేక విధములైన; రత్తిక్రీడలన్ = శృంగార వినోదము లందు; పరమ = అత్యధికమైన; ఆనందంబున్ = ఆనందమును; ఒందుచుండు = పొందుచుండును;

భావము:

అటువంటి బలాసురుని ఆపులింతల నుండి స్వైరిణులు, కామినులు, పుంశ్చలులు అనే స్త్రీ సమూహాలు పుట్టారు. ఆ స్త్రీలు పాతాళంలో ప్రవేశించిన పురుషునికి హాటకరసం అనే సిద్ధ రసఘటికను ఇచ్చి అతనిని శృంగారరస సిద్ధుణ్ణి చేస్తారు. తమ తళుకు బెళుకు చూపులతో, అనురాగ ప్రదర్శనలతో, చిరునవ్వులతో, సరస సల్లాపాలతో, కౌగిలింతలతో అతనిని లోబరచుకొంటారు. తమకు నచ్చిన రీతిలో ఆ పురుషునితో విహారం సాగిస్తారు. అప్పుడు పాతాళం ప్రవేశించిన ఆ పురుషుడు తానే సిద్ధపురుషుడనని భావిస్తాడు. దర్పంతో అతని కళ్ళు నెత్తి కెక్కుతాయి. తాను పదివేల ఏనుగుల బలం కలవాడనని భావించుకొని రకరకాల రత్తిక్రీడలతో పరమానందం అనుభవిస్తుంటాడు.

5.2-111-సీ.

హాటకేశ్వరుడైన యంబికాధీశుండు-

వితలంబునందుల వేడ్క నిలిచి

తనదు పార్షద భూతతతులతో బ్రహ్మస-

ర్గోపబృంహణమున నొక్కచోటఁ

బార్వతీ సంభోగప్రరుఁ డగుచుండఁగా-

వారల వీర్యంబువలనఁ బుట్టి

నట్టిది హాటకి యనియెడు నది యని-

లాగులు భక్షించి యందు నుమియ

5.2-111.1-తే.

నదియు హాటక మను పేర నతిశయిల్లి

వన్నె మీఱుచు శుద్ధ సువర్ణమయ్యె

నా సువర్ణంబు నా లోకమందు నున్న

జనుల కెల్లను వినుత భూషణము లయ్యె.

టీకా:

హాటకేశ్వరుడు = హాటకేశ్వరుడు; ఐన = అయి ఉన్నట్టి; అంబికాధీశుండు = శివుడు
{అంబికాధీశుండు - అంబిక (పార్వతీదేవి) యొక్క అధీశుడు (భర్త), పరమశివుడు}; వితలంబున్ =
వితలము; అందులన్ = లో; వేడ్కన్ = వేడుకగా; నిలిచి = వసించి; తనదు = తన యొక్క; పార్షద =
పరివారమైన; భూత = భూతముల; తతుల = గణముల; తోన్ = తోటి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; సర్గ =
సృష్టి; ఉపబృంహణమునన్ = సంవృద్ధియందు; ఒక్క = ఒక; చోటన్ = ప్రదేశములో; పార్వతీ =
పార్వతీదేవితో; సంభోగపరుడు = కలియుచున్నవాడు; అగుచుండగా = అగుతుండగా; = = వారల =
వారి యొక్క; వీర్యంబు = వీర్యము {వీర్యము - శుక్ర శ్రోణితములు}; వలనన్ = వలన; పుట్టినట్టిది =
పుట్టినటువంటిది; హాటకి = హాటకి; అనియెడునది = అనెడిది; అనిల = వాయువు; అగ్నులున్ =
అగ్నిలను; భక్షించి = తిని; అందునున్ = దానిలో; ఉమియున్ = ఉమ్మివేయును; అదియున్ = అదే;
హాటకము = బంగారము; అను = అనెడి; పేరన్ = పేరుతో; అతిశయిల్లున్ = మించును;
వన్నెమీఱుచున్ = ప్రసిద్ధమగుచు; శుద్ధ = పరిశుద్ధమైన; సువర్ణము = బంగారము; అయ్యెన్ =
అయినది; ఆ = ఆ; సువర్ణంబున్ = బంగారము; ఆ = ఆ; లోకము = లోకము; అందున్ = లోకము;
ఉన్న = ఉన్నట్టి; జనుల్ = ప్రజల; కిన్ = కి; ఎల్లనే = అందరకు; వినుత = ప్రసిద్ధమైన; భూషణములు
= ఆభరణములు; అయ్యెన్ = అయ్యెను;

భావము:

వితలం అనే లోకానికి హాటకేశ్వరుడనే పేరు గలవాడు, పార్వతీపతి అయిన శివుడు అధి దేవత.

భూతగణ సమేతుడైన శివుడు బ్రహ్మసృష్టిని వృద్ధి పొందించటం కోసం పార్వతీ సంభోగ

పరవశుడౌతాడు. అప్పుడు అతని వీర్యం నుండి హాటకి అనే నది పుట్టింది. ఆ నదిలోని

జలరూపమైన వీర్యాన్ని వాయువుతో కూడా అగ్ని ఆహారంగా తీసుకొని ఉమియగా హాటకం అనే

పరిశుద్ధమైన బంగారం పుట్టింది. ఆ వితలలోకంలోని వారి కందరికీ ఆ బంగారం భూషణ రూపంలో ఉపయోగ పడుతున్నది.

5.2-112-సీ.

ఆక్రింది సుతలంబు నందు మహాపుణ్యు-

డగు విరోచనపుత్రుడైన యట్టి

బలిచక్రవర్తి యా పాకశాసనునకు-

ముద మొసంగగఁగోరి, అదితి గర్భ

మున వామనాకృతిఁ బుట్టి యంతటఁ ద్రివి-

క్రమ రూపమునను లోకత్రయంబు

నాక్రమించిన దానవారాతిచేత ముం-

డటన యీబడిన యింద్రత్వ మిట్లు

5.2-112.1-ఆ.

గలుగువాఁడు పుణ్యక్రమసంధానుండు

హరిపదాంబుజార్చ నాభిలాషుఁ

డగుచు శ్రీరమేశు నారాధనము చేయు

చుండు నెపుడు నతి మహోత్సవమున.

టీకా:

ఆ = దానికి; క్రింది = క్రిందినున్న; సుతలంబున్ = సుతలము; అందున్ = లో; మహా = గొప్ప;
పుణ్యుడు = పుణ్యవంతుడు; అగు = అయిన; విరోచన = విరోచనుని; పుత్రుడు = కుమారుడు; ఐనట్టి
= అయినటువంటి; బలి = బలి యనెడి; చక్రవర్తి = మహారాజు; ఆ = ఆ; పాకశాసనున్ = ఇంద్రుని
{పాకశాసనుడు - పాకాసురుని శాసించినవాడు, ఇంద్రుడు}; కున్ = కి; ముదము = సంతోషము;
ఒసగన్ = కలిగించుట; కోరి = కోసము; అదితి = అదితి యొక్క; గర్భమునన్ = కడుపున; వామన =
పొట్టివాని; ఆకృతిన్ = రూపుతో; పుట్టి = అవతరించి; అంతటన్ = ఆ తరువాత; త్రివిక్రమ = త్రివిక్రమ
{త్రివిక్రమ - మూడడుగులతో ముల్లోకములను కొలువగల పరాక్రమము (సామర్థ్యము)};

రూపమునను = స్వరూపముతో; లోక = లోకములు; త్రయంబున్ = మూటిని; ఆక్రమించిన =
 విస్తరిల్లిన; దానవారాతి = విష్ణుమూర్తి {దానవారాతి - దానవుల (రాక్షసుల)కు ఆరాతి (శత్రువు),
 విష్ణువు}; చేతన్ = చేత; ముందటన = పూర్వము; ఈబడిన = ఇవ్వబడినట్టి; ఇంద్రత్వము =
 ఇంద్రునిగా ఉండుట; ఇట్లు = ఈవిధముగ (సుతలాధిపతిగా); కలుగువాడు = పొందినవాడు;
 పుణ్యకర్మ = పుణ్యకార్యములు; సంధానుండు = చేయువాడు; హరి = విష్ణుమూర్తి; పాద =
 పాదములు యనెడి; అంబుజ = పద్మములను; అర్చన = సేవించెడి; అభిలాషుండు =
 కోరికగలవాడు; అగుచున్ = అగుచు; శ్రీరమేశున్ = విష్ణుమూర్తిని {శ్రీరమేశుడు - శ్రీరమ (శ్రీకరమగు
 లక్ష్మీదేవి)కి ఈశుడు (భర్త), విష్ణువు}; ఆరాధనము = పూజించుట; చేయుచుండున్ =
 చేయుచుండును; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడును; అతి = మిక్కిలి; మహోత్సవమునన్ = అధికమైన
 ఉత్సాహముతో;

భావము:

వితలం క్రింద సుతలం ఉంది. సుతలంలో బలి చక్రవర్తి ఉన్నాడు. అతడు పుణ్యవంతుడైన
 విరోచనుని కుమారుడు. శ్రీమన్నారాయణుడు ఇంద్రుణ్ణి సంతోషపెట్టాలనుకొని అదితి గర్భంలో
 వామనుడై పుట్టాడు. త్రివిక్రమ రూపం ప్రదర్శించి ముల్లోకాలను ఆక్రమించాడు. చివరకు విష్ణువు
 బలి చక్రవర్తికి సుతలంలో ఇంద్రత్వం అనుగ్రహించాడు. ఆ బలి ఎన్నో పుణ్యకర్మలు చేసాడు. శ్రీహరి
 పాదపద్మాలను సేవించాలనే అభిలాష కలవాడు. అతడు ఎంతో ఉత్సాహంతో లక్ష్మీశుడైన
 శ్రీమన్నారాయణుని ఆరాధిస్తూ ఉంటాడు.

5.2-113-వ.

నరేంద్రా! సకలభూతాంతర్యామియు దీర్ఘభూతుండును నయిన వాసుదేవుని యందుఁ జిత్తంబు
 గలిగి యిచ్చిన భూదానంబునకు సాక్షాత్కరించిన మోక్షంబు ఫలం బగుం; గాని పాతాళస్వర్గ
 రాజ్యంబులు ఫలంబులు గానేర; వయిన నెవ్వరికిని మోక్షంబు సాక్షాత్కృతంబు గాకుండుటంజేసి
 లోకప్రదర్శనార్థంబు పాతాళ స్వర్గరాజ్యంబుల నిచ్చె; క్షుత పతన ప్రస్థలనాదు లందును
 వివశుండైన యెడల నామస్మరణంబు చేయు పురుషుండు గర్మబంధంబువలన విముక్తుం
 డగుచు సుజ్ఞానంబునం బొందు; నట్టి వాసుదేవుం డాత్మజ్ఞాన ప్రపొషణంబు జేయు
 మాయామయంబు లైన భోగైశ్వర్యంబుల నెల్ల నెట్లొసంగు ననవలదు; భగవంతుండు యాచనజేసి

సకల సంపదలఁ జేకొని శరీరమాత్రావశిష్టునిం జేసి వారుణ పాశంబులం గట్టి విడిచినప్పుడు
బలీంద్రు డిట్లనియె.

టీకా:

నరేంద్రా = రాజా; సకల = అఖిలమైన; భూత = జీవుల; అంతర్యమియున్ = అంతరాత్మగా
ఉండువాడు; తీర్థభూతుండును = పుణ్యతీర్థ స్వరూప మైనవాడును; అయిన = అయినట్టి;
వాసుదేవుని = విష్ణుమూర్తిని; అందున్ = ఎడల; చిత్తంబున్ = మనసు; కలిగి = కలిగి; ఇచ్చిన = దాన
మిచ్చినట్టి; భూదానంబున్ = భూదానమున; కున్ = కు; సాక్షాత్కరించిన = ప్రత్యక్షముగా లభించిన;
మోక్షంబు = మోక్షమే; ఫలంబున్ = ఫలితము; అగున్ = అగునే; కాని = కాని; పాతాళ = పాతాళ
మందలి; స్వర్గ = స్వర్గమునకు; రాజ్యంబులు = రాజ్యాధికారములు; ఫలంబులున్ = ఫలితములు;
కానేరవు = కాలేవు; అయినన్ = అయిప్పటికిని; ఎవ్వరి = ఎవ్వరి; కినిన్ = కి కూడ; మోక్షంబున్ =
మోక్షము; సాక్షాత్కృతంబు = ఎదురుగ కనబడునది; కాకుండుటన్ = కాకపోవుట; చేసి = వలన;
లోక = లోకములకు; ప్రదర్శన = చక్కగా చూపుట; అర్థము = కోసము; పాతాళ = పాతాళ మందలి;
స్వర్గ = స్వర్గమునకు; రాజ్యంబులు = రాజ్యాధికారములు; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; క్షుత = తుమ్ముట; పతన
= పడుట; ప్రస్థలన = తొట్టుపాటు; ఆదులు = మొదలగువాని; అందున్ = అందు; వివశుండు =
వశము తప్పినవాడు; ఐన = అయిన; ఎడల = సమయములలో; నామ = భగవంతుని నామమును;
స్మరణంబు = స్మరించుట; చేయు = చేసెడి; పురుషుండు = మానవుడు; కర్మబంధంబున్ =
కర్మబంధముల; వలనన్ = నుండి; విముక్తుండు = ముక్తిపొందినవాడు; అగుచున్ = అగుచు;
సుజ్ఞానంబునన్ = మంచి జ్ఞానమును; పొందును = పొందును; అట్టి = అటువంటి; వాసుదేవుండు
= నారాయణుడు; ఆత్మజ్ఞాన = తత్త్వజ్ఞానమును; ప్రపొషణంబున్ = చక్కగా పోషింపబడినదిగా;
చేయున్ = చేయును; మాయా = మాయతో; మయంబులు = నిండినవి; ఐన = అయిన; భోగ =
భోగములు; ఐశ్వర్యంబులన్ = సంపదలు; ఎల్లన్ = సర్వమును; ఎట్లు = ఏ విధము; ఒసంగున్ =
ప్రసాదించును; అనవలదు = అనవద్దు; భగవంతుడు = విష్ణుమూర్తి; యాచన = యాచించుట; చేసి
= చేసి; సకల = సర్వ; సంపదలన్ = సంపదలను; చేకొని = స్వీకరించి; శరీర = దేహము; మాత్ర =
మాత్రమే; అవశిష్టునిన్ = మిగిలినవానిగా; చేసి = చేసి; వారుణ = వరుణ; పాశంబులన్ = తాళ్ళతో;
కట్టి = కట్టివేసి; విడిచిన = వదలిన; బలి = బలి అనెడి; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను;

భావము:

రాజా! వాసుదేవుడు అన్ని ప్రాణులలోను అంతర్యామిగా ఉండేవాడు. పైగా పుణ్యతీర్థం లాగా పవిత్రుడు. అటువంటి వాసుదేవుని మనసులో నిలుపుకొని బలిచక్రవర్తి భూదానం చేసాడు. ఇటువంటి భూదానానికి శ్రీమన్నారాయణుడు మెచ్చుకొని సాక్షాత్కరించాడు. ఆ సాక్షాత్కారానికి మోక్షమే ఫలం. అంతేకాని స్వర్గరాజ్యం కాని, పాతాళరాజ్యం కాని ఫలాలు కావు. అయితే ముక్తి అన్నది ఎవరికీ కనిపించేది కాదు. అందువల్ల శ్రీహరి బలిచక్రవర్తికి లోక ప్రదర్శనార్థం పాతాళ స్వర్గరాజ్యాలు ఇచ్చాడు. తుమ్మినప్పుడు, పడినప్పుడు, కాలు జారినప్పుడు, తెలివి తప్పినప్పుడు శ్రీమన్నారాయణుని నామస్మరణం చేసే పురుషునికి కర్మబంధాలు ఉండవు. ఆ బంధాల నుండి విముక్తి పొంది సుజ్ఞానవంతు డౌతాడు. ఆత్మజ్ఞానం అనుగ్రహించే వాసుదేవుడు మాయామయమైన ఇహలోక భోగాలను, అశాశ్వతమైన ఐశ్వర్యాలను ఏ విధంగా ప్రసాదిస్తాడనే సందేహం వద్దు. శ్రీహరి యాచన నెపంతో బలిచక్రవర్తి సర్వ సంపదలను హరించాడు. బలిని కేవలం శరీరమాత్ర అవశిష్టణ్ణి చేసాడు. వారుణ పాశాలతో బంధించి చివరకు వదలిపెట్టినప్పుడు బలి ఈ విధంగా అన్నాడు.

5.2-114-సీ.

పరమేశ్వరునకు నెప్పటి పదార్థములందు-

దృష్ట లేకుండుట దెలిసినాడ

నింద్రాదులెల్ల నుపేంద్రునిఁ బ్రార్థించి-

యడిగిరి గాని శ్రీహరికిఁ గోరి

కలు లేవు; మిక్కిలి గంభీరమగు మహా-

కాల స్వభావంబు గలుగుచుండు

నరయంగ మన్వంతరాధిపత్యమును లో-

కత్రయంబును నెంత గ్రాన తలప

5.2-114.1-ఆ.

మత్పితామహుండు మానవంతుండు ప్ర

హ్లాద విభునిఁ జూచి హర్షమంది

యెద్దియైనఁ గోరు మిచ్చెద ననుటకు

నంతలోన నీశ్వరాజ్ఞఁ దెలిసి.

టీకా:

పరమేశ్వరున్ = విష్ణుమూర్తి; కున్ = కి; ఎప్పటి = ఎటువంటి; పదార్థంబుల్ = వస్తువుల; అందున్ = ఎడలను; తృప్త = కాంక్ష; లేకుండుట = లేకపోవుట; తెలిసినాడన్ = తెలిసికొంటిని; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆదులు = మొదలైనవారు; ఎల్లను = అందరును; ఉపేంద్రుని = విష్ణుమూర్తిని; ప్రార్థించి = వేడుకొని; = అడిగిరి = అడిగిరి; కాని = అంతేకాని; శ్రీహరి = నారాయణుని; కిన్ = కి; కోరికలు = కోరికలు; లేవు = లేవు; మిక్కిలి = బహు; గంభీరము = లోతైనది; అగు = అయిన; మహా = గొప్ప; కాల = కాలమే; స్వభావంబు = స్వభావము; కలుగుచున్ = కలిగుంటూ; ఉండున్ = ఉండును; అరయంగ = తెలిసికొన్నచో; మన్వంతర = మన్వంతరమునందు; అధిపత్యమును = అధికారము; లోకత్రయంబునున్ = ముల్లోకములందు {ముల్లోకములు - భూః భువః సువః లోకములు మూడు}; ఎంతగాన = ఏమాత్రము; తలపన్ = తలచుకొనుటకు; మత్ = మా యొక్క; పితామహుండు = తాత; మానవంతుడు = మంచివర్తనగలవాడు; ప్రహ్లాద = ప్రహ్లాదుడు యనెడి {ప్రహ్లాదుడు - ప్ర (మిక్కిలి) హ్లాదుడు (సంతోషముగలవాడు)}; విభునిన్ = ప్రభువును; చూచి = దర్శించి; హర్షమున్ = సంతోషమును; అంది = పొంది; ఎద్ది = ఏది; ఐనన్ = అయినను; కోరుము = కోరుకొనుము; ఇచ్చెదను = ఇచ్చెదను; అనుట = అనగా; కున్ = దానికి; అంత = దాని; లోన్ = లోని; ఈశ్వర = భగవంతుని; ఆజ్ఞ = అనుజ్ఞ; తెలిసి = అర్థముచేసికొని;

భావము:

"భగవంతునికి ఎటువంటి పదార్థాలపైన కాంక్ష లేదని నాకు తెలుసు. ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతలు ఉపేంద్రుని ప్రార్థించడం వల్ల ఆ స్వామి వచ్చి నన్ను యాచించాడు. అంతేకాని అసలు శ్రీహరికి కోరికలనేవి లేవు. అదే గంభీరమైన ఆయన స్వభావం. దృష్టి ఉన్నవారికి మన్వంతరాధిపత్యం ఎంత? త్రిలోకాధిపత్యం ఎంత? మా పితామహుడు ప్రహ్లాదుడు అభిమానవంతుడు. నరసింహవతారంలో ఆ స్వామి ఎంతో సంతోషంతో మా తాతను చూచి ఏది అడిగితే అది ఇస్తానని అన్నాడు. అప్పుడు మహానుభావుడైన ప్రహ్లాదుడు ఈశ్వరాజ్ఞలోని అంతరాధ్యాన్ని తెలిసికొని...

ఇట్లకుతోభయంబుఁ బితృం బయిన రాజ్యంబు నొల్లక పరమేశ్వరు దాస్యంబ కోరె, నా ప్రహ్లాద
చరిత్ర కథనావసరమ్మున నీ తండ్రికిని నీకును విశేషంబుగా నే పురుషుండు భగవదనుగ్రహంబుఁ
బొంద నోపు"నని పుండరీకాక్షుం డానతిచ్చిన వాక్యంబులు వక్ష్యమాణ గ్రంథంబున విస్తరించెద;
నా బలిచక్రవర్తి గృహద్వారంబున నఖిలలోకగురుం డయిన శ్రీమన్నారాయణుండు
గదాపాణియును నిజజనానుకంపితుండును శంఖచక్రాద్యాయుధ ధరుండును, నగుచు
నిప్పుడును దేజరిల్లుచుండు; నట్టి బలిద్వారంబున లోకంబుల గెలువ నిచ్చుగొన్న దశగ్రీవుం
డుల్లంఘిత శాసనండ్లై ప్రవేశంబు గావింప నయ్యాది పురుషుండు దన పాదాంగుష్ఠంబున
యోజనాయు తాయుతంబులం బాఱిం జిమ్మె; వినుము.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అకుతోభయము = దేనివలనను వెఱపులేకపోవుట {వ్యు న + కుతః +
భయమ్}; ఐ = అయ్య; పితృంబు = పిత్రార్జితంబు; అయిన = అయినట్టి; రాజ్యంబున్ =
రాజ్యాధికారమును; ఒల్లకన్ = కోరక; పరమేశ్వరు = భగవంతుని; దాస్యంబున్ = సేవను; కోరెన్ =
కోరుకొనెను; ఆ = ఆ; ప్రహ్లాద = ప్రహ్లాదుని యొక్క; చరిత్ర = వర్తనము; కథన = జరిగెడు;
అవసరమ్మునన్ = సమయము నందు; నీ = నీ యొక్క; తండ్రి = నాన్న; కిని = కంటెను; నీకునున్ =
నీకంటెను; విశేషంబుగాన్ = అధికముగా; ఏ = ఏ యొక్క; పురుషుండు = మానవుడు; భగవత్ =
భగవంతుని; అనుగ్రహంబున్ = అనుగ్రహమును; పొందనోపును = పొందగలడు; అని = అని;
పుండరీకాక్షుండు = నారాయణుడు {పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకములు (పద్మముల వంటి) అక్షుడు
(కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు}; ఆనతిచ్చిన = చెప్పినట్టి; వాక్యంబులున్ = మాటలను; వక్ష్యమాన =
రాబోవు; గ్రంథంబునన్ = పుస్తక భాగములో; విస్తరించెదన్ = విస్తరించి చెప్పెదను; ఆ = ఆ;
బలిచక్రవర్తి = బలిచక్రవర్తి యొక్క; గృహ = గృహ; ద్వారంబునన్ = ద్వారము వద్ద; అఖిల =
సర్వమైన; లోక = జగత్తులకు; గురుండు = గురుడు; అయిన = అయినట్టి; శ్రీమత్ = శ్రీమంతమైన;
నారాయణుండు = నారాయణుడు {నారాయణుడు - నారముల (నీటి) యందు వసించెడివాడు,
విష్ణువు}; గదాపాణి = గదను చేత ధరించినవాడు; నిజ = తన; జనా = వారి ఎడల;
అనుకంపితుండును = దయ కలవాడు; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము; ఆది = మొదలగు;

ఆయుధ = ఆయుధములను; ధరుండునున్ = ధరించినవాడు; అగుచును = అగుచు; ఇప్పుడునున్ = ఇప్పుడు కూడ; తేజరిల్లుచుండున్ = విలసిల్లుతుండును; అట్టి = అటువంటి; బలి = బలిచక్రవర్తి యొక్క; ద్వారంబునన్ = గుమ్మమును; లోకంబులన్ = లోకములను; గెలువన్ = గెలిచెడి; ఇచ్చగొన్న = కాంక్షించుతున్న; దశగ్రీవుండు = రావణాసురుడు {దశగ్రీవుడు - దశ (పది) గ్రీవుడు (కంఠములు కలవాడు), రావణుడు}; ఉల్లంఘిత = అతిక్రమించిన; శాసనుండు = ఆజ్ఞ కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ప్రవేశంబున్ = ప్రవేశించుట; కావింపన్ = చేయగా; ఆ = ఆ; ఆదిపురుషుండు = నారాయణుడు {ఆదిపురుషుడు - సృష్టికి మొదటినుండి ఉన్న పురుషుడు (కారకుడు), విష్ణువు}; పాద = కాళి; అంగుష్ఠంబునన్ = బొటకనవేలితో; యోజన = యోజనములు; ఆయుత = పదివేల; ఆయుతంబులన్ = దూరమునకు; పాఱంజిమ్మె = విసిరివేసెను; వినుము = వినుము;

భావము:

మా తాత దేనివలననూ భయంలేని తన తండ్రి రాజ్యం కావాలని కోరలేదు. పరమేశ్వరుని దాస్యాన్నే కోరాడు" అన్నాడు. అప్పుడు "నీ తండ్రికంటే నీకంటే విశేషంగా ఏ పురుషుడు భగవదనుగ్రహం పొందగలుగుతాడు?" అంటూ ఆ పుండరీకాక్షుడు పలికిన పలుకుల సారాన్ని తరువాత (సప్తమ స్కంధంలో) విస్తరించి చెబుతాను. సకల జగద్గురుడైన శ్రీమన్నారాయణుడు తన వారిపట్ల దయ కలిగిన వాడై శంఖం, చక్రం మొదలైన ఆయుధాలతో గదను ధరించి ఆ బలిచక్రవర్తి గృహద్వారంలో ఇప్పటికీ కాపలా కాస్తున్నాడు. అటువంటి బలిచక్రవర్తి ఉండే సుతలలోకాన్ని జయించాలనే వాంఛ గొన్న రావణుడు అనుజ్ఞ లేకుండా సుతలం లోనికి ప్రవేశించినప్పుడు ఆ శ్రీహరి తన కాళి బొటన వ్రేలితో లంకేశ్వరుణ్ణి పదికోట్ల యోజనాల దూరంలో పడేటట్లు చిమ్మివేశాడు.

5.2-116-క.

ఆ సుతలమునకుఁ గ్రిందై

భ్రాసిల్లుఁ దలాతలంబు; ప్రభు వందు మయుం

డా సురపుర నిర్మాతగ

వ్రాసిగఁ బొగడొంది యేలు వసుధాధీశా!

టీకా:

ఆ = ఆ; సుతలమున్ = సుతలము; కున్ = కు; క్రిందన్ = క్రిందిది; ఐ = అయ్యి; భాసిల్లున్ = ప్రకాశించును; తలాతలంబున్ = తలాతలము; ప్రభువు = ప్రభువు; అందున్ = అందు; మయుండు = మయుడు; ఆ = ఆ; అసురపుర = రాక్షస నగరములను; నిర్మాతగా = నిర్మించినవానిగా; = వాసిగన్ = ప్రసిద్ధముగా; పొగడు = కీర్తిని; పొంది = పొంది; ఏలు = పరిపాలించును; వసుధాధీశా = రాజా;

భావము:

రాజా! ఆ సుతలానికి క్రింది భాగంలో తలాతలం ఉంది. రాక్షసుల పట్టణాలను నిర్మించిన మహాశిల్పిగా ప్రసిద్ధుడైన మయుడు ఆ తలాతలాన్ని పాలిస్తుంటాడు.

5.2-117-చ.

పురహరుచే రమేశ్వరుండు భూతహితార్థముగాఁ బురత్రయం
బరుదుగ నీలు జేసె; శరణాగతు నా మయుఁ గాచి యెంతయుం
గరుణఁ దలాతలంబునకుఁ గర్తగ నిల్పిన నున్నవాఁడు శ్రీ
ధరుని సుదర్శనంబునకుఁ దప్పి విముక్తభయుండు గాఁ దగన్.

టీకా:

పురహరున్ = పరమశివుని {పురహరుడు - త్రిపురములను హరించినవాడు, శివుడు}; చేన్ = చేత;
రమేశ్వరుడు = హరి {రమేశ్వరుడు - రమ (లక్ష్మీదేవి)కి ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), విష్ణువు}; భూత =
భూతములకు; హిత = మేలు; అర్థముగాన్ = కోసము; పురత్రయమును = త్రిపురములను;
అరుదుగన్ = అద్భుతముగా; నీలుజేసెన్ = భస్మముజేసెను; శరణాగతున్ = శరణు కోరినవానిని; ఆ
= ఆ; మయున్ = మయుని; కాచి = కాపాడి; ఎంతయున్ = మిక్కిలి; కరుణన్ = దయతో;
తలాతలంబున్ = తలాతలమున; కున్ = కు; కర్తగ = భర్తగా; నిల్పినన్ = నిలబెట్టగా; ఉన్నవాడు =
ఉన్నాడు; శ్రీధరుని = విష్ణుమూర్తి యొక్క శ్రీధరః- శ్రీదేవిని వక్షమున ధరించినవాడు,
విష్ణుసహస్రనామాలు 610వ నామం; సుదర్శనంబున్ = సుదర్శనచక్రమున; కున్ = కు; తప్పి =
తప్పించి; విముక్త = విడిచిన; భయుండున్ = భయము కలవాడు; కాన్ = అయ్యి; తగన్ = పూర్తిగా;

భావము:

ముల్లోకాలకు హితం కలిగించడానికి శ్రీహరి శివునిచేత త్రిపురాలను బూడిద చేయించాడు. అప్పుడు మయుడు విష్ణువును శరణు పొందాడు. శ్రీహరి మయుణ్ణి కనికరించి తలాతలానికి రాజుగా చేసాడు. అతనికి విష్ణుదేవుని సుదర్శన చక్రం వల్ల తప్ప మరి దేనివల్లను మరణభయం లేదు.

5.2-118-క.

తలపగ నా క్రింద మహా

తలమునఁ గద్రువవధూటి తనయులు సర్పం

బులు గలవు పెక్కు శిరములు

నలరంగఁ గ్రోధవశగణావళి యనఁగన్.

టీకా:

తలపగన్ = విచారించిన; ఆ = ఆ; క్రింద = క్రిందిది; మహాతలమునన్ = మహాతలము నందు; కద్రువ = కద్రువ యనెడు; వధూటి = స్త్రీమూర్తి యొక్క; తనయులు = సంతానము; సర్పంబులు = పాములు; కలవు = ఉన్నవి; పెక్కు = అనేకమైన; శిరములన్ = శిరస్సులతో; అలరంగన్ = ఒప్పుతుండగా; క్రోధ = క్రోధమునకు; వశ = లొంగినట్టి; గణ = సమూహముల; ఆవళి = ఉపద్రవము; అనగగన్ = అన్నట్లుగ;

భావము:

తలాతలానికి క్రింద మహాతలం ఉంది. ఆ మహాతలంలో కద్రువ కొడుకులైన సర్పరాజులు ఉన్నారు. వారికి ఒక్కొక్కరికి పెక్కు పడగ లున్నాయి. ఆ సర్పగణం కోపోద్దీకంతో ప్రవర్తిస్తూ ఉంటారు.

5.2-119-వ.

మఱియును గుహక తక్షక కాళియ సుషేణాది ప్రధాను లయిన వార లతుల శరీరంబులు గలిగి యాదిపురుషుని వాహనం బైన పతగరాజ భయంబున ననవరతంబు నుద్వేజితు లగుచు స్వకళత్రా పత్య సుహృద్భాంధవ సమేతు లయి యుండుదు; రా క్రింద రసాతలంబున దైత్యులు

దానవులు నగు నివాతకవచ కాలకేయు లను హిరణ్యపుర నివాసులగు దేవతాశత్రువులు మహా సాహసులును దేజోధికులును నగుచు సకల లోకాధీశ్వరుండైన శ్రీహరితేజంబునం బ్రతిహతులై వల్మీకంబు నందు నడంగి యున్న సర్పంబుల చందంబున నింద్రదూత యగు సరమచేఁ జెప్పబడెడు మంత్రాత్మక వాక్యంబులకు భయంబు నొందు చుండుదురు.

టీకా:

మఱియునున్ = ఇంకను; కుహక = కుహకుడు; తక్షక = తక్షకుడు; కాళియ = కాళియుడు; సుషేణ = సుషేణుడు; ఆది = మొదలగు; ప్రధానులు = ముఖ్యులు; అయిన = అయినట్టి; వారలు = వారు; అతుల = సాటిలేని; శరీరంబులున్ = దేహములు; కలిగి = కలిగి ఉండి; ఆదిపురుషుని = నారాయణుని; వాహనంబున్ = వాహనము; ఐన = అయినట్టి; పతగరాజ = గరుత్మంతుని {పతగరాజ - పతంగ (పక్షుల)కు రాజ, గరుత్మంతుడు}; భయంబునన్ = భయమువలన; అనవరతంబు = ఎడతెగక; ఉద్వేజితులు = భయపడుతున్నవారు; అగుచున్ = అగుచు; స్వ = తమ; కళత్రా = భార్యలు; అపత్య = సంతానము; సుహృత్ = స్నేహితులు; బాంధవ = బంధువులు; సమేతులు = కూడినవారు; అయి = అయ్యి; ఉండుదురు = ఉండెదరు; ఆ = దానికి; క్రిందన్ = క్రిందను; రసాతలంబునన్ = రసాతలమున; దైత్యులున్ = దైత్యులు {దైత్యులు - దితి యొక్క సంతానము, రాక్షసులు}; దానవులున్ = దానవులు; అగు = అయినట్టి; నివాత = నివాతులు; కవచ = కవచులు; కాలకేయులు = కాలకేయులు; అను = అనెడి; హిరణ్యపుర = హిరణ్యపురము నందు; నివాసులు = నివసించెడివారు; అగున్ = అయిన; దేవతా = దేవతలకు; శత్రువులు = శత్రువులు; మహా = గొప్ప; సాహసులును = సాహసము కలవారును; తేజస్ = తేజస్సు; అధికులునున్ = అధికముగా కలవారు; అగుచున్ = అగుచు; సకల = సర్వమైన; లోక = జగత్తులకు; అధీశ్వరుండున్ = ప్రభువు; ఐన = అయిన; శ్రీహరి = నారాయణుని; తేజంబునన్ = తేజస్సు యందు; ప్రతిహతులున్ = ఓడింపబడువారును; ఐ = అయ్యి; వల్మీకంబునన్ = పుట్టి; అందున్ = లో; అడంగి = అణగి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సర్పంబులన్ = పాముల; చందంబునన్ = వలె; ఇంద్ర = ఇంద్రుని యొక్క; దూత = దూత; అగు = అయిన; సరమ = సరమ; చేన్ = చేత; చెప్పబడెడు = ఉచ్చరింపబడెడు; మంత్రాత్మక = మంత్రపూర్వకములగు; వాక్యంబుల్ = వాక్యముల; కున్ = కు; భయంబున్ = భయమును; ఒందుచుండుదురు = పొందుతుందురు;

భావము:

ఇంకా ఆ మహాతలంలో కుహకుడు, తక్షకుడు, కాళియుడు, సుషేణుడు మొదలైన సర్ప ముఖ్యులున్నారు. వారు సాటిలేని మేటిరూపం కలవారు. ఆదిపురుషుడైన నారాయణుని వాహనమైన గరుత్మంతుని భయంవల్ల కలవరపడుతూ ఎల్లప్పుడూ భార్యలతో, బిడ్డలతో, మిత్రులతో, బంధువులతో కలిసి ఉంటారు. మహాతలం క్రింద రసాతలం ఉంది. ఆ రసాతలంలో దైత్యులు, దానవులు అయిన హిరణ్యపురవాసులు, నివాతకవచులు, కాలకేయులు అనేవారు నివాసం చేస్తుంటారు. వారు దేవతల పట్ల శత్రుత్వం వహించి ఉంటారు. వారు మహా సాహసవంతులు, తేజోవంతులు. అయినా అన్ని లోకాలకు ప్రభువైన శ్రీహరి తేజస్సుకు లొంగినవారై పుట్టలలో దాగిన సర్పాల మాదిరిగా భయంతో బ్రతుకుతుంటారు. ఇంద్రుని దూతి అయిన సరమ ఉచ్చరించే మంత్రాలకు భయపడుతూ ఉంటారు.

5.2-120-క.

ఇండుకులోద్భవ! వినుమా

క్రిందటి పాతాళమునను క్రిడించుచు నా

నందము నొందుచు నుండును

సందడిబడి నాగకులము చతురత తోడన్.

టీకా:

ఇందుకులోద్భవ = పరీక్షితుడా {ఇందుకు లోద్భవుడు - ఇందు (చంద్ర) కుల (వంశము) ఉద్భవుడు (పుట్టినవాడు), పరీక్షితుడు}; వినుము = వినుము; ఆ = ఆ; క్రిందటి = క్రిందది ఐన; పాతాళమునను = పాతాళము నందు; క్రిడించుచున్ = క్రిడించుతూ; ఆనందమున్ = సంతోషమును; ఒందుచుండును = పొందుతుండును; సందడిబడి = సందడించుచు; నాగకులము = నాగులు; చతురత = చాతుర్యముల; తోడన్ = తోటి;

భావము:

చంద్రవంశంలో పుట్టిన పరీక్షిన్మహారాజా! విను. అన్నిటికన్నా దిగువ పాతాళలోకం ఉంది. ఆ పాతాళలోకం లోని నాగజాతివారు ఎంతో తెలివి గలవారై ఎంతో ఉత్సాహంగా తిరుగుతూ ఉంటారు.

5.2-121-వ.

ఇట్లు వాసుకి ప్రముఖులైన శంఖ కుళిక మహాశంఖ శ్వేత ధనంజయ ధృతరాష్ట్ర శంఖచూడ కంబళాశ్వతర దేవదత్తాదు లయిన మహానాగంబు లైదు నేడు పది నూలు వేయి శిరంబులు గలిగి ఫణామణికాంతులం జేసి పాతాళ తిమిరంబును బాపుచుందురు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; వాసుకి = వాసుకి; ప్రముఖులు = మొదలగు ముఖ్యులు; ఐన = అయిన; శంఖ = శంఖుడు; కుళిక = కుళికుడు; మహాశంఖ = మహాశంఖుడు; శ్వేత = శ్వేతుడు; ధనంజయ = ధనంజయుడు; ధృతరాష్ట్ర = ధృతరాష్ట్రుడు; శంఖచూడ = శంఖచూడుడు; కంబళ = కంబళుడు; అశ్వతర = అశ్వతరుడు; దేవదత్త = దేవదత్తుడు; ఆదులు = మొదలైనవారు; అయిన = ఐన; మహా = గొప్ప; నాగంబులున్ = నాగములు; ఐదు = అయిదు (5); ఏడు = ఏడు (7); పది = పది (10); నూలు = వంద (100); వేయి = వెయ్యి (1,000); శిరంబులున్ = తలలు, పడగలు; కలిగి = కలిగి ఉండి; ఫణా = పడగ లందలి; మణి = మణుల; కాంతులన్ = వెలుగుల; చేసి = వలన; పాతాళ = పాతాళ మందలి; తిమిరంబున్ = చీకటిని; పాపుచుందురు = పోగొట్టుచుందురు;

భావము:

వాసుకి, శంఖుడు, కుళికుడు, మహాశంఖుడు, శ్వేతుడు, ధనంజయుడు, ధృతరాష్ట్రుడు, శంఖచూడుడు, కంబళుడు, అశ్వతరుడు, దేవదత్తుడు మొదలైనవారు పాతాళలోక వాసులైన మహానాగులు. వారిలో కొందరు ఐదు తలలవారు, కొందరు నూరు తలలవారు, వేయి తలలవారూ ఉన్నారు. వారి పడగల మీద మణులు మెరుస్తూ ఉంటాయి. ఆ మణుల కాంతులు పాతాళంలోని చీకట్లను పారద్రోలుతుంటాయి.

5.2-122-సీ.

పాతాళలోకంబు పాతున శేషుండు-

వెలయంగ ముప్పదివేల యోజ

నంబుల వెడలుపునను దోకక జట్టగా-

జట్టుక యుండు; విష్ణుని మహోగ్ర

మైన శరీరంబు; దానై యనంతాఖ్య-

సంకర్షణం డుండు సంతతంబు;

నట్టి యనంత నామాభిధానుని మస్త-

కమున సిద్ధార్థంబు కరణి ధరణి;

5.2-122.1-ఆ.

యంత నా విభుండు నఖిలలోకంబుల

సంహరింపఁగోరి చండకోప

వశత సృజనఁ జేయు వరుస నేకాదశ

రుద్రమూర్తు లనెడు రౌద్రమతుల.

టీకా:

పాతాళలోకంబున్ = పాతాళలోకము; పాతునన్ = అడుగు భాగమున; శేషుండు = ఆదిశేషుడు;
వెలయంగ = ప్రసిద్ధముగ; ముప్పదివేల = ముప్పైవేల (30,000); యోజనంబులన్ = యోజనముల;
వెడలుపునను = విశాలముగా; తోకన్ = తోకను; చుట్టగా = చుట్టగా; చుట్టుకన్ = చుట్టుకొని;
ఉండున్ = ఉండును; విష్ణుని = నారాయణుని యొక్క; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్రమైన =
క్రోధపూరితమైన; శరీరంబున్ = దేహము; తానున్ = తను; ఐ = అయ్యి; అనంత = అనంతము;
ఆఖ్యన్ = పేరుతో; సంకర్షణండు = సంకర్షణుండు {సంకర్షణుడు - చతుర్వాహములలోని
(1వాసుదేవ 2ప్రద్యుమ్న 3అనిరుద్ధ 4సంకర్షణ) సంకర్షణమనబడెడి వ్యూహము}; ఉండున్ =
ఉండును; సంతతంబున్ = ఎల్లప్పుడును; అట్టి = అటువంటి; అనంత = అనంతము; నామ = పేరు;
అభిధానుని = గలవాని; మస్తకమునన్ = శిరస్సుపైన, పడగపైన; సిద్ధార్థంబున్ = తెల్ల ఆవగింజ;

కరణిన్ = వలె; ధరణి = భూమండలము;

అంతన్ = ప్రళయకాలమందు; విభుండు = ప్రభువు; అఖిల = సర్వమైన; లోకంబులన్ =

లోకములను; సంహరింపన్ = సంహరింపజేయ; కోరి = కోరుతూ; చండ = భయంకరమైన; కోప =

క్రోధమునకు; వశతన్ = లోనగుటచేత; సృజనజేయు = సృష్టించును; వరుసన్ = వరుసగా; ఏకాదశ

= పదకొండుగురు {ఏకాదశరుద్రులు - 1అజదు 2ఏకపాదుడు 3అహిర్బుధ్వుడు 4తష్ట 5రుద్రుడు

6హరుడు 7శంభుడు 8త్రయంబకుడు 9అపరాజితుడు 10ఈశానుడు 11త్రిభువనుడు};

రుద్రమూర్తులన్ = రుద్రులు యనెడు; రౌద్ర = రౌద్రమైన; మతులన్ = మనసులుగలవారిని;

భావము:

పాతాళలోకం అడుగున ఆదిశేషుడు ఉన్నాడు. అతడు ముప్పైవేల యోజనాల వెడల్పున చుట్ట చుట్టుకొని ఉంటాడు. విష్ణుదేవుని మహత్తర శరీరమైన ఆ ఆదిశేషునికే అనంతుడు, సంకర్షణుడు అని పేర్లు. అనంతుడని పేరు కలిగిన ఆదిశేషుని తలమీద ఆవగింజలాగా ఈ భూమండలం ఉన్నది. ప్రళయకాలంలో లోకాలను సంహరించే నిమిత్తం ఈ ఆదిశేషుడు ప్రచండమైన కోపంతో పదకొండు మంది రుద్రులను సృష్టిస్తాడు.

5.2-123-ఆ.

అట్టి రుద్రమూర్తు లతుల త్రినేత్రులు

నఖిలశూల హస్త లగుచు నుందు;

రందు నున్న ఫణికులాధిపుల్ శేషుని

పాదపంకజముల భక్తి జేరి.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; రుద్రమూర్తులన్ = రౌద్రమైన స్వరూపులను; అతుల = సాటిలేని; త్రినేత్రులున్ =

మూడు (3) కన్నులవారు; శూల = శూలములను; హస్తలు = చేతబట్టినవారు; అగుచున్ = అగుచు;

ఉందురు = ఉండెదరు; అందున్ = దానిలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఫణి = నాగ; కుల = వంశ; అధిపులు =

గొప్పవారు; శేషుని = ఆదిశేషుని యొక్క; పాద = పాదము లనెడి; పంకజములన్ = పద్మములను;
భక్తిన్ = భక్తితో; చేరి = సమీపించి;

భావము:

ఆ రుద్రమూర్తు లందరూ మూడు కన్నులు కలవారు. అందరూ త్రిశూలధారులు. ఆ లోకంలోని
సర్పరాజులు ఆదిశేషుని పాదపద్మాలపై భక్తి కలిగి ఉంటారు.

5.2-124-ఆ.

నమ్రు లగుచు ననుది^{నం}బును మౌళి ర

త్నములచేతఁ గడు ము^{దం}బు నొంది

కోరికలు దలీర్ప ^{నీ}రాజనంబుల

నిచ్చుచుండు రెపుడు మచ్చికలను.

టీకా:

నమ్రులు = నమ్రతగా ఒంగి ఉన్నవారు; అగుచున్ = అగుచు; అనుదినంబునున్ = ప్రతిదినము;
మౌళి = పడగన కల; రత్నముల్ = మణుల; చేతన్ = వలన; కడున్ = మిక్కిలి; ముదంబున్ =
సంతోషమును; ఒంది = పొంది; కోరికలున్ = కోరికలు; తలీర్పన్ = చిగురించగా; నీరాజనంబులన్ =
హారతులను; ఇచ్చుచుండురు = ఇస్తుంటారు; ఎపుడున్ = ఎల్లప్పుడును; మచ్చికలను = చనువుగా;

భావము:

ఆ సర్పరాజులు ఆదిశేషుని పట్ల వినమ్రత కలవారై ప్రతిదినం తమ పడగల మీది రత్నాల
కాంతులతో ఆయనకు నీరాజనాలు అర్పిస్తుంటారు.

5.2-125-వ.

మఱియు; నా సంకర్షణమూర్తిం జేరి నాగకన్యకలు కోరికలు గల వార లగుచు నొప్పెడి శరీర
విలాసంబులం జేసి యగరు చందన కుంకుమ పంకంబు లనులేపనంబులు చేయుచు
సంకర్షణమూర్తి దర్శన స్పర్శనాదులను నుద్బోధిత మకరధ్వజావేశిత చిత్తంబుల గలిగి చిఱునవ్వు

లొలయ నధికాభిలాషం జేసి స్మితావలోకనంబుల సవ్రీడితలై యవలోకించుచుండ ననంత
 గుణంబులు గల యనంతదేవుం డుపసంహరింపం బడిన క్రోధంబు గలిగి లోకంబులకు
 క్షేమంబు గోరుచు సురాసుర సిద్ధ గంధర్వ విద్యాధర ముని గణంబులనవరతంబు ధ్యానంబు
 జేయ సంతత సంతోషాతిశయంబున మ్రాగన్నుబెట్టుచు, సలలిత గీతావాద్యంబుల నానందంబు
 నొందుచుఁ దన పరిజనంబుల నతిస్నేహంబున నవలోకించుచు నవతులసీగంధ
 పుష్పరసామోదిత మధుకరవ్రాత మధుర గీతంబులు గల వైజయంతీవనమాలికల ధరియించుచు
 నీలాంబర ధరుండును హలధరుండును నగుచు నితండు మహేంద్రుండో? హరుండో? యనుచు
 జనంబులు పలుకుచుండఁ గాంచనాంబర ధరుం డై ముముక్షువులు ధ్యానంబులు చేయ నధ్యాత్మ
 విద్యా యుక్తం బయిన యానంద హృదయ గ్రంథిని భేదించు నట్టి శేషుని స్వామంభువుండగు
 నారదుండు తుంబురు ప్రభుతు లగు ఋషిశ్రేష్ఠులతోఁ జేరుకొని కమలాసనుని సభాస్థానము
 నందు నిట్లు స్తుతియించుచుండు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; సంకర్షణమూర్తిన్ = సంకర్షణుని; చేరి = దగ్గరకు వచ్చి; నాగకన్యలు
 = నాగస్త్రీలు; కోరికలున్ = కోరికలు; కలవారలు = కలిగినవారు; అగుచున్ = అగుచు; ఒప్పెడి =
 చక్కటి; శరీర = దేహము యొక్క; విలాసంబులన్ = విలాసముల; చేసి = వలన; అగరు = అగరు;
 చందన = చందనము; కుంకుమ = కుంకుమపువ్వుల; పంకంబుల్ = పైపూతు; అను = అనెడి;
 లేపనంబులు = లేపనములు; చేయుచు = రాయుచు; సంకర్షణమూర్తిన్ = సంకర్షణుని; దర్శన =
 దర్శించుకొనుట; స్పర్శన = స్పర్శించుట; ఆదులనున్ = మొదలగువానిచే; ఉద్బోధిత = రగల్పబడిన;
 మకరధ్వజ = మన్మథుని {మకరధ్వజుడు - మకరము (మొసలి) ధ్వజము (జండా) పైగలవాడు,
 మన్మథుడు}; ఆవేశిత = ఆవేశము పొందిన; చిత్తంబుల్ = మనసులు; కలిగి = కలిగి ఉండి;
 చిరునవ్వులున్ = చిరునవ్వులను; ఒలయన్ = ఒలికించుతుండగా; అధిక = మిక్కిలి; అభిలాషన్ =
 కాంక్షలు; చేసి = వలన; స్మిత = చిరునవ్వులుతో కూడిన; అవలోకనంబులన్ = చూపులతో;
 సవ్రీడితలు = సిగ్గులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; అవలోకించుచుండన్ = చూస్తుండగా; అనంత =
 అనంతమైన; గుణంబులు = గుణములు; కల = కలిగిన; అనంత = అనంతుడు అనెడు; దేవుండు =
 దేవుడు; ఉపసంహరింపబడిన్ = తగ్గించుకొన్న; క్రోధంబున్ = క్రోధమును; కలిగి = కలిగి ఉండి;
 లోకంబుల్ = జగత్తుల; కున్ = కు; క్షేమంబున్ = మేలును; కోరుచున్ = కోరుతూ; సుర = దేవతలు;

అసుర = రాక్షసులు; సిద్ధ = సిద్ధులు; గంధర్వ = గంధర్వులు; విద్యాధర = విద్యాధరులు; ముని =
 మునుల; గణంబులన్ = సమూహములను; అనవరతంబున్ = ఎల్లప్పుడును; ధ్యానంబున్ =
 ధ్యానము; చేయన్ = చేయుచుండగ; సంతత = నిత్యము; సంతోష = సంతోషము యొక్క;
 అతిశయనంబునన్ = అతిశయముచేత; వ్రాగన్నున్ = అరమోడ్పు కన్నులను; పెట్టుచున్ =
 పెడుతూ; సలలితగీత = లలితగీతములతో కూడిన; వాద్యంబులన్ = వాయిద్యములను;
 ఆనందంబున్ = సంతోషమును; ఒందుచున్ = పొందుతూ; తన = తన యొక్క; పరిజనంబులన్ =
 పరివారములను; అతి = మిక్కిలి; స్నేహంబునన్ = చనువుగా; అవలోకించుచున్ = చూచుచు; నవ
 = సరికొత్త; తులసీ = తులసి; గంధ = సువాసనలు కల; పుష్ప = పూలు; రస = మకరందమును;
 ఆమోదిత = అంగీకరించిన; మధుకర = తుమ్మెదల; వ్రాత = సమూహముల యొక్క; మధుర =
 తీయని; గీతంబులున్ = పాటలు; కల = కలిగిన; వైజయంతీ = వైజయంతీ; వనమాలికలన్ =
 మాలలను; ధరియించుచు = ధరించుతూ; నీల = నల్లని; అంబర = వస్త్రములను; ధరుండును =
 ధరించినవాడును; హల = హలాయుధమును; ధరుండును = ధరించినవాడును; అగుచున్ =
 అగుచు; ఇతండు = ఇతడు; మహేంద్రుడో = విష్ణువేమో; హరుండో = శివుడేమో; అనుచున్ =
 అనుచు; జనంబులు = ప్రజలు; పలుకుచుండగాన్ = అనుచుండగా; కాంచన = బంగారపు, హాటక;
 అంబర = వస్త్రములను; ధరుండును = ధరించినవాడును; ఐ = అయ్యి; ముముక్షువులు =
 మోక్షమును వాంఛించెడివారు; ధ్యానంబులున్ = ధ్యానములను; చేయన్ = చేయగా; అధ్యాత్మ =
 ఆధ్యాత్మిక; విద్యా = విద్యతో; యుక్తంబున్ = కూడినది; అయిన = అయిన; ఆనంద =
 ఆనందకరమైన; హృదయ = హృదయ మందలి; గ్రంథినిన్ = గ్రంథిని, ముడిని; భేదించున్ =
 విడగొట్టును; అట్టి = అటువంటి; శేషుని = ఆదిశేషుని; స్వాయంభువుండు = తనకుతానె
 జనించినవాడు; అగు = అయిన; నారదుండు = నారదుడు; తుంబురు = తుంబురుడు; ప్రభృతులగు
 = మొదలగు; ఋషి = ఋషులలో; శ్రేష్ఠుల్ = ఉత్తముల; తోన్ = తోటి; చేరుకొని = కూడుకొని;
 కమలాసనుని = బ్రహ్మదేవుని {కమలాసనుడు - కమలము ఆసనముగా కలవాడు, బ్రహ్మ}; సభా =
 సభతీరిన; స్థానమున్ = ప్రదేశము; అందున్ = లో; ఇట్లు = ఈ విధముగా; స్తుతియించుచుండు =
 స్తోత్రము చేయుచుండును;

భావము:

ఇంకా సంకర్షణమూర్తి అయిన ఆ ఆదిశేషుని దగ్గరికి తమ కోరికలు తీర్చుకోడానికి నాగకన్యలు వస్తుంటారు. ఆయన సమక్షంలో తమ శరీర విలాసాలు ప్రదర్శిస్తూ ఉంటారు. అగరు, చందనం, కుంకుమపువ్వు కలిపిన సుగంధ లేపనాలతో ఆయనను అర్చిస్తారు. ఆ తరువాత ఆ అనంతుని అపురూపమైన రూపాన్ని తనివితీరా చూడడం వల్లను, ఆ మూర్తిని తాకడం వల్లను కామోద్రేకం కలిగినవారవుతారు. ఆ కారణంగా చిరునవ్వును చిందిస్తూ, సిగ్గు లొలకబోస్తూ, క్రీగంటి చూపులు ప్రసరింపజేస్తూ ఆయన వంక చూస్తూ ఉంటారు. అప్పుడు అనంత గుణ సంపన్నుడైన అనంతుడు తన సహజ కోపాన్ని వదలిపెట్టి శాంతుడౌతాడు. లోకాలన్నింటికి క్షమాన్ని కాంక్షిస్తాడు. దేవతలు, అసురులు, సిద్ధులు, గంధర్వులు, విద్యాధరులు, మునులు అనంతుని సదా ధ్యానం చేస్తుంటారు. అప్పుడు అనంతుడు సంతోషంతో అరగన్నమోడ్పులతో లలిత గీతాలతో కూడిన మనోహరమైన వాద్య ధ్వనులకు ఆనందిస్తుంటాడు. తన పరిజనాన్ని ప్రీతితో కటాక్షిస్తుంటాడు. వైజయంతీ వనమాలికలను ధరిస్తుంటాడు. ఆ మాలికలు అప్పుడే కూర్చిన తులసీ మంజరులతో కూడినవై ఉంటాయి. ఆ మంజరుల మకరంద సుగంధాలకు క్రమ్మకొన్న తుమ్మెదలు జంజమ్మని పాటలు పాడుతుంటాయి. అతడెప్పుడూ నల్లని వస్త్రాలు ధరించి నాగలీని ఆయుధంగా పట్టుకొని ఉంటాడు. అతణ్ణి మహేంద్రుడో, శివుడో అని జనులు భావిస్తుంటారు. ఆ శేషుడు మోక్షార్థులై తనను ధ్యానించే వారి హృదయ గ్రంథిని తొలగించి ఆధ్యాత్మవిద్యతో కూడిన ఆనందాన్ని కలిగిస్తాడు. అందువల్లనే ముక్తిని కోరేవారు ఆనంతుని భక్తితో ఆరాధిస్తుంటారు. ఇన్ని మహిమలు కలిగినవాడు కనుక బ్రహ్మమానసపుత్రుడైన నారదుడు తుంబురుడు మొదలైన ఋషి పుంగవులతో కూడి బ్రహ్మదేవుని పేరొలగంలో అనంతుణ్ణి ఈ విధంగా స్తుతిస్తుంటాడు.

5.2-126-⁵సీ.

ఓలిమై నెవ్వని లీలావినోదముల్-

జన్మ సంరక్షణ క్షయములకును

హీతువు లగుచుండు, నెవ్వని చూపుల-

జనియించె సత్త్వరజస్తమంబు

లెవ్వని రూపంబు లెకమై బహువిధం-

బులను జగత్తులఁ బ్రోచుచుండు,
నెవ్వని నామంబు లెఱుగక తలచిన-
యంతన దురితంబు లఁడఁగుచుండు,

5.2-126.1-తే.

నట్టి సంకర్షణాఖ్యుండు నవ్యయుండు
నైన శేషుని వినుతి జేయంగఁ దరమె?
తలప నెప్పుడు వాఙ్మనంబులకు నింక
మూఁడు లోకంబులందును భూతతతికి.

టీకా:

ఓలిమై = వరుసగా; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; లీలా = లీలలు, విధానములు; వినోదముల్ = క్రీడలు;
జన్మ = సృష్టి; సంరక్షణ = స్థితి; లయముల్ = లయముల; కునున్ = కు; హేతువులు =
కారణభూతములు; అగుచుండు = అగుచు ఉండును; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; చూపులన్ =
దృక్కులందు; జనియించె = పుట్టెను; సత్త్వరజస్తమంబులు = త్రిగుణములు {త్రిగుణములు -
సత్త్వరజస్తమంబులు యనెడి మూడు గుణములు}; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; రూపంబులు =
రూపములు; ఏకమై = ఏకాగ్రమై; బహు = అనేక; విధంబులను = విధములుగా; జగత్తులను =
లోకములను; ప్రోచుచుండున్ = కాపాడుతుండును; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; నామంబులు =
నామములను; ఎఱుగక = తెలియకనైనా; తలచిన = భావించిన; అంతన = అంతనే; దురితంబులు =
పాపములు; అడగుచుండున్ = అణగిపోవుతుండును; అట్టి = అటువంటి;
సంకర్షణ = సంకర్షణుడు; ఆఖ్యుండు = అనెడి పేరుగలవాడు; అవ్యయుండు = నాశనములేనివాడు;
ఐన = అయినట్టి; శేషుని = ఆదిశేషుని; వినుతిజేయంగన్ = వర్ణించుట; తరమె = సాధ్యమాఏమి;
తలపన్ = భావించుటకు; ఎప్పుడును = ఎప్పుడైన; వాక్ = మాటలకు; మనంబులు = మనసుల;
కున్ = కును; ఇంక = ఇంకా; మూడులోకంబులు = ముల్లోకములు; అందునున్ = లోను; భూత =
జీవుల; తతి = సమూహముల; కిన్ = కి;

భావము:

“ఎవని లీలావినోదాలు సృష్టి స్థితి సంహారాలకు హేతువు లవుతాయో, ఎవని చూపుల వల్ల సత్త్వరజస్తమో గుణాలు పుట్టాయో, ఎవని రూపం లోకాలను అనేక విధాలుగా కాపాడుతూ ఉంటుందో, ఎవని పేరును తెలియక పలికినా పాపాలు పటాపంచ లవుతాయో, అటువంటి సంకర్షణుడు, అవ్యయుడు అయిన ఆదిశేషుని పొగడడం ఎవరికీ సాధ్యంకాని పని. ఆ అనంతుడు వాక్కుకు, మనస్సుకు అందనివాడు. ముల్లోకాల వారికి అంతు చిక్కనివాడు.

5.2-127-ఆ.

మఱియుఁ బెక్కుగతుల మాబోటి వారలఁ

ప్రోవ దలచి శేషమూర్తి సాత్త్వి

కస్వభావ మొందెఁ గడకతో నట్టి శే

షునకు మ్రొక్కుచుండు ననుదినంబు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; పెక్కు = అనేక; గతులన్ = విధములుగా; మా = మా; బోటి = వంటి; వారలన్ = వారిని; ప్రోవన్ = కాపాడవలెనని; తలచి = భావించి; శేషమూర్తి = శేషసాయి; సాత్త్విక = సాత్త్వికమైన; స్వభావమున్ = స్వభావమును; ఒందెన్ = పొందెను; కడక = ప్రయత్నము; తోన్ = తోటి; అట్టి = అటువంటి; శేషున్ = శేషసాయి; కున్ = కి; మ్రొక్కుచుండున్ = నమస్కరించెదను; అనుదినంబున్ = ప్రతిదినము నందు;

భావము:

ఇంకా ఎన్నో విధాలుగా మావంటి వారిని కాపాడడం కోసం ఆ ఆదిశేషుడు సాత్త్విక స్వరూపుడై ఉన్నాడు. అటువంటి అనంతునికి ప్రతిదినమూ నమస్కరిస్తాము”.

5.2-128-వ.

మఱియు; నా శేషుని నెవ్వండేని నాకస్మికంబుగ నయినను నార్తుం డగుచు నయినను
 స్మరించినమాత్రన యఖిల పాపంబులం బాసి సకలశ్రేయస్సులం బొందు; నట్టి శేషునినే
 ముముక్షువు లాశ్రయించి ధ్యానం బొనర్చి భవబంధ నిర్ముక్తు లగుదు; రతని ఫణంబుల యందు
 భూగోళం బణుమాత్రం బగుచు నుండు; నతని మహామహిమలు గణుతింప సహస్రజిహ్వాలు గల
 పురుషుండైన నోపం డని పలుకు చుండు; రా యనంతుండు పాతాళంబున నుండి సకల
 లోకహితార్థంబు భూమిని ధరియించు" నని లోకతిర్యక్మనుష్య గతులను లోకస్థితియును
 శుకయోగీంద్రుండు వినిపించి "యింక నేమి వినిపింతు నెఱింగింపు" మనినం బరీక్షిన్నరేంద్రుండు
 శుకయోగీంద్రున కిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; ఆ = ఆ; శేషుని = ఆదిశేషుని; ఎవ్వండేనిన్ = ఎవరైనా సరే; ఆకస్మికంబుగన్
 = ఏదో అప్పటికప్పుడు; అయినన్ = అయినా సరే; ఆర్తుండు = బాధలలో ఉన్నవాడు; అగుచున్ =
 అగుచు; అయినన్ = అయినా సరే; స్మరించిన = తలచిన; మాత్రన = మాత్రముననే; అఖిల =
 సర్వమైన; పాపంబులన్ = పాపములు; పాసి = దూరమై; సకల = అఖిలమైన; శ్రేయస్సులన్ =
 శుభములను; పొందున్ = పొందునో; అట్టి = అటువంటి; శేషుని = ఆదిశేషుని; ముముక్షువులు =
 మోక్షమును కాంక్షించువారు; ఆశ్రయించి = చేరి; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; ఒనర్చి = చేసి; భవబంధ
 = సంసార బంధనములనుండి; నిర్ముక్తులు = పూర్తిగా విముక్తులైన వారు; అగుదురు = అగుదురు;
 అతని = అతని యొక్క; ఫణంబులన్ = పడగల; అందున్ = పైన; భూగోళంబున్ = భూగోళము;
 అణు = అణువు; మాత్రంబున్ = అంతమాత్రము; అగుచున్ = అగుచు; ఉండును = ఉండును; అతని
 = అతని యొక్క; మహిమలు = మహత్వములు; గణుతింపన్ = గణించుటకు; సహస్ర = వేయి
 (1,000); జిహ్వాలు = నాలుకలు; కల = కలిగిన; పురుషుండున్ = మానవుడైనను; ఓపండు =
 సమర్థుడు కాడు; అని = అని; పలుకుచుందురు = అనుచుందురు; ఆ = ఆ; అనంతుండు =
 ఆదిశేషుడు {అనంతుడు - (మహాప్రళయంతమునను) అంతము లేని వాడు, శేషుడు};
 పాతాళంబున = పాతాళలోకము నందు; ఉండి = ఉండి; సకల = సర్వమైన; లోక = జగత్తులకును;
 హిత = మేలు కలిగించుట; అర్థంబు = కోసము; భూమిని = భూగోళము; ధరియించును = శిరసున
 ధరించును; అని = అని; లోక = లోకములు; తిర్యక్ = చలనము కలవాని (జంతువుల); మనుష్య =
 మానవుల; గతులను = వర్తనలను; లోక = లోకముల; స్థితియును = స్థితి; శుక = శుకుడు అనెడి;

యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుడు = ఇంద్రునివంటివాడు; వినిపించి = చెప్పి; ఇంకన్ = ఇంకను; ఏమి = ఏమి; వినిపింతున్ = చెప్పమనెదవో; ఎటిగింపుము = తెలుపుము; అనినన్ = అనగా; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు యనెడి; నరేంద్రుండు = రాజు; శుక = శుకుడు యనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుడు = ఇంద్రునివంటివాడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ ఆదిశేషుణ్ణి ఎవరైనా సరే అకస్మాత్తుగా తలచుకొన్నా, బాధలలో చిక్కుకొని మొరపెట్టినా వారి పాపాలను పోగొట్టి సకల శ్రేయస్సులను ప్రసాదిస్తాడు. అందువల్ల ముక్తిని కోరేవారు అనంతుని ఆశ్రయించి ధ్యానించి భవబంధాలకు దూరమవుతారు. అతని పడగల మీద భూగోళం అణుమాత్రంగా నిలిచి ఉంటుంది. ఆ అనంతుని మహిమలు లెక్కించడం వేయి నాలుకలున్న వానికి కూడా అలవిగాని పని. ఆ అనంతుడు పాతాళంలో నివసిస్తూ అన్ని లోకాలకు మేలు కోరేవాడై భూమిని ధరిస్తాడు" అంటూ లోకాల స్వరూపాలను, జంతువుల స్వభావాలను, మానవుల నైజాలను శుకమహర్షి పరీక్షితుకు విశదంగా బోధించి "ఇంకా ఏమేమి వినదలచుకొన్నావో అడుగు" అని పలికాడు. అప్పుడు పరీక్షిన్మహారాజు శుకునితో ఈ విధంగా అన్నాడు.

5.2-129-క.

"మునివర! లోకచరిత్రం

బ్రనుపమము మహావిచిత్ర మగునట్లుగ నా

కును వినిపించితి వంతయుఁ

బ్రనుపడి నా చిత్తమందుఁ బ్రాయక నిలిచెన్."

టీకా:

ముని = మునులలో; వర = ఉత్తముడా; లోక = లోకముల యొక్క; చరిత్రంబు = చరిత్ర; అనుపమము = సాటిలేనిది; మహా = మిక్కిలి; విచిత్రము = ఆశ్చర్యకరముగ; అగునట్లుగ = ఉండునట్లు; నా = నా; కునున్ = కు; వినిపించితి = చెప్పితివి; అంతయున్ = అదంతా; పనుపడి = నాటుకొని; నా = నా యొక్క; చిత్తము = మనసు; అందున్ = లో; పాయక = విడువక; నిలిచెన్ = స్థిరపడినవి;

భావము:

“మునీంద్రా! అతల వితలాది లోకాల స్వరూపాలను నా మనస్సులో నాటి విధంగా నీవు విశదీకరించావు. ఆ లోకాలన్నీ ఒకదాని కొకటి సాటిలేనివి. పైగా చాల చిత్ర విచిత్రమైనవి”.

5.2-130-వ.

అనిన శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శుక = శుకుడు అనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుడు = ఇంద్రునివంటివాడు;
ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

అని పలుకగా శుకమహర్షి ఇలా అన్నాడు.

5.2-131-ఆ.

"జంతుజాలములకు శ్రద్ధలు త్రిగుణాత్మ
కములు గాన వారి కర్మగతుల
తారతమ్యములును ద్రగిలి యిన్నియు వివి
ధంబు లగుచు సంతతంబు నుండు.

టీకా:

జంతు = జీవుల; జాలముల్ = సమూహముల; కున్ = కు; శ్రద్ధలు = శ్రద్ధలు, అక్కరలు; త్రిగుణ = సత్త్వ
రజస్తమో గుణములతో; ఆత్మకములు = కూడినవి; కాన = కావున; వారి = వారి యొక్క; కర్మ =
కర్మముల; గతులన్ = వర్తనలను అనుసరించి; తారతమ్యములు = హెచ్చుతగ్గులను; తగిలి =
అనుసరించి; ఇన్నియున్ = ఇలాగే; వివిధంబులు = అనేక రకములు; అగుచు = అగుచు;
సంతతంబు = ఎప్పుడును; ఉండు = ఉండును;

భావము:

"ఈ లోకంలోని జీవులకు సత్త్వరజస్తమో గుణాలను అనుసరించి శ్రద్ధలు వేరువేరుగా ఉంటాయి. సాత్త్విక శ్రద్ధ, రాజస శ్రద్ధ, తామస శ్రద్ధ అనే వానికి అనుగుణంగా వారి కార్యకలాపాలు కూడా వివిధంగా ఉంటాయి. ఈ తారతమ్యాలు ఎల్లప్పుడూ ఉంటూనే ఉంటాయి.

5.2-132-వ.

నరేంద్రా! ప్రతిషిద్ధలక్షణంబగు నధర్మం బాచరించు నరుని శ్రద్ధ విపరీతంబుగాఁ బ్రవర్తిల్లు
నట్టివానికిఁ గలిగెడి కర్మఫలంబును విపరీతంబుగనే యుండుం గావున
ననాద్యవిద్యాకామప్రవర్తనల వలనఁ బెక్కు తెఱంగులఁ గలిగెడి కర్మగతుల సంగ్రహంబుగ
నెఱింగించెద" ననిన శుకునితోఁ బరీక్షింపరేంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

నరేంద్ర = రాజా; ప్రతిషిద్ధ = నిషిద్ధమైనట్టి (ప్రతిషిద్ధము - అదికూడదు అని చెప్పెడిది, నిషిద్ధము);
లక్షణంబు = స్వభావముకలది; అగు = అయిన; అధర్మంబున్ = అధర్మమును; ఆచరించు =
అనుసరించెడి; నరుని = మానవుని; శ్రద్ధ = శ్రద్ధ; విపరీతముగాన్ = భిన్నముగా; ప్రవర్తిల్లున్ =
కలుగుతుండును; అట్టి = అటువంటి; వాని = వారి; కిన్ = కి; కలిగెడి = లభించెడి; కర్మ = కర్మముల;
ఫలంబును = ఫలితములు కూడ; విపరీతంబుగనే = భిన్నముగనే; ఉండున్ = ఉండును; కావునన్
= అందుచేత; అనాద్య = అనాదినుండి ఉన్నవి; అవిద్యా = అజ్ఞానము వలన కలిగెడివి;
కామప్రవర్తనల = ఇష్టానుసార ప్రవర్తనలు కలిగెడి; వలన = వలన; పెక్కు = అనేక; తెఱంగులన్ =
విధముల; కలిగెడి = కలిగెడి; కర్మ = కర్మముల; గతులన్ = పర్యవసానములను; సంగ్రహంబుగా =
చక్కగా గ్రహింపగలుగునట్లుగా; సంక్షిప్తముగా; ఎఱింగించెదన్ = తెలిపెదను; అనినన్ = అనగా;
శుకుని = శుకుడు తో; పరీక్షిత్ = పరీక్షింపు యనెడి; నరేంద్రుడు = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె
= పలికెను;

భావము:

రాజా! ఇది తగదని చెప్పడం ప్రతిషిద్ధం. తగదని చెప్పిన పనులను చేయడం అధర్మం. అటువంటి ప్రతిషిద్ధ లక్షణమైన అధర్మాన్ని ఆచరించే మానవుని శ్రద్ధ విపరీతంగా ఉంటుంది. శ్రద్ధయే భిన్నంగా ఉండడం వల్ల కర్మఫలాలు కూడా భిన్నంగానే ఉంటాయి. అందువల్ల అనాదికాలం నుంచి ఉన్నవీ, అజ్ఞానంవల్ల ఏర్పడేవీ, స్వేచ్ఛా ప్రవర్తన వల్ల కలిగేవీ అయిన నానావిధ కర్మగుతులను సంగ్రహంగా చెబుతాను విను" అనగానే పరీక్షిత్తు శుకునితో ఇలా అన్నాడు.

5.2-133-ఆ.

"మునివరేణ్య! నరకములు ముజ్జగంబుల

యందో? యంతరాళమందో? వెలినో?

యదియుఁ గాక దేశమందు భూవిశే

షముల యందో? తెలుపు సంతసమున."

టీకా:

ముని = మునులలో; వరేణ్య = శ్రేష్ఠుడా; నరకములు = నరకములు; ముజ్జగంబుల = ముల్లోకములకు; అందో = లోననా; అంతరాళమందో = నడిమి భాగములలోనా; వెలినో = అవతలనా; అదియునుం = అదికూడ; కాక = కాకుండగ; దేశము = ఉన్న ప్రదేశము; అందున్ = అందు; ఉండు = ఉండెడి; భూ = భూము లందలి; విశేషముల = ప్రత్యేక స్థలముల; అందో = లోనా; తెలుపు = చెప్పుము; సంతసమునన్ = సంతోషకరముగా;

భావము:

"శుకయోగింద్రా! నరకాలు ఉన్నాయని అంటారు. అవి ఎక్కడ ఉన్నాయి? ముల్లోకాలలోనా? లేక రెండు లోకాల నడుమనా? ఈ రెండు కాక వెలుపల వేరే ప్రదేశంలోనా? ఎక్కడ ఉన్నాయి? నరకాలంటూ ప్రత్యేకంగా ఏవైనా లోకాలున్నాయా? నాకు వివరించి చెప్పు".

5.2-134-వ.

అనిన శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శుక = శుకుడు అనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుడు = ఇంద్రునివంటివాడు;
ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

అని పరీక్షిత్తు ప్రశ్నించగా శుకమహర్షి ఇలా అన్నాడు.

పంచమ స్కంధము - ఉత్తర : నరక లోక విషయములు

5.2-135-క.

ఎడతెగక ముజ్జగంబుల

కడపల నయ్యామృదిశను కదలక నిలుచుం

గడు ఘోరములుగ నరకము

లడరంగా నంతరాళముందుల నధిపా!

టీకా:

ఎడతెగక = విడివడకుండగ, సందు లేకుండగ; ముజ్జగంబుల = ముల్లోకములకు; కడపలన్ =
చివరల యందు; ఆ = ఆ; యామృ = దక్షిణపు; దిశను = దిక్కు నందు; కదలక = స్థిరముగ; నిలుచున్
= ఉండును; కడు = మిక్కిలి; ఘోరములుగ = ఘోరములైనవిగా; నరకములు = నరకములు;
అడరంగ = భయంకరముగ; అంతరాళము = లోకముల నడిమి; అందులన్ = లో; అధిప = రాజా;

భావము:

“రాజా! ముల్లోకాలకు ఆవల దక్షిణ దిక్కులో భూమ్యాకాశాల మధ్య మహా భయంకరమైన
నరకాలు ఉన్నాయి.

మఱియును; దక్షిణంబున నగ్నిష్వాత్తాది పితృగణంబులు దమ గోత్రజలకు మేలుగలుగుట కొఱకు
సత్యంబులగు నాశీర్వాదంబుల నొసంగుచుండుదు; రచ్చటి పితృపతి యగు శమనుండు దన
లోకంబునకుం జనుదెంచు జంతువుల కర్మంబులకుం దగిన ఫలంబుల నిచ్చి శిక్షించుచు నుండు;
నందుఁ దామిస్తంబును నంధతామిస్తంబును రౌరవంబును మహారౌరవంబును
గుంభీపాకంబును కాలసూత్రంబును నసిపత్రవనంబును సూకర ముఖంబును నంధకూపంబును
గ్రిమిభోజనంబును సందంశంబును దష్టోర్మియు వజ్రకంటకశాల్మలీయు వైతరణీయుఁ
బూయోదంబును బ్రాణరోధంబును విశసనంబును లాలాభక్షంబును సారమేయాదనంబును
నవీచిరయంబును రేతఃపానంబును నను నేకవిశంతి మహానరకంబులును; మఱియును
క్షారకర్దమంబును రక్షోగణభోజనంబును శూలప్రోతంబును దందశూకంబును
నవటనిరోధనంబును నపర్యావర్తనంబును సూచీముఖంబును నన సప్తవిధ నరకంబుల తోడం
గూడి యష్టావింశతి నరకంబులు గల వని కొందఱు నొడువుదు; రందు.

టీకా:

మఱియునున్ = ఇంకను; దక్షిణంబునన్ = దక్షిణపు దిక్కు నందు; అగ్నిష్వాత్ = అగ్నిష్వాత్తులు; ఆది
= మొదలగు; పితృగణంబులున్ = పితృగణములు; తమ = తమ యొక్క; గోత్రజల్ = గోత్రములలో
పుట్టినవారి; కున్ = కి; మేలు = మంచి; కలుగుట = కలుగుట; కొఱకు = కోసము; సత్యంబులు =
నిజమైన; ఆశీర్వాదంబులన్ = ఆశీర్వాదములను; ఒసంగుచుండుదురు = ఇస్తుంటారు; అచటి =
అక్కడి; పితృపతి = పితృదేవతలకు అధిపతి; అగు = అయిన; శమనుండు = యముడు {శమనుండు
- జీవవ్యాపారమును శమింప (అణగ) చేయువాడు, యముడు}; తన = తన యొక్క; లోకంబున్ =
లోకమున; కున్ = కు; చనుదెంచు = వచ్చెడి; జంతువులన్ = జీవులను; కర్మంబుల్ = వారు చేసిన
కర్మముల; కున్ = కు; తగిన = సరియగు; ఫలంబులన్ = ఫలితములను; ఇచ్చి = ఇచ్చి;
శిక్షించుచుండున్ = శిక్షిస్తుండును; అందు = దానిలో (ఆ నరకములో); తామిస్తంబును =
తామిస్తమము {తామిస్తమము - చీకటిలోకము, నరక విశేషము}; అంధతామిస్తంబును =
అంధతామిస్తము {అంధతామిస్తము - అంధ (గ్రుడ్డి) తామిస్తము (చీకటి), నరక విశేషము};
రౌరవంబును = రౌరవము {రౌరవము - రురు రూపమున కల ప్రాణులచేత బాధింప పెట్టునది,

నరక విశేషములు; మహారౌరవంబును = మహారౌరవము {మహారౌరవము - మిక్కిలి రురు
 రూపమున కల ప్రాణులచేత బాధింప పెట్టునది, నరక విశేషములు; కుంభీపాకంబును =
 కుంభీపాకము {కుంభీపాకము - కుంభము (కుండల)లో వేసి పాకము (వండుట), నరకవిశేషము};
 కాలసూత్రంబును = కాలసూత్రము {కాలసూత్రము - ఇనప తంతులుగలది, నరక విశేషము};
 అసిపత్రవనంబును = అసిపత్రవనము {అసిపత్రవనము - అసి (కత్తులే) పత్ర (ఆకులు)గా కలిగిన
 వనము, నరకవిశేషము}; సూకరముఖంబును = సూకరముఖము {సూకరముఖము - సూకరము
 (పండుల) ముఖము (నోటి) యందు పడుట, నరక విశేషము}; అంధకూపంబును = అంధకూపము
 {అంధకూపము - గ్రుడ్డిగొయ్యి, నరక విశేషము}; క్రిమిభోజనంబును = క్రిమిభోజనము
 {క్రిమిభోజనము - అసహ్యకర క్రిములను భుజింపజేయుట, నరక విశేషము}; సందంశంబును =
 సందంశము {సందంశము - పట్టుకొని కరచుటలు, నరక విశేషము}; తప్తోర్మియున్ = తప్తోర్మి
 {తప్తోర్మి - తెర్లుతూ కాగుతున్న నూనెలలో కాగించుట, నరక విశేషము}; వజ్రకంటకశాల్మలీయున్ =
 వజ్రకంటకశాల్మలీ {వజ్రకంటకశాల్మలీ - వజ్ర (వజ్రమువలె కఠినమైన) కంటక (ముళ్ళు కల) శాల్మలీ
 (బూరుగు చెట్లు)తో శిక్షించునది, నరక విశేషము}; వైతరణీయున్ = వైతరణీ {వైతరణీ -
 నరకమందలి భయంకరమైన నదియందు శిక్షించుట, నరక విశేషము}; పూయోదంబును =
 పూయోదము {పూయోదము - చీము నెత్తురు మొదలగువాని యందు శిక్షించుట, నరక
 విశేషము}; ప్రాణనిరోధంబును = ప్రాణనిరోధము {ప్రాణనిరోధము - ముక్కుమొదలగు
 ప్రాణద్వారములను బందించుట, నరక విశేషము}; విశసనంబును = విశసనము {విశసనంబు -
 నరకుటలు, నరక విశేషము}; లాలాభక్షంబును = లాలాభక్షమును {లాలాభక్షణము -
 లాలాజలమును భక్షింపజేయుట, నరక విశేషము}; సారమేయాదనంబును = సారమేయాదనము
 {సారమేయాదనము - కుక్కలచే శిక్షించుట, నరక విశేషము}; అవీచిరయంబును = అవీచిరయము
 {అవీచిరయంబు - మానకవీచి - ఎత్తైన కొండపైనుండి విసరి శిక్షించుట, నరక విశేషము};
 రేతఃపానంబును = రేతఃపానము {రేతఃపానము - రేతస్సును తాగించెడి శిక్షలు, నరక విశేషము};
 అను = అనెడి; ఏకవిశంతి = ఇరవైఒక్క (21); మహానరకంబులును = మహానరకములు;
 మఱియునున్ = ఇంకను; క్షారకర్దమంబును = క్షారమర్దమంబు {క్షార కర్దమంబు - క్షార
 (అతికారపు) కర్దమము (బురద)ను భుజింపజేసెడి శిక్షలు, నరక విశేషము}; రక్షోగణభోజనంబును
 = రక్షోగణభోజనము {రక్షోగణ భోజనము - రాక్షస గణములచే భుజింపబడు శిక్షలు, నరక
 విశేషము}; శూలప్రోతంబును = శూలప్రోతము {శూలప్రోతము - శూలము పైన గుచ్చి శిక్షించుట,

నరక విశేషము; దందశూకంబును = దందశూకము {దందశూకము - పాములచే శిక్షింపజేయుట, నరక విశేషము}; అవటనిరోధంబును = అవట నిరోధము {అవట నిరోధము - మలమూత్రాది విసర్జకములను బంధించెడి శిక్షలు, నరక విశేషము}; అపర్యావర్తనంబును = అపర్యావర్తనము {అపర్యా వర్తనము - అపచ్ఛిన్నంగా అదే పనినే చేయిస్తూ ఉండడము, నరక విశేషము };

సూచీముఖంబును = సూచీముఖము {సూచీముఖము - సూదిమొనలచే శిక్షించుట, నరక విశేషము}; అనన్ = అనెడి; సప్త = ఏడు (7); విధ = రకములైన; నరకంబుల్ = నరకములు; తోడన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; అష్టావింశతి = ఇరవైఎనిమిది (28); నరకంబులు = నరకములు; కలవు = ఉన్నవి; అని = అని; కొందఱున్ = కొంతమంది; ఒడువుదురు = చెప్పెదరు; అందు = వానిలో;

భావము:

అంతేకాకుండా దక్షిణంలోనే ఉన్న అగ్నిష్వాత్తులు మొదలైన పితృదేవతలు కూడా తమ తమ గోత్రాలలో పుట్టిన వారికి శుభం కలగడం కోసం సత్కమైన దీవెన లిస్తుంటారు. అక్కడ పితృపతి అయిన యముడు కూడా తనలోకం చేరుకొనే జీవులకు జీవితకాలంలో వారు చేసిన కర్మలకు తగిన ఫలం ప్రసాదిస్తూ శిక్షిస్తుంటాడు. ఆ యమలోకంలో తామిస్త్రం, అంధతామిస్త్రం, రౌరవం, మహారౌరవం, కుంభీపాకం, కాలసూత్రం, అసిపత్రవనం, సూకరముఖం, అంధకూపం, క్రిమిభోజనం, సందంశం, తప్తోర్మి, వజ్రకంటకశాల్మలి, వైతరణి, పూయోదం, ప్రాణరోధం, విశసనం, లాలాభక్షణం, సారమేయోదనం, అవీచిరయం, రేతఃపానం అనే ఇరవై ఒక్క నరకాలున్నాయి. అవే కాకుండా క్షారమర్దమం, రక్షోగణభోజనం, శూలప్రోతం, దందశూకం, అవటనిరోధనం, అపర్యావర్తనం, సూచీముఖం అనే మరి ఏడు నరకాలున్నాయి. వెరసి దక్షిణంలో ఇరవై ఎనిమిది నరకాలున్నాయని కొందరు చెబుతారు. అందులో...

5.2-137-క.

పరపుత్రకళత్రంబులఁ

బరికింపక యపహసించు పాపాత్ముఁడు దు

ష్కరపాశబద్ధుఁడై యమ

పురుషులచే నధిక బాధఁ బొందుచు నుండున్.

టీకా:

పర = ఇతరుల; పుత్ర = సంతానమును; కళత్రంబులన్ = భార్యలు అని; పరికింపక = చూడకుండగ;
అపహసించు = వేళాకోళము చేసెడి; పాపాత్ముడు = పాపి {పాపాత్ముడు - పాపపు ఆత్మ (మనసు)
కలవాడు, పాపి}; దుష్కర = దట్టమైన; పాశ = తాళ్ళతో; బద్ధుడు = కట్టబడినవాడు; ఐ = అయ్యి;
యమపురుషుల = యమభటులు; చేన్ = చేత; అధిక = అధికమైన; బాధన్ = బాధలను;
పొందుచునుండున్ = పొందుతుండును;

భావము:

ఇతరుల బిడ్డలు, భార్యలు అనే ఆదరభావం ఏమాత్రం లేకుండా అకారణంగా వారిని అపహసించే
పాపాత్ముణ్ణి యమకింకరులు తాళ్ళతో బంధించి పరిపరి విధాలుగా బాధిస్తారు.

5.2-138-వ.

మఱియు; నవ్విధంబున బాధితుం డగుచుఁ దామిస్తనరకంబునం బడి యనశనాద్రిపాతన
దండతాడన తర్జనాది బాధలం జెంది కడు భయంబున మూర్ఖలం బొందుచుండు.

టీకా:

మఱియునున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; విధంబునన్ = విధముగ; బాధితుండు = బాధింపబడినవాడు;
అగుచున్ = అగుచు; తామిస్తంబునన్ = తామిస్తమమునందు {తామిస్తమము - చీకటిలోకము,
నరక విశేషము}; పడి = పడి; అనశన = ఆహారములేకపోవుట; అద్రి = కొండపైనుండి; పాతన =
పడదోయబడుట; దండ = బెత్తములతో; తాడన = కొట్టుట; తర్జన = బెదిరించుట {తర్జన - తర్జని
(చూపుడువేలు)తో బెదిరించుట}; ఆది = మొదలగు; బాధలన్ = బాధలను; చెంది = పొంది; కడు =
మిక్కిలి; భయంబునన్ = భయముతో; మూర్ఖలన్ = స్పృహతప్పుటలు; పొందుచునుండున్ =
పొందుతుండును;

భావము:

అంతే కాకుండా వారిని తామిస్త్రం అనే నరకంలో పడవేసి అన్నం పెట్టక, కొండపైనుండి దొర్లిస్తూ, కట్టతో చావమోదుతూ, బెదరిస్తూ యమకింకరులు నానావిధాలుగా శిక్షిస్తారు. ఆ బాధలకు తాళలేక జీవులు భయకంపితులై మూర్ఛ పోతుంటారు.

5.2-139-క.

పరకాంత నెవ్వడేనిం

పురుషుం ఉండంగ మొఱగి పొందిన యమకిం

కరులతనిఁ బట్టి వడిఁ ద

తత్తమునఁ బడవైతు రంధతామిస్త్రమునన్.

టీకా:

పర = ఇతరుల; కాంతన్ = భార్యను; ఎవ్వడేనిన్ = ఎవరైనా; పురుషుండు = భర్త; ఉండంగన్ = ఉండగా; మొఱగి = వంచించి; పొందిన = అనుభవించినట్లయితే; యమకింకరులు = యమభటులు; అతనిన్ = అతనిని; పట్టి = పట్టుకొని; వడిన్ = విసురుగా; తత్తమునన్ = పట్టరాని కోపముతో; పడవైతురు = పడవేయుదురు; అంధతామిస్త్రంబును = అంధతామిస్త్రమునందు {అంధతామిస్త్రము - అంధ (గుడ్డి) తామిస్త్రము (చీకటి), నరక విశేషము};

భావము:

మగడు ఉండగానే అతణ్ణి మోసగించి అతని భార్యను లొంగదీసుకున్నవాణ్ణి పట్టుకొని యమకింకరులు సంకోచం లేకుండా కోపంతో అంధతామిస్త్రం అనే నరకంలో పడవేస్తారు.

5.2-140-వ.

నరేంద్రా! యెవ్వడేనిం గుటుంబపోషణార్థంబు పరులకు ద్రోహంబు జేయు నా నరుండు రౌరవాదినరకంబునం బడు; నెవ్వం డిహలోకంబు నందు స్వేచ్ఛావిహారంబున సంచరించుచుఁ బరోపద్రవ పరాఙ్ముఖంబు లయి యుండు పశుపక్షి మృగాదుల బాధించు నాయా మృగంబులు

రురురూపంబులఁ దాల్చి యట్టి పాపజనుల నానావిధ యాతనల బాధించుటం జేసి రౌరవ
మహారౌరవ నరకంబులనం బడు; నెవ్వడేని దేహపోషణార్థంబు మూషకాదుల బిలనిరోధంబు
జేసి వధించు, నా నిష్కరుణుం డైన పురుషునిం గుంభీపాకనరకంబుల యందుఁ గల
తప్తతైలంబులం బెక్కు బాధలం బొందింతురు.

టీకా:

నరేంద్ర = రాజా; ఎవ్వడేని = ఎవరైనా; కుటుంబ = కుటుంభమును; పోషణ = పోషించుట; అర్థంబున్
= కోసము; పరుల్ = ఇతరుల; కున్ = కు; ద్రోహంబున్ = కీడుతలపెట్టుట; చేయున్ = చేయునో; ఆ =
ఆ; నరుండు = మానవుడు; రౌరవ = రౌరవము {రౌరవములు - రురురూపమున కల ప్రాణులచేత
బాధింప పెట్టునవి, నరక విశేషములు}; ఆది = మొదలగు; నరకంబునన్ = నరకములలో; పడున్ =
పడును; ఎవ్వడేని = ఎవరైనా; ఇహ = ఈ; లోకంబున్ = లోకము; అందున్ = లో;
స్వేచ్ఛావిహారంబునన్ = ఇష్టమువచ్చినట్లు తిరుగుటలో; సంచరించుచున్ = వర్తించుతూ; పర =
ఇతరులకు; ఉపద్రవ = ఆపదలు కలిగించుట యందు; పరాజ్ఞులు = వ్యతిరీక్తులు; అయి =
అయ్యి; ఉండు = ఉండెడి; పశు = పశువులు; పక్షి = పక్షులు; మృగ = జంతువులు; ఆదులన్ =
మొదలగువానిని; బాధించున్ = బాధపెట్టునో; ఆయా = ఆయా; మృగంబులు = జంతువులు; రురు
= రాక్షస; రూపంబులు = స్వరూపములను; తాల్చి = ధరించి; అట్టి = అటువంటి; పాపజనులన్ =
పాపులను; నానావిధ = అనేక రకములైన; యాతనలన్ = బాధలను; బాధించుటన్ = బాధించుట;
చేసి = వలన; రౌరవ = రౌరవనకరము; మహారౌరవనరకంబులన్ = మహారౌరవనరకములందు
{రౌరవములు - రురు రూపమున కల ప్రాణులచేత బాధింపపెట్టునవి, నరక విశేషములు};
అనంబడు = అనబడును; ఎవ్వడేని = ఎవరైనా; దేహ = శరీర; పోషణ = పోషించుట; అర్థంబున్ =
కోసము; మూషక = ఎలుకలు; ఆదులన్ = మొదలగువాని; బిల = రంధ్రములను; నిరోధంబున్ =
మూసివేయుట; చేసి = వలన; వధించున్ = సంహరించును; ఆ = ఆ; నిష్కరుణుండు = కరుణ
లేనివాడు; ఐన = అయిన; పురుషుని = మానవుని; కుంభీపాక = కుంభీపాకము యనెడి
{కుంభీపాకము - కుంభము (కుండల)లో వేసి పాకము (వండుట), నరకవిశేషము}; నరకంబులన్ =
నరకముల; అందున్ = లో; కల = ఉన్నట్టి; తప్త = కాగుతున్న; తైలంబులన్ = నూనెలలో; పెక్కు =
అనేకమైన; బాధలన్ = బాధలను; పొందింతురు = కలిగించెదరు;

భావము:

రాజా! ఎవరైతే తమ కుటుంబపోషణ కోసం ఇతరులకు ద్రోహం చేస్తారో అటువంటివారు రౌరవ నరకంలో పడతారు. ఎవరైతే ఈ లోకంలో ఇష్టం వచ్చినట్లు తిరుగుతూ, ఇతరులకు అపకారం తలపెట్టని పశు పక్షి మృగాదులను బాధిస్తారో అటువంటి పాపాత్ములను ఆయా మృగాలు భయంకర రూపాలతో నానాబాధలు పెడతాయి. వారు రౌరవ, మహారౌరవ నరకాలలో పడతారు. ఎవరైతే తమ కడుపు నింపుకొనడానికి ఎలుకల కన్నాలు మూసి వాటిని చంపుతారో అటువంటి నిర్దయులను కుంభీపాక నరకంలో కాగుతున్న నూనెలో పడవేసి హింసిస్తారు.

5.2-141-సీ.

తల్లిదండ్రులకును దురణిసురులకును-

నహితంబు జేసిన యట్టివాడు

కాలసూత్రం బను కడుఁ దీవ నరకంబు-

నందును నందంద యయుత యోజ

నాయత పాత్రాదు లందుల సూర్యుఁ డా-

మీఁద గ్రిందను వహ్ని మిగుల మండ

నత్యంత క్షుత్తిపాసాదులచేతను-

బ్రాధితుం డగుచుండుఁ బ్రాయ కెపుడుఁ

5.2-141.1-ఆ.

బరువు పెట్టుచున్న బడియున్న నిలిచినఁ

గడలకున్న జాల నొదిగి యున్న

బ్రాధఁ బొందుచుండఁ బశురోమముల లెక్క

వరుస నపరిమేయ వత్సరములు.

టీకా:

తల్లి = మాతా; తండ్రుల్ = పితల; కున్ = కు; ధరణిసురుల్ = బ్రాహ్మణుల; కునున్ = కు; అహితంబున్ = కీడు; చేసినన్ = చేసినచో; అట్టి = అటువంటి; వాడు = జనుడు; కాలసూత్రంబున్ = కాలసూత్రము {కాలసూత్రము - ఇనప తంతులుగలది, నరక విశేషము}; అను = అనెడి; కడు = మిక్కిలి; తీవ్ర = తీవ్రమైన; నరకంబున్ = నరకము; అందున్ = లో; అందంద = అక్కడికక్కడే; అయుత = పదివేల; యోజన = యోజనముల; ఆయత = విస్తారముగల; పాత్ర = పాత్రలు; ఆదులు = మొదలగువాని; అందులన్ = లో; సూర్యుడు = సూర్యుడు; ఆ = ఆ; మీదన్ = పైనుండి; క్రిందన్ = క్రిందనుండి; వహ్ని = మంటలు; మిగులన్ = మిక్కిలి; మండన్ = మండుతుండగా; అత్యంత = అత్యధికమైన; క్షుత్ = ఆకలి; పిపాసల్ = దప్పుల; చేతను = వలన; బాధితుండున్ = బాధపడుతున్నవాడు; అగుచుండు = అగుచుండును; పాయక = విడువక; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడును; పరువుపెట్టుచున్నన్ = పరుగిడుతున్నను; పడియున్నన్ = పడిపోయి ఉండిపోయినను; నిలిచినన్ = నిలబడిపోయినను; కదలకున్న = కదలకపోయినను; చాలన్ = మిక్కిలి; ఒదిగి = ఒదిగిపోయి; ఉన్నన్ = ఉన్నను; బాధన్ = బాధలను; పొందుచుండన్ = పొందుతుండగా; పశు = పశువుల యొక్క; రోమముల = దేహమందలి వెంట్రుకలు; లెక్కన్ = లెక్కలలో; వరుసన్ = వరుసగా; అపరిమేయ = అపరిమితమైన; వత్సరములున్ = సంవత్సరములు;

భావము:

తల్లిదండ్రులకు, బ్రాహ్మణులకు కీడు తలపెట్టినవాడు కాలసూత్రం అనే భయంకర నరకంలో పడతాడు. అక్కడ పదివేల యోజనాల పొడవు గల లోహపాత్రలమీద అతణ్ణి నడిపిస్తారు. పైన ఎండ మండిపోతుండగా, క్రింద మంటలు భగభగ మండుతుండగా ఆ పాత్రల మీద పరుగెత్తుతూ, పడుతూ, లేస్తూ, నిలబడుతూ, పక్కకు తప్పుకుంటూ ఆకలితో, దప్పికతో అలమటిస్తాడు. ఆవు ఒంటిమీద ఎన్ని రోమాలున్నాయో అన్ని సంవత్సరాలు అక్కడ యమకింకరులు అతణ్ణి బాధిస్తారు.

5.2-142-వ.

మఱియు వేదమార్గంబు విడిచి పాపాండమార్గంబు లాచరించు పురుషుని నసిపత్రవనంబు నందు యమకింకరులు తఱిగి నడచుచుఁ బరిహసించుచుం దోలునెడ నా యసిపత్రంబు

లిరుగెలంకుల శరీరంబుఁ ద్రెంచుచుండ నడుగడుగున బిట్టు మొఱపెట్టుచుండ
బాధించుచుండుదురు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; వేద = వేదములందు విధించిన; మార్గంబున్ = దారిని; విడిచి = వదలివేసి;
పాపాండ = వేదమార్గ దూరమైన; మార్గంబులన్ = విధానములను; ఆచరించు = ఆచరించెడి;
పురుషుని = మానవుని; అసిపత్రవనంబున్ = అసిపత్రవనము (అసిపత్రవనము - అసి (కత్తులే) పత్ర
(ఆకులు)గా కలిగిన వనము, నరకవిశేషము); అందున్ = లో; యమకింకరులు = యమదూతలు;
తఱిట్ల = కొరడాలచేత; అడచుచు = మోదుచు; పరిహసించుచున్ = అవమానించుచు; తోలున్ =
తరముచున్న; ఎడన్ = సమయములో; ఆ = ఆ; అసిపత్రంబులు = కత్తుల ఆకులు; ఇరు = రెండ (2);
కెలంకులన్ = వైపులను; శరీరంబున్ = దేహ భాగములు; త్రెంచుచుండన్ = తెంపి వేయుచుండగా;
అడుగడుగునన్ = ప్రతి అడుగు నందు; బిట్టు = మిక్కిలి; మొఱపెట్టుచుండన్ = హాహాకారములు
చేయుచుండగ; బాధించుచుండుదురు = బాధపెడుతుందురు;

భావము:

ఇంకా వేదమార్గాన్ని వదలిపెట్టి పాపాండమార్గం అవలంబించే పురుషుణ్ణి అసిపత్రవనం అనే
నరకంలో పడవేస్తారు. అక్కడ కత్తుల చెట్ల నడుమ ఇరుప్రక్కల కత్తుల వంటి చెట్ల ఆకులు తగిలి
శరీర భాగాలు తెగిపోతూ ఉంటాయి. అప్పుడా జీవుడు అడుగడుగునా మొరపెడుతున్నా
వినకుండా యమకింకరులు వాణ్ణి వేధిస్తుంటారు.

5.2-143-క.

దండ్రిప దగని వారల

దండ్రించిన విప్రవరుల తనువులు ముట్టం

దండ్రించిన దుర్మతులం

దండ్రింతురు కాలసూత్ర నరకము లందున్.

టీకా:

దండింపన్ = శిక్షించుటకు; తగని = తగనట్టి; వారలన్ = వారిని; దండించినన్ = శిక్షించినట్టి; విప్ర =
బ్రాహ్మణులలో; వరులన్ = ఉత్తముల యొక్క; తనువులు = శరీరములను; ముట్టన్ = గట్టిగా;
దండించినన్ = కొట్టినట్టి; దుర్ = చెడ్డ; మతులన్ = మనసులు కలవారిని; దండింతురు = శిక్షింతురు;
కాలసూత్ర = కాలసూత్రము అనెడి; నరకములు = నరకములు; అందున్ = లో;

భావము:

దండింప దగని వారిని దండించి, బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠులను శారీరకంగా హింసించిన దుర్మార్గుణ్ణి
కాలసూత్ర నరకంలో పడవేసి కఠినంగా దండిస్తారు.

5.2-144-ఆ.

మఱియు నట్టి దుష్ట**మా**నవుఁ గింకరుల్
విఱిచి చెఱకుఁగోల **వి**ఱిచినట్లు
బాధపెట్టుచుండఁ **ప**డి మూర్ఖుఁ జెందుచు
మొఱులు పెట్టుచుండు **భూ**పవర్య!

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అట్టి = అటువంటి; దుష్ట = చెడ్డ; మానవున్ = మానవుని; కింకరుల్ =
యమదూతలు; విఱిచి = విరిచేసి; చెఱకుగోల = చెరకుగడ; విఱిచినట్లు = విరిచేసినట్లు;
బాధపెట్టుచుండన్ = బాధపెడుతుండగా; పడి = పడిపోయి; మూర్ఖున్ = స్పృహతప్పి పడుటలు;
చెందుచున్ = పొందుతు; మొఱులు = హాహాకారములు; పెట్టుచుండున్ = పెడుతుండును; భూపవర్య
= రాజా;

భావము:

రాజా! ఆ కాలసూత్ర నరకంలో అటువంటి దుర్మార్గుణ్ణి పట్టుకొని యమకింకరులు చెరకు గడ
విరిచినట్లుగా నడిమికి విరిచి హింసిస్తుంటే వాడు మూర్ఖుపోతూ మొరపెడుతూ ఉంటాడు.

నరేంద్రా! యెవ్వండేని నీశ్వరకల్పితవృత్తి గల జంతువుల హింసించు నట్టివాని నంధకూపం బను
నరకంబునం బడ వైచిన నందు నతండు దొల్లి తాను జేసిన భూత ద్రోహంబున నచ్చట వివిధ
క్రూర పక్షి మృగ పశు సర్ప మశక మత్కుణ మక్షికాదులచేత హింసంబొందుచు
మహాంధకారంబునందు నిద్రానుభవ సుఖలేశంబును లేక కుశరీరంబు నందుల జీవుండునుం
బోలె మృతప్రాయుండై యుండు; నంత.

టీకా:

నరేంద్ర = రాజా; ఎవ్వండేని = ఎవరైనా; ఈశ్వర = భగవంతునిచేత; కల్పిత = ఏర్పరచిన; వృత్తి =
జీవిక; కల = కలిగిన; జంతువులన్ = జీవులను; హింసించున్ = సంహరించెడి; అట్టి = అటువంటి;
వానిన్ = వాడిని; అంధకూపంబు = అంధకూపము; అను = అనెడి; నరకంబున్ = నరకములో;
పడవైచినన్ = పడేయగా; అందున్ = దానిలో; అతండు = అతడు; తొల్లి = పూర్వము; తాను = తను;
చేసిన = చేసినట్టి; భూత = జీవరాశులకు చేసిన; ద్రోహంబునన్ = ద్రోహముల వలన; అచ్చటన్ =
అక్కడ; వివిధ = అనేక రకములైన; క్రూర = క్రూరమైన; పక్షి = పక్షులు; మృగ = జంతువులు; పశు =
పశువులు; సర్ప = సర్పములు; మశక = దోమలు; మత్కుణ = నల్లులు; మక్షిక = ఈగలు; ఆదుల =
మొదలగువాని; చేతన్ = చేత; హింసన్ = బాధలను; పొందుచున్ = పొందుతు; మహా = గొప్ప;
అంధకారంబున్ = చీకటి; అందున్ = లో; నిద్రా = నిద్రను; అనుభవ = అనుభవించెడి; సుఖ =
సుఖము; లేశంబున్ = కొంచముకూడ; లేక = లేకుండగ; కుశరీరంబు = చెడిపోయిన దేహము;
అందులన్ = లోని; జీవుండునున్ = జీవుని; పోలెన్ = వలె; మృతప్రాయుండు = మరణించిన
వానితో సమానమైనవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; అంత = అంతట;

భావము:

రాజా! విధి నియమించిన విధంగా తమ బ్రతుకు తాము బ్రతుకుతున్న జంతువులను
హింసించేవాణ్ణి అంధకూపం అనే నరకంలో పడవేస్తారు. వాడు పూర్వం తాను చేసిన భూత
ద్రోహం కారణంగా ఆ నరక కూపంలో దొర్లుతూ ఏ జీవులనైతే తాను బాధించాడో ఆ పక్షులు,
పశువులు, పాములు, దోమలు, నల్లులు, ఈగలు వాణ్ణి క్రూరంగా పీక్కు తింటాయి. కటిక చీకటిలో

నిద్రకు నోచుకోక, తిండికి మొగం వాచి, కుత్సిత శరీరంలోని జీవునిలాగా సగం చచ్చిపడి ఉంటాడు.

5.2-146-క.

తన కలిమి నెవ్వడేనియు

దన బాంధవవరులఁగూడి తగఁ గుడువక తా

నును వాయసంబు భక్షిం

చిన మాడ్కిం దిన్నవాని శీఘ్రమె యచటన్.

టీకా:

తన = తన యొక్క; కలిమిన్ = కలిగినదానిని; ఎవ్వడేని = ఎవరైనా; తన = తన యొక్క; బాంధవ = బంధువులలో; వరులన్ = ఉత్తములను; కూడి = కలిసి; తగన్ = అవశ్యము; గుడువక = భుజింపక; తానును = తను మాత్రమే; వాయసంబు = కాకి; భక్షించిన = భుజించిన; మాడ్కిన్ = వలె; తిన్న = భుజించిన; వానిన్ = వాడిని; శీఘ్రమే = తొందరలోనే; అచటన్ = అక్కడ;

భావము:

ఎవ్వడు తన సంపదను తన బంధువులకు పెట్టకుండా, తానొక్కడే కాకిలాగా భక్షించాడో అటువంటివాడు శీఘ్రంగా...

5.2-147-క.

క్రిమిభోజన మనియెడి నర

క్రమునం బడి క్రిములె కూడుగాఁగుడుచుచు దా

గ్రిమి యగుచు లక్ష పరిమా

ణముఁ గల క్రిమిగుండ మందు నాటక యుండున్.

టీకా:

క్రిమిభోజనము = క్రిమిభోజనము; అనియెడి = అనెడి; నరకమునన్ = నరకములో; పడి = పడిపోయి; క్రిములె = క్రిములనె; కూడుగాన్ = భోజనముగా; కుడుచుచున్ = తినుచు; తాన్ = తనే; క్రిమి = క్రిమిగా; అగుచున్ = అగుచు; లక్ష = లక్ష (1,00,000); పరిమాణము = యోజనముల కొలతలు; కల = కలిగిన; క్రిమిగుండము = క్రిములు కల గోతి; అందున్ = లోకి; నాటుకన్ = కూరుకుపోయి; ఉండున్ = ఉండును;

భావము:

క్రిమిభోజనం అనే నరకంలో పురుగుగా పడి లక్ష యోజనాల విస్తీర్ణం కల పురుగుల గుంటలో కూరుకుపోయి పురుగులను ఆహారంగా తింటూ ఉంటాడు.

5.2-148-వ.

మఱియు నీ భూలోకంబున నెవ్వడేని నవిపన్నుండై చౌర్యవృత్తిచే బ్రాహ్మణాదుల హిరణ్యరత్నాది ద్రవ్యంబుల నపహరించు, నట్టి పురుషుని నగ్ని వర్ణంబులగు నయఃపిండంబుల నగ్ని తప్తంబు లగు శూలంబుల నతని శరీరంబునం దివియుచుండుదురు; మఱియును మదనాతురు లగుచు స్త్రీపురుషు లగమ్యాగమనంబు జేసిరేని నట్టి వారిని యమలోకంబున నతితీక్షణకశాతాడితులం జేసి యగ్నిమయంబు లయిన యుక్కు ప్రతిమల నాలింగనంబు చేయింతురు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఈ = ఈ; భూలోకంబునన్ = భూలోకములో; ఎవ్వడేని = ఎవరైనా; అవిపన్నుండు = కష్టములలో లేనివాడు; ఐ = అయ్య; చౌర్యవృత్తి = దొంగతనము; చేన్ = చేత; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులు; ఆదుల = మొదలగువారి; హిరణ్య = బంగారము; రత్న = రత్నములు; ఆది = మొదలైన; ద్రవ్యంబులను = సంపదలను; అపహరించున్ = దొంగిలించునో; అట్టి = అటువంటి; పురుషుని = మానవుని; అగ్నివర్ణంబులు = నిప్పుల రంగు లోనికి మారినవి; అగు = అయిన; అయన్ = ఇనప; పిండంబులన్ = గుండలతోను; అగ్నిన్ = నిప్పులో; తప్తంబులు = కాలినవి; అగు = అయిన; శూలంబులన్ = శూలములతోను; అతని = అతని యొక్క; శరీరంబునన్ = దేహమున;

తివియుచుండుందురు = కొట్టుచుందురు; మఱియునున్ = ఇంకను; మదన = కామముతో;
 ఆతురులు = ఆత్మతలు కలవారు; అగుచున్ = అగుచు; స్త్రీ = స్త్రీలు; పురుషులున్ = పురుషులు;
 అగమ్య = దారితప్పి; గమనంబున్ = నడచుట; చేసిరేని = చేసినట్లయితే; అట్టి = అటువంటి; వారిని
 = వారిని; యమలోకంబునన్ = యమలోకములో; అతి = మిక్కిలి; తీక్ష = తీక్షణమైన; కశా = కొరడా;
 తాడితులన్ = దెబ్బలు తిన్నవారిని; చేసి = చేసి; అగ్నిమయంబులు = నిప్పులతో నిండినవి; అయిన
 = అయిన; ఉక్కు = ఉక్కుతో పోతపోసిన; ప్రతిమలన్ = బొమ్మలను; ఆలింగనంబున్ =
 కౌగలించుకొనుటలు; చేయింతురు = చేయించెదరు;

భావము:

ఇంకా ఈ భూలోకంలో ఎవడైతే తనకు ఎటువంటి కష్టం లేకపోయినా బ్రాహ్మణాదుల
 బంగారాన్ని, రత్నాలను, విలువైన వస్తువులను దొంగిలిస్తాడో అటువంటివాణ్ణి అగ్నితప్తం అనే
 నరకంలో పడవేస్తారు. ఎట్టిగా కాలిన ఇనుపచువ్వలను గ్రుచ్చుతారు. మోహంతో, కామంతో కళ్ళు
 కనబడక వావి వరుసలు లేకుండా ప్రవర్తించిన స్త్రీ పురుషులను యమలోకంలో తీవ్రమైన
 కొరడాలతో కొట్టి కనకన మండుతున్న ఉక్కు బొమ్మలను కౌగిలించుకొమ్మని ఆజ్ఞాపిస్తారు.

5.2-149-ఆ.

సర్వజంతుజాల సంగమ మొందెడు
 వానిఁ బట్టి కట్టి వజ్ర దంష్ట్ర
 కములు గలుగునట్టి ఘనతర శాల్మలీ
 తరువులందుఁ జేర్చి దంతు రెపుడు.

టీకా:

సర్వ = అఖిలమైన; జంతుజాల = జీవజాలములతోను; సంగమము = సంభోగము; ఒందెడు =
 పొందెడు; వానిన్ = వాడిని; పట్టి = పట్టికొని; కట్టి = కట్టివేసి; వజ్ర = వజ్రమువలె గట్టివైన; దంష్ట్రలు =
 ముళ్ళు; కలుగున్ = ఉన్న; అట్టి = అటువంటి; ఘనతర = మిక్కిలి పెద్దవైన ఘన - ఘనతరము -
 ఘనతమము; శాల్మలీ = బూరుగు; తరువులు = చెట్ల; అందుజేర్చి = కి వేసి; దంతురు = దంచెదరు;
 ఎపుడున్ = ఎప్పుడును;

భావము:

జంతువులతో సంగమం చేసినవాణ్ణి పట్టుకొని, వజ్రాల మేకులు గల బూరుగుచెట్టుకు కట్టి చితుక కొడతారు.

5.2-150-ఆ.

పార్థివేంద్ర! నరుడు పాషండదర్శనుఁ

డగుచు ధర్మమార్గ ముడచెనేని

వాడు నరకమందు వైతరణీనది

నుడుగ కెప్పుడుఁ బొరలి పడుచునుండు.

టీకా:

పార్థివేంద్ర = రాజా; నరుడు = మానవుడు; పాషండ = పాషండమార్గ; దర్శనుండు = అనుసరించువాడు; అగుచున్ = అగుచు; ధర్మ = వేదధర్మము యొక్క; మార్గమున్ = మార్గమును; అడచెనేని = అణచివేసినచో; వాడు = వాడు; నరకము = నరకము; అందున్ = లో; వైతరణీ = వైతరణీ అనెడి; నదిన్ = నదిలో; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడును; ఉడుగక = విడువక; పొరలి = దొర్లి; పడుచునుండు = పడిపోతుండును;

భావము:

రాజా! ఎవడైతే పాషండమతం పట్ల ఆసక్తి పెంచుకొని ధర్మమార్గాన్ని పరిత్యజిస్తాడో అటువంటివాడు నరకలోకంలో వైతరణీ నదిలో పడి పొర్లుతూ ఉంటాడు.

5.2-151-వ.

మఱియు నట్టి వైతరణీనది యందు జలగ్రాహంబులు దిగిచి భక్షింపం బ్రాణంబులు నిర్గమింపఁ దన పాపంబు లుచ్చరించుచు విణ్మాత్ర పూయ శోణిత కేశ నఖాస్థి మేదోమాంస వసా వాహిని యందుఁ దప్తుం డగుచునుండు; విప్రుండు శూద్రకామినులం బొంది శౌచాచారంబులం బాసి గతలజ్జుండై పశువుంబోలె జరియించెనేని నతండు నరకంబునుం బొంది యందుఁ బూయ

విణ్మాత్ర లాలా శ్లేష్మ పూర్ణార్ణవమందు ద్రొబ్బుంబడి యతి భీభత్సితంబు లగు నా ద్రవ్యంబుల
భుజియించుచుండు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; వైతరణీనది = వైతరణీనది; అందున్ = లో; జలగ్రాహంబులు = మొసళ్ళు;
తిగిచి = లాక్కొని; భక్షింపన్ = తినుచుండగా; ప్రాణంబులున్ = ప్రాణములు; నిర్గమింపన్ =
పైకిపోతుంటే; తన = తను చేసిన; పాపంబులున్ = పాపములను; ఉచ్చరించుచు = తలచుకొనుచు;
విట్ = మలము; మూత్ర = మూత్రములు; పూయన్ = పాచి; శోణిత = రక్తము; కేశ = వెంట్రుకలు; నఖ
= గోళ్ళు; అస్థి = ఎముకలు; మేదస్ = మెదడుకొవ్వు; మాంస = మాంసము; వసా = కొవ్వు; వాహిని =
ప్రవాహము; అందున్ = లో; తప్తుండు = కాగుతున్నవాడు; అగుచునుండు = అగుచుండును;
విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు; శూద్రకామినులన్ = శూద్రస్త్రీల; పొంది = పొందు పొంది; శౌచ = శౌచము,
శుచి; ఆచారంబులున్ = ఆచారములను; పాసి = విడిచిపెట్టి; గత = పోయిన; లజ్జండు = సిగ్గు
కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పశువున్ = పశువులు; పోలెన్ = వలె; చరియించెనేని = వర్తించినచో;
అతండు = అతడు; నరకంబున్ = నరకమును; పొంది = పొంది; అందున్ = దానిలో; పూయన్ =
పాచి; విట్ = మలము; మూత్ర = మూత్రము; లాలా = ఉమ్మి; శ్లేష్మ = శ్లేష్మములతో; పూర్ణ = నిండిన;
ఆర్ణవము = ప్రవాహము; అందున్ = లోకి; ద్రొబ్బుంబడి = త్రోసివేయబడి; అతి = మిక్కిలి;
భీభత్సితంబులు = భయంకరములు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; ద్రవ్యంబులన్ = పదార్థంబులనే;
భుజియించుచుండు = తినుచుండును;

భావము:

ఇంకా ఆ వైతరణీ నదిలోని మొసళ్ళు పాషండమతం పట్ల మోజు పెంచుకొన్నవాణ్ణి పీక్కుతింటాయి.
వాడు తన ప్రాణాలు పోతూంటే తాను చేసిన తప్పులను తలచుకుంటూ మలమూత్రాలు, చీము,
నెత్తురు, వెంట్రుకలు, గోళ్ళు, ఎముకలు, కొవ్వు, మాంసం కలిసిన ప్రవాహంలో మునుగుతూ
తేలుతూ పడి కొట్టుకొంటూ ఉంటాడు. ఎవడైతే బ్రాహ్మణుడై కూడ సిగ్గు విడిచి పశువులాగా
ప్రవర్తిస్తూ, శూద్రస్త్రీతో సంబంధం పెట్టుకొని శుచిత్వం, సదాచారం వదలిపెడతాడో అతడు
నరకలోకంలో మలమూత్రాలు, లాలాజలం, కఫంతో కూడిన ప్రవాహంలో పడి అసహ్యమైన ఆ
వస్తువులనే భుజిస్తూ ఉంటాడు.

5.2-152-క.

శునకములఁ బెంచి యెవ్వఁ

డనయంబును వేట సలిపి యాత్మార్థముగా

వనమృగములఁ జంపును నా

మనుజాధము నస్త్రములను మర్దింతు రొగిన్.

టీకా:

శునకములన్ = కుక్కలను; పెంచి = పెంచుతూ; ఎవ్వఁడు = ఎవరు; అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడు,
అస్తమాను; వేట = వేటాడుట; సలిపి = చేసి; ఆత్మ = తన; అర్థముగాన్ = కోసమై; వన = అడవి;
మృగములన్ = జంతువులను; చంపును = సంహరించునో; ఆ = ఆ; మనుజు = మానవులలో;
అధమున్ = అధముని; అస్త్రములన్ = అస్త్రములతో; మర్దింతురు = చితకగొట్టుదురు; ఒగిన్ =
శీఘ్రమే;

భావము:

వేటకుక్కలను పెంచి ఎల్లప్పుడు వేటకు పోతూ తన తిండి కోసం అడవిలోని మృగాలను చంపిన
నీచ మానవుని యమభటులు అస్త్రాలతో పొడుస్తారు.

5.2-153-ఆ.

ద్రవ్యలోభమునను దంభార్థమై పశు

వులను జంపి జన్మములను జేయు

వానిబట్టి యమునివారలు గోయుచు

నుందు రెపుడు మిగుల సందడిలుచు.

టీకా:

ద్రవ్య = ధనము నందలి; లోభముననున్ = పిసినారితనముచేతను; దంభ = గొప్పలు; అర్థమై =
కోసము; పశువులనున్ = యజ్ఞపశువులుగా; చంపి = బలి పేరుతో సంహరించి; జన్మములనున్ =

యజ్ఞములను; చేయు = చేసిడి; వానిన్ = వాడిని; పట్టి = పట్టుకొని; యముని = యముని యొక్క;
వారలు = భటులు; కోయుచునున్ = కోసివేయుచు; ఉందురు = ఉంటారు; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడును;
మిగుల = ఎక్కువగా; సందడిలుచు = గొడవ చేయుచు;

భావము:

ఎవడైతే డాబు కోసం పశువులను చంపి ఆడంబరంగా యాగాలు నిర్వహిస్తాడో అతణ్ణి
యమకింకరులు పొలికేకలు వేస్తూ రంపాలతో కోస్తుంటారు.

5.2-154-వ.

కామమోహితుండై యెవ్వండేనిఁ దన భార్యచేత రేతఃపానంబు చేయించు నా పాపాత్ముని
రేతోహదంబునం ద్రోచి యా రేతంబునె పానంబు జేయింపుదురు; రాజపుత్రులైనను జోరులైనను
ధనికుల గ్రామంబులపైఁ బడి యందు గృహదాహంబు జేయువారలను విషాదుల వలన
నన్యులఁ జంపెడు వారలను వజ్రదంష్ట్రలు గల వింశత్యుత్తర సప్తశత శునకంబు లెడతెగక తిగిచి
భక్షించుచుండు.

టీకా:

కామ = కామముచే; మోహితుండు = మోహమున పడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఎవ్వండేని = ఎవరైనా;
తన = తన యొక్క; భార్య = భార్య; చేతన్ = చేత; రేతన్ = శుక్రమును, ఇంద్రియమును; పానంబున్ =
తాగుటను; చేయించున్ = చేయించునో; ఆ = ఆ; పాపాత్ముని = పాపిష్టి మనసు కలవానిని; రేతః =
ఇంద్రియ ద్రవముల; హదంబునన్ = చెరువులో; త్రోచి = తోసేసి; ఆ = ఆ; రేతంబునె =
ఇంద్రియమునే; పానంబున్ = తాగుట; చేయింపుదురు = చేయించెదరు; రాజపుత్రుల =
రాకుమారులు; ఐనను = అయినను; చోరులు = దొంగలు; ఐననున్ = అయినను; ధనికుల =
ధనవంతుల; గ్రామంబుల = ఊర్లు; పైబడి = పైనబడి; అందు = వానిలో; గృహ = ఇండ్లను; దాహంబు
= కాల్చివేయు; వారలను = వారిని; విష = విషము; ఆదుల = మొదలగువాని; వలన = వలన;
అన్యున్ = ఇతరులను; చంపెడు = చంపివేయు; వారలను = వారిని; వజ్ర = వజ్రముల వలె గట్టివి
ఐన; దంష్ట్రలు = పండ్లు, కోరలు; కల = కలిగిన; వింశత్యుత్తరసప్తశత = ఏడువందలఇరువై (720);

శునకంబులున్ = కుక్కలు; ఎడతెగక = అనవరతము; తిగిచి = లాక్కిని, పీక్కిని; భక్షించుచుండు = తినుచుండును;

భావము:

ఎవడైతే కామంతో కళ్ళు మూసుకుపోయి తన భార్య చేత రేతఃపానం చేయిస్తాడో ఆ పాపాత్ముణ్ణి రేతస్సుతో కూడిన మడుగులో త్రోసి ఆ రేతస్సునే వానిచేత త్రాగిస్తారు. రాజభటులైనా, దొంగలైనా ధనవంతుల గ్రామాలపై పడి ఇళ్ళను తగులబెట్టేవాళ్ళను, విష ప్రయోగాదులతో ఇతరులను చంపేవాళ్ళను వజ్రాల కోరలున్న ఏడువందల ఇరవై కుక్కలు ప్రతిదినం చుట్టుముట్టి పీక్కుతింటాయి.

5.2-155-సీ.

లంచంబుఁ గొని సాక్షి వంచించి యన్మతంబు-

ప్రలికెడు పాపాత్ముఁ బట్టి కట్టి

యంత మానకవీచి యను నరకమునందు-

శతయోజనోన్నత శ్చైల శిఖర

మునఁ దలక్రిందుగా నునిచి యధోముఖం-

బుగఁ బడద్రొబ్బిన బొబ్బలిడుచుఁ

గల్లోలములు లేని కమలాకరముఁబోలెఁ-

జదరమై యున్న పాషాణ మందుఁ

5.2-155.1-తే.

బడిన యంతన దేహంబు ప్రగిలి పెక్కు

తునకలై పాసి యది గూడుకొనుచునుండ

దండి యాకులతను బొందుచుండుఁ గాని

చావులేకుండు నా దుష్ట జంతువునకు.

టీకా:

లంచంబున్ = లంచమును; కొని = తీసుకొని; సాక్షి = సాక్ష్యము చెప్పువాడు; వంచించి = మోసము చేసి; అన్యతంబున్ = అబద్ధమును; పలికెడు = చెప్పునట్టి; పాపత్మున్ = పాపిష్టి మనసుగలవానిని; పట్టి = పట్టుకొని; కట్టి = కట్టివేసి; అంతన్ = అంతట; మానకవీచి = మానకవీచి {మానకవీచి - కొండపైనుండి విసరెడి శిక్షలు, నరక విశేషము}; అను = అనెడి; నరకమున్ = నరకము; అందున్ = లో; శత = వంద (100); యోజన = యోజనముల; ఉన్నత = ఎత్తైన; శైల = కొండ; శిఖరమునన్ = కొన యందు; తలక్రిందుగా = తలక్రిందులుగా; ఉనిచి = ఉంచి; అధోముఖము = కిందివైపునకు; పడద్రొబ్బిన = పడవేసిన; బొబ్బలు = కేకలు; ఇడుచు = వేయుచు; కల్లోలములు = అలలు కదలికలు; లేని = లేనట్టి; కమలాకరమున్ = సరస్సును; పొలెన్ = వలె; చదరము = చదునుగా; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పాషాణము = కొండరాతి; అందున్ = అందు; పడిన = పడిపోగా; అంతన = అంతట; దేహము = శరీరము; పగిలి = విరిగిపోయి; పెక్కు = అనేకమైన; తునకలు = చిన్నముక్కలుగా; పాసి = విడిపోయి; అది = అదే; కూడుకొనుచునుండన్ = కూడదీసుకొనుచుండగా; ఉండి = ఉండి; యాకులతను = వ్యాకులతను; పొందుచుండున్ = పొందుతుండును; కాని = కాని; చావు = మరణము; లేకుండు = లేకపోవును; ఆ = ఆ; దుష్ట = చెడ్డ; జంతువున్ = జీవి; కున్ = కి;

భావము:

లంచం పుచ్చుకొని దొంగసాక్ష్యం చెప్పి ఎదుటివారిని మోసగించిన పాపాత్ముణ్ణి వీచి అనే నరకంలో పడవేస్తారు. అక్కడ వాణ్ణి పట్టుకొని బంధించి నూరు యోజనాల ఎత్తైన కొండ శిఖరం నుండి తలక్రిందుగా క్రిందికి విసరివేస్తారు. అప్పుడు వాడు పెడబొబ్బలు పెడుతూ అలలు లేని కొలనులాగా నున్నగా ఉన్న చట్రాతి మీద పడిపోతాడు. అలా పడి శరీరం ముక్కలు ముక్కలై మళ్ళీ అవి అతుక్కుంటుంటే చావు రాక, బ్రతుకలేక వ్యాకులపాటుతో అవస్థ పడుతుంటాడు.

5.2-156-ఆ.

సోమయాజి భార్యఁ గామించి పొందిన

వానిఁ గపట మద్యపాన సోమ

పాన మనుదినంబుఁ బానంబు జేయు వి

క్షత్రియులను బట్టి సంభ్రమమున.

టీకా:

సోమయాజి = సోమయాజి యొక్క (సోమయాజి - యజ్ఞము చేసినవాడు); భార్యన్ = పెండ్లామును;
కామించి = పొందు కోరి; పొందిన = పొందినట్టి; వానిన్ = వాడిని; కపట = దొంగచాటుగా;
మద్యపాన = మద్యపానము; సోమపానమున్ = సోమపానములను; అనుదినమున్ = ప్రతిదినము;
పానంబున్ = తాగుట; చేయు = చేసిడి; విట్ = వైశ్యులు; క్షత్రియులను = రాజులను; పట్టి = పట్టుకొని;
సంభ్రమమునన్ = తొట్టుపాటుతో;

భావము:

సోమయాజి పెండ్లాన్ని కామించి అనుభవించినవాణ్ణి, సోమపానం అంటూ దొంగచాటుగా
మద్యపానం చేసే వైశ్యులను, క్షత్రియులను పట్టుకొని సంభ్రమంతో...

5.2-157-ఆ.

తొమ్ముఁ దొక్కి మోము తీమ్మపట్టఁగ మోది

యనలముఖమునందు నగ్నివర్ణ

ముగను గాచి వక్తమున నిండఁగా నుక్కు

నీరు పోతు రేచి నిష్ఠురముగ.

టీకా:

తొమ్ము = వక్షస్థలమును; తొక్కి = తొక్కిపెట్టి; మోమున్ = ముఖమును; తీమ్మపట్టగన్ = రిమ్మని
తిరుగునట్లు; మోది = మొత్తి; అనల = అగ్ని; ముఖమున్ = మంటల; అందున్ = లో; అగ్నివర్ణముగను
= ఎఱ్ఱగా; కాచి = కాగబెట్టి; వక్తమున = నోరు; నిండగా = నిండిపోవునట్లుగా; ఉక్కు = ఇనుము; నీరు
= కరిగిన ద్రవమును; పోతురు = పోయుదురు; ఏచి = విజృంభించి; నిష్ఠురముగన్ =
నిందాపూర్వకముగా;

భావము:

వాళ్ళ రొమ్ము త్రొక్కి, ముఖం దిమ్మ తిరిగేటట్లు మొత్తి, అగ్నిలో ఎఱ్ఱగా కాల్చిన ఉక్కు ద్రవాన్ని నోట్లో పోస్తారు.

5.2-158-వ.

మఱియు; నీచవర్ణుండు నిష్ఠ సలుపుచుఁ దపోదాన విద్యాచారంబులఁ బెద్దల కవమానంబు జేయువాఁడు క్షారకర్థమంబను నరకంబు నందు నధోముఖుం డగుచు బాధలంబొందు; స్త్రీ పురుషు లెవ్వరేని శరీరరక్షణార్థంబు పశువుల మానవుల బలి యిచ్చిరేని; వారల నిరయంబునందు యమకింకరులు సురియలం దునిమి తద్రక్తంబు పానంబు జేయుచుం బాఱాడుచుందురు; గ్రామారణ్యంబులయందు జంతువుల శూలప్రోతంబులం గావించి హింసించుచు హర్షించుచున్న వారలను శూలసూత్రంబను నరకంబు నందు శూలప్రోతులం జేసిన క్షుత్పిపాసా పరవశులగుచుండఁ గంక గృధ్రాదులు దీక్షతుండార్థంబులం దిగిచి భక్షించుచుండు మఱియు ధూర్తస్వభావంబున జంతు పీడనంబుఁ గావించెడు పాపాత్ముల దందశూకం బను నరకంబు నందు వైవ నైదు నేడు ముఖంబుల సర్పంబులు గఱచుచుండు.

టీకా:

మఱియు = ఇంకా; నీచవర్ణుండు = తక్కువ కులమువాడు; నిష్ఠన్ = నియమ నిష్ఠలు; సలుపుచున్ = ఆచరించుచు; తపన్ = తపస్సు చేయుట; దాన = దానము చేయుట; విద్య = విద్య కలిగియుండుట; ఆచారంబులున్ = ఆచారములలోను; పెద్దల = పెద్దవారి; కున్ = కి; అవమానంబున్ = అవమానమును; చేయు = చేసెడి; వాడు = వాడు; క్షారకర్థమంబు = క్షారకర్థమము {క్షారకర్థమము - క్షార (మిక్కిలి కారముగల) కర్థమము (బురద)ను తిను శిక్ష, నరక విశేషము}; అను = అనెడి; నరకంబున్ = నరకము; అందున్ = లో; అధోముఖుండు = తలక్రిందులుగా ఉన్నవాడు; అగుచు = అగుచు; బాధలన్ = బాధలను; పొందున్ = పొందును; స్త్రీ = స్త్రీలుకాని; పురుషులున్ = పురుషులు కాని; ఎవ్వరేని = ఎవరైనా; శరీర = తన దేహమును; రక్షణ = కాపాడుకొనుట; అర్థంబున్ = కోసము; పశువులన్ = పశువులను; మానవులన్ = మనుషులను; బలి = బలిగా సంహరించుట; ఇచ్చిరేని = చేసినచో; వారల = వారిని; నిరయంబున్ = నరకము;

అందున్ = లో; యమకింకరులు = యమదూతలు; సురియలన్ = చురకత్తులతో, ఛురికలతో;
 దునిమి = నరికి; తత్ = వాని; రక్తంబున్ = రక్తమును; పానంబున్ = తాగుట; చేయుచున్ =
 చేయుచు; పాఱాడుచున్ = తిరుగుతు; ఉందురు = ఉందురు; గ్రామ = గ్రామములు; అరణ్యంబుల =
 అడవుల; అందున్ = లోను; జంతువులన్ = జీవములను; శూల = శూలములచే; ప్రోతంబులన్ =
 గుచ్చబడినవిగా; కావించి = చేసి; హింసించుచు = సంహరించుచు; హర్షించుచున్న =
 సంతోషించుతున్న; వారలను = వారిని; శూలసూత్రంబున్ = శూలసూత్రము; అను = అనెడి;
 నరకంబున్ = నరకమును; అందున్ = లో; శూల = శూలములకు; ప్రోతులన్ = గుచ్చబడినవారిగా;
 చేసిన = చేయగా; క్షుత్ = ఆకలి; పిపాసా = దప్పులచే; పరవశులు = వశముదప్పినవారు;
 అగుచుండన్ = అగుచుండగా; కంక = రాంబందులు; గృధ = గ్రద్ధలు; ఆదులు = మొదలగునవి; తీక్ష =
 తీక్షణమైన; తుండ = ముక్కుల; అగ్రంబులన్ = కొనలతో; తిగిచి = పీకొని; భక్షించుచుండున్ =
 తినుచుండును; మఱియు = ఇంకా; ధూర్త = చెడ్డ; స్వభావంబునన్ = స్వభావముతో; జంతు =
 జీవములను; పీడనంబు = బాధలుపెట్టుట; కావించెడు = చేసేటటువంటి; పాపాత్ములన్ = పాపిష్టి
 మనసుగలవానిని; దందశూకంబు = దందశూకము {దందశూకము - పాములపుట్ట, నరక
 విశేషము}; అను = అనెడి; నరకంబున్ = నరకమును; అందున్ = లో; వైవన్ = వేయగా; ఐదు =
 అయిదు (5); ఏడు = ఏడు (7); ముఖంబుల = పడగల, తలల; సర్పంబులు = పాములు; కఱచుచున్
 = కరచుచు; ఉండున్ = ఉండును;

భావము:

ఇంకా తక్కువ కులం వాడు నియమ నిష్ఠలతో తపస్సు, దానాలు, విద్యార్జనం చేస్తూ పెద్దలను
 అవమానిస్తే అటువంటివాణ్ణి క్షారకర్దమం అనే నరకంలో తలకిందులుగా వ్రేలాడదీసి బాధిస్తారు.
 స్త్రీలైనా పురుషులైనా తమ ప్రాణాలు కాపాడుకొనడానికి పశువులను, మనుష్యులను బలి ఇస్తే
 వాళ్ళను నిరయం అనే నరకంలో వేసి యమకింకరులు చురకత్తులతో పొడిచి ఆ రక్తాన్ని
 త్రాగుతారు. గ్రామాలలోని, అడవులలోని జంతువుల కడుపులలో శూలాలను గుచ్చి హింసిస్తూ
 ఆనందించినవాళ్ళను శూలప్రోతం అనే నరకంలో పడవేసి కడుపులలో శూలాలను గుచ్చుతారు.
 వాళ్ళు ఆకలి దప్పులచే బాధపడుతుంటే రాంబందులు, గ్రద్ధలు పదునైన ఉక్కు ముక్కులతో వాళ్ళ
 దేహాలను పొడుచుకు తింటాయి. ఇంతేకాక ధూర్త స్వభావంతో జంతువులను హింసించిన

పాపాత్ములను దందశూకం అనే నరకంలో పడవేస్తారు. అక్కడ ఐదు, ఏడు తలలు గలిగిన
సర్పాలు వాళ్ళను కరుస్తూ ఉంటాయి.

5.2-159-ఆ.

ఎనయ దొడ్డిలోన నిండ్లలో నైనను

బశు పతంగ హరిణ పంక్తి నెల్లఁ

బట్టి హింసజేయు పాపాత్ము విషవహ్ని

ధూమశిఖల ద్రొబ్బుదురు నృపాల!

టీకా:

ఎనయన్ = సరిపోలేడి; దొడ్డి = పెరడుల; లోనన్ = లోపల; ఇండ్ల = నివాసముల; లోనన్ = లోపల;
ఐననున్ = అయినా; పశు = పశువులను; పతంగ = పక్షులను; హరిణ = లేళ్ళను; పంక్తిన్ =
వరుసగా; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; పట్టి = పట్టుకొని; హింస = బాధ; చేయు = పెట్టెడి; పాపాత్మున్ =
పాపిష్టివానిని; విష = విషములు; వహ్ని = అగ్ని; ధూమ = పొగ; శిఖలన్ = కీలలో; ద్రొబ్బుదురు =
తోయుదురు; నృపాల = రాజా;

భావము:

రాజా! తమ పెరళ్ళలో కాని, ఇండ్లలో కాని తిరిగే పశువులను, పక్షులను, లేళ్ళను హింసించే
పాపాత్ములను విషాగ్ని జ్వాలలలో త్రోస్తారు.

5.2-160-క.

తన యింటికి వచ్చిన మను

జుని నతిథిం గ్రోధదృష్టిఁ జూచిన వానిం

గనుగవల వజ్రదంష్ట్రలఁ

దనరిన యా కంక గృధ్రతతి భక్షించున్.

టీకా:

తన = తన యొక్క; ఇంటి = నివాసమున; కిన్ = కు; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; మనుజుని = మనిషిని;
అతిథిన్ = అతిథిని; క్రోధ = క్రోధము కల; దృష్టిన్ = చూపులతో; చూచినన్ = చూసినచో; వానిన్ =
వానిని; కను = కళ్ళ; గవలన్ = జంటను (2); వజ్ర = బహు గట్టి; దంష్ట్రలన్ = ముక్కులతో; తనరిన =
అతిశయించిన; ఆ = ఆ; కంక = రాబందులు; గృధ = గద్దల; తతి = గుంపు; భక్షించున్ = తినును;

భావము:

తన ఇంటికి వచ్చిన అతిథిని కోపంతో చూచినవాణ్ణి వజ్రాల కోరలు గలిగిన రాబందులు, గద్దలు
పొడుచుకొని తింటాయి.

5.2-161-మ.

ధనవంతుండగు మానవుండు గడకన్ **ధ**ర్మోపకారంబులన్
ఘనతం చేయక యుండెనేని యమలో**కం**బందు సూచీముఖం
బను నా దుర్గతిఁ బట్టి త్రోచి నిధిగా **పై**యున్న భూతం బటం
చను బాశంబులఁ బట్టి కట్టి వడితో **నొ**ప్పింతు రత్సుగ్రులై.

టీకా:

ధనవంతుడు = సంపన్నుడు; అగు = అయిన; మానవుండు = మనిషి; కడకన్ = పూని; ధర్మ =
దానధర్మములు; ఉపకారంబులన్ = ఉపకారములను; ఘనతన్ = మిక్కిలిగా; చేయక =
చేయకుండగ; ఉండెన్ = ఉండెను; ఏని = అయినచో; యమలోకంబున్ = యమలోకము; అందున్ =
లో; సూచీముఖంబు = సూచీముఖము; అను = అనెడి; ఆ = ఆ; దుర్గతిన్ = నరకమున; పట్టి =
పట్టుకొని; త్రోచి = త్రోసేసి; నిధిన్ = నిధికి; కాపు = కాపాలాకాసెడివాడు; ఐయిన్న = అయినట్టి;
భూతంబు = భూతము; అటంచున్ = అనుచు; పాశంబులన్ = తాళ్ళతో; పట్టి = పట్టుకొని; కట్టి = కట్టి;
వడి = మెలితిప్పుట చేత; తో = తోటి; నొప్పింతురు = బాధపెట్టెదరు; అతి = మిక్కిలి; ఉగ్రులు =
భయంకరులు; ఐ = అయ్యి;

భావము:

ధనవంతుడై ధర్మకార్యాలు, దానలు చేయకుండా ఉన్న మానవుణ్ణి పట్టుకొని యమలోకంలోని సూచీముఖం అనే నరకంలోకి త్రోసి "నిధికి కాపలా ఉన్న దయ్యమా!" అంటూ యమకింకరులు తాళ్ళతో కట్టి కోపంతో బాధిస్తారు.

5.2-162-ఆ.

నరవరేణ్య! యిట్టి నరకముల్ యమలోక

మందుఁ గలవు మఱి సహస్ర సంఖ్య;

అందు శమనదూత అనిశంబు బాధింతు

రవని ధర్మదూరు అయిన నరుల.

టీకా:

నరవరేణ్య = రాజా; ఇట్టి = ఇటువంటి; నరకముల్ = నరకములు; యమలోకము = యమలోకము;
అందున్ = లో; కలవు = ఉన్నవి; మఱి = ఇంకా; సహస్ర = వేలకొలది; సంఖ్యలలో = లెక్కల; అందున్
= లో; శమనదూతలు = యమదూతలు; అనిశంబున్ = నిత్యము; బాధింతురు = బాధపెట్టెదరు;
అవనిన్ = భూమిపైన; ధర్మ = ధర్మమార్గమునకు; దూరులు = దూరమైనవారు; అయిన = అయినట్టి;
నరులన్ = మానవులను;

భావము:

రాజా! ఇటువంటి నరకాలు యమలోకంలో వేలసంఖ్యలో ఉన్నాయి. ఆ నరకాలలో యమదూతలు అధర్మపరులను ఎల్లప్పుడూ బాధిస్తూ ఉంటారు.

5.2-163-ఆ.

ధర్మవంతులెల్ల దప్పక స్వర్గంబు

నందు భోగసమితిఁ బొందుచుందు;

రెలమి బుణ్యపాపముల శేషములవల్ల

బుట్టుచుందు రవని బుణ్యచరిత.

టీకా:

ధర్మవంతులన్ = ధర్మము కలవారిని; ఎల్లన్ = అందరను; తప్పక = తప్పకుండు; స్వర్గంబున్ = స్వర్గము; అందున్ = లో; భోగ = భోగముల; సమితిన్ = అనేకమును; పొందుచుందురు = పొందుతుందురు; ఎలమిన్ = వికాసముతో; పుణ్య = చేసికొన్న పుణ్యములు; పాపముల = చేసికొన్న పాపముల; శేషములన్ = మిగిలినవాని; వల్లన్ = వలన; పుట్టుచుందురు = పుడుతుంటారు; అవనిన్ = నేలపైన; పుణ్యచరిత = పుణ్యవంతమైన వర్తన కలవాడా;

భావము:

పుణ్యచరిత్రుడవైన ఓ రాజా! ధర్మపరులైన మానవులు స్వర్గంలో సుఖాలను అనుభవిస్తారు. వారు వారు చేసుకొన్న పుణ్యపాపాల శేషఫలం వల్ల తిరిగి భూలోకంలో పుడుతూ ఉంటారు.

5.2-164-వ.

నరేంద్రా! మోక్షమార్గంబు మున్నె వినిపించితి; నిప్పుడు నీ కెఱింగించిన వెల్లను
బ్రహ్మాండకోశంబునం జతుర్దశ కోశంబులుఁ గల వని పురాణంబులు పలుకుచుండు; నట్టి
బ్రహ్మాండంబు శ్రీ మన్నారాయణుని స్థూలశరీరం బగుటంజేసి బ్రహ్మాండం బెవ్వరు వర్ణింతు రెవ్వరు
విందురు వారలకు సకల శ్రేయస్సులుం గలుగు; నీశ్వర స్థూలశరీరంబుఁ దెలిసిన వారికి
శ్రద్ధాభక్తులంజేసి సూక్ష్మదేహంబు నెఱుంగవచ్చు; భూ ద్వీప వర్ష సరిదద్రి నభస్సముద్ర పాతాళ
దిజ్జరక తారాగణ లోకసంస్థితంబైన సకల జీవనికాయ్యంబై యద్భుతంబైన శ్రీహరి
స్థూలశరీరప్రకారంబు వినిపించితి" నని

టీకా:

నరేంద్ర = రాజా; మోక్ష = మోక్షమును పొందెడు; మార్గంబున్ = విధానమును; మున్ను = ఇంతకు ముందు; వినిపించితిన్ = చెప్పితిని; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; నీకున్ = నీకు; ఎఱింగించినవి = తెలిపినవి;

ఎల్లను = అన్నియును; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండము యనెడు; కోశంబున్ = భాండాగారములో; చతుర్దశ
 = పద్నాలుగు (14); కోశంబులున్ = భువనములు; కలవు = ఉన్నవి; అని = అని; పురాణంబులున్ =
 పురాణములు; పలుకుచుండున్ = చెప్పుతున్నవి; అట్టి = అటువంటి; బ్రహ్మాండంబున్ =
 బ్రహ్మాండము; శ్రీమన్నారాయణుని = విష్ణుమూర్తి యొక్క (శ్రీమన్నారాయణుడు - శ్రీమత్
 (శ్రీమంతమైన) నారాయణుడు, విష్ణువు); స్థూల = భౌతిక; శరీరంబున్ = దేహము; అగుటన్ = అగుట;
 చేసి = వలన; బ్రహ్మాండంబున్ = బ్రహ్మాండమును; ఎవ్వరున్ = ఎవరైతే; వర్ణింతురు = వివరించెదరో;
 ఎవ్వరున్ = ఎవరైతే; విందురు = వినెదరో; వారల = వారి; కున్ = కి; సకల = సమస్తమైన;
 శ్రేయస్సులున్ = శుభములును; కలుగున్ = కలుగును; ఈశ్వర = భగవంతుని; స్థూల = భౌతిక;
 శరీరంబున్ = దేహము; తెలిసిన = తెలుసుకొన్న; వారి = వారల; కిన్ = కు; శ్రద్ధా = శ్రద్ధ మరియు;
 భక్తులన్ = భక్తుల; చేసి = వలన; సూక్ష్మదేహమున్ = పరమాత్ముని; ఎఱుంగవచ్చున్ =
 తెలియగలరు; భూ = భూమండలము; ద్వీప = ద్వీపములు; వర్ష = వర్షములు; సరిత్ = నదులు; అద్రి =
 పర్వతములు; నభస్ = ఆకాశము, అంతరిక్షము; సముద్ర = సముద్రములు; పాతాళ = పాతాళము;
 దిక్ = దిక్కులు; నరక = నరకములు; తారా = తారల; గణ = సమూహములు; లోక = లోకములందు;
 సంస్థితంబు = చక్కగానున్నవి; ఐన = అయిన; సకల = సమస్తమైన; జీవ = ప్రాణి; నికాయంబున్ =
 సమూహములు; ఐ = అయ్యి; అద్భుతంబు = అద్భుతము; ఐన = అయినట్టి; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి
 యొక్క; స్థూల = భౌతిక; శరీర = శరీరము యొక్క; ప్రకారంబున్ = వివరములను; వినిపించితిన్ =
 చెప్పితిని; అని = అని;

భావము:

రాజా! మోక్షమార్గాన్ని ముందే వినిపించాను. ఇప్పుడు నీకు తెలియజేసిన బ్రహ్మాండంలో
 పదునాలుగు లోకాలు ఉన్నాయని పురాణాలు చెప్తున్నవి. అటువంటి బ్రహ్మాండం
 శ్రీమన్నారాయణుని స్థూలశరీరం. అందువల్ల ఆ బ్రహ్మాండాన్ని ఎవరు వర్ణిస్తారో, ఎవరు వింటారో
 వారు సకల శుభాలను పొందుతారు. ఈశ్వరుని స్థూలశరీరం తెలిసిన వారికి శ్రద్ధాభక్తుల వల్ల
 భగవంతుని సూక్ష్మశరీరం తెలుస్తుంది. భూగోళంలోని సప్తద్వీపాలు, తొమ్మిది వర్షాలు, నదులు,
 పర్వతాలు, ఆకాశం, సముద్రాలు, పాతాళం, దిక్కులు, నరకం, నక్షత్ర సముదాయం మొదలైన సకల
 జీవరాసులతో కూడి అద్భుతంగా ఉన్న శ్రీమన్నారాయణుని స్థూలశరీర స్వరూపాన్ని నీకు
 వినిపించాను.

పంచమ స్కంధము - ఉత్తర : పూర్ణి

5.2-165-చ.

జలజభవాది దేవ ముని సన్నత తీర్థపదాంబుజాత! ని

ర్మల నవరత్న నూపుర విరాజిత! కౌస్తుభ భూషణాంగ! యు

జ్జ్వల తులసీ కురంగ మదవాసనవాసిత దివ్యదేహ! శ్రీ

నిలయ శరీర! కృష్ణ! ధరణీధర! భాను శశాంకలోచనా!

టీకా:

జలజభవాదిదేవమునిసన్నత = శ్రీకృష్ణా {జలజభవాది దేవ ముని సన్నతుడు - జలజభవ (బ్రహ్మ) ఆది (మొదలైన) దేవతలు మునులు చే (సన్నతుడు) స్తుతింపబడువాడు, కృష్ణుడు};
తీర్థపదాంబుజాత = శ్రీకృష్ణా {తీర్థ పదాంబుజాతుడు - తీర్థ (పుణ్య గంగానదికి నిలయమైన) పద (పాదములు అనేడి) అంబుజాతుడు (పద్మములు కలవాడు), కృష్ణుడు};
నిర్మలనవరత్ననూపురవిరాజిత = శ్రీకృష్ణా {నిర్మల నవరత్న నూపుర విరాజితుడు - నిర్మల (స్వచ్ఛమైన) నవరత్నములు పొదిగిన నూపుర (అందెలు)తో విరాజిల్లువాడు, కృష్ణుడు};
కౌస్తుభభూషణాంగ = శ్రీకృష్ణా {కౌస్తుభ భూషణాంగుడు - కౌస్తుభమణిచే భూషణ (అలంకరింపబడిన) అంగుడు (దేహము కలవాడు), కృష్ణుడు};
ఉజ్జ్వలతులసీకురంగమదవాసనవాసితదివ్యదేహ = శ్రీకృష్ణా {ఉజ్జ్వల తులసీ కురంగమద వాసన వాసిత దివ్య దేహుడు - ఉజ్జ్వలమైన తులసీ యొక్క కురంగ మదము (కస్తూరి యొక్క) సువాసనలచే వాసిత (పరిమళించుతున్న) దేహుడు (శరీరముగలవాడు), కృష్ణుడు}; శ్రీనిలయశరీర = శ్రీకృష్ణా {శ్రీనిలయశరీరుడు - శ్రీ (సంపదలకు) నిలయమైన శరీరముగలవాడు, కృష్ణుడు}; కృష్ణ = శ్రీకృష్ణా {కృష్ణ - కృష్ణుడు}; ధరణీధర = శ్రీకృష్ణా {ధరణీధరః - ధరణి (భూమిని) ధరుడు (మోయువాడు), విష్ణువు, విష్ణుసహస్రనామములు శ్రీశంకరభాష్యం 235వ నామం}; భానుశశాంకలోచనా = శ్రీకృష్ణా {భాను శశాంక లోచనుడు - భాను (సూర్యుడు) శశాంక (చంద్రుడు) లోచనుడు (కన్నులుగా కలవాడు), కృష్ణుడు};

భావము:

బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలు, మునుల చేత స్తుతింపబడేవి, పుణ్య గంగా తీర్థమునకు నెలవైన
పాదపద్మములు కలవాడా! స్వచ్ఛమైన నవరత్నాలతో ప్రకాశించే కాలి అందెలు కలవాడా! కౌస్తుభ
మణి భూషణంగా కలవాడా! గొప్పనైన తులసీదళాల, కస్తూరి సుగంధాలు గుబాళించే దివ్యదేహం
కలవాడా! లక్ష్మీదేవికి నిలయమైన శరీరం కలవాడా! భూభారాన్ని వహించేవాడా! సూర్య చంద్రులే
కన్నులుగా గలవాడా! కృష్ణా!

5.2-166-క.

శ్రీ తరుణీ హృదయస్థిత!

పాతకహర! సర్వలోకపావన! భువనా

తీతగుణాశ్రయ! యతి వి

ఖ్యాత! సురార్చిత పదాబ్జ! కంసవిదారి!

టీకా:

శ్రీతరుణీహృదయస్థిత = శ్రీకృష్ణా శ్రీతరుణీ హృదయ స్థితుడు - శ్రీతరుణీ (లక్ష్మీదేవిని)

హృదయమందు స్థితుడు (నిలుపుకున్నవాడు), కృష్ణుడు; పాతకహర = శ్రీకృష్ణా పాతక హరుడు -

పాతక (పాపములను) హరుడు (హరించువాడు), కృష్ణుడు; సర్వలోకపావన = శ్రీకృష్ణా సర్వలోక

పావనుడు - సర్వ (అఖిలమైన) లోకములను పావనుడు (పవిత్రుజేయువాడు), కృష్ణుడు;

భువనాతీతగుణాశ్రయ = శ్రీకృష్ణా భువనాతీత గుణాశ్రయుడు - భువన (లోకములు అన్నిటికిని)

అతీతమైన గుణములకు ఆశ్రయుడు (నిలయమైనవాడు), కృష్ణుడు; అతివిఖ్యాతసురార్చితపదాబ్జ =

శ్రీకృష్ణా అతి విఖ్యాత సురార్చిత పదాబ్జ - అతి (మిక్కిలి) విఖ్యాత (ప్రసిద్ధిచెందిన) సురా (దేవతలచే)

అర్చిత (పూజింపబడెడి) పద (పాదములు యనెడి) అబ్జుడు (పద్మములు కలవాడు), కృష్ణుడు;

కంసవిదారి = శ్రీకృష్ణా కంస విదారి - కంసుని విదారి (సంహరించివాడు), కృష్ణుడు;

భావము:

లక్ష్మీదేవి హృదయంలో నిలుపుకున్నవాడా! పాపాలను హరించేవాడా! సర్వలోకాలను పవిత్రం చేసేవాడా! అలౌకిక గుణాలకు ఆశ్రయమైనవాడా! మిక్కిలి ప్రసిద్ధి పొందినవాడా! దేవతలచేత పూజింపబడే పాదపద్మాలు కలవాడా! కంసుని సంహరించినవాడా!

5.2-167-మత్త.

దండితారిసమూహా! భక్తనిధాన! దాసవిహార! మా

మార్తాండమండల మధ్యసంస్థిత! తత్త్వరూప! గదాసి కో

దండ శంఖ సుదర్శనాంక! సుధాకరార్క సునేత్ర! భూ

మండలోద్ధరణార్త పోషణ! మత్తదైత్య నివారణా!

టీకా:

దండితారిసమూహ = శ్రీకృష్ణా {దండితారి సమూహుడు - దండిత (శిక్షింపబడిన) అరి (శత్రువుల) సమూహము గలవాడు, కృష్ణుడు}; భక్తనిధాన = శ్రీకృష్ణా {భక్త నిధానుడు - భక్తులకు నిధానుడు (నిధియైనవాడు)}; దాసవిహార = శ్రీకృష్ణా {దాస విహారుడు - దాస (దాసుల యందు) విహారుడు (విహరించెడివాడు), కృష్ణుడు}; మార్తాండమండలమధ్యసంస్థిత = శ్రీకృష్ణా {మార్తాండమండల మధ్య సంస్థితుడు - మార్తాండ (సూర్య) మండలమునకు మధ్యన సంస్థిత (స్థిరముగ నుండువాడు), కృష్ణుడు}; తత్త్వరూప = శ్రీకృష్ణా {తత్త్వరూపుడు - పరతత్త్వమే రూపుడు (తన స్వరూపమైనవాడు), కృష్ణుడు}; గదాసికోదండశంఖసుదర్శనాంక = శ్రీకృష్ణా {గదాసి కోదండ శంఖ సుదర్శనాంకుడు - గదను అసి (కత్తిని) కోదండ (విల్లు)ను శంఖమును సుదర్శనచక్రమును అంకుడు (పార్శ్వమున కలవాడు), కృష్ణుడు}; సుధాకరార్కసునేత్రా = శ్రీకృష్ణా {సుధాక రార్క సునేత్రుడు - సుధాకర (చంద్రుడు) అర్క (సూర్యుడు) సు (చక్కగా) నేత్రుడు (కన్నులుగా కలవాడు), కృష్ణుడు}; భూమండలోద్ధరణ = శ్రీకృష్ణా {భూమండ లోద్ధరణుడు - భూమండలమును ఉద్ధరించినవాడు, కృష్ణుడు}; ఆర్తపోషణ = శ్రీకృష్ణా {ఆర్త పోషణుడు - ఆర్తులను (దుఃఖమును పొందినవారిని) పోషణ (రక్షించువాడు), కృష్ణుడు}; మత్తదైత్యనివారణా = శ్రీకృష్ణా {మత్తదైత్య నివారణుడు - మత్త (మదించిన) దైత్య (రాక్షసులను) నివారణుడు (తొలగించెడివాడు), కృష్ణుడు};

భావము:

శత్రు బృందాలను దండించినవాడా! భక్తుల పాలిటి పెన్నిధి ఐనవాడా! దానశీలా! సూర్యమండలం
మధ్య ఉండేవాడా! తత్త్వస్వరూపా! గద, కత్తి, ధనుస్సు, శంఖం, సుదర్శన చక్రం అనే
పంచాయుధాలు కలవాడా! చంద్రసూర్యులు కన్నులుగా గలవాడా! భూమండలాన్ని
ఉద్ధరించినవాడా! ఆర్తులను పోషించేవాడా! మదించిన రాక్షసులను అణచినవాడా!

5.2-168-గ.

ఇది శ్రీ సకల సుకవిజనానందకర బొప్పనామాత్యపుత్ర గంగనార్య ప్రణీతంబైన శ్రీమద్భాగవత
మహాపురాణంబునందు భరతాత్మజుం డైన సుమతికి రాజ్యాభిషేకంబును, పాషండదర్శనంబును,
సుమతి పుత్ర జన్మ విస్తారంబును, గయుని చరిత్రంబును, గయుని సంస్తుతియు, భూ ద్వీప వర్ష
సరిదద్రి నభస్సముద్ర పాతాళ దిజ్జరక తారాగణ సంస్థితియు నను కథలు గల
పంచమస్కంధంబు నందు ద్వితీయాశ్వాసము సమాప్తము.

టీకా:

ఇది = ఇది; శ్రీ = శుభకరమైన; సకల = సమస్తమైన; సు = మంచి; కవి = కవులైన; జన = వారికి;
ఆనంద = ఆనందమును; కర = కలిగించెడి; బొప్పనామాత్య = బొప్పనామాత్యుని; పుత్ర = పుత్రుడు;
గంగన = గంగన యనెడి; ఆర్య = ఉత్తమునిచే; ప్రణీతంబు = సంస్కరింపబడినది; ఐన = అయినట్టి;
శ్రీమత్ = శ్రీమంతమైన; భాగవత = భాగవతము యనెడి; మహా = గొప్ప; పురాణంబున్ =
పురాణము; అందున్ = లోని; భరత = భరతుని యొక్క; ఆత్మజుండు = పుత్రుడు; ఐన = అయిన;
సుమతి = సుమతి; కిన్ = కి; రాజ్య = రాజ్యాధికారమును; అభిషేకంబును = పట్టాభిషేకమును;
పాషండదర్శనంబును = పాషండమత దర్శనము; సుమతి = సుమతి యొక్క; పుత్ర = పుత్రులు;
జన్మ = జన్మములు; విస్తారంబును = విస్తరించుటలు; గయుని = గయుని యొక్క; చరిత్రంబును =
చరిత్ర; గయుని = గయుని యొక్క; సంస్తుతియు = స్తుతులు; భూ = భూమండలము; ద్వీప =
ద్వీపములు; వర్ష = వర్షములు; సరిత్ = నదులు; అద్రి = పర్వతములు; నభస్ = ఆకాశము; పాతాళ =
పాతాళము; దిక్ = దిక్కులు; నరక = నరకములు; తారా = తారల; గణ = సమూహములు;
సంస్థితియున్ = సుస్థిర స్థానములు; అను = అనెడి; కథలు = కథనములు; కల = కలిగిన; పంచమ

= ఐదవ (5); స్కంధంబున్ = స్కంధము; అందున్ = లో; ద్వితీయ = రెండవ (2); ఆశ్వాసము =
ఆశ్వాసము; సమాప్తము = సంపూర్ణము;

భావము:

ఇది సకల సుకవులకు ఆనందాన్ని కలిగించేవాడు, బొప్పనామాత్యుని పుత్రుడు అయిన
గంగనార్యుని చేత రచింపబడ్డ శ్రీమద్భాగవత పురాణంలో భరతుని కుమారుడైన సుమతికి రాజ్య
పట్టాభిషేకం, పాషండ దర్శనం, సుమతి పుత్రుల జననంతో వంశ విస్తారము, గయుని చరిత్ర,
గయుడు చేసిన సంస్తుతి, భూమిమీది ద్వీపాలు, వర్షాలు, నదులు, పర్వతాలు, ఆకాశం, సముద్రాలు,
పాతాళం, దిక్కులు, నరకాలు, నక్షత్రాలు మొదలైనవాటి స్థితిగతులు అనే కథలున్న పంచమస్కంధం
యొక్క ద్వితీయాశ్వాసం సుసంపూర్ణం.

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ!!

ఓం! ఓం! ఓం!

ఓం! శాంతిః! శాంతిః! శాంతిః!

సర్వే జనా స్సుఖినో భవతు!!